

РЕСПУБЛІКА ПІВНІЧНА МАКЕДОНІЯ:

ПОГЛЯД З УКРАЇНИ

монографія

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

ЗАПОРІЗЬКЕ ОБЛАСНЕ ТОВАРИСТВО ДОСЛІДНИКІВ ІСТОРІЇ І
КУЛЬТУРИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР БАЛКАНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗАПОРІЗЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. Я.НОВИЦЬКОГО

РЕСПУБЛІКА ПІВНІЧНА МАКЕДОНИЈА:
ПОГЛЯД З УКРАЇНИ

Монографія

Затверджено
Вченою радою
Запорізького національного університету
Протокол № 2 від 24 жовтня 2023 р.

Запоріжжя

2023

УДК 94(497.7):327(100+477)

P438

Рецензенти:

В.В. Сокирська, доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету ім.А.С.Макаренка

В.М. Андрєєв, доктор історичних наук, професор кафедри історії України Київського університету імені Бориса Грінченка

«Республіка Північна Македонія: погляд з України» / За редакцією О.М. Маклюк, М.М. Бессонової, С.С. Черкасова, Г.М.Васильчука. Запоріжжя, 2023. 278 с.

Наукові редактори:

Маклюк О.М., кандидат історичних наук, доцентка, декан факультету історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету

Бессонова М.М., кандидат історичних наук, доцент, доцентка кафедри міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка

Черкасов С.С., кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету

Васильчук Г.М., доктор історичних наук, професор кафедри джерелознавчих студій та суспільних комунікацій, проректор з наукової роботи Запорізького національного університету

Технічні редактори:

О.Р. Давлєтов, М.В. Єльніков, К.Р. Каплун

У монографії представлено наукове осмислення широкого кола проблем, пов'язаних із становленням та розвитком Північної Македонії; висвітлені передумови міжетнічного конфлікту у Колишній Югославській Республіці Македонія, проаналізовані євроатлантична і європейська інтеграція Північної Македонії, розглянуто позиціонування Північної Македонії у субрегіональній системі безпеки Західних Балкан, висвітлені проблеми історичної пам'яті, політики пам'яті Північної Македонії, що стали конфліктогенними та були актуалізовані в останні роки.

Для широкого кола науковців: істориків, соціологів, політологів, філософів, а також усіх, хто цікавиться проблематикою соціальних комунікацій.

Підготовка аналітичних матеріалів є частиною проекту, що реалізувала команда викладачів Запорізького національного університету у 2020-2023 роках у рамках реалізації проекту Жана Моне програми ERASMUS+ за номером 620386-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Політика пам'яті: європейський досвід для примирення в Україні»

Підтримка Європейської Комісії у створенні матеріалів не означає схвалення змісту, який відображає лише погляди авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

© **Автори статей, 2023**

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв організацій, установ та іншої інформації несуть автори матеріалів. Висловлені авторами думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань. Переклади і передруки дозволяються лише за згодою авторів матеріалів.

ЗМІСТ

<i>Вступне слово</i>	7
РОЗДІЛ 1	
ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ПІВНІЧНОЇ МАКЕДОНІЇ: УКРАЇНСЬКЕ СПРИЙНЯТТЯ	11
1.1. Історична політика Болгарії та Північної Македонії у публічному меморіальному дискурсі (<i>Черкасов С.С., Маклюк О.М.</i>)	11
1.2. Македонське питання між сербською та болгарською національними ідеями (XIX-XX ст.) (<i>Демецук А.В.</i>)	27
1.3. Зовнішні і внутрішні впливи на ідентичність населення Північної Македонії на шляху євроатлантичної інтеграції (<i>Сльников М.В.</i>)	63
1.4. Європейська інтеграція Північної Македонії та України: партійний вимір (<i>Горюнова Є.О.</i>)	91
1.5. Екологічна політика Республіки Північна Македонія (1991-2021 рр.) (<i>Перга Т.Ю.</i>)	114
1.6. Формування туристичного бренду Республіки Північна Македонія (<i>Лісовська М.М.</i>)	124
1.7. National Anthem as a way of Political Communication. A comparison of Austrian, Northern Macedonian and Ukrainian National Anthems. (<i>Zavhorodniaia P.V.</i>)	140
РОЗДІЛ 2	
УКРАЇНСЬКЕ БАЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ ВИМІРІВ СУЧАСНОЇ ПІВНІЧНОЇ МАКЕДОНІЇ	152
2.1. Європейська і євроатлантична інтеграція Північної Македонії: досвід для України (<i>Троян С.С., Киридон А.М.</i>)	152
2.2. Республіка Північна Македонія у сучасному безпековому просторі (<i>Богданова Т.Є., Тихоненко І.В., Хмель А.О.</i>)	172
2.3. Операції з підтримання миру на території Колишньої Югославської Республіки Македонія та процес трансформації політичної системи в державі (<i>Слюсаренко І.Ю.</i>)	211
2.4. Конфлікт у Колишній Югославській Республіці Македонія 2001 року та Україна (<i>Подрез Ю. В. Горбец І.В.</i>)	238
2.5. Позиція Німеччини щодо приєднання Північної Македонії до євроінтеграційного процесу (<i>Казакова О.М., Бачинська Ю.В.</i>)	252
НАШІ АВТОРИ	277

ВСТУПНЕ СЛОВО

Ідея написання цієї монографії виникла у контексті підготовки до відзначення річниць відродження української незалежності, утворення незалежної держави македонського народу та налагодження двосторонніх взаємин. У березні 2022 р. готувалася низка наукових заходів, присвячена відносинам України та Республіки Північна Македонія, також мала відбутися наукова конференція за участі представників посольства України та української діаспори у Північній Македонії. Однак російське повномасштабне вторгнення зупинило підготовку та реалізацію всіх цих планів.

Сьогодні в українському суспільстві сформувалось чітке усвідомлення того факту, що саме Україна своєю протидією російській агресії підтримує і зміцнює безпекове поле, необхідне для успішної реалізації інтеграційних проєктів. У цьому контексті європейський досвід є унікальним і необхідним для використання в умовах турбулентності та реконфігурації сучасної структури міжнародних відносин і системи світопорядку. Відповідно, Україна має всі можливості та потужні перспективи додати нових позитивних імпульсів і успішності в діяльності ЄС і НАТО в якості держави-члена цих об'єднань.

З огляду на реалії та перспективи інтеграції України в рамках НАТО і ЄС варто звернути увагу на відповідний шлях балканських держав, які долали його у складних повоєнних умовах. Колективна монографія «Республіка Північна Македонія: погляд з України» покликана розкрити специфіку розвитку однієї з країн регіону, який мав вирішувати складні безпекові, політичні, економічні та інші проблеми після розпаду Югославії та по-новому вибудовувати свою внутрішню та зовнішню політику. Тому команда дослідників факультету історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету вирішила поновити роботу над розпочатими перед війною проєктами, присвяченими одній з балканських країн, та завдяки зусиллям колег з інших закладів вищої освіти та наукових установ України завершила підготовку цієї монографії, яка також стала складовою колективної наукової роботи з грантового проєкту Жана Моне програми ERASMUS+ «Політика пам'яті: європейський досвід для примирення в Україні».

У першому розділі монографії *«Внутрішньополітичний розвиток сучасної Північної Македонії: українське сприйняття»* увагу авторів зосереджено на різних аспектах суспільно-політичного розвитку країни. Зокрема історичну політику Північної Македонії та Болгарії у публічному меморіальному дискурсі проаналізували дослідники О. Маклюк та С. Черкасов. Автори зосередили свою увагу на ключових характеристиках різних версій репрезентації минулого та продемонстрували, що меморіальні,

культурні та інші форми сучасних війн, які точаться між Болгарією та Північною Македонією мають величезний вплив на зовнішньополітичний курс держав та ситуацію в регіоні в цілому. Генеза й еволюція «македонського питання» протягом другої половини ХІХ–ХХ ст. проаналізовані у дослідженні А. Демещука. Історію становлення македонського національного гімну розглянуто у дослідженні П. Завгородньої.

Зовнішні і внутрішні впливи на ідентичність населення Північної Македонії на шляху до євроатлантичної інтеграції дослідив М. Єльніков. У підрозділі розглядається вплив Греції і Болгарії на національну ідентичність Республіки Північна Македонія на шляху до НАТО і ЄС, де Північна Македонія зіткнулася з «війнами ідентичностей» з боку сусідніх країн, які вирішували «македонське питання» з позиції більш сильних опонентів, що перетворило Північну Македонію на державу компромісів та послабило зовнішньополітичні позиції країни, оскільки внутрішній міжетнічний конфлікт 2001 р., який закінчився підписанням Охридської угоди, фактично перетворив унітарну державу на федерацію.

Особливості реалізації євроінтеграційного курсу Північної Македонії в контексті міжпартійної конкуренції окреслено у дослідженні Є. Горюнової. Проводячи паралелі з Україною, дослідниця доходить висновку, що євроінтеграційний курс як для Північної Македонії, так і для України став серйозним випробуванням на консолідацію зусиль політичної еліти та суспільства заради приєднання до об'єднаної Європи. Українці виборювали євроінтеграційний вектор на Майдані, а македонці задля подолання грецького вето погодились навіть змінити назву своєї країни, що певним чином продовжує впливати на процеси формування македонської національної ідентичності.

Законодавчу та інституціональну основу екологічної політики Республіки Македонія у 1991–2021 рр. обрала предметом свого аналізу дослідниця Т. Перга. У підрозділі розкрито проблеми та стратегічні пріоритети в царині захисту довкілля, розглянуто вплив євроінтеграційного курсу країни на її екологічну політику. Дослідженню особливостей формування туристичного бренду Республіки Північна Македонія присвячено роботу М. Лісовської. Дослідницею проаналізовані інформаційні кампанії як важливий інструмент формування туристичного бренду країни.

Другий розділ монографії «Українське бачення зовнішньополітичних та міжнародних вимірів сучасної Північної Македонії» містить аналіз широкого кола міжнародних проблем, пов'язаних із становленням та розвитком зовнішньої політики та дипломатії Північної Македонії, її позиціонуванням себе на міжнародній арені. Євроатлантична інтеграція Північної Македонії та можливості використання її досвіду для України стали предметом комплексного аналізу дослідників С. Трояна та А. Киридон. Методологія наукового дослідження ґрунтується на положенні про своєчасність

ознайомлення з первинною інформацією, виявленням проблемних ситуацій і прогнозом розвитку подій. Автори наголошують, що шлях європейської інтеграції Північної Македонії є успішним прикладом для багатьох країн, особливо України. Автори звертають увагу на діяльність обох держав у рамках як двосторонніх зв'язків, так і багатосторонніх контактів, наприклад Центральноєвропейської Ініціативи та геополітичного проекту Тримор'я. Процеси формування політичної нації, набуття міжнародного визнання, наявність «македонської» та «української» проблем, дестабілізуючих факторів в обох державах схожі.

Розглянути особливості позиціонування Республіка Північна Македонія у сучасному європейському безпековому просторі пропонують науковці Т. Богданова, І. Тихоненко, А. Хмель. Автори дослідили роль Північної Македонії у субрегіональній системі безпеки Західних Балкан крізь призму історичних аспектів та спроб подолати конфліктогенний потенціал відносин з державами-сусідами. Вчені вважають, що вступ Північної Македонії до НАТО став проявом консолідації держави, а перспективи євроінтеграції підтверджують послідовність її зовнішньополітичного курсу та стають механізмами до стабілізації безпекового середовища Західних Балкан з огляду на деструктивний вплив «російського» фактору. Науковці переконливо демонструють, що Північна Македонія є простором для інформаційної війни з боку РФ, зокрема, російська пропаганда використовує такі інструменти впливу як підтримка політичних партій та рухів, релігійні питання, створення та фінансування гуманітарних організацій, пропагандистську політику через медіа та соцмережі. Крім просування нарративу щодо «величі» Росії, «провідної світової сили», підконтрольні РФ медіа активно використовують «фейкові» новини з метою дискредитації НАТО, ЄС, а також України.

В означеному безпековому контексті здійснено дослідження І. Слюсаренко, присвячене аналізу міжнародних операцій з підтримання миру на території Колишньої Югославської Республіки Македонія. Висвітлюючи діяльність операцій з підтримання миру ООН, місій НАТО та ЄС, які сприяли процесу демократичної трансформації політичного режиму, авторка відзначає, що розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії та створення нових незалежних держав не лише змінили політичну карту Європи, але й викликали потужну безпекову турбулентність, пов'язану із зростанням міжнаціональних конфліктів у Південно-Східній Європі в умовах політичної та економічної трансформації у новостворених державах. Авторка висвітлила внутрішні політичні, економічні, етнонаціональні, безпекові чинники, які впливали на демократичний транзит в Македонії, а також аналіз зовнішньополітичного середовища в умовах якого зазнавала трансформацій македонська політична система.

Особливості врегулювання міжетнічного конфлікту у Колишній Югославській Республіці Македонія проаналізували дослідники Ю. Подрез та І. Горобец. У висновковій частині автори наголошують на тому, що у

збереженні єдності та територіальної цілісності Північної Македонії є і заслуга України. Дипломатична та військова підтримка Скоп'є Києвом відіграла важливу роль у подоланні внутрішнього конфлікту та збереженні Північної Македонії як незалежної держави на Балканах.

На окрему увагу заслуговують два останні дослідження першого розділу, присвячені аналізу взаємовідносин Республіки Північна Македонія з окремими державами світу. Позиція Німеччини щодо приєднання Північної Македонії до євроінтеграційного процесу стала предметом аналізу науковців О. Казакової та Ю. Бачинської. У підрозділі проаналізовано позицію Німеччини щодо процесу європейської інтеграції Республіки Північна Македонія, наведено приклади інституційних механізмів співпраці між Німеччиною та Північною Македонією у межах прискорення євроінтеграційного вибору, досліджено позицію Німеччини у вирішенні проблемних аспектів з «македонського питання».

Ми вдячні всім авторам, які у складних умовах російсько-української війни, що супроводжується масовими ракетними обстрілами та відключеннями електроенергії, не полишили наукову роботу та долучилися до створення цієї монографії. Особливу подяку висловлюємо Катерині Шимкевич, директорці Аналітичного центру балканських досліджень, яка власне і запропонувала ідею дослідити маловідому в Україні Північну Македонію.

Колективна монографія «Республіка Північна Македонія: погляд з України» не вичерпує усіх актуальних питань, пов'язаних із становленням та подальшим історичним розвитком Північної Македонії. У ній висвітлено певне коло наукових проблем, які потребують подальшого поглибленого аналізу. Втім, матеріали, презентовані у цьому виданні, можуть стати вагомим внеском до здобутків сучасної української балканістики, східноєвропейських студій, продовженням вже запропонованих наукових інтерпретацій актуальних проблем історичного розвитку Північної Македонії та своєрідним запрошенням до подальших наукових пошуків у цій царині.

О.М. Маклюк, М.М. Бессонова, С.С. Черкасов

РОЗДІЛ 1

**ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ПІВНІЧНОЇ
МАКЕДОНІЇ: УКРАЇНСЬКЕ СПРИЙНЯТТЯ**

**1.1. ІСТОРИЧНА ПОЛІТИКА БОЛГАРІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ МАКЕДОНІЇ
У ПУБЛІЧНОМУ МЕМОРІАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ**

Черкасов Станіслав Сергійович,

*кандидат історичних наук,
завідувач кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин, доцент*

*Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0759-6594>

Маклюк Ольга Миколаївна,

*кандидат історичних наук, доцент, декан
факультету історії та міжнародних відносин
Запорізького національного університету,*

м. Запоріжжя, Україна

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8740-2402>

Історична проблематика вже давно стала предметом не тільки наукового дискурсу, а і міцно увійшла у політичну практику. Окремі державні діячі та політичні сили, особливо, під час передвиборної боротьби, парламентських та президентських дебатів, у партійному дискурсі, активно звертаються до певних історичних подій та персоналій, що тією або іншою мірою відображає їхні політичні пріоритети, обґрунтовує політичну риторику програм «наведення порядку» у суспільстві. Історична політика у ХХІ столітті стала важливою складовою міжнародних відносин, сьогодні вона використовується у дипломатичних практиках, військових конфліктах, міжнародних переговорах тощо. Показовим є факт, що меморіальні двосторонні конфлікти у сучасному світі вийшли за межі державних кордонів та вирішуються за допомогою наднаціональних організацій (ООН, Рада Європи тощо). Як справедливо зазначає історикія І. Богінська дослідження цього феномену у міжнародному контексті дає можливість проаналізувати зв'язок між національно-державною ідентичністю та зовнішньою політикою держави та формує нову рамку в дослідженні міжнародних відносин. Різні підходи до реалізації політики пам'яті сьогодні створюють напруження й посилюють недовіру у відносинах між державами. Крім того, важко не погодитись із твердженням про те, що не існує «політики

пам'яті» як окремого напрямку зовнішньої політики. Політики переймаються минулим настільки, наскільки це дає змогу розширити можливості у досягненні поточних цілей внутрішньої і зовнішньої політики¹. Дослідниця М. Малксо наголошує що «політика пам'яті є тим перехрестям, де стикаються політика ідентичності й політика безпеки»²

Дослідники звертають увагу на те, що саме в умовах глобалізації суспільства, «інформаційної революції», що почалась у другій половині ХХ століття, кількість активних реципієнтів історичної політики розширилась³. Як наслідок, держави мають більше інструментарію щодо формування історичної політики. Але головне питання у тому, що політики не тільки використовують історичний досвід, історичні аналогії як «мірило власної практичної діяльності», а й залучають технології кореляції мнемічного простору та по суті формують умови для політичних маніпуляцій довкола репрезентації історії. Український історик Георгій Касьянов використовує для пояснення цього явища термін «політична інструменталізація історії»⁴. Таким чином, неперехідна *актуальність проблем* публічного меморіального дискурсу через політичне використання минулого набуває сьогодні нового звучання у суспільстві та викликає занепокоєння в академічній спільноті.

Науковці пропонують класифікацію моделей історичної пам'яті в країнах Західної, Центральної та Східної Європи та відмічають що моделі суспільної пам'яті країн регіону визначаються перед усім ставленням до комуністичного режиму та використовують термін «перехідне правосуддя» (transitional justice), сутність якого у відновленні справедливості⁵ Міждержавні та державні комунікації навколо засудження тоталітарних режимів стали спільною ознакою національних політик пам'яті країн регіону, але одночасно, ця спільна тенденція, не стала запорукою не виникнення цілого ряду спірних міждержавних питань у площині «історичної пам'яті».

В цьому контексті, важливим є дослідження проблем історії, історичної пам'яті, політики пам'яті Болгарії та Північної Македонії що стали конфліктогенними та були актуалізовані в останні роки. Показовими у межах обговорювання проблеми, є той факт, що травні 2020 року, у площину конфлікту потрапило болгарське трактування історичних питань, висвітлене у Меморандумі про відносини між Республікою Болгарія та Республікою

---

¹ Богінська І.В. Конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах. Регіональні студії, 2021. С. 103-109 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39528/1/%D0%A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%9B%D0%86%D0%9A%D0%A2%D0%98.pdf>

² Malksoo M. The memory political horizons of Estonian foreign policy. *Diplomaatia*. 2010. № 82. P. 7–10.

³ Касьянов Г. Історична політика 1990-х – поч. ХХІ ст.: Україна та пострадянський простір <https://uamoderna.com/images/archiv/21/UM-21-Kasianov.pdf> С.137.

⁴ Касьянов Г. Історична політика 1990-х – поч. ХХІ ст.: Україна та пострадянський простір <https://uamoderna.com/images/archiv/21/UM-21-Kasianov.pdf> С.135.

⁵ Голубчик А. Становлення Європейських моделей суспільної пам'яті: інституційно-правовий аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2014 № 3 (22) С.101; Огієнко В. Європейські практики пам'яті і правової оцінки діяльності комуністичних режимів. *Східна і Центральна Європа*. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/1214->

Північна Македонія¹. Згідно з болгарською офіційною інтерпретацією історії, слов'янські жителі Північної Македонії є болгарами². Болгарська сторона фактично розпочала дискусію з питань "македонської" ідентичності.

Необхідно зауважити, що наукова розробка концепції групових ідентичностей в різних сферах гуманітарного знання призвела до виокремлення різних видів колективної ідентичності, детермінованих сталим переліком соціальних ознак. Дослідження феномену етнічної ідентичності та її взаємозв'язок з категоріями історичної пам'яті як одного з найбільш стійких різновидів групової ідентичності було вперше проведено у працях дослідників Д. Рейтца, Д. Едвардса, Е. Д. Сміта та Б. Андерсона. Зокрема, Д. Рейтц та Д. Едвардс визначили етнічну ідентичність як почуття приналежності до етнічної групи, з якою особа має успадковані зв'язки. За Е. Смітом концепт «етнічна ідентичність» можна визначити як постійне відтворення етнічних символів, цінностей, пам'яті, які створюють етнічну спадщину і процес ідентифікації особистості з цією спадщиною.³ З аналогічних позицій розглядає етнічну ідентичність Б. Андерсон.⁴

Експлікація основних категорій концепції групових ідентичностей на дослідження особливих рис етнічних спільнот поставила питання про своєрідність ідентифікаційного середовища етносу. Проведений у межах сучасної етнополітології аналіз різних за набором маркерів етнічної ідентичності виявив та обґрунтував розподіл ідентифікаційного середовища спільноти на етнокультурну та етнополітичну складові.

Під терміном «етнокультурне середовище» розуміється синтез етнічних за змістом та походженням матеріальних та духовних цінностей, що складають об'єктивізований комунікативний простір, вироблений членами етносу у процесі етнічної ідентифікації. До важливих функцій етнокультурного середовища відносять фіксацію та забезпечення інформаційного обігу головних маркерів етнічної ідентичності, зокрема мови, культури, традицій та етноніма.

Терміном «етнополітичне середовище» позначають сукупність політичних поглядів та норм поведінки, що виникають внаслідок поширення етнічних цінностей на сферу відносин влади і державного управління. Пошук органічного поєднання етнічних та політичних цінностей виявляється через загострення рефлексій навколо тих проблем державотворення і процесу управління взагалі, які піддаються певній інтерпретації на основі етнополітичної культури та етнополітичної свідомості.

---

¹EU - North Macedonia accession negotiations: the implications of the Bulgarian conditions. URL: https://epi.org.mk/wp-content/uploads/2020/06/EU_MK-accession-negotiations_implications-of-BG-conditions.pdf

²Суперечка на Балканах: за що Болгарія блокує Північній Македонії вступ до ЄС URL <https://www.dw.com/uk/superechka-na-balkanakh-za-shcho-bolhariia-blokuie-pivnichnii-makedonii-vstup-do-yes/a-55029922>

³ Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. Київ : Основи, 2014. С.29

⁴ Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Київ : Критика, 2011. С.24

Як складова етнополітичного середовища, етнополітична культура являє собою синтез етнічних та політичних цінностей і застосованих на практиці орієнтирів політичної поведінки. Іншим компонентом етнополітичного середовища виступає є історична пам'ять - етнополітична свідомість, яку розглядають в якості різновиду колективної свідомості, що поєднує уявлення і переконання про місце етнічної групи в світі та бажаний устрій суспільного і політичного життя. Таким чином, стрижневий комплекс етнополітичного середовища формується з приводу і на основі усвідомлення членами етнічної спільноти власної ролі в процесах політичного управління з використанням механізмів державної влади. Суттєвою ознакою етнополітичного середовища є його ціннісне забарвлення – надання етнічним цінностям нормативного статусу в межах даної етнічної спільноти.

Оскільки етнополітичне та етнокультурне середовище охоплюють динамічні сфери суспільного життя, їх змістовне наповнення перебуває у постійному розвитку, нерозривно пов'язаному із процесами етнічної ідентифікації. Наприклад, згідно з типологією, розробленою американськими вченими Д. Маккеєм та Ф Льюїсом існує чотири основних типи етнічної ідентичності. До першого, названого «мінімумом етнічності» віднесено осіб з низькою етнічною обізнаністю; до другого типу «поміркованої етнічності» зараховано осіб, що мають контакти з етнокультурним середовищем; до третього типу «маргінальної етнічності» включено осіб, позбавлених таких контактів; у межах четвертого типу «максимум етнічності» об'єднано осіб, які беруть активну участь у забезпеченні політичних, економічних та соціальних інтересів етнічної групи та забезпечують розвиток етноідентифікаційного середовища. Незважаючи на достатню умовність запропонованої авторами класифікації, на особливу увагу заслуговують закладені в її основу принципи трансформаційності етноідентифікаційного середовища та набуття ним різного ступеня інформаційної насиченості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи стан наукової розробки проблеми необхідно виділити декілька блоків.

В першу чергу це наукова література, яка присвячена дослідженню теоретичних аспектів історичної пам'яті та політики пам'яті. Відзначимо, що останні десятиліття меморіальний публічний дискурс, як складова дискурсу політичного, став одним із популярних об'єктів дослідження, а проблеми формування і змісту уявлень про минуле в суспільстві привертають увагу представників різних гуманітарних наукових шкіл. Дослідники підкреслюють, що політичний дискурс має певні цілі, наприклад досягнення суспільної згоди або обґрунтування політичних і соціально-ідеологічних стратегій, нав'язування тієї або іншої ідеологічної орієнтації масовій свідомості та інше. А основними функціями політичного дискурсу є:

маніпуляція, переконання, подання інформації та аргументації, або, наприклад, створення образу кращого майбутнього.¹

В цьому контексті, хотілось би відмітити інтегративність зазначеної проблематики. Дослідники доречно підкреслюють, що інтегративність – це природний процес «дорослішання» наук. Так фахівці-лінгвісти спробували порівняти зміст та форму термінів «соціально-гуманітарний блок знань» та «social science and humanities». Перший термін лише підпорядковує гуманістику соціально-політичній науці, тоді як другий затверджує їх рівноправ'я, лише в цьому випадку, вважають науковці ми зможемо реалізувати потенціал кожної галузі знання і забезпечити їх повноцінну взаємодію². Зазначена проблема, проблема меморіального дискурсу, стоїть на міждисциплінарному перехресті та є предметом уваги цілого ряду наук, таких як: історія, політологія, соціологія, політична лінгвістика, політична психологія. Кожна дисципліна зі свого ракурсу розглядає питання та інтегрує здобутки суміжних галузей наукового знання.

Проблеми політичного використання минулого увійшли і у коло наукових інтересів істориків, особливо після так званого «меморіального перевороту» в історичній науці, який значно розширив предметне поле історії охопив питання «мест памяти», «історичної міфології», дослідження такого феномену як «історична культура», яка виступає як артикуляція історичної свідомості суспільствата інших.³ Особливість конфліктів пам'яті у міжнародних відносинах тісно пов'язано з актуалізацією поточних проблем, які поміщені в політичний, культурний і ціннісний контекст⁴.

Друга група досліджень, це наукові та науково-публіцистичні роботи присвячені історичній пам'яті та політики пам'яті Болгарії та Північної Македонії. Як що аналізувати політику регіону у цілому, необхідно зазначити, що специфічними балканськими рисами політики пам'яті є запозичення країнами регіону імперських наративів великих європейських держав, як наслідок вельми популярними є ідеї побудови «великої Сербії», «великої Болгарії», «великої Хорватії» тощо, які й на сьогодні займають важливе місце у меморіальній політиці та комеморативних практиках.⁵ Як що аналізувати історичний контекст, то треба звернути увагу, що національні дискурси у цілому будувались за наступною схемою: македонці в ідеології болгарського націоналізму займали як би проміжний статус між сербами та помаками (болгари, яка проживають на території історичної області Фракії

---

¹ Романюк А.Б., Заяць А.В. Аналіз досліджень політичного дискурсу URL: <http://vlp.com.ua/node/10143>.

² Методология исследований политического дискурса: актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов. Вып. 2 / Сост. и общ. ред. И. Ф. Ухановой-Шмыговой. Минск: БГУ, 2000. С.7

³ Репина Л. П. Опыт социальных кризисов в исторической памяти URL: <http://roii.ru/crises/roii-crises-1.pdf>.

⁴ Богінська І.В. Конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах. Регіональні студії, 2021. С. 104. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39528/1/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%9B%D0%86%D0%9A%D0%A2%D0%98.pdf>

⁵ CenterforComparativeConflictStudies. URL: <http://cfccs.org/about-cfccs>

(Болгарія, Туреччина, Греція) та сповідують іслам). І як що, македонські націоналісти були схильні позиціонувати македонців як окрему націю, яка варта того, щоб мати свою національну державу – Македонію, для болгарських націоналістів Македонія була саме Болгарією, одним із болгарських регіонів.¹ Дискусії щодо оцінки історичного минулого країн переросли не лише рамки наукових обговорень, а й державні кордони, стали суттєвим дезінтегруючим чинником, джерелом політичної, міждержавної напруги.

Тому метою нашого наукового пошуку є спроба проаналізувати площину публічного меморіального дискурсу Болгарії та Північної Македонії, у контексті репрезентації історичних подій у національному та регіональному/міжнародному вимірах, визначити вплив історичної політики країн на формування національної ідентичності та відносини на міжнародній арені.

У 1991 році Північна Македонія стала суверенною державою, вона отримала незалежність як одна з держав-наступниць Югославії. Країна є багатонаціональною та багатоконфесійною. На її території мешкають етнічні македонці, албанці, турки, роми, серби, босняки та інші народи, які сповідують християнство православного толку та іслам. Протягом свого історичного шляху Македонія входила у до складу різних балканських держав.

Саме тому з становленням національних рухів у ХІХ в країнах регіону Македонія фігурувала як власна територія у національних програмах сербів, греків. На думку сучасної дослідниці В. Бурбиги, мекедонське питання, під яким дослідниця розуміє визначенні етнічної та державно-політичної незалежності Македонії, було однією з найбільш складних проблем регіону ще у ХІХ столітті.² Не стала виключенням і Болгарія. Отже, починаючи з ХІХ ст. македонці презентувались академічною та суспільно політичною думкою Болгарії, як складова болгарської ідентичності. Ще наприкінці ХІХ на початку ХХ століття Йордан Іванов Ніколов - болгарський історик фольклорист, знавець болгарської середньовічної літератури та культури став одним з перших болгарських дослідників, який заклав основи сприйняття болгарами Македонії в контексті розуміння історії Македонії як складової частини болгарської історії³.

Утворення сучасної болгарської політичної нації тісно пов'язано з національним Відродженням ХІХ ст., ознаками якого стало зростання національної свідомості та зверненням до своєї історичної минувшини.

---

¹ Суйецка Й. Балкански места на паметта. Терминът Македония и образът на Никола Вапцаров в българския и македонския времепространствен континуум
URL:<http://www.ilit.bas.bg/bi/include.php?file=JoSujeska>

² Бурбига В.А. Македонія в оцінці європейських вчених ХІХ ст. Захід_Схід: історико-культурологічний збірник. Харків: Майдан, 1998. С.89-103

³ Ивановъ, Йорданъ. Сѣверна Македония. Исторически издирванья. Съ образи и карти. София, 1906 URL: <https://www.strumski.com/books/Severna%20Makedoniq.pdf>

Вікторія Свириденко у кандидатській диссетації, присвячній вивченню політики пам'яті НРБ щодо образів національного Відродження в джерельному комплексі справедливо зазначає, що кожна «уявна спільнота» у процесі націо- та державотворення формує перелік споруд, подій, персоналій тощо які мають символічний зміст та закріплюють почуття національної ідентичності. Не стала виключенням і Болгарія, а засадничим міфом (foundation myth) болгарської нації, як наголошує дослідниця стало національне Відродження.¹ Основною складовою образу національного Відродження це з радянських часів стала візія турецької адміністративної і як «ярма» та насильницька ісламізація, котрої зазнавало болгарське населення, як наслідок турки репрезентувались у болгарському наративі в образі «ворога», який поневолив болгарський народ і протягом п'яти сторіч стримував його розвиток.²

Державницький вимір минулого можна відстежити героїзації/сакралізації окремих постатей, які є маркером цінностей для суспільства. Український політолог Ольга Воляннюк відмічає, що у сучасному суспільно-політичному житті образи героїв/антигероїв крім вище зазначеного, мають відповідати масовим очікуванням суспільства, інтеріоризуються у деякі ікони/ символи/коди³

Як наслідок у пантеон національних героїв Болгарії входять ті, хто очолював рух звільнення від «османського ярма»: Христо Ботев - громадський діяч, поет і публіцист, Васил Левський один з ідеологів та організаторів Відродження болгарської держави у ХІХ ст., названий у суспільній думці «болгарським месією», Георги Раковський - політик, Любен Каравелов — перший професійний болгарський письменник, етнограф.

З національними героями пов'язано багато практик комеморативних у сучасній Болгарії, так найменування великої кількості вулиць, селищ, багато шкіл футбольних клубів та стадіонів тощо пов'язано з іменами національних героїв. На честь Христо Ботева названо місто Ботевград та національне болгарське радіо. Національний стадіон у м. Софія носить ім'я Василя Левського. Образи національних героїв неодноразово прикрашали національні банкноти (Наприклад: Образ Василя Левського на банкноті 1999 року номіналом в 1000 левів).

Дослідники справедливо наголошують, що «важливою рисою міфологізації османських часів було те, що вони репрезентувалися як роки турецького, замість османського домінування», а протистояння між ісламом і

---

¹ Свириденко В.О. Політика пам'яті Народної Республіки Болгарія щодо доби національного Відродження: джерельний комплекс Харків, 2015. С.4.

² Свириденко В.О. Політика пам'яті Народної Республіки Болгарія щодо доби національного Відродження: джерельний комплекс Харків, 2015. С.116-118

³ Воляннюк О. Персоніфіковане минуле у сучасному політичному житті України та Росії. Наукові записки ІІІУНД ім. І.Ф.Кураса НАН України. Вип. 1(75). С.265-266.

християнством відповідно це протистояння болгарської нації проти турецької.¹

Наприкінці ХХ столітті до домінантних векторів політики пам'яті Болгарії додався декомунізаційний. Ознакою історичної політики у регіоні у цілому стала декомунізація як процес подолання спадщини колишніх комуністичних тоталітарних режимів, ліквідацію тоталітарного законодавства, інститутів управління й політики, проведення швидких та прозорих люстраційних процесів, реабілітація жертв політичних репресій. Болгарія не стала виключенням. Початок декомунізації Болгарії рахують з 1992 року та пов'язують з «Законом про декомунізацію науки і освіти» («Додаткові вимоги до членів керівних органів наукових організацій і Вищої атестаційної комісії», закон Панева²), згідно якого викладачі наукового комунізму та активісти комуністичної партії були позбавлені права займати керівні посади навчальних та наукових установах країни. Наступним етапом зазначеного процесу став 2000 р., коли Болгарія приєдналась до країн, що на найвищому рівні, визнала комуністичний режим як злочинний, прийнявши закон «Про визнання злочинного характеру комуністичного режиму в Болгарії»³ У документі зазначалось, що державне управління болгарська комуністична партія, що тривало з 9 вересня 1944 року по 10 листопада 1989 року призвело країну до національної катастрофи. А керівництво та лідери Болгарської комуністичної партії несуть відповідальність за цілеспрямоване та свідоме руйнування цінностей європейської цивілізації, порушення прав і свобод людини, засудження невинних людей, моральний та економічний занепад держави, директивне управління економікою, що призвело до її занепаду, знищення та скасування традиційних принципів права власності; знищення моральних цінностей людей і посягання на їх релігійну свободу, застосування постійного терору проти людей, які не згодні з системою правління, і проти цілих груп населення, зловживання освітою, навчанням, наукою і культурою в політичних та ідеологічних цілях тощо.⁴ У статі 4. Закону зазначалось, що усі дії осіб, здійснені протягом зазначеного періоду для опору та відкидання комуністичного режиму та його ідеології справедливі, морально виправдані і заслуговують на пошану. Наступним етапом декомунізації Болгарії стали 2006-2007 роки. У країні було створено комісію «Досьє», що мала збирати та оприлюднювати всі архіви установ, пов'язаних із репресивним апаратом комуністичного режиму.⁵

---

¹ Свириденко В.О. *Політика пам'яті Народної Республіки Болгарія щодо доби національного Відродження: джерельний комплекс Харків, 2015. С. 128.*

² Захаров Є. *Засудження злочинів комуністичного режиму СРСР / Харківська правозахисна група.— Харків: Права людини, 2013. С.185—186.*

³ *Law on Declaring the Criminal Nature of the Communist Regime in Bulgaria* <http://melaproject.org/sites/default/files/2019-06/Bulgaria%20-%20Law%205%20May%202000.pdf>

⁴ Там само.

⁵ Рябенко С., Козут А. *Європейські законодавчі практики декомунізації: висновки для України. Аналітичний звіт. Центр досліджень визвольного руху. Львів: «Часопис», 2017. С.30.*

Історична політика 80-х років ХХ ст. продовжує вектор Національного відродження, вона була спрямована на знищення всіх ознак «турецькості в країні». Наприклад, заборонялось використання турецьких імен, пропонувалась не лише заміна особистих імен, а й навіть імен покійних предків.¹ Через десять років, у 1990 р. десятки болгарських істориків привітали відміну кампанії по заміні імен і заявили, що комуністична влада змусила їх брати у ній участь².

Сучасна історична політика Болгарії концептуалізується передусім завдяки здобуткам демократичних суспільно-політичних трансформацій, започаткованих демонтажем тоталітарної влади у ході «Нижньої революції» 1989 р. Нагальною потребою стала необхідність запровадження цілісної національної стратегії розвитку політики пам'яті, конкурентоспроможних національних презентацій минулого, які б стали полем національної консолідації. Серед характерних особливостей болгарського досвіду оновлення пам'яті особливе місце займає той факт, що, на відміну від інших східноєвропейських країн, бажані результати не могли бути забезпечені за рахунок звичайної декомунізації. Суттєвою перешкодою на шляху європеїзації болгарського публічного меморіального дискурсу тривалий час виступали політизація спільного болгарсько-російського минулого, у якому тематичними домінантами залишалось вшанування подій 1877-1878 рр. та завершальний етап II Світової війни. Безумовно важливі для болгарської державності, події російсько-турецької війни останньої чверті ХІХ ст., значною мірою під впливом комеморативних практик тоталітарної доби ефективно забезпечували ідеологічне обґрунтування приналежності Болгарії до табору соціалістичних держав і фактично слугували визначенням болгарської цивілізаційної ідентичності. У цьому сенсі не відбулось докорінних змін ситуації й після 1990 р. Ключовим національним святом Болгарії залишилось 3 березня – День підписання Сан-Стефанського прелімінарного договору. Глорифікація ролі, яку Росія відіграла у становленні болгарської незалежності, продовжувала формувати у суспільній свідомості Болгар конструктор «історичного боргу» перед російським народом. Вшанування пам'яті загиблих російських воїнів, які проголошувались жертвами у боротьбі за свободу болгарського народу набувало особливо гострого суспільно-політичного значення та стало політичною формулою, що вимагала одностайної підтримки будь-яких проросійських суспільно-політичних ініціатив, оскарження яких розцінювалось як зрада пам'яті загиблих за Болгарію воїнів та викликало суспільний осуд.

---

https://shron1.chtyvo.org.ua/Riabenko_Serhii/Yevropejski_zakonodavchi_praktyky_dekomunizatsii_vysnovky_dlia_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=2ragn3ln2b0lv91nr48958nh44

¹ Mahon M. *The Turkish minority under Communist Bulgaria – politics of ethnicity and power. Journal of Southern Europe and the Balkans.* 1999. Vol. 1. No. 2. P. 149–162. URL: https://www.hks.re/wiki/_media/ls2016:the_turkish_minority_under_communist_bulgaria--politics_of_ethnicity_and_power.pdf. P.157

² Riis C. *Religion, politics, and historiography in Bulgaria* New York: Columbia University Press, 2002. P.17

Друге місце серед популярних символів спорідненості болгаро-російських історико-культурних практик належить історичній спадщині діяльності ченців-просвітників Кирила та Мефодія, день вшанування яких проголошено у Болгарії Днем болгарської освіти, культури та письменства. У цьому контексті класичні заходи з декомунізації не стали ефективними засобами нейтралізації тоталітарної пропаганди у болгарських умовах: адже остання була заснована не стільки й не тільки на болгаро-радянських, але й дорадянських проімперських ідеологемах російської зовнішньої політики. Тим не менш, традиційні заходи з декомунізації були здійснені у 90-х рр.: тільки у Софії було перейменовано 210 вулиць, засуджено культ особи та притягнуто до кримінальної відповідальності Т. Живкова, якого позбавлено почесних титулів. У 1991–1995 рр. у Болгарії тимчасово діяв т.зв. «Закон Панева», який забороняв колишнім членам комуністичної партії викладати у вищих навчальних закладах.

Північна Македонія: Дослідники відмічають, що практично відразу після виходу республіки зі складу Югославії Македонія перетворилася на політичний пазл, який достатньо складно розв'язати. Він включав, з одного боку комплекс внутрішніх проблем (взаємини між македонською і албанською громадами), з іншого проблеми у двосторонніх відносинах по лініях «Скоп'є-Софія, Скоп'є-Афіни, Скоп'є-Белград».¹

З отриманням незалежності Північна Македонія почала формувати власні історичну політику, але вона відразу потрапила у площину конфліктних історичних питань з країнами сусідами. Одним з найбільш відомих та складних двосторонніх «історичних конфліктів» став конфлікт між Македонією та Грецією через суперечку щодо назви, вирішену в 2018 році. У лютому 2019 року Македонія змінила свою назву на Північну Македонію. Це відкривало їй шлях до вступу в НАТО та Європейський Союз. Наступним витком конфліктів стало протистояння з Болгарією. Зрозуміло, що історичне коріння, культура та загальна ідентичність Скоп'є постійно піддаються сумніву, а затримка переговорів про вступ є очевидною протягом кількох років. Ця затримка також існує, оскільки Північна Македонія має величезне значення для ЄС. Північна Македонія є державою Західних Балкан, і, отже, її членство означало б важелі впливу в регіоні Західних Балкан. Це допомогло б у проголошенні принципів ЄС у регіоні Західних Балкан та пом'якшило існуючий вплив таких держав, як Туреччина, Росія та Китай. Якщо ні, то безпека ЄС також виявиться спірною, оскільки невдоволення країнами ЄС, особливо серед громадськості Північної Македонії, також згодом зросте.²

«Меморіальні війни»: Болгарія-Північна Македонія

---

¹ Головин Д. О., Склярів С. А. *Новый македонский вопрос: современный этап развития* *Journal of international analytics* 11(2): 2020 URL:<https://doi.org/10.46272/2587-8476-2020-11-2-68-90>

² Pratham Maheshwari *Difficult disputes: the struggle of North Macedonia's accession into the European Union* URL: <https://blogs.lse.ac.uk/lseupr/2021/02/06/difficult-disputes-the-struggle-of-north-macedonias-accession-into-the-european-union/>

Хоча Болгарія визнала існування Македонії, як держави у 1991 році, вона досі не підтвердила існування македонської ідентичності чи македонської мови, яка вважається діалектом болгарської мови. Згідно з болгарською офіційною інтерпретацією історії, слов'янські жителі Північної Македонії є болгарами, а "македонська" ідентичність є штучним продуктом комуністичного режиму ¹. Македонська нація для болгар це сербський антиболгарський проект.

Спірні особистості:

Джерелом ворожнечі між двома країнами є особистість царя Самуїла, який займає чільне місце в історії як Болгарії, так і Македонії. Покажемо у цьому контексті звернення до презентації особистості у довідковому інтернет-виданні Вікіпедія. Так на сторінці у Вікіпедії (болгарською мовою) наголошується: «Про те, що Самуїл був царем Болгарії, сучасні медієвісти не сперечаються»² Та ж сама сторінка македонською мовою презентує власне бачення питання, а саме: наголошується, що теза, яку відстоюють болгарські вчені, отримала широке визнання у світовій історіографії, але одночасно є і інша «в історії ніколи не було поділу Західної та Східної Болгарської імперії, і Йован Циміскі завоював всю Болгарську імперію, і лише потім у 976 році з повстанням комітопулів проти влади Візантії було створено нову імперію. в Македонії»³

Особистість царя Самуїла є знаковою постаттю у житті двох країн, вона ввійшла у шкільні підручники історії, у науковий історичний дискурс, є невід'ємною частиною сучасної політичної риторики та коммеративних практик, та як наслідок стала складовою державних «війн пам'яті».

Наведемо приклад: у 2011 р. у центрі Скоп'є пройшла урочиста церемонія відкриття пам'ятника царю Самуїлу, що привернула увагу болгарських істориків, журналістів та політичних діячів. Так висвітлювалась ця подія на інтернет сторінці Sofia news agency «Величезний пам'ятник відомому болгарському середньовічному царю Самуїлу був встановлений у столиці Македонії Скоп'є. 5-метрову мармурову статую встановили на центральній площі Скоп'є неподалік від нещодавно встановленої статуї Олександра Македонського. Цар Самуїл (Самуїл) правив Першою Болгарською імперією як цар болгар у 997 році нашої ери-1014 н.е. зі своєї столиці в Охриді, у сучасній Македонії. Центр болгарської влади перемістився зі старої столиці Преслава до Скоп'є та Охрида після захоплення Візантією Преслава та частини Східної Болгарії в 971 році».⁴ У

---

¹Суперечка на Балканах: за що Болгарія блокує Північній Македонії вступ до ЄС URL <https://www.dw.com/uk/superechka-na-balkanakh-za-shcho-bolhariia-blokuie-pivnichnii-makedonii-vstup-do-yes/a-55029922>

² Самуїл. URL: <https://bg.wikipedia.org/wiki/Самуїл>

³ Цар Самуїл URL https://mk.wikipedia.org/wiki/Цар_Самуїл

⁴ Macedonia Erects Monument of Great Bulgarian Tsar Samuil URL:

<https://www.novinite.com/articles/129718/Macedonia+Erects+Monument+of+Great+Bulgarian+Tsar+Samuil>

відповідь Болгарія організувала низку публічних заходів, що демонстрували наступність сучасної болгарської держави з царством Самуїла.

Учасник національно-визвольного руху балканських народів проти османського іга, член Болгарський македонсько-одринський революційний комітет (БМОРК). Георги Ніколов Делчев, Гоце Делчев став національним героєм як в Болгарії, так і в Північній Македонії (болг. *Георги Ніколов Делчев, Гоце Делчев*; мак. *Ѓорѓи Ніколов Делчев*). Історик-болгарист Д. Миколенко відмічає, що саме Г. Делчев практично з перших днів існування БМОРК очолив його революційно-демократичне угруповання.¹ У травні 1903 року, відмічає дослідник, загін, який очолював Г. Делчев, вистежили турки, він був оточен у села Баніца., в одній із збройних сутичок лідера ТМОРО було вбито. «У відповідь Головний штаб звернувся до населення із закликом взятися за зброю, а до великих держав з декларацією, в якій висувалася вимога – автономія Македонії».² Саме цю історичну постать македонські історики поставили на вершину національного пантеону, що викликало обурення болгарської академічної спільноти. Питання вийшло за межі наукової дискусії та перейшло по політичну площину обговорення, на рівні прем'єр-міністрів країн. У серпні 2017 році, Македонія та Болгарія підписали угоду про дружбу, яка була покликана «приглушити історичне суперництво на тій частині Балкан, де багато країн залишаються ворогами через старі етнічні та територіальні суперечки»³. Сторони створили спільну експертну комісію з історичних та освітніх питань.

За результатами дослідження, проведеного центром «Свобода» щодо сприйняття подій новітньої історії у болгарському суспільстві, внаслідок демократичних процесів, суспільні оцінки зазнали суттєвих змін. Наведемо декілька коментарів, здобутих під час опитування у проєкті: "Європа інфікована не тільки коронавірусом, а й вірусом історичного ревізіонізму. І у Росії, і у деяких східноєвропейських країнах ми спостерігаємо, як спогади про II Світову війну перетворюються на зброю, а заперечення офіційної точки зору стає злочином. У пропагандистській битві за пам'ять про Другу світову війну обидві сторони виглядають однаково погано. За офіційним наративом Кремля кожен, хто виступає проти радянської окупації Східної Європи після 1945 року, – фашист, а будь-яка критика політики Сталіна – це навмисна спроба принизити роль Червоної армії у перемозі над Гітлером. У частині Східної Європи відповідають дзеркально: усі, хто боровся із Радянським Союзом, включаючи посібників нацистів, розглядаються як герої. Для східноєвропейських народів закінчення війни не означало звільнення. Прихід Радянської армії знаменував перемогу над нацистською Німеччиною, але їх

---

¹ Миколенко Д. В. *Македонське питання у 1878 – 1919 рр. Навчальний посібник до спеціального курсу для студентів історичного факультету. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. С.54.*

² Там само, с.72.

³ Macedonia, Bulgaria sign historic treaty, renounce rivalry
URL <https://apnews.com/article/a3bb01ba483e44ad8a49aeb63f4f6fa>

не звільнив. Самопожертва радянських солдатів заслуговує на повагу, а спроби принизити роль Радянського Союзу у перемозі над Гітлером рівнозначні історичному ревізіонізму. Однак пам'ятники радянським маршалам і танкам не можуть бути пам'ятниками визволителям просто через те, що східноєвропейські товариства їх такими не сприймають... Російські пам'ятники Болгарії болгари охороняють і шанують. Але з радянськими військовими пам'ятниками так питання не стоїть. Величезні і численні, поставлені на найвизначніші місця у містах і селах, ці пам'ятники нагадують про імперію, яка оголосила нам війну, що окупувала нас і насаджувала нелюдський комуністичний режим, що знищила більшу частину нашої інтелігенції... Це не пам'ятники солдатам. Давно настав час твердо пояснити це нашим російським партнерам і зібрати всі пам'ятники Радянської армії в окремий музей... Не знаю жодного випадку, щоб болгарин протестував проти пам'ятників російської армії, російській зброї або зазіхав на них. Радянські окупаційні маркери, які вважають пам'ятниками, потрібно прибрати. Тут, у Пловдиві, перш за все треба підірвати Альошу. Навряд чи є страшніший пам'ятник. Він над усіма височить - от і вся ідея. Виховувати в людях покірність".¹

Меморіальні, культурні та інші форми сучасних війн, які точаться між Болгарією та Північною Македонією мають величезний вплив на зовнішньополітичний курс країн на ситуацію в регіоні в цілому. Так, у листопаді 2020 року Болгарія відмовилася ініціювати переговори про вступ «кандидата» Північної Македонії до Європейського Союзу (ЄС) через суперечки про ідентичність між двома країнами. Посередницьку допомогу запропонувала Франція щодо засобів розв'язання конфлікту між Болгарією та Північною Македонією, Як наслідок, у липні 2022 року Північна Македонія підтримала компроміс із Болгарією, який має відкрити їй шлях до членства в ЄС. Пропозиція була прийнята 68 голосами зі 120-ти в Національній асамблеї. Північна Македонія має визнати у своїй Конституції, що болгари є одним з основних етносів країни.²

Висновки. Визнання колишніх злочинів та травмуючих подій стало важливим фактором формування європейської культури пам'яті. Європейське суспільство сьогодні пропонує різні моделі політики пам'яті, які значною мірою побудовані у форматі діалогу, а не протистояння. Німецька історикиня А. Ассман, розглядає «меморіальну культуру», як етичну угоду, а діалог «різноспрямованих пам'ятей» пропонується як основа для європейської інтеграції.³ Науковці підкреслюють, що такий підхід «не спрацює, якщо конфлікт пам'яті розглядається як різновид пропагандистської

---

¹ Две памяти URL: <https://www.svoboda.org/a/30650509.html>

² Північна Македонія підтримала компроміс із Болгарією, який має відкрити їй шлях до членства в ЄС URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-pivnichna-makedoniia-kompromis-bolhariia/31946456.html>

³ Алейда Ассман: "Россияне старательно пытаются стереть из памяти очень многое..." URL: <http://surl.li/cqafzr>

або ідеологічної війни, у якій суб'єкти політики намагаються нав'язати суспільствам певні образи»¹

Конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах розкривають особливості національних політик пам'яті й різні моделі їх взаємодії. «Конфронтаційна» політика пам'яті пов'язана з прагненням сторін конфлікту створити противаги спробам «ревізії» історії, націлює їх на використання різноманітних засобів, щоб донести свою думку зовнішньому світу з максимальною ефективністю. «Компромісна» політика пам'яті може реалізовуватися за рахунок резервів переосмислення наявних наративів, спрямовує учасників конфлікту на взаємні поступки. Політика пам'яті може бути обрамленням солідарних дій держав. Нарешті, політика пам'яті може ґрунтуватися на діалозі та примиренні «різноспрямованих пам'ятей». Нині такий підхід намагається реалізовувати ФРН. Це розкриває потенціал для вирішення конфліктів пам'яті в міжнародних відносинах.²

Список використаних джерел і літератури

Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Київ : Критика, 2011. С.24

Богінська І.В. Конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах. Регіональні студії, 2021. С. 103-109 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39528/1/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%9B%D0%86%D0%9A%D0%A2%D0%98.pdf>

Бурбига В.А. Македонія в оцінці європейських вчених ХІХ ст. *Захід-Схід: історико-культурологічний збірник*. Харків: Майдан, 1998. С.89-103

Воляннюк О. Персоніфіковане минуле у сучасному політичному житті України та Росії. *Наукові записки ІПіУНД ім. І.Ф.Кураса НАН України*. Вип. 1(75). С.265-276.

Головин Д. О., Склярів С. А. Новый македонский вопрос: современный этап развития *Journal of international analytics* 11(2): 2020 URL:<https://doi.org/10.46272/2587-8476-2020-11-2-68-90>

Голубчик А. Становлення Європейських моделей суспільної пам'яті: інституційно-правовий аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2014 № 3 (22) С.97-106
Две памяти URL: <https://www.svoboda.org/a/30650509.html>

Захаров Є. Засудження злочинів комуністичного режиму СРСР / Харківська правозахисна група. Харків: Права людини, 2013. С.185-186.

Ивановъ, Йорданъ. Сѣверна Македония. Исторически издирванья. Съ образи и карти. София, 1906 URL: <https://www.strumski.com/books/Severna%20Makedoniq.pdf>

Касьянов Г. Исторична політика 1990-х – поч. ХХІ ст.: Україна та пострадянський простір <https://uamoderna.com/images/archiv/21/UM-21-Kasianov.pdf>

---

¹ Богінська І.В. Конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах. Регіональні студії, 2021. С. 104 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39528/1/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%9B%D0%86%D0%9A%D0%A2%D0%98.pdf>

² Богінська І.В. Конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах. Регіональні студії, 2021. С. 108 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39528/1/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%9B%D0%86%D0%9A%D0%A2%D0%98.pdf>

Методология исследований политического дискурса: актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов. Вып. 2 / Сост. и общ. ред. И. Ф. Ухвановой-Шмыговой. Мнбуыр: БГУ, 2000. 479 с.

Миколенко Д. В. Македонське питання у 1878 – 1919 рр. Навчальний посібник до спеціального курсу для студентів історичного факультету. Харків:ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 119 с.

Огієнко В. Європейські практики пам'яті і правової оцінки діяльності комуністичних режимів. Східна і Центральна Європа. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/1214->

Рєпина Л. П. Опыт социальных кризисов в исторической памяти URL:<http://roii.ru/crises/roii-crises-1.pdf>.

Романюк А.Б., Заяць А.В. Аналіз досліджень політичного дискурсу URL: <http://vlp.com.ua/node/10143>.

Рябенко С., Когут А. Європейські законодавчі практики декомунізації: висновки для України. Аналітичний звіт. *Центр досліджень визвольного руху*. Львів: «Часопис», 2017. 52 с.

https://shron1.chtyvo.org.ua/Riabenco_Serhii/Yevropeiski_zakonodavchi_praktyku_dekomunizatsii_vysnovky_dlia_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=2ragn3ln2b0lv91nr48958nh44

Самуил. URL:<https://bg.wikipedia.org/wiki/Самуил>

Свириденко В.О. Політика пам'яті Народної Республіки Болгарія щодо доби національного Відродження: джерельний комплекс. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук 07.00.06. історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Харків. 2015. 238 с.

Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. Київ : Основи, 2014. С.29

Суйецка Й. Балкански места на паметта. Терминът Македония и образът на Никола Вапцаров в българския и македонския времепространствен континуум URL:<http://www.ilit.bas.bg/bi/include.php?file=JoSujecka>

Суперечка на Балканах: за що Болгарія блокує Північній Македонії вступ до ЄС URL <https://www.dw.com/uk/superechka-na-balkanakh-za-shcho-bolhariia-blokuie-pivnichnii-makedonii-vstup-do-yes/a-55029922>

Цар Самоил URL: https://mk.wikipedia.org/wiki/Цар_Самоил https://mk.wikipedia.org/wiki/Цар_Самоил Center for Comparative Conflict Studies. URL: <http://cfccs.org/about-cfccs>

EU - North Macedonia accession negotiations: the implications of the Bulgarian conditions. URL: https://epi.org.mk/wp-content/uploads/2020/06/EU_MK-accession-negotiations_implications-of-BG-conditions.pdf

Law on Declaring the Criminal Nature of the Communist Regime in Bulgaria <http://melaproject.org/sites/default/files/2019-06/Bulgaria%20-%20Law%205%20May%202000.pdf>

Macedonia Erects Monument of Great Bulgarian Tsar Samuil URL: <https://www.novinite.com/articles/129718/Macedonia+Erects+Monument+of+Great+Bulgarian+Tsar+Samuil>

Macedonia, Bulgaria sign historic treaty, renounce rivalry URL <https://apnews.com/article/a3bb01ba483e44ad8a49aeb63f4f6fa>

Mahon M. The Turkish minority under Communist Bulgaria – politics of ethnicity and power. *Journal of Southern Europe and the Balkans*. 1999. Vol. 1. No. 2. P. 149–162. URL: https://www.hks.re/wiki/_media/ls2016:the_turkish_minority_under_communist_bulgaria--politics_of_ethnicity_and_power.pdf

Malksoo M. The memory political horizons of Estonian foreign policy. *Diplomaatia*. 2010. № 82. P. 7–10.

Pratham Maheshwari Difficult disputes: the struggle of North Macedonia's accession into the European Union URL: <https://blogs.lse.ac.uk/lseupr/2021/02/06/difficult-disputes-the-struggle-of-north-macedonias-accession-into-the-european-union/>

Riis C. Religion, politics, and historiography in Bulgaria New York: Columbia University Press, 2002. 184 p.

1.2. МАКЕДОНСЬКЕ ПИТАННЯ МІЖ СЕРБСЬКОЮ ТА БОЛГАРСЬКОЮ НАЦІОНАЛЬНИМИ ІДЕЯМИ (XIX–XX ст.)

Демещук Анатолій Вікторович

доктор філософії,

другий секретар Посольства України в Чорногорії,

м.Подгориця, Чорногорія

Македонія та македонські слов'яни тривалий час із другої половини XIX ст. передбували на лінії протистояння двох конкуруючих південнослов'янських національних проектів – сербського та болгарського. Питання приналежності Македонії мало прямий стосунок до постійних сербсько-болгарських конфліктів у XX ст. — Другої Балканської війни, Першої світової та Другої світової війн. Лише після 1945 р. македонці остаточно сформувавши свою окрему національну ідентичність та державність у рамках соціалістичної федеративної Югославії.

Утім, як відомо, питання мови, історії та ідентичності й до сьогодні безпосередньо впливають на відносини македонців зі своїми сусідами. І здебільшого цей вплив досить проблемний та неоднозначний. Так, якщо в 2018 р. Македонія, перейменувавшись у Північну Македонію, нарешті завершила свою багаторічну суперечку з Грецією (це дозволило країні швидко вступити в НАТО), а з Сербією жодних помітних непорозумінь у македонців наразі немає, то з Болгарією різні погляди на мову та минуле створюють для Скоп'є серйозні перешкоди по сей день. Так, офіційна Софія до остаточного врегулювання згаданих питань принципово блокує прийняття Північної Македонії до ЄС. Одним словом, з огляду на актуальність цієї теми зараз, варто зробити детальніший екскурс історію македонського питання. Питання, яке на тривалий час стало справжнім яблуком розбрату між сербами та болгарами та подекуди спричиняє відлуння й у наші часи. Тож розглянемо історію сербсько-болгарського протистояння за Македонію комплексно і в хронологічному порядку – від зародження македонського питання в позаминулому столітті до 1990-х рр. Із залученням як македонських, так і сербських та болгарських джерел та літератури.

Передумови: Велика східна криза й молоді балканські держави. Почати варто з другої половини XIX ст. та передумов сербсько-болгарського протистояння за Македонію та уми місцевого слов'янське населення. Поштовх до цього дало поступове ослаблення Османської імперії та її перетворення на «хвору людину Європи» протягом усього XIX ст. Спочатку здобула незалежність Греція, потім автономію отримала Сербія, автономні Валахія та Молдавія об'єдналися в єдину Румунію, крихітна, проте горда Чорногорія люто боронила свою самостійність.

Говорячи про македонське питання, варто підкреслити, що воно було похідним із значно більшого питання — Східного. Це умовне, прийняте в дипломатії та історичній літературі, позначення міжнародних суперечностей XIX — на початку XX ст., пов'язаних із занепадом і розпадом Османської імперії, поширенням національно-визвольних рухів серед народів, що населяли імперію, і боротьбою великих європейських держав — Російської, Австро-Угорської, Британської, Німецької імперій, Франції та Італії — за її володіння, в першу чергу — європейські. Термін Східне питання вперше було вжито на Веронському конгресі Священного союзу (1822 р.) під час обговорення становища, що виникло на Балканах у зв'язку з Грецькою війною за незалежність (1821–1829 рр.) проти Османської імперії.

Кульмінацією османського відступу з Балкан у XIX ст. стала Велика східна криза 1875–1878 рр. Розпочавшись із локального сербського повстання проти турків у Герцеговині, вона закінчилася ледь не входом російської армії до Стамбула. Мова йшла по суті про початок остаточного краху османської приступності в Європі. Порта після Берлінського конгресу 1878 р., який визнав незалежність Сербії, Чорногорії й Румунії, автономію Болгарії та окресив кордони цих молодих держав, уже ніколи не відновить своєї міці та впливу. Натомість психологічні наслідки цієї поразки лише вплинуть на ріст популярності пантюркістських та панісламістських настроїв в імперії, зокрема й серед її еліт. Що в останні десятиліття існування цієї імперії виллється в серію кривавих різанин на національному підґрунті (головним чином мова йде про турецькі злочини проти греків та вірмен). Ідеї османізму, мультикультурної імперії та міллетів (внутрішньої автономії різних релігійних спільнот, а не націй) віджили своє. Одним словом, 1875–1878 рр. стали в цьому відношенні справді переломним часом.

На Балканах серед молодих незалежних держав спадщина Берлінського конгресу 1878 р. створила великий конфліктний потенціал на довгі десятиліття. Кордони, проведені в регіоні у червні-липні 1878 р. безпосередньо матимуть вплив на всі ті драматичні й жорстокі події, що трапляться на Балканах у XX ст. Першою в ряді цих подій стала саме міжнаціональна ескалація в підосманській Македонії наприкінці XIX — на початку XX ст., коли за вплив на місцеве слов'янське населення боротимуться болгари, серби та греки. І в сфері освіти та культури, й за допомогою револьверів, гранат та кинжалів. Зрештою, балканські проблеми потім різко й драматично актуалізуються під час двох Балканських війн 1912–1913 рр., а також у роки Першої та Другої світових війн. Усе це супроводжуватиметься численними людськими жертвами — в тому числі серед мирного населення — та масовими переселення¹.

---

¹ *Greek-Bulgarian Relations in the Age of National Identity Formation/ Edited by P. M. Kitromilides and Anna Tabaki. Athens, 2010. С. 101.*

Як відомо, по завершенню російської-турецької війни 1877–1878 рр. спершу була підписана Сан-Стефанська мирна угода, за умовами якої Російська імперія по-своєму перекроювала балканські володіння переможеної Порти. Мова йшла фактично про створення Великої Болгарії як російського сателіта практично перед воротами Стамбула. Цій новоствореній Болгарії мали відійти терени практично всієї Македонії та навіть південні райони сучасної Сербії. Проте Сан-Стефанський договір так і набув чинності, оскільки його положення були суттєво переглянуті великими державами на Берлінському конгресі влітку 1878 р. Адже західні держави, передусім Британія, категорично не могли допустити такого різкого посилення Росії на Балканах та її виходу до чорноморських проток. Тож за підсумками Берлінського конгресу кордони новоствореної Болгарії були значно скорочено, а вся територія Македонії залишилися під контролем Османської імперії. Сербія ж приєднала Ніш, Враньє, Пірот та Лесковац із прилеглими землями на півдні (ці території мали відійти до Болгарії за умовами Сан-Стефанського миру)¹.

Характерно, що одразу в 1878 р. сталося повстання сербів у районі Куманово (північ сучасної Північної Македонії), а в 1880 р. дещо південніше мав місце так званий Брс`яцький бунт. Обидва ці виступи мали помітний сербський характер та в цілому були спричинені бажанням місцевого населення приєднатися до Сербії. Їх можна розглядати як своєрідне передлуння боротьби сербських четників за Македонію й Стару Сербію на початку ХХ ст. З іншого боку в 1878 р. сталося аналогічне болгарське Кресненське повстання на теренах Пірінської Македонії. Усі ці виступи, ясна річ, були придушені турецькою владою.

У чому саме полягала суть Македонського питання після 1878 р.? Народ, який сьогодні населяє територію Північної Македонії є слов'янського походження із домішками автохтонних балканських, грецьких, романських та турецьких впливів. Утім його етнічна приналежність до сьогодні є предметом дискусій. Сьогодні самі ці люди переважно вважають себе македонцями, а свою мову — македонською. Народи ж, які населяють нині терени Пірінської Македонії (Болгарія) та Егейської Македонії (Греція) не вважають себе македонцями в етнічному розумінні — зараз це болгарини та греки. На відміну від інших національних спільнот Балкан, македонська нація сформувалася доволі пізно — в середині ХХ ст. Заселені слов'янами терени Македонії в Середні віки входили в різний час до різних держав – Візантії, Болгарії та Сербії. А потім практично 500 років — до Османської імперії. З огляду на таку тривалу відсутність власної окремої державності національна ідентичність слов'ян-македонців практично до другої половини ХІХ ст. була відсутньою чи вкрай розмитою. Мовно македонці історично перебували і

---

¹ Самаршић Р. *Историја српског народа. Од Берлинског конгреса до уједињења 1878-1918.* Београд : Српска књижевна задруга, 1983. С. 55.

перебувають десь між сербами та болгарами, хоча граматично македонські діалекти ближчі саме до болгарської мови¹.

Уперше питання національної ідентичності македонських слов'ян було піднято в 1871 р. у публікації Петка Славейкова «Македонське питання». Автор наголошував на різному церковному підпорядкуванні македонців та болгар, а також на відмінностях між македонськими діалектами та східноболгарською літературною нормою. До кінця XIX ст. розгорілася велика суперечка між сербськими та болгарським інтелектуалами й політиками за те, ким є македонці — сербами чи болгарами. Політико-культурна концепція македонізму та ідея македонців як окремого слов'янського народу почали реально формуватися на початку XX ст. Поборником цієї концепції став македонсько-болгарський історик, публіцист та мовознавець Крсте Петков Місірков².

Саме через описані вище обставини, породжені рішеннями великих держав на Берлінському конгресі, й виникло македонське питання. Вже незалежне Князівство Сербія, автономне Князівство Болгарія та вже дано незалежне Королівство Греція прагнули його вирішити кожен на свою користь, наводячи при цьому численні аргументи історичного, географічного й етнографічного характеру.

Болгарія свої претензії на Македонію ґрунтувала на Сан-Сетфанському мирному договорі та болгарських кордонах, які той передбачав. Греція – на історико-цивілізаційній приналежності античної Македонії до грецької культури. Сербія — на середньовічній сербській традиції та духовно-культурній спадщині (зокрема — численних монастирях, зведених колись сербським королями й царями в Македонії), мовній близькості та поширеності серед македонських слов'ян святкування хресної славни (день святого заступника роду), що є типово й винятково сербською традицією.

Починаючи з Берлінського конгресу 1878 р., на якому Сербія отримала статут незалежного князівства, а Болгарія — автономію, на теренах нинішньої Північної Македонії почалася інтенсивна пропаганда серед місцевого населення — з одного боку сербська, а з іншого — болгарська.

Обидві національна пропаганди мали за мету ідентифікацію тамтешнього слов'янського населення в якості, відповідно, сербів чи болгар. Одним із характерних видів цієї пропаганди були стипендії, завдяким яким майбутні інтелектуали та видатні діячі ставали опосередкованими носіями однієї зі згаданих вище національних ідей. Також у цей процес втрутився й сусідня Греція, яка через Константинопольський патріархат (очолюваний етнічними греками) намагалася провадити серед слов'янського та романського (цинцарі, влахи, аромуни) еллінізацію. Даний конфлікт

---

¹ Rossos A. *Macedonia and the Macedonians: A History*. Hoover Institution Press, 2008. P. 63.

² Панов Б. *Историја на македонскиот народ. Том 2. Скопје : Институт за национална историја, 1969. С. 489.*

національних проєктів суттєво загострився наприкінці ХІХ с., а особливо — у першому десятилітті ХХ ст. Тоді він вже переріс у відкритий збройний конфлікт між сербськими четниками та проболгарськими збройними формуваннями (коміти), який досить у жорстокій формі протікав по сільській місцевості сьогоднішньої Північної Македонії¹.

Окремим фактором в цьому плані була османська влада, яка на початку ХХ ст. намагалася максимально викоринити православне населення в своїх балканських володіннях. В якості ударної сили тут виступали місцеві іррегулярні загони мусульман-албанців із Косова, Санджаку та Вардарської Македонії, які активно грабували та вбивали православне населення. Турецька ж адміністрація на це дивилася поблажливо.

Боротьба за Македонію була по суті змаганням на владу й вирішальний вплив на православне населення підосманської Македонії (Солунський, Бітольський та частина Косовського вілаєту Османської імперії) між Сербією та Болгарією, а також частково — Грецією. Також ця боротьба охопила й окремі райони Адріанопольського, Скадарського та Янінського вілаєтів.

Загалом науковці оцінюють, що кульмінація цієї боротьби мала місце в перше десятиліття ХХ ст. — у момент остаточної кристалізації національних ідентичностей народів Балкан та ослаблення Османської імперії. Боротьба за Македонію мала своє вираження в різних сферах: церковній, політичній та, зрештою, воєнній.

Як відомо, до реформ ХІХ ст. османська адміністрація користувалася для ефективного управління поліетнічним та поліконфесійним населенням імперії саме системою міллетів – надання внутрішньої автономії не окремим етносам, а конфесіям. Із моменту скасування Охридської архієпископії та Печського (сербського) патріархату в другій половині ХVІІІ ст. усі православні піддані Порти офіційно розглядалися як так званий румелійський (православний) міллет. Та Константинопольський патріархат фактично просував інтереси греків, а після постання незалежної Греції в 1829 р. почав опосередковано працювати на користь цієї держави. Хоча до того він загалом досить лояльно служив інтересам турецьких сулатнів і протягом кількох століть жодних серйозних конфліктів між Константинопольським патріархатом та Портою не було. Вище грецьке духовенство послідовно ігнорувало існування інших православних слов'янських народів під своєю юрисдикцією, що викликало з часом усе більше обурення серед негрецького населення підосманських Балкан. Так, грецька церковна ієрархія в Македонії та Фракії користувалася виключно грецькою мовою під час богослужінь та в шкільній сфері. Сербські та болгарські школи могли існувати суто в якості

---

¹ *Историја четништва*. URL: <http://www.vojska.net/srp/istorija/makedonija/cetnici/>

приватних установ та офіційно не визнавалися як освітні заклади з боку турецької влади¹.

Тому з середини ХІХ ст. в європейських володіннях Османської імперії серед південнослов'янського народу боротьба за використання церковнослов'янської мови в богослужіннях стала новим етапом у процесі національного відродження. Який загалом охопив усі народи Європи на той час, насамперед бездержавні: прагнення до незалежної держави та націоналізм став до другої половини ХІХ ст. ключовим фактором національної консолідації європейських народів. Проте в Македонії цей процес мав зовсім інакший вигляд. Прагнення до використання на літургіях та в школах мови, хоча би подібної до розмовної народної, стало основою поступового пробудження національної ідентичності македонських слов'ян.

Болгарська сторона. Болгари свою тезу щодо Македонії базували на деяких історичних чинниках (болгарська ідентичність македонських діячів національного відродження з ХІХ ст., участь македонських болагр у болгарському національному відродженні, суспільно-політичному та культурному житті загалом, належність македонських земель до середньовічної болгарської держави і т.д.), а також на близькості болгарської та македонської мов. Так, обидві мови мають аналітичну структуру й не мають відмінків. Утім і південноморавські сербські діалекти близькі до аналітичної структури, а таку саму граматику мають грецька, албанська та румунська мова, які разом із болгарською й македонською становлять так звану балканську мовну групу.

У Болгарії в 1883 р. було створено «Болгарське македонське благодійне товариство». Ця гуманітарна організація піклувалася про «болгарську бідноту» з підосманської Македонії та про місцеві болгарські школи. Згадане товариство також старалося створити й розвинути в Македонії болгарське педагогічне училище.

Ключовим фактором, що посприяв поширенню болгарської ідентичності македонців стало створення на європейських територіях Османської імперії в березні 1870 р. волею султана Болгарського православного екзархату. Ця церковна структура одразу розпочала розбудову мережі шкіл, церковних громад та бібліотек у Македонії. Екзархат дозволив болгарам запустити повномасштабну кампанію з болгаризації місцевих македонських слов'ян, на тлі якої сербські культурно-освітні потуги виглядали дуже скромно. До того ж процес болгаризації відбувався часто приховано й під виглядом боротьби за «слов'янство» та проти еллінізації. Проте, як люблять наголошувати сербські автори, з часом цей процес набував усе виразніших рис великоболгарського націоналізму. Такі значні й швидкі успіхи болгар у поширенні своєї освіти та пропаганди на македонських

---

¹ Maleska M. *With the eyes of the "Others" (about Macedonian-Bulgarian relations and the Macedonian national identity)*. URL: http://www.newbalkanpolitics.org.mk/OldSite/Issue_6/editorial.eng.asp

теренах можна пояснити великим невдоволенням місцевих православних слов'ян засиллям греків та грецької мови серед кліру Константинопольського патріархату¹.

Тож перешопочатково Болгарський екзархат був спрямований на відбирання храмів від грецького духовенства та його повне витіснення зі слов'янських регіонів підосманських Балкан. І лише на наступному етапі діяльність екзархату була спрямована проти тих, хто опирався болгаризації. Насамперед — сербів та людей, що пов'язували себе із сербською національною ідеєю й ідентичністю (священники, вчителі, місцеві лідери громад та громадські активісти).

Щоби посилити свій вплив у Македонії болгари вирішили до кінця XIX ст. перейти від суто культурно-освітньої діяльності до збройної боротьби. Тож до Македонії з Болгарії почали робити вилазки озброєні загони (чети). Учасники цих формувань іменували себе комітами. Саме вони створили Внутрішню македонську революційну організацію (ВМОРО) з метою боротьба за автономію або незалежність Македонії від Османської імперії. Цю організацію було засновано 23 жовтня 1893 р. в м. Салоніки. В установчих зборах взяли участь шість засновників: Дамян Груєв, Христо Татарчев, Петро Попарсов, Христо Батанджієв, Андон Дімітров та Іван Хаджинколов. Спочатку організація називалася МРО — Македонська революційна організація. Питання про конкретні форми національної державності спочатку не вирішувалося. Влітку 1894 р. у місті Ресен відбувся конгрес, у якому затверджено новий статут організації, засновані революційні газети «На оръжие» («До зброї») і «Бунтовник» («Бунтар»). Ім'я організації стало — Болгарські македонсько-одрінські революційні комітети (БМОПК). На з'їзді в Салоніках в 1896 р. за ініціативою Г. Делчева, Г. Петрова та ін. були прийняті програма та статут організації, що передбачали «об'єднання в єдине ціле всіх незадоволених елементів без огляду на національність для завоювання шляхом революції повної політичної автономії» Македонії та Адріанопольського (Одринського) вілайета. МРО стала називатися Таємною Македоно-Одринською революційною організацією (ТМОРО).

Під керівництвом Г. Делчева, Д. Груєва та інших ТМОРО створила у селах та містах Македонії мережу нелегальних комітетів та гуртків. Озброєні загони ТМОРО давали відсіч турецьким силовикам (близько 130 битв з каральними загонами в 1898–1903 рр.). Після 1904 р. організація відкрито розділяється на 2 крила. До правого увійшли Христо Матов, Іван Гарванов, Борис Сарафов та інші. У ліве входили Яни Санданський, Христо Чернопеєв та Дімо Хаджідімов. В 1905 р. відбувся загальний конгрес організації, який був проведений в Рильському монастирі. Організація зрештою перейменувалася Внутрішньою Македоно-Одринською революційною організацією (ВМОРО). Відповідно до нового статуту організація була

---

¹ Панов Б. Там само. С. 502.

децентралізована. Було створено новий центральний комітет на чолі з Дамяном Груєвим, Пере Тошевим та Тодором Попантовим. Очікування того, що конгрес згладить існуючі протиріччя, не виправдалися. Дамяну Груєву до смерті 1906 р. вдавалося стримувати напругу. Потім справа дійшла до остаточного розриву¹.

Праві виступали з відкритою заявою про бажання приєднати Македонію до Болгарії. Ліві вважали ці погляди абсолютно неприйнятними, оскільки вони суперечили ідеї Балканської федерації. Ліве крило ВМОРО, яке схвально зустріло Младотурецьку революцію 1908 р., заснувало в тому ж році Народну федеративну партію — Болгарську секцію на чолі з Я. Санданським. Праве про болгарське крило ВМОРО, невдоволене Младотурецькою революцією, створило у вересні 1908 р. Союз болгарських конституційних клубів.

Всю територію підосманської Македонії коміти-революціонери поділили на райони, за кожен із яких відповідав окремий воєвода. Особовий склад комітів було поділено на десятки та в такий спосіб, щоби жоден коміт не знав імена решти дев'яти. На початку в цю організацію вступали й численні серби, які вважали головною своєю метою звільнення від турецької влади. Поступово ключовий вплив серед комітів перейняв на себе Верховний комітет, що складався з високопоставлених болгарських офіцерів, які мріяли про приєднання Македонії до Болгарії (а не просто автономію краю). Тому, ясна річ, з часом усе частіше почали траплятися конфлікти між сербами та болгарами. Так, болгари все більше тиснули на сербів, аби ті переходили під Болгарський екзархат, часто послуговуючись для цього погрозами та вбивствами. Особливо під цей удар потрапили сербські священики, вчителі та сільські старости. Сербська сторона постійно наголошує, що болгари не гребували вдаватися навіть до справжніх звірств. Утім в цілому в 1897–1903 рр. така діяльність болгар в Македонії особливого успіху не принесла².

Варто підкреслити, що сучасні болгарські й македонські автори зовсім по-різному оцінюють мету боротьби ВМОРО. Так, болгари сприймають її як болгарську чи проболгарську революційну організацію, котра боролася в цілому за звільнення македонців-болгар від османів та їх возз'єднання Болгарією чи за автономію Македонії як проміжний етап. А всіх діячів ВМОРО трактують як щирих болгар. Македонці ж вважають діяльність ВМОРО саме боротьбою за Македонію, згаданих революціонерів — як македонців. Це одна з найгостріших сторінок сучасного болгаро-македонського протистояння за спільні сторінки історії та історичних діячів.

---

¹ Църнушанов К. *Македонизмът и съпротивата на Македония срещу него*. Университетско издателство "Св. Климент Охридски", София, 1992. URL: https://www.strumski.com/books/Kosta_Tsyrnushabnov_Makedonizmyt_Sbit.pdf; Аковска В., Жежов Н. *Предавателства и атентатите во македонската историја*. Макавеј, 2004. С. 140.

² Glenn M. *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers, 1804-2012*. House of Anansi Press, 2012. P. 398.

Паралельно з ВМОРО в 1895 р. у Софії був створений Македонський комітет, який незабаром переріс у Верховний македоно-Едірненський комітет (ВМОК). Між двома організаціями не було розбіжностей щодо кінцевої мети боротьби «повного звільнення македонських болгар від османського панування». Відмінності між ними полягали у тактиці досягнення цієї мети. У той час як ВМОРО стає на шлях незалежної боротьби, ВМОК більше покладається на пряму матеріальну підтримку Князівства Болгарія та болгарські офіцерські кадри. Іноді обидві організації співпрацювали і підтримували одна одну, але в більшості випадків діяли незалежно, а іноді й конкурували. Ця обставина негативно впливала на досягнення кінцевої мети — звільнення македонських земель із-під турецького панування. Без згоди і навіть проти волі ВМОРО представники ВМОК організували Горноджумайське повстання в 1902 р. Повстання закінчилося безуспішно. Його придушення фактично знищило мережу ВМОРО на теренах Пирінської Македонії (частина Македонії, яка з 1912 р. й донині належить Болгарії). Загалом же провід ВМОК не розраховував на масове повстання та натомість планувати партизанські акції збройних загонів комітів, які би мали посіяти в Македонії хаос та змусити Порту надати їй автономію. Як варіант — завдяки втручання великих держав, як це було під час Великої Східної кризи 1875–1878 рр.¹.

Таким чином, станом на 1900 р. у македонському питанні домінували 2 фактори. Перший — це міжнародна обстановка. В 1897 р. після чергової кризи на Криті Греція та Османська імперія вступили у війну. Грецька армія вже за кілька тижнів була на голову розбита на рівнинах Фессалії. Цей збройний конфлікт насамперед спростував думку в Європі про те, що Османська імперія ось-ось розпадеться (яка домінувала після османської різанини вірменського населення в 1894 р.). Криза на Балканах не була, мовляв, неunikною. Російська імперія видихнула з полегшенням та звернула увагу на свої внутрішні питання та на Далекий Схід, погодившись із Австро-Угорщиною, що на Балканах потрібно зберігати статус-кво. Другим наслідком війни 1897 р. стало те, що Порту зовсім перестала відчувати загрозу з боку переможеної Греції та, звертаючись до своєї старої практики внесення розбрати поміж своїх потенційних опонентів, почала більше підтримувати Константинопольський патріархат у Македонії за рахунок інтересів сербів та Болгарського екзархату.

Другим домінуючим фактором у македонському питанні стало народження згаданих вище двох конкуруючих болгарсько-македонських революційних організацій — автономістської ВМОРО та цілком проболгарського ВМОК (друга організація до 1906 р. повністю зникла, лишивши ВМОРО єдиним гравцем).

Сербська сторона. Серби свою позицію з македонського питання традиційно ґрунтують на аргументах, що частина населення Македонії в кінці

---

¹ Crampton R. J. *A Concise History of Bulgaria. Second edition. Cambridge University Press, 2005. P. 253.*

XIX та на початку XX ст. під тиском болгар та османської адміністрації припинила святкувати хресну славу (типову традицію сербського народу) та змінила закінчення своїх прізвищ із -ич на -ов та -скі. Мовляв, до того македонці власне й були найчистішими «старосербами», носіями ледь не середньовічного діалекту сербської мови. Сербі апелювали до того, що в часи розквіту середньовічної сербської державності саме на теренах Вардарської Македонії та Косова були столиці сербських володарів, що саме в цьому регіоні сконцентрована багато середньовічна сербська церковно-архітектурна спадщина. Одним словом, македонці розглядалися як найдревніше частина сербського народу¹.

Для того, щоби краще уявити цю позицію, слід звернутися до тогочасних сербських авторів. Так, відомий сербський історик та письменник Спиридон Гопчевич (1855–1928) у праці «Стара Сербія та Македонія» писав наступне: «Відомо, що «шопи», які поза сумнівом є нашими земляками, попри всі свої протести в 1878 р. опинилися в кордонах Князівства Болгарія. Значною мірою це сталося через те, що сербський уряд ніколи раніше не турбувався про шопську землю й ніколи не протидіяв зухвалості болгар, які проголосили всіх шопів чистими болгарами. Окрім того такий розвиток ситуації відповідав інтересам Російської імперії, яка Князівство Болгарія прагнув максимально територіально розширити. Утім на сьогодні (кінець XIX ст.) ситуація змінилася. Невдячні болгары вигнали своїх визволителів-росіян та принизили їх настільки, що Росія не може більше за них ніяк заступатися, аби не зганьбити своєї достоїнство. І як тільки Болгарія опиниться сама — це буде нагода для Сербії розширити свої володіння до Відіна та Іскра, які і є її природніми кордонами. Така війна би одночасно вирішила й македонське питання на користь сербів. У своїй мандрівці я переконався, що в края між Албанією та Родопськими горами з одного та між кордоном Сербії й Салоніками з іншого боку живуть наші земляки-сербі. Обов'язок кожного серба, відтак, сприяти звільненню цих наших братів. Наразі Стара Сербія й Македонія під турецькою владою, а сама Туреччина ще досить сильна, аби утримувати ці території. Тому немає в ближчій перспективі надії досягти цього звільнення силою — ні війною, ні шляхом народного повстання. Тож нам варто терпляче очікувати, доки інші великі сили послаблять Османську імперію й цим самим дадуть нам змогу забрати свою частину спадщини «хворої людини Європи»².

Далі Гопчевич продовжує: «Але слід нам мати на увазі й те, що ми не єдині, хто претендує на цю спадщину. Болгари це зробили значно раніше та з більшою зухвалістю та вмінням, ніж ми. Процес цей у них пішов легко, тож вони переконали багатьох європейських мандрівників і дослідників у «болгарськості» жителів Старої Сербії. Болгари увели, таким чином, в оману

---

¹ Самарцић Р. Там само. С. 58.

² Там само. С. 89–90.

цілу Європу. Я дуже радію, що моя робота переконала науковців у тому, що ті так звані «болгари» є справжніми й чистими сербами». Приємно мені, що зумів своїми дослідженнями зробити користь нашому народу. Та я ще більше відкрив, ніж справжню національну приналежність македонців – я розвінчав болгарську пропаганду з цього питання та її підлі методи. Читач моєї роботи побачить, наскільки болгари випереджують нас, наскільки радо вони витрачають великі гроші для болгаризації наших земляків. І наскільки невтомно вони це роблять, не гребуючи засобами задля досягнення своїх цілей. Якщо ж порівняти з цим всю нашу попередню діяльність у сфері захисту сербських прав на ці території, то нам слід червоніти від сорому. Адже ми практично нічого не зробили. А якщо ж шукати причину такого ганебного становища, то виявимо неймовірну байдужість нашого народу та його лідерів щодо македонського питання, чію важливість я тільки що пояснив. Яка причина цієї байдужості? Ще жалюгідніша — міжпартійна ненависть, політична конкуренція та внутрішні міжусобиці не дозволяють нам зосередитися на питаннях зовнішньої політики»¹.

Формально в Князівстві Сербія ще в 1868 р. була створена Комісія щодо сербських шкіл у Старій Сербії та Македонії, що мала на меті підтримувати систему сербської народної освіти в регіоні та забезпечувати її педагогічними кадрами, підручниками та іншими матеріалами.

Серйозним конкурентом, до того ж помітно ефективнішим, для сербів у Македонії практично зразу стали болгари. Офіційно ж Сербія офіційно розпочала свою пропаганду в Македонії в культурній та освітній сферах із 1885 р. Паралельно сербська влада вимагала інтронізації сербських православних ієрархів у районах, де серби складали більшість. Грецьке духовенство рішуче цьому опиралося. Найкраще ж себе на цьому тлі почували болгари, які мали з свій Болгарських екзархат та активно розбудовували освітню мережу, особливо по містах².

До кінця XIX ст. Сербія відкрила свої консульства в таких македонських містах як Бітола, Скоп'є та Салоніки. Паралельно зростала й кількість сербських шкіл та сербських священників, які поверталися з Болгарського екзархату до Константинопольського патріархату. Утім однозначно можна визнати, що серби суттєво програвали болгарам в плані поширення свого впливу на населення підосманської Македонії протягом кількох десятиліть поспіль — аж до початку XX ст.

Загострення ситуації в підосманській Македонії на початку XX ст. Кульмінацією боротьби македонських слов'ян за визволення від османської влади стало Іллінденсько-Преображенське повстання 1903 р. та проголошення Крушевської республіки, організоване і очолюване ВМОРО. ВМОРО прагнула організувати чин, який би привернув увагу всієї Європи до

---

¹ Там само. С. 91–92.

² *Glenny M.* Там само. С. 306.

македонського питання та допоміг пришвидшити здобуття автономії для Македонії.

Тож на День святого Іллі в серпні 1903 р. ВМРО підняла повстання у високогірному містечку Крушево, де більшість населення склали македонські влахи (цинцари/аромуни). Було проголошено навіть Крушевську республіку. Виступ носив підкреслений проболгарський характер, хоча сучасні македонські історики всіляко намагаються це заперечити. Та через погану організацію виступу це повстання зазнало швидкого краху. Найбільше постраждали ж не революціонери, а місцеве населення, яке була радше не проболгарським, а прогрецьким. Розбиті комітські чети відступили на територію Болгарії та Сербії.

Після цього почався ще більший терор болгарських комітів проти сербів на півночі Македонії, а проти влахів і греків – на півдні. Це спонукало сербів зорганізувати власні збройні формування, члени яких спочатку називалися комітами, а потім четниками. Греки й аромуні ж створили загони андартів¹.

Після провалу Крушевського повстання турецька армія та іррегулярні загони башибузуків і албанців почали жорстоку помсту християнському населенню краю. Було загалом спалено близько 150 сіл, 40 тис. людей лишилися без даху над головою, а 10 тис. жителів Македонії змушені були емігрувати².

Повстання показало світові, що македонські слов'яни не хочуть половинчастих перетворень, а реальної автономії, подібної до тої, яку мали болгари на території автономного Князівства Болгарія з 1878 р. Поразка Крушевського повстання завдала сильного удару ВМРО, через який вона кілька років не могла повноцінно відновитися. Крім того, в її лавах почали формуватися течії, що ще більше послабило владу як революційну організацію. Надії більшості македонських болгар дедалі більше стали звертатися в бік Болгарії.

Після цього повстання російський цар Микола II та австро-угорський цісар Франц-Йосип I 2 жовтня 1903 р. прийняли план реформ для Македонії. Згідно з ним, передбачалося реорганізація турецької жандармерії в краю під командування іноземного генерала, а також залучення до неї, як і до судової та місцевої влади, християн. А також передбачалася амністія учасникам Крушевського повстання. Частково положення цих Мірцштегських реформ втілювалися в життя в 1904–1908 рр. (до Младотурецької революції). Мова йшла про реформу жандармерії (включення християн та іноземних офіцерів до неї), фінансів (віласти отримували власні місцеві бюджети) та правосуддя (поява суддів-християн)³.

---

¹ Anderson F.M., Amos S.H. *The Macedonian Question, 1878-1908.* URL: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/boshtml/bos131.htm>

² Glenn M. Там само. С. 319.

³ Poulton H. *Who are the Macedonians?* Indiana University Press, 2000. P. 29–30.

Хоча приводом для нав'язування Порти Мірцштегських реформ називали численні свідчення про безлади й звірства в балканських вілаєтах Османської імперії, реальном мотивом були радше інтереси великих держав на Балканах, кожна з яких хотів посилити свій вплив у регіоні за рахунок інших. Лише Німеччина була відносно незацікавлена в цих реформах, оскільки прагнула зберігати хороші відносини з Портою (тож лише надіслала одного свого військового представника в Македонію).

Найбільш же зацікавленими у втручанні в македонське питання були Австро-Угорщина та Італія. З огляду на відносини між тогочасними європейськими великими державами єдиною причинною того, що вони не здійснили військової інтервенції до балканських володінь Порти, була конкуренція між цими державами (а не військовий потенціал Османської імперії). Турки, зі свого боку, максимально намагалися використовувати конкуренцію між великими силами, щоби зменшити ефективність нав'язаних зовні реформ (остаточно їх поховала Младотурецька революція 1908 р.)¹.

Значна частина македонських слов'ян, мріючи про звільнення від турецької влади та від домінування грецьких владик у церковному житті, почали сприймати болгар як своїх єдинокровних та єдиновірних братів, які приходили з гаслом «Свобода Македонії!». Саме з цим лозунгом болгарські коміти розпочали свою боротьбу в Македонії аж на десятиліття раніше, ніж серби, та зуміли розбудувати потужну підпільну мережу, не гребуючи при цьому жодними методами. Вплив болгарських комітських загонів поширився аж до Враня та Косова на півночі та до албанського кордону на заході. Коли болгарські коміти відчували себе достатньо сильними, то розпочали війну на повне знищення не лише османам, а й сербам. Вони назвали зрадниками македонської свободи всіх тих, хто не входив до болгарської комітської мережі. В той же час сама Сербія загалом обмежувалася підтримкою сербської національної свідомості в Македонії через народні школи, яких під болгарським тиском ставало все менше².

Після поразки Крушевського повстання 1903 р. велика кількість болгарських комітів та воєвод, які не зуміли добратися до болгарського кордону, стали шукати притулок у Сербії. Хоча на той час уже було широко відомо, що згадане повстання було сплановане в Софії, відбулося болгарські гроші, а багато його учасників-комітів до того брали участь у вбивствах сербських священиків та вчителів по Македонії³.

У сербських Белграді, Ніші, Крагуєвці, Пожаревці та Шабці, де проживали вихідці з Македонії, болгарські коміти без жодних проблем збирали гроші для цілей своєї організації, а рекордно велике число комітів провело зиму 1904–1905 рр. у самій сербській столиці. Їм навіть виділили для

---

¹ Anderson F.M., Amos S.H. Там само.

² Историја четништва. Там само.

³ Anderson F.M., Amos S.H. Там само.

проживання стару будівлю церковної семінарії в центрі Белграда. Там вони проживали як у казармі й підкорялися суто своїм болгарським воєводам, перебуваючи по суті поза юрисдикцією влади Сербії.

Окріма слід згадати про ще один гучний чин болгаро-македонських революціонерів у 1903 р. — так звані Салонікські атентати. Так, із 28 квітня по 1 травня 1903 р. угруповання почало кампанію терористичних атак у місті. Їхньою метою було привернення уваги до османського гніту в Македонії та Фракії. Зокрема було влаштовано вибух у приміщенні Османського банку. Внаслідок терористичних атак, у Салоніках було оголошено воєнний стан. У відповідь на атаки, турецька армія та башибузуки абили багатьох невинних громадян-християн у Салоніках, щоб «очистити провінцію від болгарської загрози», пізніше такі ж чистки були і в Бітолі¹.

Спостерігаючи за бурхливою діяльністю болгарських комітів та революціонерів на початку ХХ ст. в Белграді виникла ідея теж перейти до активнішої політики стосовно Македонії. Вважалося, що це єдиний спосіб врятувати сербське населення тих територій від страждань та асиміляції. Доктор Мілорад Годжевац є одним із найзаслуженіших людей за організацію боротьби сербських четників на македонських теренах. Як белградський муніципальний лікар, доктор Годжевац часто змушений був з метою санітарної інспекції відвідувати невеликі кафе, які тримали вихідці з Македонії. Так він зацікавився ситуацією в Македонії. Майже випадково доктор Годжевац познайомився з декількома болгарськими комітами, що в перервах між повстанськими акціями відпочивали в Белграді. У розмові з ними Годжевац дізнався багато деталей про організацію болгарських комітських загонів. До того часу вся сербська національна боротьба в Македонії, як уже зазначалося, зводилася до пропаганди через школи та консульства. Але оскільки через суті ці методи роботи вплив Сербії в Македонії все більше втрачалося, то шкіл та учнів ставало все менше. Нестабільна внутрішньополітична ситуація в Сербії аж до зміни правлячої династії в 1903 р. по суті паралізувала роботу консульств у Македонії. Тому македонські православні на такому тлі почали все частіше сприймати болгарську пропаганду, Болгарський екзархат і піддаватися під захист болгарських комітів.

Вражений таким станом речей, доктор Годжевац став спочатку допомагати своїм приятелям, що боролися в рядах болгарських комітів у Македонії, а потім почав допомагати розбудові окремих сербських чет. Так було засновано «Белградську Задругу». Першим лідером її був Лука Челович. Думки доктора Годжеваца дуже надихали його. Й вони разом почали готувати ґрунт для формування сербського четницького руху в Македонії. Цю ідею підтримала й низки інших сербських патріотів. Аналізуючи переважно безрезультатну попередню політику офіційного Белграда стосовно захисту

---

¹ Аковска В., Жежов Н. Там само. С. 144.

сербських інтересів у Македонії та великі успіхи болгар у цій сфері, вони дійшли до висновку, що без власної сербської підпільної організації на противагу болгарським комітам обійтися не вдасться. Мова йшла про фізичну оборону сербського населення в Македонії та захист сербських інтересів у регіоні¹.

Паралельно з'явилися кілька сербських четницьких організацій — у Вранс (Живоїн Рафайшович) та Белграді (згадані вже Мілорад Годжевац та Лука Челович). Невдовзі почалася робота над формуванням четницької організації сербів на території самої Македонії (в містах Скоп'є та Бітова). Окрім цього в сільській місцевості місцеві серби формували чети для самооборони (зокрема в районі Скоп'є, Куманово та Дрімкола).

Поки в Сербії та Старій Сербії та Македонії формуються комітети, серби під тиском атак формують роти для самооборони. Дядько Стеван Димитрієвич формує роту в Скоп'є. У вересні 1903 р. представники сербських четницьких організацій із Белграда, Враня, Скоп'є та Бітоли створили Центральне правління Сербської четницької організації в Белграді, до якого увійшли Лука Челович, Мілорад Годжевац, генерали Йован Атанацкович і Петар Пешич, професори Любомир Ковачевич і Любомир Стоянович, Живан Живанович та ще низка представників інтелігенції. Тож було сформовано єдину чітку структуру з ясно розділеними функціями та зонами відповідальності. На установчих зборах був прийнятий статут, а президентом організації був обраний генерал Атанацкович².

Активну роботу сербська четницька організація розпочала із серпня 1903 р. До Старої Сербії була відправлена рота під командуванням Ілії Славета, але вона розпалася на кордоні з Туреччиною через суперечки серед самих четників. Тим часом у самій Старій Сербії в Поречі було створено сербський загін Міцко Крстича, тож виникла потреба зміцнити її. Для цього в квітні 1904 р. в Белграді сформовано чету на чолі з Анджелко Алексичем. Вона так і не дійшла до Пореча, бо була знищена в бою турецькою армією в районі Куманово. Четі ж Міцко Крстича вдалося пережити наступ ВМРО під проводом Дам'яна Груєва в жовтні 1904 р. і виграти центральному комітету в Белграді час для посилення сербських загонів у Македонії. Наприкінці 1904 р. чети Темелька Бар'яктаревича, Джорджа Рістича, Ванджела Димитрієвича, Крсто Трговішського, Рісто Старачкого були відправлені в райони Прешево, Куманово та Кривої Паланки для зміцнення місцевих формувань Павла Младеновича та Йована Станойковича-Довезенського. Після створення якісної бази шляхом організації населення сербських сіл у прешевському, кумановському та кривопаланському краях, а також біля Пореча й Прилепа

---

¹ Краков С. *Пламен четництва*. Београд, 2021. С. 188.

² Краков С. *Там само*. С. 194.

з'явилася потреба розбудови командного кадру сербських четників та збільшення чисельності чет¹.

Навесні 1905 р. до Пореча надіслали чету Владимира Ковачевича й Драголюба Ніколича для посилення загону Міцка Крстича. Утім їх невдовзі розбили турки в бою біля села Табановці. У кінці квітня 1905 р. сербські сили реорганізувалися й перемогли бою під Челопеком турецьку армію та албанських башибузуків. Загалом же до кінця року турецька влада суттєво збільшила військову присутність на кордні із Сербії, тож більшість сербських чет змушена була відступити з Македонії. Практично всі шляхи проникнення сербських четників до підосманської Македонії й Косова були перекриті.

Варто додати, що до збройної боротьби в Македонії та Фракії в 1901 р. долучилася й грецька сторона. Перший загін грецьких комітів — андартів — заснував Каравангеліс, тогочасний православний митрополит касторійський. Метою цього загону була протидія болгарським збройним акціям та захист грецьких претензій на південні частини Македонії. Надихаючись успіхами сербських четників, грецькі андарты в південній Македонії та Фракії почали жорстоку збройну боротьбу проти до того часу непереможних болгарських комітських формувань. Перші акції андартів не були надто успішними, але в 1905–1908 рр. греки змогли нанести низку серйозних поразок болгарським комітам та потіснити їх вплив у регіоні. Болгарія ж, спостерігаючи все більшу втрату свого впливу в Македонії через дії сербів та греків, у 1907 р. почала буквально бомбардувати Порту скаргами проти сербів та греків та їх акцій у регіоні. Аби не дратувати надмірно османську владу серби та греки тоді обмежили активність своїх збройних загонів суто підконтрольними їм територіями. Також варто згадати, що в самій Болгарії мали місце погроми грецького населення (найвідоміший приклад — погром грецьких торговців і ремісників у місті Анхіало на чорноморському узбережжі в 1906 р.)².

У 1908 р. в Османській імперії сталась Младотурецька революція та було прийнято конституцію. Младотурки проголосили свободу, рівність та братерство всіх підданих Порти без огляду на віру на етнічну приналежність, а також закликали їх долучитися до розбудови в країні нового «кращого» порядку. Більшість четників/комітів після цього спустили з гір, вийшли з лісів та отримали амністію від нової турецької влади. Воєводи та рядові бійці повернувся загалом до мирного життя. Утім невдовзі стало очевидко, що младотурецький план передбачав повну османізацію християнських народів Порти, а це фактично означало скасування автономій та в підсумку ще гірше їх положення. Младотурецька влада перейшла до систематичного знищення всіх воєвод, які би могли потенційно чинити опір їх планам. Під удар потрапили й сербські народні лідери в Македонії. Так, було вбито четницьких воєвод

---

¹ Краков С. *Пламен четництва*. Београд, 2021. с. 212.

² Roudometof V. *Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict. Greece, Bulgaria and the Macedonian Question*. London, 2002. P. 42–44.

Міцка Крстича та Глігора Соколовича. Але більшість інших воєвод змогли врятуватися: одні втекли до Сербії, інша повернулися до четування чи втекли в гори. Було досить швидко відновлено стару сербську четницьку мережу й канали, а збройні акції відновилися й тривали аж до перемоги Сербії, Болгарії, Греції та Чорногорії над Портою в Першій балканській війні (1912–1913 рр.)¹.

Отже, Младотурецька революція 1908 р. не тільки не вирішила македонського питання, а й поставила його ще складнішу ситуацію. Деякі з активістів ВМРО та сербських четників були введені в оману великими обіцянками нової турецької влади й вийшли із підпілля. Лише коли з'ясувалося, що младотурки також дотримуються старої політики турецьких султанів щодо македонських слов'ян, вони знову повернулися в гори й продовжили свою революційну діяльність, хоч і пасивніше, ніж у 1903–1905 рр.

Балканські війни та македонське питання. Військо Королівства Сербії 5 жовтня 1912 р. перейшло турецький кордон біля Враня й вступило у війну проти Порти разом зі своїми балканськими союзниками — Болгарією, Чорногорією та Грецією.

Та ще за 2 тижні до того сербські четники зайняли весь гірський масив Козьяк та підняли всі місцеві села на боротьбу проти осанів. Четники досягли значних успіхів у цій війні, хоча цілий ряд видатних сербських воєвод тоді загинула в боях².

Після перемоги в Куманосвській битві в жовтні 1912 р. сербська армія швидко зайняла практично всю Вардарську Македонію, яка увійшла до складу Королівства Сербія. Це спричинило колосальні непорозуміння з Болгарією, яка послідовно претендувала на регіон та, зрештою Другу Балканську війну (1913 р.) між вчорашніми союзниками. Болгарія швидко програла, втратила Вардарську Македонію, тож це прямо підштовхнуло її до вступу в Першу світову війну на боці Центральних держав³.

Восени 1912 р. спалахнула Перша балканська війна, в якій, крім Болгарії, проти Порти виступили також Сербія, Греція та Чорногорія. Менш ніж за рік Османська імперія була розгромлена і витіснена з Балкан. Македонія була звільнена від османського панування, але більша її частина опинилася під владою Сербії та Греції.

Поки болгарська армія воювала на головному театрі бою проти турецьких військ, два колишніх союзника Болгарії таємно вели переговори та зайняли Вардарську і Егейську Македонію. Правлячі кола в Белграді та Афінах категорично відмовлялися від усіх закликів Софії щодо вирішення македонського питання з огляду на історичні та етнічні міркування і

---

¹ Самарціћ Р. Там само. С. 502.

² Краков С. Там само. С. 271.

³ Стојанов П. Македонија во политиката на големите сили во времето на балканските војни 1912–1913. Скопје : Институт за национална историја, 1979. С. 168.

більше — з реальними заслугами для перемоги над Османською імперією. Ця позиція стала однією з головних причин міжсоюзницької війни 1913 р., в якій Болгарія зазнала поразки від двох своїх колишніх союзників і втратила Македонію, окрім її невеликої південно-східної частини (Піринська Македонія)¹.

Під час Першої Балканської війни у 1912 р. ВМОРО організувала партизанські загони та ополчення, які брали участь у війні проти турків на боці Болгарії.

Слід додати, що після закінчення Першої Балканської війни ВМОРО підняла 15 червня 1913 р. Тиквешское повстання на півночі Македонії проти нової сербської влади. Приводом до повстання стало вбивство сербськими військовими 50 місцевих турків. Число повсталих було близько 1000 людей. Повстання було жорстко придушене сербською армією. А 9 вересня 1913 р. ВМОРО підняла ще одне повстання проти Сербії — Охридсько-Дебрське, яке також було блискавично придушене. Тож антагонізм між сербами та болгарями з приводу македонського питання після Балканських війни суттєво загострився².

Перша світова війна та македонське питання. Коли Австро-Угорщина надіслала в липні 1914 р. Сербії ультиматум, що стало прологом до Великої війни, одним із ключових пунктів цього документу стала вимога арешту майорі Воїслава Танкосича через підозру в причетності до вбивства Франца Фердинанда в Сараєві. Майора, який на початку ХХ ст. був активним учасником четницької боротьби в Македонії, сербська влада затримала. Але одразу по тому, як австро-угорський посол покинув Белград, а сербська армія розпочала мобілізацію, Танкосича відпустили. А в перші дні війни четники Йована Бабунського та Воїслава Танкосича взяли активну участь в обороні сербської столиці від спроби прориву австро-угорських військ.

Новостворені четницькі загони на чолі з ветеранами македонської боротьби проникли в східну Боснію, де створили чимало клопотів австро-угорській армії. Влітку 1914 р. почалася Перша світова війна. Болгарія спочатку проголосила нейтралітет щодо воюючих держав. Восени 1915 р. вона відмовилася від цієї позиції і втрутилася у війну на боці Троїстого союзу. Однією цього вибору були більш вигідні пропозиції з його боку, ніж від Антанти, зокрема обіцянки щодо вирішення македонського питання над користь Болгарії. Очікувалося також рішення Греції щодо долі Егейської Македонії. Якщо би вона перейшла на сторону Антанти, то ця територія теж би була передана Болгарії.

Коли восени 1915 р. Болгарія вступила у війну проти Сербії, прагнучи відібрати в неї Вардарську Македонію, сербські четники тримали фронт перед болгарським наступом до кінця. Воевода Йован Бабунський покинув

---

¹ *Crampton R. J. Там само. Р. 221.*

² *Glenny M. Там само. Р. 544.*

Сербію із своїм загоном практично останнім, коли решта війська вже рушила у тяжкий відступ через албанські гори. Згодом на Салонікському фронті четники Йована Бабунського та воєводи Вука (Воїна Поповича) разом із регулярною сербською армією та союзними військами Антанти стійко воювали про німецьких, австро-угорських та болгарських військ (зокрема неодноразово чинили зухвалі вилазки за лінію фронту). У Першій світовій війні загинув і майор Танкосич, і воєвода Вука. Із видатних четницьких лідер вижив лише воєвода Бабунський¹.

Всього за кілька місяців восени 1915 р. болгарські війська разом із військами Австро-Угорщини та Німеччини витіснили сербську армію не лише з Тимошка й Поморав'я, а й із Вардарської Македонії. Відразу після цього територія була розділена на військове губернаторство з базою в Скоп'є, очолюваним генералом.

Рачо Петров. Після того, як Греція втрутилася у війну в 1916 р. як союзник Антанти, Егейська Македонія опинилася під владою Болгарії. Ця територія також розділена на військовий губернаторство, що базується в Драмі. Після військової поразки Болгарії в Першій світовій війні вона була змушена залишити Вардарську і Егейську Македонію, які знову перейшли у володіння Сербії (з грудня 1918 р. нині Сербсько-Хорватсько-Словенське королівство) і Греції. Щоб стерти присутність не лише болгарського елемента, а й усього, що нагадує Македонію, Белград оголосив Вардарську Македонію «Південною Сербією»².

Греція, у свою чергу, також вжила жорстких та негайних заходів для «деболгаризації» Егейської Македонії, змушуючи більшість її населення покинути свої батьківщини. У той же час королівській Югославії вдалося заволодіти Струмицею та її околицями, які вона також включала під владу корони Карагеоргієвичів³.

Ситуація на македонських землях у міжвоєнний період. Як відомо, після завершення Першої світової війни в 1918 р. на Балканах з'явилася нова держава – Королівство сербів, хорватів і словенців на чолі зі сербською королівською династією Карагеоргієвичів, перейменоване в 1929 р. у Королівство Югославія.

Формування цієї держави, дуже неоднорідної в етнічному плані, а також підтримка його функціонування здійснювалося зусиллями Антанти. Насамперед французької дипломатії. Головною метою існування Югославії з точки зору переможців у Першій світовій війні було створення бар'єру проти можливого розширення Австрії та поширення німецького впливу.

Під час Першої світової війни озброєні формування, організовані під керівництвом ВМОРО, знову боролися на боці Болгарії. Після поразки болгар

---

¹ *Историја четништва. Там само.*

² *Glenny M. Там само. P. 572.*

³ *Greek-Bulgarian Relations in the Age of National Identity Formation. Там само. P. 239.*

у Першій світовій війні ВМОРО фактично розпалася в 1919 р. на кілька організацій, але ядро партії збереглося та трансформувалося у Внутрішню македонську революційну організацію (ВМРО).

Після Першої світової війни, коли Вардарська Македонія увійшла до складу Королівства Сербів, Хорватів і Словенців (Королівство Югославія з 1929 р.) на чолі з сербською династією Карагеоргієвичів, бойовики ВМРО вели терористичну діяльність проти представників королівської. Так, 20 квітня 1929 р. вождь хорватських усташів Анте Павелич та керівник ВМРО Ванчо Михайлов підписали декларацію про спільну боротьбу проти Югославії.

На той момент серед значного прошарку македонців уже сформувалося чітке уявлення про сербів, а про болгар — як братів або співвітчизників. Практично до 1934 р. Болгарія постійно й дієво підтримувала антиюгославський партизанський і терористичний рух на чолі з Внутрішньою македонською революційною організацією (ВМРО). Так, у травні 1924 р. у Відні був підписаний маніфест ВМРО із закликом до об'єднання всіх течій македонського визвольного руху (промакедонських та проболгарських) та формування спільного балканського революційного фронту (при чому — в співпраці з Комінтерном). У цьому документі, що важливо підкреслити, згадується окремий македонський народ серед решти інших на Балканах. Себто віденський маніфест ВМРО був один із ключових моментів у формуванні сучасної македонської нації¹.

Утім серед македонських революціонерів та інтелектуалів існували 2 основні течії — власне македонські націоналісти та ті, хто асоціював себе із болгарською ідеєю й вбачав Македонію складовою Великої Болгарії. Проте навіть серед представників першої течії більшість визнавала той факт, що частина македонців ідентифікує себе як болгар (тож, мовляв, на македонців ще чекає довгий шлях націєтворення). Серед провідних носіїв ідеї македонізму міжвоєнного періоду варто згадати Ніколу Вапцарова, Кочо Рацина, Антона Попова та членів Македонського літературного гуртка в Софії. При цьому згадані діячі були прихильниками сталінізму².

Кульмінацією збройного спротиву ВМРО міжвоєнного періоду стало вбивство 9 жовтня 1934 р. македонським революціонером Владо Черноземським югославського короля Александара I Карагеоргієвича та французького міністра закордонних справ Луї Барту в Марселі. Одразу після цього офіційна Софії різко припинила підтримувати ВМРО та навіть розігнала бази революціонерів цієї організації на території болгарської Пірінської Македонії поблизу югославського кордону (Петрич, Горна

---

¹ Аковска В., Жежов Н. Там само. С. 250–251.

² Аковска В., Жежов Н. Там само. С. 254; Църнушанов К. Там само.

Джумая). У тому ж 1934 р. керівник ВМРО Іван Михайлов оголосив про розпуск організації¹.

Сучасна болгарська історіографія наголошує, що після Першої світової війни Болгарія проводила непослідовну політику стосовно македонського питання. Вона то зближувалася з Югославією, то зараз займала позицію нейтралітету. Відсутність рішучості змусила лідера ВМРО Івана Михайлова, який вже був засуджений до страти в Болгарії, у 1936 р. гнівно відреагувати на ці реалії з еміграції. Михайлов стверджував, що така політика повної незацікавленості з боку держави щодо болгар в Югославії призведе до того, що незабаром серби почнуть шукати в Болгарії якусь югославську меншість².

Варто підкреслити, що період 1920–1930-х рр. виявився важливим етапом у розвитку македонського націоналізму. Він на той час відчував очевидні труднощі зі самопозиціонуванням та самоідентифікацією. Не зважаючи на це, з'явилися та розпалися декілька націоналістичних організацій та виникла потужна національна ідея, котра базувалася на доктрині політичної македонської нації й суперечила як сербським, так і болгарським претензіям на македонські землі.

Розвиток македонського націоналізму був явно деформований. На відміну від інших націоналістичних рухів у Європі, в тому числі — на території європейської периферії, в Македонії сперу виник сам концепт «Македонії» як політичної нації та уявної політичної й національної спільноти. Якщо історія інших європейських націоналізмів розвивалася від ідеї нації, усвідомлення необхідності створення й об'єднання єдиної національної літературної мови, наділення спільноти історією для сприйняття себе в якості політичної нації, що претендує на інституціалізацію у вигляді незалежної держави (бажано — національно гомогенної, очищеної від «інших» і «чужих»), то в рамках македонського націоналістичного руху протягом тривалого часу питання ідентичності й мови грали другорядну роль. Найбільше успіхів у цьому напрямку досягли болгарські націоналісти, котрі запропонували концепт македонської ідентичності як частини великого болгарського політичного й національного проекту³.

Паралельно були спроби реалізації македонського проекту в рамках сербської та грецької ідентичності. Ситуація ускладнювалась і тим, що в міжвоєнний період поступово формувалась і власне окремий македонський націоналізм, для якого важливим був не тільки політичний вимір македонського проекту, але і питання самостійної македонської ідентичності. Пов'язаний насамперед із кодифікацією македонської мовної норми.

Епоха 1920–1930-х рр., ймовірно, може бути визначена як передпарадигмальна фаза в розвитку македонського націоналізму, коли він

---

¹ Аковска В., Жежов Н. Там само. С. 257.

² Църнушанов К. Там само.

³ Vanac I. *The National Question in Yugoslavia. Origins, History, Politics.* Cornell University Press, 1988. P. 180.

був представлений декількома націоналістичними рухами й взаємовиключними проектами розвитку македонської ідентичності.

Друга світова війна: ключовий момент у формуванні македонської ідентичності. У квітні 1941 р. Болгарія на боці Німеччини, Італії та Угорщини вторглася до Югославії (яка була розгромлена за 10 днів) та вдруге за ХХ ст. встановила контроль над Вардарською Македонією, позиціонуючи це як звільнення своїх братів («македонських болгар») із під влади Белграда. Помітна частина місцевого населення, слід визнати, дійсно раділа приходу болгарських військ.

Північна Македонія під час Другої світової війни стала полем битви між партизанськими частинами Народно-визвольної армії Македонії (югославські партизани) та болгарськими, німецькими та албанськими окупаційними військами. Війна на території сьогодношньої Північної Македонії почалася 11 жовтня 1941 р. і завершилася остаточним вигнанням окупантів 19 листопада 1944 р. Окремі західні частини Вардарської Бановини були зайняті італійськими військами та їх албанськими сателітами. Королівська армія Югославії фактично не чинила опору супротивнику, оскільки переважна частина військ була розгромлена німецькими частинами у північній частині країни. Після капітуляції Югославії територія Північної Македонії була поділена на дві частини: Вардарська Македонія фактично дісталася Албанії (зокрема міста Тетово, Гостівар, Кічево, Струга та Преспа), а решта Північної Македонії з головним містом Скоп'є увійшла до складу Болгарії¹.

Наприкінці квітня 1941 р. у міськкомах Комуністичної партії Югославії міст Прилеп, Тетово, Куманово, Охрид, Бітола, Велес, Крушево, Кавадарці та інших було прийнято рішення про складання маніфесту до населення Північної Македонії із закликом до початку війни проти окупантів. Однак ці плани були зірвані: секретар македонського відділу Комуністичної партії Югославії Методій Шаторов бойкотував черговий з'їзд партії і біг до Болгарії, щоб вступити до Болгарської робочої партії та боротися за об'єднання югославської Македонії з комуністичною Болгарією. У ЦК Комуністичної партії Югославії (КПЮ) це розцінили як зраду і 24 липня 1941 р. виключили Шаторова з лав партії. Його місце зайняв Лазар Колішевський. Отже, болгарську течію серед македонських комуністів-партизанів було ліквідовано ще в зародку².

У квітні та травні 1941 р. фактично вже почалася партизанська війна: незалежні групи Руху Опору почали влаштовувати вибухи на аеродромах, знищуючи літаки ВПС Болгарії, підривати вантажівки та залізничні потяги. У

---

¹ Stefanidis Y. D. *Macedonia in the 1940s*. URL: <http://www.macedonian-heritage.gr/VirtualLibrary/downloads/Stefan01.pdf>

² *История на Народна Република България. Институт за изследване на близкото минало* : изд. „Сиела”, 2009. С. 95.

травні ЦК КПЮ сформував Військову комісію з підготовки озброєного повстання біля Північної Македонії¹.

У вересні відбулися перші збройні зіткнення з болгарськими військовими частинами поблизу Богомільського тунелю, на залізниці Велес-Прилеп та в селі Водно поблизу Скоп'я. У тому ж місяці було сформовано Штаб партизанських загонів з керівництва збройними діями: до складу штабу увійшли Лазар Колішевський, Мірче Ацев, Страшо Пінджур, Михайло Апостовський та Цветко Узуновський. Ще у серпні було сформовано 1-й Скопський партизанський загін, який став першим партизанським загonom біля Північної Македонії.

Офіційною датою початку опору стало 11 жовтня 1941 р., коли Прилепський партизанський загін атакував поліцейський відділок у Прилепі. Це стало сигналом до початку озброєного виступу антифашистів Македонії проти німецьких, болгарських, італійських та албанських фашистських загарбників.

На нараді в Скоп'є, що відбулася в січні 1942 р., було підготовлено звіт про перебіг сутичок та дій озброєних загонів. До літа 1942 р. деякі території Північної Македонії були повністю очищені від окупантів. Народно-визвольний рух посилювався після того, як його очолив Светозар Вукманович, який мав усі повноваження для організації нових осередків Комуністичної партії Югославії на македонських землях. У березні 1943 р. в Тетово було засновано Комуністичну партію Македонії, секретарем ЦК якої став Лазар Колішевський.

Із 2 по 4 лютого 1943 р. в Преспі відбувся з'їзд партії, на якому було прийнято рішення про організацію Антифашистських зборів з народного визволення Македонії, органів влади Народно-визвольного руху та видання Маніфесту про цілі визвольного руху. Після капітуляції Італії 8 вересня 1943 р. території, звільнені від окупантів, розширилися значно. Македонцям вдалося відбити Кічево та Дебар, а незабаром повстання спалахнуло поблизу Струги, Охріда та Преспи. Головний штаб Народно-визвольних партизанських загонів Македонії було перейменовано на Головний штаб Народно-визвольної армії та партизанських загонів Македонії².

Завдяки створенню регулярних збройних сил війна проти окупантів відкрито перейшла у війну за визволення території Північної Македонії та створення македонської держави. Саме тоді при Головному штабі стали з'являтися перші іноземні військові місії, а невдовзі македонці встановили радіозв'язок із Верховним штабом НОАЮ та розпочали переговори з німецьким командуванням у Струзі про обмін військовополонених. Північна Македонія була поділена на 5 оперативних зон, у кожній із яких були свої

---

¹ Stefanidis Y. D. Там само.

² Панов Б. Там само. С. 479.

органи влади. Відбулися невдовзі й 2 з'їзди Антифашистського віча народного визволення Югославії, де були присутні делегати від Македонії.

Після Лютневого походу та серії літніх наступальних операцій 1944 р. македонці-партизани розпочали завершальний етап звільнення своєї території від загарбників. 2 серпня 1944 р. у монастирі святого Прохора Пчинського відбувся перший З'їзд Антифашистських зборів з народного визволення Македонії. На з'їзді було ухвалено рішення про визнання нової держави Македонії як федеральної одиниці Демократичної Федеративної Югославії. 19 листопада 1944 р. Вардарська Македонія була повністю звільнена від окупантів і таким чином з'явилася Народна Республіка Македонія. Так завершилася Народно-визвольна війна біля Північної Македонії.

Македонці продовжили війну за визволення всієї території Югославії і далі: всього службу в Народно-визвольній армії несли близько 66 тисяч солдатів і офіцерів, розподілені за семи дивізіями та трьома корпусами. Македонці брали участь у визволенні Сербії, направивши туди три корпуси, а 15-й корпус продовжив боротьбу на території Срема. У травні 1945 р. македонці завершили війну, добивши залишки колабораціоністів на сусідніх територіях і розгромивши регулярні частини німецьких і хорватських військ.

На війні загинуло близько 24 тис. солдатів і офіцерів, їх приблизно 7 тис. євреїв, по 6 тис. сербів і македонців, 4 тисячі албанців і тисяча болгар. Від 3 тис. людей було заарештовано та страчено за звинуваченням у військових злочинах проти мирного населення та співпраці з країнами блоку Осі. А 14 тис. мирних громадян (з них 5 тис. етнічних македонців) стали жертвами терору окупантів проти мирного населення¹.

Не можна оминати увагою також і такий цікавий епізод македонської історії часів Другої світової війни як спроба створення Незалежної республіки Македонія восени 1944 р. Мова йшла про нереалізований проект керівництва націоналістичної організації ВМРО із проголошення незалежної держави в кінці Другої світової війни на території югославської Вардарської Македонії, окупованої Болгарією. Коли Червона Армія наблизилася до кордонів Болгарії в кінці серпня 1944 р., влада в Софії проголосила нейтралітет та почала шукати угоди з антигітлерівською коаліцією. Оскільки болгарський уряд не перешкоджав виведення німецьких військ із Болгарії чи Румунії, СРСР відносився до цього з підозрою. Так, 2 вересня новий антинімецький і прозахідний уряд Болгарії взяв владу в Софії й почав терміново шукати можливість уникнути війни з Радянським Союзом. Утім СРСР 5 вересня все ж оголосив Болгарії війну. У підсумку, 9 вересня внаслідок народного повстання Болгарію очолив прокомуністичний уряд. Із СРСР було укладено мир і Болгарія оголосила війну нацистській Німеччині. Німецька сторона одразу звернулася до одного з лідерів ВМРО Івана Михайлова для реалізації

---

¹ Там само. С. 502.

плану створення незалежної прогітлерівської Македонії з огляду на втрату Болгарії. Михайлов, про якого вже згадувалося раніше, був правим болгарофілом, причтеним до терористичної діяльності на грецькій і югославській території в міжвоєнний час та до вбивства короля Югославії Александра Карагеоргієвича. Із 1941 р. навіть став на деякий час радником лідера усташів та Незалежної Держави Хорватії Анте Павелича. Тож ставка нацистів на Івана Михайлова не була дивно. Проте план створення Незалежної республіки Македонія восени 1944 р. на тлі переходу Болгарії на бік антигітлерівської коаліції та все ближчої поразки Третього Рейху досить швидко провалився. Німці не могли на той час надати дієвої військової допомоги Михайлову та його соратникам, які все ж 8 вересня 1944 р. проголосили незалежну Македонію. Це державне утворення припинило існувати, які тільки югославські партизани взяли його територію під контроль, не зустрічаючи особливого опору одночасу з виходом німецьких військ до середини листопада¹.

Що цікаво: болгарські війська (3 армії) на початку жовтня 1944 р. повернулися в Македонію, але вже на боці Червоної Армії. Це стало можливим завдяки договору між югославським лідером Йосипом Брозом Тіто та лідером болгарських партизан Добрі Терпешевим, укладеним 5 жовтня в Румунії за радянського посередництва. Після повного вигнання німецьких військ із югославської Македонії спільними зусиллями югославських партизан та болгарських військ останні змушені були відійти в межі довоєнних кордонів Болгарії².

Варто зазначити, що національна свідомість македонців до того часу вже була значно чіткішою й краще сформованою, ніж до 1941 р. Хоча деякі дослідники стверджують, що навіть у 1944 р. всерйоз стояло питання, чи рахують македонці себе окремим народом від болгар. У всякому разі після Другої світової війни з метою елімінації будь-яких проболгарських настроїв в югославській Соціалістичній республіці Македонія влада здійснила переслідування правих націоналістів та болгарофілів за «великоболгарський шовінізм». Згодом під удар потрапили навіть деякі ліві діячі, звинувачені югославською комуністичною владою в підтримці Болгарії. Стосовно Івана Михайлова — йому вдалося врятуватися та втекти до Іспанії, а потім в Італію, де він помер аж у 1990 р.

Зрештою, наприкінці Другої світової війни в рамках реорганізації Королівства Югославія в Федеративну Народну Республіку Югославію 30 січня 1946 р. було створено 6 народних республік, пізніше перейменованих в соціалістичні республіки: Соціалістична Республіка Словенія, Соціалістична Республіка Хорватія, Соціалістична Республіка Сербія та Соціалістична Республіка Македонія.

---

¹ *Maleska M. Там само; Църнушанов К. Там само.*

² *Църнушанов К. Там само.*

При утворенні Соціалістичної Республіки Македонії, яка охоплювала 10,5 % від загальної площі Югославії і мала населення близько 2 млн. осіб, югославський уряд ставив 2 мети: зміцнення Південної Югославії та ослаблення будь-якого болгарського впливу або територіальних претензій на цей регіон — оскільки цьому районі було досить сильним, і проболгарські тенденції були сильні, а також приєднання надалі Македонії загалом¹.

Фактично до югославських партизан приєдналося автономістське крило довоєнної ВМРО. І в 1945 р. мрія цих революціонерів про автономну Македонію як державу македонського народу збулася — у вигляді Народної Республіки Македонія (згодом Соціалістична Республіка Македонія) в рамках соціалістичної і федеративної Югославії. Власне в цей час остаточно й було оформлено окрему македонську націю та літературну мову без жодних асоціацій із болгарами чи сербами. По суті після Другої світової війни югославськими комуністами було поставлено крапку на македонському питанні як предметі тривалої боротьби між сербським та болгарським національним проектами².

Отже, гостра політична криза на Балканах у кінці 1930-х рр. привела до того, що країни регіону були втягнуті до Другої світової війни. Югославія тимчасово перестала існувати як держава, а Болгарія, скориставшись поразкою Югославії та Греції, окупувала частину їх територій, де проживало слов'янське населення, відоме на той час як македонці чи македонські болгари. Спроба болгарських націоналістів збудувати Велику Болгарію й інтегрувати македонців до складу великої болгарської політичної нації завершилася невдало. На заключному етапі Другої світової війни Югославія та Греція повернули території, на які претендувала Болгарія. Територія Македонії знову виявилася розділеною між трьома державами (Вардарська — Югославія, Пірінська- Болгарія, Егейська — Греція). Болгарія та Греція одразу взяли курс на примусову асиміляцію македонців, ліквідацію будь-якої їх регіональної ідентичності та інтеграцію до болгарської та грецької націй. Проте зовсім іншу тактику взяли на озброєння югославські комуністи на чолі з Йосипом Брозом Тіто: вони пішли на федералізацію країни та інституціоналізацію різних регіональних ідентичностей, зокрема — македонської. Маючи значний політичний досвід, македонські націоналісти в новій соціалістичній та федеративній Югославії вдалися до спроби радикального інституційного утвердження нової македонської нації, що виразилося в культивуванні не лише політичної, але й етнічної ідентичності, представленої зокрема й остаточно оформленням окремої літературної македонської мови.

Повоєнний час. Після Другої світової війни Сталін прагнув створити федерацію балканських держав у ширшому форматі, навіть за участю Греції,

---

¹ Ванас І. Там само. Р. 204.

² Ванас І. Там само. Р. 211.

щоб забезпечити доступ до Егейського моря — федерацію, над якою Радянський Союз мав би мати повний контроль. Оскільки Македонія була каменем спотикання і джерелом зіткнень між Югославією і Болгарією, він спробував (через план Сталіна-Тіто-Димитрова) використати Македонію як зв'язуючу ланку шляхом відокремлення її від обох країн. Однак після розколу між Тіто та Радянським Союзом у 1948 р. югославський лідер звернув план Сталіна на свою користь, ліквідувавши претензії Болгарії на цю територію.

Так югославська Народна республіка Македонія, утворена в 1946 р., зайняла територію регіону, раніше іменованого Південна Сербія або Вардарська Бановина. Починаючи з 1946 р. югослави стали називати цей регіон «Вардарська Македонія», на противагу грецькій Егейській Македонії, а також невеликій македонській території, що відійшла до Болгарії — Піринській Македонії.

З метою побудови окремої македонської нації було жорстко заборонено все болгарське. Нова влада переслідувала провідних македонських болгарських революціонерів, які виступали проти дебулгаризації. Після встановлення у Болгарії та Югославії комуністичного режиму ВМРО де-факто припинила своє існування. Люди з болгарською свідомістю в югославській Македонії зазнали репресій після виведення звідти болгарської армії¹.

До слова, по Другій світовій війні близько 120 тис. македонських сербів були змушені емігрувати з Македонії до Сербії. Мова йде про майже 10 % загального македонського населення на той час. А ще, за свідченнями сербів, яких вигнали з Македонії болгари та албанці під час Другої світової війни, комуністичний югославський функціонер Лазар Колішевський (голова Центрального Комітету Комуністичної партії Македонії) в 1947 р. знищив усі місцеві церковні метричні книги з періоду Королівства Сербія та Королівства Югославія та запустив тотально кампанію зі зміни закінчень прізвищ місцевого сербського та греко-романського населення із -ич на -скі².

Югославські, а згодом і македонські політики бажали не лише створення Македонії як повноцінної республіки, а й надання їй національного характеру, що є визначальним для оформлення державності. Оскільки основними характеристиками нації є «спільна батьківщина», політична організація, національна мова, релігійна та культурна спадщина. Останнє означає існування спільного минулого, загальної культурно-історичної свідомості. Для цього вони зробили кілька кроків:

– Державна організація. Усі державні органи та структури отримали назву македонських, без будь-яких інших уточнень (як, наприклад, «Колишній Югославський»): Македонський уряд, Македонський парламент тощо.

---

¹ Rossos A. Там само. Р. 232.

² Maleska M. Там само.

– Окрема мова. Югославська конституція визнала місцевий діалект як офіційну мову, що отримала назву македонської, яка відтепер повинна була вважатися рівною сербсько-хорватській і словенській мовам. Відтепер македонською викладалися всі предмети в середній та вищій школі.

– Незалежна церква. Хоча комуністична ідеологія відкидала релігію, релігійні почуття були глибоко вкорінені серед жителів району, а церква тісно пов'язана з їхніми історичними традиціями. З цієї причини вирішили створити Автокефальну Македонську православну церкву (1964). Втручанням комуністів її резиденція було встановлено Охриді, попри різко негативну реакцію Сербського патріарха. Цей акт — порушення канонічного права Православної Церкви — було здійснено з метою зміцнення автономії Македонії. Протистояння між Сербською православною церквою та Македонською православною церквою виник через одностороннє проголошення автокефалії МПЦ, яка до сих пір залишається невизнаною. Проголошення автокефалії було здійснено під впливом державних структур та спецслужб соціалістичної Югославії¹.

– Окрема нація та громадянство. З метою політичної консолідації суспільства було важливим поширення ідеї «македонської національної свідомості». У Скоп'є було засновано Інститут національної історії, колосальні сили вчених були кинуті на дослідження історичного минулого та його нового тлумачення. Втім, нерідкими були випадки переписування та фабрикації національної історії.

Головною метою вважалося відокремити націю від болгар та сербів, щоб переконати македонців, що вони належать до окремого слов'янського народу. Тому історія регіону, а також мова мають бути «очищені» від усіх болгарських та сербських елементів. Болгарські та сербські історичні події, персоналії і навіть інтелектуальну спадщину зазнали масового перейменування на «македонські»².

Іншим першочерговим завданням передбачалося нівелювати грецький характер історичної Македонії. Ця мета досягалася мінімізацією грецької присутності в регіоні, а також новим тлумаченням ролі греків, зокрема культурного та інтелектуального внеску еллінізму, впливу грецького духовенства та грецьких шкіл.

Уже в 1945 р. світ побачила кодифікована македонська абетка й правопис, а в 1952 р. вийшов перший роман на цій мові. Більше того, літературна творчість на македонській мові в соціалістичній Югославі буквально розцвіла й зажила популярності також і в інших югославських республіках. Те ж саме стосується й музичної творчості. Мала в певні часи

---

¹ Puzović P. *Raskol u Srpskoj pravoslavnoj crkvi: makedonsko crkveno pitanje*. Beograd, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, 1997. S. 49.

² Wilkinson H. R. *Maps and politics: a review of the ethnographic cartography of Macedonia*. Liverpool : University Press, 1951. P. 80.

місце навіть своєрідна мода на македонське. І цей тренд якщо й не був прямо заохочуваним з боку Йосипа Броза Тіто, то точно толерувався.

Окремо слід згадати й про динамічний розвиток історичної науки в соціалістичній югославській Македонії, яка категорично будувала й відстоювала наратив про македонську окремішність та про старовинність македонської нації, заперечуючи болгарське трактування історії Македонії, а також грецькі претензії¹.

Для югославської македонської історіографії було характерно змальовувати головними ворогами македонського народу болгарський великодержавний шовінізм та фашизм, а також панеллінізм. Сербське трактування історії Македонії та сербські претензії теж категорично заперечувалися, проте все ж серби не змальовувалися як вороги чи окупанти, а радше як братній слов'янський народ в рамках югославської соціалістичної федерації та панівної ідеології «братерства та єдності».

Щодо філології слід наголосити, що після Другої світової війни в югославській Македонії видатним мовознавцем та одним із розробників сучасної македонської мови Блаже Конескі почала доводитися теза про древність цієї мови. Мовляв окрема македонська слов'янська мова склалася ще в IX ст., а сербські, турецькі, грецькі та болгарські впливи в ній з'являлися протягом історії внаслідок приналежності македонських теренів до відповідних держав.

Для «соціалістичного» македонізму в цілому характерні наступні риси:

- ностальгічна туга за «втраченими» частина Македонії, головним чином за Егейською (Біломорською) Македонією та Солуном (Салоніками), які відійшли до Греції;
- образ македонця як гайдука, розбійника, революціонера та невтомного борця за свободу в поєднанні з формуванням образу модерної прогресивної соціалістичної Македонії;
- жорстке заперечення болгарської історичної парадигми, болгарських претензій на Македонію та все, що з нею пов'язане (мова, культура, історичні діячі і т.д.);
- наголошення на переслідуваннях та асиміляції македонців у Болгарії та Греції за національною ознакою.

Варто додати, що після Другої світової війни післявоєнний період Югославія, якою керував Йосип Броз Тіто, не приховувала своїх прагнень до Піринської Македонії, яка з 1912 р. перебувала у складі Болгарії. У той же час Югославія, як постійно люблять наголошувати болгари, проводила послідовну політику побудови окремої македонської нації на основі крайньої болгарофобії. З Белграда болгарському уряду надходили різні пропозиції: надання Болгарії в обмін на отримання Піринської Македонії так званих «Західних країв» (кілька районів на південному сході Сербії, приєднаних до

---

¹ Панов Б. Там само. С. 607.

неї після Першої світової війни від Болгарії), створення південнослов'янської федерації, в якій Болгарія (за винятком Піринської Македонії, яка негайно би мала приєднатися до Вардарської Македонії) стала сьомою союзною республікою в її складі. До того, як цей план був реалізований югославським керівництвом, «македонським емісарам» було дозволено в болгарській Піринській Македонії вести пропаганду нової македонської мови серед місцевого населення, яке рахувалося з югославського боку македонцями¹.

Після війни Греція також вжила жорстких і ефективних заходів для відновлення свого довоєнного панування в Егейській Македонії. Болгарська мова повністю заборонена для використання в громадських місцях. Реакція Болгарії ж була пасивною і миролюбивою з огляду на її роль як радянського сателіта після Другої світової війни. Більше того, під впливом і наполяганням болгарського прем'єр-міністра Георгія Димитрова проводиться кампанія щодо реєстрації «македонського» національного походження в особистих документах громадян Болгарії. Настає період нечіткої та неоднозначної політики Болгарії щодо македонського питання².

Але після розриву між Сталіним і Тіто в 1948 р. почалася певна зміна позицій Болгарії стосовно македонського питання. Так, на 5-му з'їзді Болгарської комуністичної партії в грудні 1948 р. було чітко озвучено розрив між вірною СРСР Софією та «зрадницькою клікою Тіто» в Белграді. Г. Димитров жорстко розкритикував «антиболгарську шовіністичну пропаганду» «агентів Колішевського» у Піринській Македонії. Він заявив, що населення там розмовляє болгарською як рідною мовою, що воно відкинуло «незрозумілу» для нього нову «офіційну» македонську мову, і що «з незапам'ятних часів люди Піринського краю відчували зв'язок з болгарським народом і не хочуть бути розлученим із ним». Югославських македонських республіканських лідерів із в народної республіки Болгарія почали жорстко звинувачувати в «систематичній кампанії проти всього болгарського». Із 1949 р. болгарська риторика щодо Югославії значно загострилася, а практично всі контакти між двома країнами були припинені³.

Після квітневого Пленуму 1956 р. до влади в комуністичній Болгарії прийшло нове покоління лідерів на чолі з Тодором Живковим. Новий конфлікт між Белградом і Москвою в листопаді 1957 р. став вагомим приводом для остаточного перегляду македонської політики та минулого Македонії в цілому. Так, 11 березня 1963 р. пленум ЦК Болгарської комуністичної партії поклав край невпевненій лінії в політиці БКП, що розпочалася в 1948 р. Т. Живков відкрито й категорично заявив, що жодна македонська держава не існувала протягом середньовіччя та в подальші

---

¹ Мичев Д. Денаціоналізація на българското население във Вардарска Македония (1945–1949). URL: http://macedonia-history.blogspot.com/2006/11/1945-1949_12.html

² Ангелов В. Хроника на едно национално предателство (Опитите за насилствено денаціонализиране на Пиринска Македония (1944 – 1949 г.), София, 2004. С. 223.

³ Мичев Д. Там само.

епохи, але у Вардарській Македонії, на території яко було створено в серпні 1944 р. Соціалістичну Республіку Македонія, поступово сформувалась македонська національна свідомість. Живков стверджував, що окремої народної та літературної слов'янської македонської національної мови ніколи не було.

Македонська мова, мовляв, є це народною мовою, західний болгарським діалектом, але після 1945 р. окрему літературну македонську мову на основі цього діалекту штучно створили югославські комуністи в Скоп'є. Живков також окреслив майбутню політику Болгарії: публічне визнання об'єктивного існування Македонської Народної Республіки, але без примирення з формуванням і розбудовою окремої македонської національної свідомості на антиболгарській основі. Щодо ж Пірінської Македонії, яка належала Болгарії, Живков наголошував, що місцеве населення там є органічною частиною болгарської нації і жодних спроб вважати його македонським народом бути в принципі не може¹.

Напруга між Болгарією та Югославією у македонському питанні посилилася після листопада 1966 р., коли голова Спілки болгарських письменників Георгій Джагаров відмовився підписати угоду про співпрацю між Асоціацією письменників Македонії, складену македонською мовою. Трохи пізніше, під час офіційного візиту до Белграда і в присутності Тіто, Живков різко напав на македонського республіканського лідера Крсте Црвенковського. У наступні місяці криза тривала взаємними нападками в пресі з обох сторін, а після окупації Чехословаччини в серпні 1968 р. по обидва боки кордону почалося зосередження військових сил (Народна Республіка Болгарія, як відомо, була членом Варшавського пакту й вірним сателітом СРСР на відміну від самостійної Югославії). Наприкінці 1969 р. було досягнуто певного зниження градусу напруженості, але суперечки тривали з приводу македонської мови та ідентичності тривали з різною інтенсивністю й у наступні роки. Вони дещо вщухли вже в 1980-х рр. через зростання внутрішньої напруженості в Югославії та процесом болгаризації турків в Болгарії.

Ситуація в Македонії після 1991 р. Наприкінці 1980-х і на початку 1990-х рр., з крахом комунізму та розпадом Югославії, Вардарська Македонія була проголошена незалежною державою під назвою Республіка Македонія. Болгарія першою у світі 15 січня 1992 р. визнала свою незалежність і надала рішучу економічну, військову та політичну підтримку молодій державі. Однак замість подяки Скоп'є вони продовжують наполягати на визнанні «македонської меншини» та «македонської мови» в Болгарії. У колишній югославській республіці влада протягом 1990-х рр. постійно підтримувала в суспільстві антиболгарські настрої, намагаючись скомпрометувати Болгарію

---

¹ *История на Народна Република България. Там само. С. 143; Мичев Д. Там само.*

як країну, котра, мовляв, має претензії до Македонії та плекає шовіністичні антимакедонські погляди.

Сьогодні двосторонні відносини між Республікою Македонія та Болгарією будуються на основі спільної Декларації від 22 лютого 1999 р. При цьому Болгарія продовжує вважати державну мову Македонії діалектом болгарської і очікує від влади цієї республіки припинення агресивних кроків та дезінформації стосовно болгарської історії Болгарія наполягає, що македонці — це етнографічна група болгар, яку югославська влада оголосила окремим народом, а сучасна македонська мова — це група західноболгарських діалектів, на основі якої лише в середині ХХ ст. було штучно створено літературну норму. Македонія, зі свого боку, стверджує, що македонці здавна існували як окремий народ з окремою мовою, що вже мова св. Кирила і Мефодія є по суті старомакедонський, і, відповідно, слов'янська писемність є македонська писемність, а заперечують це відмовляють Македонії у праві на національне і державне буття¹.

Македонці в Північній Македонії, як і в інших регіонах Болгарії на сьогодні мають абсолютно болгарську національну свідомість, окрім 1650, що на останньому переписі населення ідентифікували себе саме в якості македонців. Для порівняння — під час перепису населення в Болгарії одразу по Другій світовій війні близько 70 % жителів Північної Македонії назвали себе македонцями за національністю².

Нині націоналістичні партії, Болгарії такі як «Възраждане», включають у свої програми культурну, економічну та політичну інтеграцію між Північною Македонією та Болгарією до їх об'єднання. Деякі сербські націоналісти після розпаду Югославії також визнають, що принаймні частина слов'янського населення Македонії має болгарське походження, «македонець» є місцевою версією болгарської мови, а антиболгарські геополітичні мотиви стояли за створенням Македонської Югославської Республіки. визнати приєднання до Болгарії частини території Північної Македонії — деяких на всій території на південь від Скоп'є, в ім'я можливого болгарсько-сербського примирення³.

Варто наголосити також на тому, що після виходу Македонії з Югославії у вересні 1991 р. македонсько-сербські відносини склалися цілком позитивно. Тим паче на тлі проблем Македонії з Болгарією, Грецією та албанцями. Белграду було не до Македонії з огляду на війни в Хорватії, БіГ та Косово. У 1996 р. Белград визнав Республіку Македонії. Сербія не має жодних претензій до македонців та загалом у патріотичному й націоналістичному сербському середовищі (за деякими винятками) не

---

¹ *Bulgarian policies on the Republic of Macedonia. Recommendations on the development of good neighbourly relations following Bulgaria's accession to the EU and in the context of NATO and EU enlargement in the Western Balkans.* URL: https://en.wikisource.org/wiki/Bulgarian_Policies_on_the_Republic_of_Macedonia

² Църнушанов К. Там само.

³ *The Macedonian Question Today.* URL: <http://www.macedonian-heritage.gr/HellenicMacedonia/en/A4.4.2.3.html>

ставиться питання про заперечення існування македонської нації чи територіальні претензії у Варварській Македонії. Єдиною проблемою між сербами та македонцями залишається питання церкви, оскільки Македонська православна церква була відділена від Сербської православної церкви в адміністративному порядку з ініціативою югославської комуністичної влади в контексті розбудови й посилення окремої македонської ідентичності¹.

Довготривала й вкрай вагома суперечка з Грецією щодо назви цієї колишньої югославської республіки були зрештою вирішені в 2018 р. шляхом перейменування Республіки Македонія та Республіку Північна Македонія.

Висновки. Отже, слов'яни-македонці протягом другої половини ХІХ – ХХ ст. пройшли досить складний шлях націєтворення. Вони постійно були предметом «привласнення» як із боку болгар, так і сербів. Кожен із цих двох сусідніх південнослов'янських народів щиро розглядав македонців як частину своєї нації, свого національного корпусу, а територію Македонію як регіону — своєю землею. Посилаючись як на етнографічно-лінгвістичні дані, так і на національні міфи, що апелювали до середньовічних часів перед турецькими завоюваннями. Македонське питання виникло як наслідок невдоволення всіх балканських народів рішення Берлінського конгресу 1878 р., активного зростання націоналізмів у регіоні (як і всій тогочасній Європі, до слова) та стрімкого ослаблення Османської імперії.

На початку ХХ ст. підосманська Македонія стала найбільш нестабільним регіоном Європи й Порти ледь утримала свій контроль над ним. У Македонії першопочаткова культурно-освітня конкуренція між сербами, болгарами, а також частково грека, на той час переросла в криваву збройну боротьбу між відповідними національними збройними формуваннями (коміти, четники, андарті). Втручання міжнародної спільноти (спроба реформ у Македонії) та Младотурецька революція 1908 р. дещо зняли ескалацію в регіоні. Утім у 1912 р. союз Сербії, Болгарії, Чорногорії та Греції в ході короткотривалої війни відібрав у Османської імперії фактично всі її європейські володіння, окрім Стамбула й Едірне. Проте наступного року вчорашні союзники — серби та болгары — розпочали воювати вже між собою, намагаючись переділити відібрану турецьку спадщину на Балканах. І головна проблема полягала саме в тому, кому належатиме Вардарська Македонія. Болгарія програла, що, в свою чергу, штовхнуло її в 1915 р. вступити у Першу світову війну на боці Німеччини, Австро-Угорщини та Туреччини. У 1915–1918 р. болгары контролювали практично всю Македонію, як і південно-східні частини Сербії. Це вважалося болгарами відновленням історичної справедливості та звільненням своєї землі.

Проте після поразки Центральних держав у Великій війні Вардарська Македонія залишається за сербською династією Карагеоргієвичів, щоправда

---

¹ *The Macedonian Question Today. Там само.*

вже в рамках нового Королівства Сербів, Хорватів і Словенців (Югославії) під назвою Південна Сербія чи Вардарська Бановина. У міжвоєнний період ВМРО займається активною підпільною й терористичною діяльністю на теренах Югославії, борючись проти сербського домінування. В цілому ВМРО носила проболгарський характер, але саме в 20–30 рр. ХХ ст. оформилися 3 ключові течії в цьому русі — болгарська та власне македонська. У цей час нарешті оформлюються ідеї македонської окремішності, македонської нації. У Другій світовій війні Болгарія фактично повторила те, що зробила під час Першої світової та, користуючись швидкою поразкою Королівства Югославія від Третього Рейху та його союзників, вчергове «повернула» Вардарську Македонію під свою владу, а також зайняла частину Егейської (себто грецької) Македонії. Утім в окупованій болгарами Македонії виник сильний рух опору на чолі з югославськими комуністами, які практично одразу потіснили звідти вплив болгарських комуністів. Практично все самостійницьке крило ВМРО долучається до югославських партизан і зрештою після звільнення Вардарської Македонії й виходу звідти болгарської армії отримує реалізацію своїх мрій. Адже, соціалістична Македонія в рамках югославської федерації отримує республіканський статус, а македонці — всі офіційні атрибути окремого народу (в тому числі — кодифіковану літературну мову). Болгарські впливи в югославській Македонії по Другій світовій війні були жорстко й ґрунтовно ліквідовані. Болгари практично повністю втратили Македонію як свою територію, а македонців — як частину своєї нації.

Комуністична прорадянська Болгарія після розриву між Тіто та Сталіним у 1948 р. постійно критикувала югославське керівництво та знищення болгарського характеру македонців, а офіційна Софія досі не визнає окремої македонської мови. Утім після 1945 р. в югославській Македонії сталися ґрунтовні й незворотні процеси національного будівництва. Між тим, комуністична влада Югославії після Другої світової війни так само безкомпромісно ліквідувала й будь-які сербські впливи у Македонії, вдавшись навіть до виділення окремої Македонської православної церкви в 1960-і рр. зі складу СПЦ, яка досі лишається канонічно невизнаною. Утім, на відміну від болгар, серби з цим станом речей загалом змирилися й не заперечуються на сьогодні македонську окремішність.

Після мирного виходу з Югославії восени 1991 р. Македонія продовжує попередній курс на зміцнення своєї національної ідентичності, через що вступає в гостру суперечку з Грецією, котра заперечувала саму назву країни (мовляв, Македонія – це грецький регіон). Зрештою, проблему було вирішено в 2018 р., коли Македонія перейменувалася в Північну Македонію, за що Греція розблокувала її вступ до НАТО. І наразі в македонців залишаються лише гострі непорозуміння з болгарами стосовно історії, національної ідентичності та мови — офіційна Софія шантажує Скоп'є цими питаннями,

погрожуючи заблокувати її вступ до ЄС. Але слід визнати, що македонський національний проект на сьогодні цілком відбувся й згорнути його неможливо.

Список використаних джерел і літератури:

- Аковска В., Жежов Н. Предавствата и атентатите во македонската историја. Макавеј, 2004. 321 с.
- Ангелов В. Хроника на едно национално предателство (Опитите за насилствено денационализиране на Пиринска Македония (1944 – 1949 г.), София, 2004. 492 с.
- История на Народна Република България. Институт за изследване на близкото минало : изд. „Сиела”, 2009. 715 с.
- Историја четништва. URL: <http://www.vojksa.net/srp/istorija/makedonija/cetnici/>
- Краков С. Пламен четништва. Београд, 2021. 416 с.
- Мичев Д. Денационализација на българското население във Вардарска Македония (1945-1949). URL: http://macedonia-history.blogspot.com/2006/11/1945-1949_12.html
- Панов Б. Историја на македонскиот народ. Том 2. Скопје : Институт за национална историја, 1969. 700 с.
- Самарцић Р. Историја српског народа. Од Берлинског конгреса до уједињења 1878-1918. Београд : Српска књижевна задруга, 1983. 683 с.
- Стојанов П. Македонија во политиката на големите сили во времето на балканските војни 1912-1913. Скопје : Институт за национална историја, 1979. 225 с.
- Църнушанов К. Македонизмът и спъротивата на Македония срещу него. Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, София, 1992. URL: https://www.strumski.com/books/Kosta_Tsyrynushabnov_Makedonizmyt_Sbit.pdf
- Anderson F. M., Amos S. H. The Macedonian Question, 1878-1908. URL: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/boshtml/bos131.htm>
- Banac I. The National Question in Yugoslavia. Origins, History, Politics. Cornell University Press, 1988. 456 p.
- Bulgarian policies on the Republic of Macedonia. Recommendations on the development of good neighbourly relations following Bulgaria’s accession to the EU and in the context of NATO and EU enlargement in the Western Balkans. URL: https://en.wikisource.org/wiki/Bulgarian_Policies_on_the_Republic_of_Macedonia
- Crampton R. J. A Concise History of Bulgaria. Second edition. Cambridge University Press, 2005. 312 p.
- Evangelos K. The Macedonian Question: The Politics of Mutation. URL: <https://ojs.lib.uom.gr/index.php/BalkanStudies/article/viewFile/2143/2167>
- Glenny M. The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers, 1804-2012. House of Anansi Press, 2012. 800 p.
- Greek-Bulgarian Relations in the Age of National Identity Formation/ Edited by P. M. Kitromilides and Anna Tabaki. Athens, 2010. 340 p.
- Hobsbawm E. J. Nations and Nationalism since 1780. Program, Myth, Reality. Cambridge, Cambridge University Press, 1990. 191 p.
- Maleska M. With the eyes of the “Others” (about Macedonian-Bulgarian relations and the Macedonian national identity). URL: http://www.newbalkanpolitics.org.mk/OldSite/Issue_6/editorial.eng.asp
- Poulton H. Who are the Macedonians? Indiana University Press, 2000. 226 p.
- Puzović P. Raskol u Srpskoj pravoslavnoj crkvi: makedonsko crkveno pitanje. Beograd, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, 1997. 183 s.
- Rossos A. Macedonia and the Macedonians: A History. Hoover Institution Press, 2008. 392 p.

Roudometof V. Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict. Greece, Bulgaria and the Macedonian Question. London, 2002. 97 p.

Stefanidis Y. D. Macedonia in the 1940s. URL: <http://www.macedonian-heritage.gr/VirtualLibrary/downloads/Stefan01.pdf>

The Macedonian Question Today. URL: <http://www.macedonian-heritage.gr/HellenicMacedonia/en/A4.4.2.3.html>

Wilkinson H. R. Maps and politics: a review of the ethnographic cartography of Macedonia. Liverpool : University Press, 1951. 366 p.

1.3. ЗОВНІШНІ І ВНУТРІШНІ ВПЛИВИ НА ІДЕНТИЧНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНОЇ МАКЕДОНІЇ НА ШЛЯХУ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Сльников Михайло Васильович

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин*

*Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7904-9776>

Напередодні розпаду Федеративної Югославії 25 січня 1991 р. парламент Республіки Македонії, що перебувала у складі федерації з 1944 р., прийняв Декларацію незалежності. 8 вересня того ж року на референдумі більшість виборців проголосували за незалежну і суверенну державу македонського народу¹. Відповідно до положень Конституції країни від 17 листопада 1991 р. було визначено, що кордони країни є непорушними (ст. 3), а офіційною мовою є македонська з кириличною абеткою (ст. 7)². В подальшому суперечності щодо використання географічної назви «Македонія», самостійності македонської нації і мови, звинувачення у привласненні спільної (античної і середньовічної) історії призвели до виникнення «македонського питання» у відносинах із сусідніми республіками — Грецією і Болгарією. Особливої гостроти воно набуло в умовах євроатлантичних інтеграційних прагнень Македонії, позитивне вирішення яких тривалий час знаходилося в умовах очікування і блокувалося означеними країнами, відзначалося певними «червоними лініями» на цьому шляху. Крім того, впровадження положень Охридської угоди 2001 р. значно вплинуло на характер ідентичності населення Республіки Північна Македонія.

Актуальність огляду вирішення «македонське питання» зумовлюється й прагненням України до вступу в ЄС і НАТО. Формування політичних націй обох незалежних країн постало у 1991 р., одночасно й виникає «українське питання», що має ряд спільних рис з «македонським питанням», особливо в сфері історичної спадщини і самостійності мови³. Євроатлантичні процеси та питання національній ідентичності Північної Македонії розглядаються в роботах як вітчизняних (Є. В. Магда, М. Ю. Габінет, О. О. Усатенко,

---

¹ Вітман К. М. Назва «Республіка Північна Македонія» як результат етнополітичного компромісу з Грецією. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 63. С. 115.

² Конституція Республіки Македонія от 17 ноября 1991 года. URL: <https://goo.su/aQfF>

³ Парахонський Б. О., Яворська Г. М. *Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл* : монографія. Київ : НІСД, 2019. С. 249–334.

Х. В. Юськів, К. М. Вітман, В. Г. Давидчук, А. Лендъел), так і закордонних дослідників, серед останніх: Д. О. Головин, С. А. Склярів, З. В. Клименко, М. Д. Приколота, І. С. Крилов, Д. Петров, V. Gligorov, A. Azizi, J. Kekenovski, I. Armakolas, I. Vandovic, D. Bechev, B. Weber, A. Heraclides. В даній роботі робиться спроба комплексного аналізу зовнішніх (Греція і Болгарія) і внутрішніх впливів на національну ідентичність північних македонців.

Євроатлантичні прагнення. З моменту проголошення незалежності Республіки Македонії її головним прагненням стало членство у ЄС і НАТО. У червні 1993 р. Європейська Рада у Копенгагені визнала право країн Центральної та Східної Європи вступати до ЄС після виконання ними низки вимог¹ у політичній, економічній, юридичній і адміністративній сферах². З 1994 р. Македонія поставила собі завдання стати членом НАТО, приєднавшись 15 листопада 1995 р. до програми «Партнерство заради миру»³. Відповідно до цієї програми, 17 грудня 1998 р. війські сили НАТО були розміщені на її території для протистояння албано-сербському конфлікту⁴. Після Вашингтонського саміту НАТО у квітні 1999 р., згідно Плану дій країн-кандидатів щодо членства в НАТО, Македонія того ж року долучилася до військової операції НАТО в Союзній Республіці Югославія.

Починаючи з грудня 1995 р., коли були встановлені дипломатичні відносини з ЄС, країна почала реформування законодавчої бази та інституційної структур⁵. У 2001 р. з ЄС була підписана Угода про стабілізацію і асоціацію (Stabilization and Association Agreement)⁶. На «Салонікському порядку денному для Західних Балкан», прийнятий Європейською Радою, ЄС в червні 2003 р. заявив, що «темпи подальшого руху Західних Балкан до ЄС знаходяться в їх руках і будуть залежати від поведінки кожної країни в реалізації реформ, таким чином, дотримуючись критеріїв, встановлених Європейською Радою у Копенгагені 1993 р. та обумовлені процесом стабілізації та асоціації»⁷. Як наслідок 22 березня

---

¹ Словник-довідник термінів з Європейської інтеграції / За загальною ред.: М. Бойцуна, Я.М. Мудрого, О.М. Рудіка. Київ : Мілленіум, 2009. С. 170.

² Azizi A. Analysis on european future of Macedonia: the greek obstacles on the name issue. *International journal of social sciences and humanity studies*. 2012. Vol. 4. № 1. P. 4. URL: <https://usnd.to/241R>

³ Приколота М. Д., Крылов И. С. Вступление Македонии в Североатлантический альянс как многоуровневая игра. *Вестник международных организаций*. 2020. Т. 15. № 1. С. 179; Головин Д. О., Склярів С. А. Новый македонский вопрос: современный этап развития. *Международная аналитика*. 2020. Т. 11. № 2. С. 80.

⁴ Грубінко А. В. Мартинов А. Ю. Європейський Союз після Brexit: продовження історії Моногр. Тернопіль : Осада Ю. В., 2021. С. 98.

⁵ Kekenovski J. Republic of Macedonia and EU – a date for starting accession negotiations with the EU or alternative to the east? *National and Inter-Ethnic Reconciliation, Religious Tolerance and Human Security in the Balkans, New Balkans and Europe: Peace, Development, Integration: IX ECPD International Conference. Belgrade, 11–12 October 2013*. P. 2. URL: <https://usnd.to/24oW>; Лендъел А. Національна ідентичність у Північній Македонії як фактор європейської інтеграції. *Україна і Центральна Європа: історія, політика, культура: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів, прав національних меншин та пандемії Covid-19» / відп. за випуск: В. І. Гиря., М. М. Вегеш. Ужгород : ТОВ «PIK-У», 2021. С. 191.*

⁶ Azizi A. Там само. Р. 2.

⁷ Kekenovski J. Там само. Р. 4.

2004 р. Республіка Македонія подала заявку на членство до ЄС, а у грудні 2005 р. отримала офіційний статус кандидата¹.

Досягнутий країною прогрес на шляху до європейської інтеграції, зокрема відповідності «копенгагенським критеріям»², сприяв тому, що в червні 2018 р. Рада ЄС прийняла рішення про початок переговорів щодо вступу у червні 2019 р. Однак цей процес став можливим лише після підписання між Грецією і Македонією Преспанської угоди, внаслідок якої «колишня Соціалістична Республіка Македонія» була перейменована на «Республіку Північна Македонія». Міністри закордонних справ обох держав — Н. Дімітров та Н. Котзіас 17 червня 2018 р. на березі о. Преспа підписали Угоду, що була ратифікована урядами обох країн 25 січня 2019 р.³ Розблокувавши таким чином шлях до НАТО, Північна Македонія стала у 2020 р. її 30-м членом.

Щодо вступу до ЄС, то Македонія більше п'яти разів отримувала позитивні рекомендації відносно початку переговорів про приєднання, однак Європейська Рада кожного разу формулювала набір додаткових умов на цьому шляху⁴. Питання дати вступу до ЄС лишається відкритим і в наш час цей процес гальмує Республіка Болгарія.

Суперечності з Грецією. Досягнення компромісу з Грецією і Болгарією на шляху до євроатлантичних структур мало негативні наслідки для македонської національної ідентичності. Так, з моменту проголошення незалежності у Конституції була зафіксована назва країни — «Республіка Македонія», використовуючи попередню назву як складової Федеративної Югославії (повна офіційна назва «Соціалістична Республіка Македонія»)⁵. Однак, Греція, спираючись на своє історично право, заявила про невизнання незалежної Республіки Македонії, виступивши у 1992 р. проти цієї назви як узурпації останньою грецької (античної) історії, зокрема використання на державному прапорі Вергінської зірки⁶. 13 квітня 1992 р. політичні партії Греції домовились не визнавати нову республіку зі словом «Македонія». За вказівкою Афін, античні македонці мають грецьке походження та не мають генетичних та культурних зв'язків з сучасним македонським народом, який є південнослов'янським етносом. Крім того, на думку Республіки Греція, стародавня македонська історія є частиною грецької історичної спадщини⁷.

---

¹ Вітман К. М. Там само. С. 118; Габінет М. Ю. Сучасний стан та перспективи інтеграції Республіки Північна Македонія до ЄС. Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини». 2020. Вип. 5. С. 60; Давидчук В. Г. Перспективи вступу держав Західних Балкан до Європейського Союзу. Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини». 2020. Вип. 5. С. 137; Грубінко А. В. Мартинов А. Ю. Там само. С. 152.

² Давидчук В. Г. Там само. С. 134.

³ Prespa Agreement. 2018. URL: <https://usnd.to/24oc>

⁴ Gligorov V. What Is in the Name? Risk Assessment of Macedonia. The Vienna Institute for International Economic Studies. April 2008. № 347. P. 5; Kekenovski J. Там само. P. 8.

⁵ Gligorov V. Там само. P. 1.

⁶ Вітман К. М. Там само. С. 116.

⁷ Gligorov V. Там само. P. 2–3; Лендвел А. Там само. С. 193.

Тож коли 30 липня 1992 р. Македонія подала заявку на членство в ООН, це призвело до гострих суперечностей з Грецією, яка виступила проти назви нової республіки¹.

Заблокувавши шлях до ООН, Греція підняла питання про загрозу її територіальної цілісності, фактично звинувативши Македонію в іредентизмі (возз'єднанні території, де мешкає іредента — етнічна меншість, з сусідньою титульною державою, в якій їхній етнос становить більшість). Історичний регіон «Македонія» розділений між Грецією, Республікою Македонія і Болгарією². Три провінції Греції мають назву «Македонія»: Західна Македонія, Центральна Македонія, Східна Македонія і Фракія³. Історична Піринська Македонія є сучасною частиною Благоевградської і Кюстендилської областей Республіки Болгарія⁴.

За вказівкою македонського професора Південно-східного європейського університету (м. Тетово), Абдули Азізі, на шляху до ООН і ЄС у Північній Македонії виникли «додаткові проблеми» з боку Греції (as additional conditionality). На його думку, Греція виступила проти конституційної назви Македонія з двох причин: історичної (виключне право на використання грецького імені «Македонія») і територіальної (потенційні претензії македонців на території Греції)⁵, остання з яких є серйозною проблемою її внутрішньої політики⁶. Використання назви «Македонія» без географічних меж, на думку Афін, несе загрози її територіальній цілісності і всередині країни буде формуватися основа до відокремлення греко-македонських провінцій⁷.

У 1993 р. Рада Безпеки ООН прийняла резолюції 817 і 845, згідно яких Генеральній Асамблеї пропонувалося прийняти Македонію до членів ООН під тимчасовою назвою (посилання на державу в рамках ООН і в інших міжнародних організаціях) «колишня Югославська Республіка Македонія» — Former Yugoslav Republic of Macedonia (Поранешна Югословенська Република Македонія), що було здійснено 8 квітня того ж року⁸. Македонія під цією тимчасовою назвою стала 181-м членом ООН і була визнана більшістю країн-членів ЄС⁹. Частина держав відклали свої рішення до того часу, поки питання

---

¹ Лендьел А. Там само. С. 192; Вітман К. М. Там само. С. 114.

² Лендьел А. Там само. С. 193.

³ Gligorov V. Там само. Р. 1.

⁴ Вітман К. М. Там само. С. 116.

⁵ Azizi A. Там само. Р. 1–5.

⁶ Gligorov V. Там само. Р. 2.

⁷ Лендьел А. Там само.

⁸ Усатенко О. Виникнення незалежної Республіки Македонія та конституційно-правове становлення держави. Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Педагогічні та історичні науки. 2008. Вип. LXXVII (77). С. 265; Azizi A. Там само. Р. 5.

⁹ Юськів Х. Сепаратистські тенденції Республіки Македонія як чинник загрози регіональній безпеці. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2016. № 01 (09). С. 44.

назви не буде вирішено відповідно грецьким інтересам¹. Україна визнала державу під назвою Республіка Македонія 23 липня 1993 р.

Уряд Македонії виступив проти тимчасової назви держави, заявивши, що «ні за яких умов» це не визнає². Греція в свою чергу у лютому 1994 р. здійснила проти Македонії дипломатичний тиск, політичне і економічне ембарго, що негативно відбилася на економічній ситуації молодій республіці. Македонія і так вже з 1992 р. стала побічною жертвою міжнародних санкцій проти Сербії й Чорногорії. Фактично було призупинене транспортування товарів з країн Близького сходу до Європи через її територію. Македонії, що не мала прямого виходу до моря, у 1994 р. було відмовлено користуватися грецьким портом Салоніки, основні вантажоперевезення здійснювалися через болгарську Варну. В результаті 18-місячної блокади Скоп'є зазнало збитків на 2 млрд. доларів. За посередництва американського дипломата Р. Холбрука і спецпредставника ООН С. Венса 13 вересня 1995 р. у Нью-Йорку між Грецією і Македонією була підписана Тимчасова угода. Греція відміняла економічне ембарго, а Республіка Македонія відмовлялася від використання Вергінської зірки у символіці прапора (зображення 16-ти променевої зірки або сонця знайдено у 1977 р. під час археологічних розкопок у м. Вергіна — першої столиці стародавньої Македонії (на півночі Греції), у гробниці, яка належала, ймовірно, царю Філіпу II Македонському)³.

Вносилися поправки до ст. 3 Конституції, де відзначалося, що «Македонія не має територіальних претензій до сусідніх держав». Крім того, згідно ст. 11 Угоди, «Греція згодилася не протидіяти членству Македонії у міжнародних організаціях, членом яких є Греція»⁴. Питання щодо нової назви Республіки Македонія, як зазначено в резолюції ООН, так і не було узгоджено. Греція пропонувала країні обрати серед озвучених нею назв: Славомакедонія, Північна Македонія, Верхня Македонія або Нова Македонія⁵. Однак, для Афін було неприйнятним, щоб держава називалася просто «Македонія»⁶. В свою чергу політикум Республіки Македонія дотримувався погляду на збереження назви «Македонія», тому що це питання національної ідентичності.

Тимчасова угода 1995 р. припинила суперечності між Грецією і Македонією на більш як десять років. Питання назви країни підіймалися лише націоналістичними організаціями і ЗМІ. Зменшення акценту уваги Греції на цьому відповідало новій примирливій політиці на Балканах. З 1995 р. основна увага приділялася вступу країн Західних Балкан до ЄС і

---

¹ Gligorov V. Там само. Р. 2.

² Azizi A. Там само. Р. 5.

³ Габінет М. Ю. Там само. С. 62.

⁴ Azizi A. Там само; Gligorov V. Там само.

⁵ Вітман К. М. Там само. С. 117.

⁶ Gligorov V. Там само. Р. 3.

розширенню економічного впливу Греції в регіоні¹. Вступ Македонії до НАТО і ЄС був дипломатично «припаркований», а питання назви країни «покладено під килим».

Албанський політичний фактор і мультикультурний стандарт ЄС. Неспроможність Республіки Македонія стати повноправним членом євроатлантичних структур призвели до активізації сепаратистські налаштованого албанського політичного фактору. Міжетнічні суперечності з часу незалежності держави тільки посилювалися між македонцями і албанцями². Вже під час референдуму про незалежність 1991 р. його бойкотували етнічні албанці. Албанська меншина вимагала територіальної автономії, конституційного статусу албанців як державотворчого етносу, визнання офіційного статусу албанської мови поряд з македонською³.

Стихийне переселення албанців з Албанії і Косово призвело до їх концентрації не тільки в сільській місцевості, але й в містах західної і північно-західної частини (здебільшого) Македонії⁴. Вже у 1991 р. албанське населення Македонії представляло собою другу за чисельністю албанську діаспору на Балканах після Косово. Відповідно перепису населення 1991 р. і кореляції даних 1994 р., відсоток албанців в Македонії складав 21,7 % і 22,7 % відповідно. Самі ж албанці стверджували що вони складають 40 % населення країни⁵.

Албано-македонські політичні відносини загострилися в період кризи в Косово 1998–1999 рр. Під час парламентських виборів в жовтні 1998 р. албанські партії посіли 25 зі 120 парламентських крісел: 14 місць отримала Партія демократичного процвітання (ПДП) і 11 місць – Партія демократичного процвітання албанців (ПДПА). Ще напередодні виборів, 9 вересня обидві партії виробили спільні політичні цілі з посилення албанського фактору в країні. В договір увійшли наступні положення: отримання рівноправного політичного статусу для албанців поряд з македонцями; законодавче визнання державної освіти албанською мовою на всіх рівнях, а також визнання статусу албанського університету в Тетово; застосування албанської мови в якості службової на державному рівні; пропорційне представництво албанців в державних установах, на підприємствах, в адміністрації на центральному рівні; встановлення більш

---

¹ Armakolas I., Bandovic I., Bechev D., Weber B. *North Macedonia: What's next? Open Society Foundations. January 2019. P. 3–4.*

² Gligorov V. *Там само. P. 1.*

³ Клименко З. В. *Албанский вопрос в Македонии. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. 2015. № 4. С. 43.*

⁴ Третьякова М. *Албанский вопрос во внутренней политике Македонии (1991–2001) : дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03. Москва, 2018. С. 119–120.*

⁵ Клименко З. В. *Там само. С. 38.*

широкої децентралізації центральної влади; звільнення албанських політичних в'язнів¹.

Однак досить скоро ПДП втратила свою популярність, їй на зміну прийшла Демократична партія албанців (ДПА), очолювана її націоналістично налаштованим лідером Арбенем Джафері, що увійшла до коаліційного уряду з двома македонськими партіями ВМРО–ДПМНС (Внутрішня македонська революційна організація – Демократична партія македонської національної єдності) і Демократична альтернатива (ДА). Таким кроком прем'єр-міністр Республіки Македонія Любчо Георгієвський в умовах кризи в Косово намагався залучити албанських радикалів до участі в уряді в рамках правової системи країни². Цим Л. Георгієвський також хотів показати міжнародній спільноті, що положення албанської меншості в Македонії поліпшується. Натомість А. Джафері виражав зневагу до македонського народу, називаючи його «слов'яно-македонцями», а Республіку Македонія — «КЮР Македонія». Албанців же він вважав нащадками іллірійців — самого давнього населення Балкан. Албанці, на його думку, не можуть бути «меншістю» на Балканах, а лише народом. Тому албанці претендують на всі права там, де вони складають більшість³.

Албанські політичні лідери намагалися внести зміни до Закону про громадянство, щоб досягнути збільшення чисельності албанців більше половини країни. Так, відповідно до ст. 7 Закону про громадянство Республіки Македонія від 27 жовтня 1992 р., № 08-4267/1, для отримання македонського громадянства необхідно було постійно прожити в країні 15 років⁴. Прем'єр-міністр Республіки Македонія Любчо Георгієвський у 1999 р. під тиском албанської опозиції погодився скоротити термін натуралізації громадянства 10 роками. Але албанці вимагали більших змін.

Проблема балансу сил між двома етнічними спільнотами призвела до короткочасної війни в 2001 р., після якої була досягнута угода про розподіл влади. Врегулювання збройного албано-македонського міжетнічного конфлікту супроводжувалося залученням міжнародних зусиль, суттєвими поступками албанській національній меншині, що знайшло відображення в змінах до Конституції Македонії⁵. Під їх тиском 22 січня 2004 р. були внесені зміни і доповнення до Закону про громадянство (№ 07-297/1). Тепер для

---

¹ Реџепи З. *Општествено-политичкото настани кај Албанците во Македонија 1990–2001*. URL: <http://surl.li/cffwi>

² Третьякова М. *Там само*. С. 112.

³ Xhaferi A. *Challenges to Democracy in Multiethnic States*. Albanian American Civic League. Oct. 1, 1998. URL: <http://surl.li/cffwo>

⁴ ЗАКОН ЗА ДРЖАВЈАНСТВОТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА. 7 с. Република Северна Македонија. Министерство за Внатрешни Работи. URL: <http://surl.li/cffxg> С. 3.

⁵ Вітман К. М. *Там само*. С. 113.

отримання македонського громадянства було достатнім постійно проживати в країні вісім років¹.

В ході збройного протистояння, що тривало сім місяців, Рада Безпеки ООН 7 березня 2001 р. засудила «акти насилля з боку озброєних екстремістів і етнічних албанців» і підкреслила «відповідальність уряду Македонії у забезпеченні правопорядку на її території»². На першому етапі збройного конфлікту всі передові західні держави, а також міжнародні організації — ООН, ЄС, НАТО і ОБСЄ підтримали Македонію у її боротьбі з екстремістами (так називали бійців Визвольної національної армії — ВНА). Генеральний секретар НАТО Джордж Робертсон заявив, що НАТО не допустить насильницького розпаду Македонії. США також були готові надати Македонії військову допомогу³.

Розуміючи, що міжнародна спільнота не погодиться на територіальне вирішення албанського питання в Македонії, албанські політичні лідери виступили за максимальне розширення прав для албанців. Міжнародні організації — ЄС, НАТО, ОБСЄ намагалися завадити насиллю, призиваючи македонську владу не виходити за «прийнятні рамки» і не застосовувати «надмірну силу»⁴. Вони бачили майбутнє Македонії на засадах мультикультурного стандарту ЄС.

Намагаючись стабілізувати ситуацію в країні, 9 квітня 2001 р. ЄС у Люксембурзі підписав Договір про стабілізацію і асоціацію з Македонією, наслідком якого стали зміни до Конституції. В квітні 2001 р. албанські партії підготували документ з пропозицією виходу з кризи — «Неофіційний документ (Non paper) ДПА про вихід з кризи». Цей документ, підписаний 22 травня 2001 р. албанськими лідерами — А. Джафарі, А. Ахметі і І. Імері, став відомий як Призренська Декларація. Посилаючись на підтримку США і ЄС у питаннях єдності і мультиетнічного характеру майбутнього Македонії і створення «консенсусної форми презентації албанського фактору», албанські лідери висунули в Декларації ряд вимог: поправки до Конституції; необмежене використання албанської мови як службової в Македонії; етнічне пропорційне представництво в державних інститутах; розширення повноважень общин; повна секуляризація Конституції / відповідно держави; введення консенсусної демократії у сферах діяльності, які відносяться до етнічних прав / відповідно обмеження в голосуванні по принципу більшості у

---

¹ Закон за изменување и дополнување на ЗАКОНОТ ЗА ДРЖАВЈАНСТВОТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (Службен весник бр. 8 од 2004). 4 с. Република Северна Македонија. Министерство за Внатрешни Работи. URL: <http://surl.li/cffzf> С. 2.

² Заявление председателя Совета Безопасности ООН (7 марта 2001 г.). Албанский фактор в развитии кризиса на территории бывшей Югославии. Документы. Т. 3 (2000–2005 гг.). Москва : Индик, 2008. С. 133–134.

³ Клименко З. В. Там само. С. 39.

⁴ Третьякова М. Там само. С. 184–185.

сферах, які відносяться до етнічних прав; право вільної комунікації в рамках албанського культурного простору¹.

Уряд Республіки Македонія намагався зберегти крихкі міжетнічні відносини в країні, тож прем'єр-міністр Любчо Георгієвський погодився розділити владу з опозицією, запросивши до коаліції найбільші опозиційні партії — македонський Соціал-демократичний союз Македонії (СДСМ) і албанську ПДП. На той момент грецькі дипломати змогли переконати західних союзників в тому, що вирішення македонської кризи слід шукати в її Конституції, зокрема в її Преамбулі. Албанців не влаштовувала Преамбула Конституції, де вони виступали в якості «меншини» Македонії, а грекам заважало визначення «Македонії як національної держави македонського народу». Тож, серед албанців і греків співпадали інтереси по зміні Преамбули македонської Конституції².

Політичний тиск на македонський уряд з боку європейського співтовариства посилювався після того, як 14 червня 2001 р. президент Республіки Македонія Борис Трайковський звернувся до НАТО з проханням допомогти у роззброєнні бойовиків ВНА (Визвольної національної армії). У складі миротворчої місії НАТО були також представники ЄС, які фактично примушували македонський уряд до мирного процесу³. Так, вже 5 липня 2001 р. було підписано Договір про припинення вогню відповідно до політики «примусу до миру». Того ж дня президент Б. Трайковський погодився з пропозицією внести зміни до Конституції, висунувши план мирного урегулювання збройного конфлікту під гаслом «Політика, а не насилля — вирішення кризи». Цей план передбачав п'ять етапів: 1) підготовка; 2) ізоляції терористів; 3) припинення вогню і роззброєння; 4) відновлення миру і безпеки; 5) повернення до нормальних умов мирного часу⁴.

Албанська опозиція погодилася на припинення вогню, включивши до переговорного процесу основні положення Призренської Декларації. Найбільших дебатів викликали питання застосування албанської мови і представництва албанців на керівних посадах. Албанські лідери наполягали, щоб албанська мова стала офіційною на всіх рівнях влади і на всій території країни, а не лише в тих районах, де албанці складали більше 20 % населення. На їх думку, керівні посади в поліції на місцях з албанським населенням повинні відповідати складу населення у відсотках. Серед основної вимоги слід відзначити зміни Преамбули Конституції, де албанська опозиція

---

¹ *Заявление лидеров албанского движения в Македонии по поводу мирного процесса и реформ в Республике Македонии (апрель 2001 г.). Албанский фактор в развитии кризиса на территории бывшей Югославии. Документы. Т. 3 (2000–2005 гг.). Москва : Индрик, 2008. С. 138–139.*

² *Третьякова М. Там само. С. 191–192.*

³ *Там само. С. 199.*

⁴ *План и программа Правительства Македонии для решения кризиса в Республике Македония (5 июля 2001 г.). Албанский фактор в развитии кризиса на территории бывшей Югославии. Документы. Т. 3 (2000–2005 гг.). Москва : Индрик, 2008. С. 150–151.*

добивалася «державотворчого» статусу, рівного до македонців. Вони запропонували три варіанти визначень: 1) Македонія — двонаціональна держава македонців і албанців; 2) Македонія — громадянська держана всіх громадян; 3) скасувати зовсім Преамбулу і виключити її з тексту Конституції. Македонська сторона була проти першого і третього варіанту, тому була прийнята компромісна пропозиція міжнародних посередників, згідно якої Македонія проголошувалася як «держава всіх громадян, що проживають на її території...»¹.

Узгодження позицій між македонцями і албанцями тривало більше місяця і закінчилися підписанням Охридської (Рамкової) угоди 13 серпня 2001 р. між Республікою Македонія і НАТО, яку підписали лідери двох македонських і двох албанських партій, а також представники США і ЄС. Серед основних принципів було відзначено, що «суверенітет і територіальна цілісність Македонії, унітарний характер держави є недоторканими і повинні бути збережені. Не може бути територіальних рішень національних питань». Також вказувалося, що «багатонаціональний характер македонського суспільства повинен бути збережений і повинен знайти відповідне відображення у суспільному житті»².

В питаннях децентралізації відзначалося, що буде прийнято Закон про місцеве самоуправління, в якому повноваження вибраних представників на місцях будуть посилені, а також значно розшириться сфера їх компетенції у відповідності до Конституції і Європейської хартії місцевого самоврядування. Вказувалося, що при цьому буде дотримання принципу вертикальності організації, що діє в даний час у ЄС. Протягом одного року після проведення перепису населення, який планувалося провести до кінця 2001 р., будуть переглянуті кордони общин³. В питаннях дотримання принципу заборони дискримінації і рівності всіх перед законом констатувалося, що цей принцип буде використовуватися при працевлаштуванні на роботу. Для прийняття законів щодо культури, застосування мови, освіти, особистих документів і використання символів... необхідна більшість голосів, у складі яких буде більшість голосів депутатів національних меншин Македонії⁴.

Щодо застосування мов, то в тексті Охридської угоди вказувалося, що початкова і середня освіта буде вестися на рідних мовах учнів. Держава буде фінансувати вищу освіту на тих мовах, на яких розмовляє не менше 20 % населення. По всій Македонії і в її міжнародних зв'язках в якості офіційної мови буде використовуватися македонська мова. Інша мова, на якій розмовляє не менше 20 % населення, також вважається офіційною⁵.

¹ Третьякова М. Там само. С. 220–221.

² Рамочное соглашение между Республикой Македонией и НАТО (с приложениями А, В и С) (13 августа 2001 г.). Албанский фактор в развитии кризиса на территории бывшей Югославии. Документы. Т. 3 (2000–2005 гг.). Москва : Индрик, 2008. С. 153.

³ Там само. С. 154.

⁴ Там само. С. 155.

⁵ Там само. С. 156.

У додатках найбільш важливими є поправки до Конституції (Додаток А). Серед важливих змін слід відзначити наступне: 1) деномінація Республіки Македонія як національної держави македонського народу, а також деєтнізація македонського народу шляхом «стирання» його згадки у Преамбулі і згадка далі в Угоді як «спільності»; 2) підвищення статусу албанців з меншини до «конституційної спільноти» при одночасному збереженні статусу меншини, що користується механізмами захисту консенсусної демократії в центральних органах влади¹.

Відповідно до ст. 7, албанська мова і алфавіт в якості службової мови використовується поряд з македонською мовою і алфавітом в місцевих органах влади по всій території країни, де албанці складають більше 20 % населення².

Щодо релігійного питання, то ст. 19 визнавала рівний статус Ісламської релігійної общини Македонії з Македонською православною церквою, Католицькою церквою та іншими релігійними об'єднаннями і групами³. 7 листопада 2001 р. парламент Македонії проголосував за поправки до Конституції, що значно змінила відносини у національній сфері.

Отже, з прийняттям Охридської угоди 2001 р. замість багатонаціональної держави, на думку дослідників, була створена двонаціональна держава (македонців і албанців), яка функціонує де-факто як федерація. Стало зрозуміло, що у випадку відсутності прогресу в процесі інтеграції до ЄС Республіка Македонія могла легко перетворитися де-юре з унітарної держави на федерацію, внаслідок чого частина країни могла б бути приєднана до Албанії і Косово⁴. За З. В. Кліменко, Македонія перестала бути національною державою македонського народу, оскільки всі етнічні групи отримали статус державотворчих націй⁵.

Число албанців-переселенців в Македонії після сербсько-албанського конфлікту значно зросло. Так, за переписом населення 2002 р. національний склад Республіки Македонія мав такі показники: державотворчий етнос, македонці, становили трохи більше половини — 64,18 %; найбільша національна меншина, албанці — 25,17 %, турки — 3,85 %, роми — 2,66 %, серби — 1,78 %⁶. 18 березня 2003 р. у Македонії була розгорнута військова операція миротворчих сил ЄС — «Конкордія» для забезпечення виконання Охридської угоди між македонцями та албанцями. Найбільші контингенти туди направили Франція, Італія, Бельгія і Німеччина⁷. У серпні 2004 р. парламент Македонії прийняв закон про перерозподіл місцевих меж і надання більше прав місцевої автономії етнічним албанцям в районах, де вони

¹ Там само. С. 158; Третьякова М. Там само. С. 222.

² Рамочное соглашение между Республикой Македонией и НАТО. Там само. С. 158–159.

³ Там само. С. 159.

⁴ Кекеповски Ј. Там само. Р. 6.

⁵ Кліменко З. В. Там само. С. 41–42.

⁶ Вітман К. М. Там само. С. 117.

⁷ Грубінко А. В. Там само. С. 147.

переважають. Тож, зовнішній фактор втручання у внутрішній міжетнічний конфлікт в Македонії є очевидним.

В результаті мирної угоди албанські повстанці (ВНА) роззброїлися, а їх колишні лідери сформували Демократичний союз за інтеграцію (ДСІ), що увійшов до складу уряду. Закон про мову, прийнятий в березні 2018 р., розглядався як останнє юридичне положення, що було наслідком Охридської угоди. Однак македонський уряд відмовився переглянути мовний закон за рекомендацією Венеціанської комісії 2019 р. Також етнічні албанські партії, що входили до правлячої коаліції, розкритикували рекомендації Венеціанської комісії відмовитися від ряду положень закону про двомовність. Так, в висновках комісії визначалося, що деякі положення зайшли дуже далеко і їх важко буде виконати. Зазначалося також, що «новий закон значно розширює використання албанської мови і значно виходить за рамки європейських стандартів». Однак, закон було прийнято, незважаючи на те, що президент Республіки Македонія Георге Іванов наклав на нього вето¹.

Компроміс з Грецією і включення Республіки Північна Македонія до НАТО. 4 листопада 2004 р. адміністрація США офіційно визнала Республіку Македонія під її конституційної назвою. В свою чергу ЄС вказав, що буде користуватися колишньою назвою Македонії (Former Yugoslav Republic of Macedonia) і надав гарантії Греції, відповідно до яких Скоп'є зможе стати членом цієї організації лише після узгодження назви країни. 5 липня 2006 р. на виборах до парламенту Македонії перемогла правоцентристська партія ВМРО–ДПМНС на чолі з Ніколою Груєвським. Рішення останнього про включення до нового уряду ДПА замість коаліційного блоку партій ДСІ – ПДП, які здобули більшість голосів албанців, викликало протести в тих регіонах країни, де переважало албанське населення. Пізніше між правлячою ВМРО–ДПМНС і ДСІ був встановлений діалог з метою обговорення суперечок між двома сторонами та підтримки євроатлантичних прагнень Македонії.

Також і грецький прем'єр-міністр Костас (Константінос) Караманліс 19 жовтня 2007 р. заявив, що без компромісного вирішення питання про назву країни Республіки Македонія вона не зможе вступити ані до НАТО, ані до ЄС. Тож вже 1 листопада 2007 р. переговори між Грецією і Македонією були відновлені, продовжились 1 грудня того ж року, а 19 лютого 2008 р. в Афінах делегації обох країн, очолювані В. Наумовським і А. Василякісом, зустрілися зі спеціальним посланцем ООН Метью Німетцем (Німіцем). Їм було представлено нову структуру, яку вони прийняли за основу для подальших переговорів. Нові рамки угоди мали бути секретними, але 21 лютого 2008 р. пропозиція М. Німетца просочилася у пресу².

---

¹ Северная Македония решила проигнорировать критику «Венецианки» по языковому закону. URL: <http://surl.li/cffwl>

² Gligorov V. Там само. Р. 3.

За цим документом визнавалося, що дві частини грецької Македонії (Західна і Центральна) і одна частина Республіки Македонії є частинами історичної Македонії. Поки офіційна назва не визначена, назва «Республіка Македонія» буде використовуватися в якості офіційної міжнародної назви, буде визнана ООН, буде використовуватися у паспортах і у двосторонніх відносинах. Жодна зі сторін не матиме виключних прав на назву «Македонія». Повинна розпочатися процедура зміни назви аеропорту в Скоп'є, що носить ім'я А. Македонського («Александра Великого»). Було запропоновано п'ять можливих назв: Конституційна Республіка Македонія, Незалежна Республіка Македонія, Демократична Республіка Македонія, Нова Республіка Македонія і Республіка Верхня Македонія¹. Греція була готова прийняти назву «Республіка Верхня Македонія» і, можливо, «Нова Республіка Македонія». В свою чергу, Македонія була готова прийняти в якості офіційної назви як альтернативну «Демократична Республіка Македонія» або «Незалежна Республіка Македонія». За таких умов в обох країнах почалися акції протестів, тож 2 березня 2008 р. М. Німетц заявив, що переговори провалилися.

Новий етап конфронтації розпочався у квітні 2008 р., коли Греція виступила проти відправки запрошення Македонії на Бухарестський саміт НАТО². На саміті «великих надій» 2–4 квітня планувалося почати процедуру приєднання до Альянсу країн Адріатичної хартії — Хорватії, Албанії та Македонії³. 25 держав-членів НАТО не змогли переконати грецький уряд зняти своє одноосібне вето щодо блокування атлантичної інтеграції Македонії і згодилися відкласти цю процедуру до вирішення спору між країнами щодо назви останньої⁴. Це було прямим порушенням ст. 11 Тимчасової угоди 1995 р., відповідно до якої «Греція погодилася не перешкоджати членству Македонії в міжнародних організаціях, членами якої є Греція»⁵. В Македонії це призвело до урядової кризи і саморозпуску парламенту 12 квітня. 1 червня на парламентських виборах перемогла коаліція «За краще Македонії» («*Za pobroba Makedonija*») на чолі з ВМРО–ДПМНС, куди увійшла також албанська партія ДСІ. Сформований уряд 26 липня 2008 р. очолив прем'єр-міністр Н. Груєвський⁶. За соціологічними опитуваннями 2008 р., 85,2 % населення Македонії підтримувало вступ до НАТО і лише 17,5 % погоджувались на зміну назви країни задля

---

¹ Там само. Р. 4.

² Там само. Р. 6.

³ *Исторја на македонскиот народ* / Ур. Т. Чепреганов. Скопје : Институт за Национална Историја, 2008. С. 339.

⁴ Магда С. *Концептуальні засади розширення НАТО : сучасний вимір. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки та знахідки*. 2009. Вип. 18. С. 136.

⁵ Azizi A. Там само. Р. 5.

⁶ *Исторја на македонскиот народ*. Там само. С. 339–340.

розблокування інтеграції до Альянсу¹. Отже, більшість населення розуміло, що ця зміна може загрожувати македонській етнічній ідентичності.

У березні 2009 р. Європейський парламент висловив підтримку кандидатурі Македонії щодо членства у ЄС і попросив Європейську комісію визначити дату початку переговорів і вступу до кінця 2009 р. Європарламент також рекомендував зняти візовий режим для македонських громадян. Але внаслідок економічної кризи 2009–2010 рр. всі ці питання тимчасово відійшло за задній план. Сама Македонія лише у квітні 2011 р. подала позов до Міжнародного Суду ООН про порушення Грецією Угоди 1995 р. За його рішенням від 5 грудня 2011 р. Греція не мала права блокувати членство Македонії в НАТО, ЄС та інших міжнародних організаціях. Однак відзначалося, що політика розширення НАТО і ЄС заснована на консенсусі, тож Греція як член цих організацій має право вето². Сама ж Греція у Міжнародному Суді ООН виправдовувалася, що рішення не запрошувати Македонію було колективним рішенням НАТО, а отже, підписану між двома країнами Угоду 1995 р. не було порушено.

Це поставило Македонію у тупикову ситуацію, почали лунати пропозиції раціонального компромісу. Греція продовжувала здійснювати опосередкований вплив на економіку країни, залишаючись другим після Німеччини інвестором в країні. Соціологічне опитування населення Республіки Македонія у травні – червні 2012 р. показало, що 43 % згодні з тим, що в разі відмови від перейменування у країні немає шансів на майбутнє. В той же час більшість заявила, що не може бути ніяких перемовин відносно їх ідентичності. Опитування показало також, що саме албанська община більш налаштована на зміну назви країни для розблокування євроатлантичної інтеграції. Спроба Греції інтернаціоналізувати питання назви наштовхнулося на протидію деяких держав³.

Як вважає македонський професор університету «Св. Климент Охридський» Й. Кекеновский, Македонія впродовж чотирьох років (2009, 2010, 2011 і 2012 рр.) отримувала, з одного боку, позитивні рекомендації від Європейської Ради стосовно початку переговорів вступу до ЄС, а з іншого — висновки Ради кожного разу диктували новий набір додаткових умов, не передбачених жодним документом. Мова йшла, в першу чергу про назву країни, а будь-яке втручання в цю сферу можна розглядати як втручання у внутрішні справи держави⁴.

В цих складних умовах провладною партією ВМРО–ДПМНС і її лідером Н. Груєвським (прем'єр-міністр у 2006–2016 рр.) почала проводитися політика антикізації (антиквізації, антикварізації) — політика ідентичності македонців. Обертів вона набрала у 2011 рр. і відзначилася масовим

---

¹ *Vitman K. M. Там само. С. 118.*

² *Kekenovski J. Там само. Р. 5.*

³ *Azizi A. Там само. Р. 6–7.*

⁴ *Kekenovski J. Там само. Р. 9.*

перейменуванням громадський місць, аеропортів, арен, автомагістралей на честь видатних особистостей античності: А. Македонського, Філіпа II Македонського; будівництвом архітектурних споруд в античній манері (зокрема, тріумфальних арок). Греки сприйняли дії уряду Н. Груєвського як провокаційні. Свого піку політика антиквізації набрала у 2014 р. з початком реалізації амбітного проєкту «Скоп'є – 2014» вартістю 80 млн. євро, що включав будівництво архітектурних споруд не тільки в античному стилі, але й у стилі часів Візантійської імперії, встановлення пам'ятників видатним особам Нового часу, відновлення давніх свят. З'явилося безліч пам'яток, присвячених видатним історичним діячам: царям Філіпу II Македонському і А. Македонському, імператору Юстиніану I, Стефану Великому, святим Кирилу і Мефодію, Клименту Охридському і Науму Преславському, воєводі Карпош, Гоце Делчеву, Дама Груєву.

Все це повинно було створити відчуття безперервності македонської ідентичності від найдавніших часів і до сучасності. Однак, це загострювало міжетнічні протиріччя, особливо серед албанської частини, які вважали, що цей проєкт викреслює їх з македонської історії. Щож до етнічних македонців, то вони дивилися на проєкт «Скоп'є – 2014» як на «пір в часи чуми» на тлі значного безробіття в країні. Ці дії уряду були кризою ідентичності, де нагромадження нових будівель і пам'яток видатним особам повинно було показати македонцям наскільки вони є давніми¹.

У жовтні 2012 р. єврокомісар з питань розширення та Європейської політики сусідства в Європейській Комісії Штефан Фюле запропонував учетверте (попередні — 2009, 2010, 2011 рр.) почати перемовини щодо вступу країни до ЄС, хоча минулі три рази вже були заблоковані Грецією. Тоді ж Ш. Фюле відвідав Болгарію з метою отримання її позиції щодо Республіки Македонія. Єврокомісар з'ясував, що Болгарія майже приєдналася до позиції Греції, мотивуючи це ідеологією ненависті Македонії до Софії. Тож Македонії стало зрозуміло, що вона повинна якомога швидше вибрати між ізоляцією і інтеграцією, подолавши тим самим міжнародний тиск. Не додала позитиву заява НАТО у 2014 р. стосовно того, що цього року не буде пропонувати жодних нових країн на прийняття у члени Альянсу. Це пояснюється тим, що після анексії Російською Федерацією українського Криму члени НАТО призупинили розширення Альянсу на схід. Крім того, у 2015–2016 рр. Республіці Македонія знову відмовили у початку переговорного процесу з ЄС, що було обумовлено необхідністю виконання Пржинської угоди 2015 р. та остаточного врегулювання політичної кризи в країні. Її наслідком стала відставка у січні 2016 р. прем'єр-міністра

---

¹ Петров Д. Македония 2011 – а сега накъде? История. 2012. Год. XXI. Кн. 1. С. 77.

Н. Груєвського і проведення дострокових виборів в Македонії, де до складу уряду увійшли представники партії СДСМ¹.

Питання про нову назву Республіки Македонія знов стало предметом дебатів у грецькому суспільстві у другій половині 2017 р. На початку 2018 р. відбулося два крупних мітинги проти компромісного рішення — 21 січня у Салоніках і 4 лютого в Афінах. Однак після другого виступу в Афінах питання нової назви відійшло на другий план у зв'язку з корупційним скандалом фармацевтичної компанії Novartis. Опозиційна партія «Нова демократія» (New Democracy – ND) звинуватила правлячу коаліцію SYRIZA–ANEL (Coalition of the Radical Left (SYRIZA – Коаліція лівих радикалів) – ANEL («Незалежні греки»)) в тому, що остання спровокувала скандал з Novartis для того, щоб відволікти суспільство від угоди з новою назвою Македонії. Тож серед греків збільшилося число безкомпромісної позиції щодо цього питання. На їх думку, SYRIZA–ANEL готове відмовитися від національних інтересів, щоб залишитися при владі. Антикомпромісну позицію зайняла і грецька церква². В таких умовах SYRIZA–ANEL і особисто прем'єр-міністр Алексіс Ципрас вимушені були піти на урегулювання суперечки з Республікою Македонія. Метою цих поступок було підвищення свого іміджу як серед ключових іноземних партнерів — Німеччини і США, так і решти країн ЄС, поліпшення міжнародного політичного клімату для вирішення економічних проблем в країні³.

Щодо позиції Македонії, то як зауважував на початку 2018 р. македонський журналіст Даут Дауті в своїй аналітичній статті «Грчко-македонскиот спор: ослободување од заблудите» (Греко-македонська суперечка: звільнення від марень), маніпулятивний дискурс в македонській політиці призвів до болісного рішення. На його думку, створена хибна уява і міфи про те, що загроза ідентичності македонського народу є чим-то надзвичайним і що зміна назви країни може її змінити. Він ставить три питання: як же бути з тими народами, які не мають у назві країни цього «кореня»?; чи може македонський народ існувати лише в межах такої географічної назви, яка означала б, що якщо вони знаходяться поза нею, то вони вже не македонці?; чи прихильники злиття македонської ідентичності з простором і страх втратити ідентичність через зміну назви на географічний суфікс, самі не ставлять під сумнів самобутність македонського народу? Відповідаючи на ці питання, Д. Дауті робить висновок, що самобутність нації не залежала і не залежить від назви держави. Існували імперії, князівства, королівства, держави, які змінювали свою назву залежно від історичних обставин і суспільних реалій, як і самі народи проходили подібні процеси. Автор вказує, що за менш ніж століття країна тричі змінювала назву: з

---

¹ *Витман К. М. Там само. С. 116; Sokolowski M. Kryzys migracyjny a relacje Macedonii z Unią Europejską. Przegląd Europejski. 2018. Tom 2018. Numer 1. S. 166–169.*

² *Arnakolas I., Bandovic I., Bechev D., Weber B. Там само. Р. 3–5.*

³ *Там само. Р. 6.*

Народної Республіки Македонія, потім Соціалістичної Республіки до Республіка Македонія. Тож всі ці страхи перед новою назвою він називає «інженерією ідентичності», а якесь географічне доповнення жодним чином не загрожує ідентичності¹.

Результатом компромісного рішення стало підписання Преспанської угоди 17 червня 2018 р., за результатами якої Греція розблокувала інтеграцію Македонії до НАТО і ЄС. Держава повинна була перейменувати назву своєї держави з «Республіки Македонія» на «Республіку Північна Македонія» (Република Северна Македонија), що повинна використовуватися як всередині країни, так і на міжнародному рівні². 27-річна суперечка між Грецією і Македонією щодо назви останньої, завершився. Греція в свою чергу погодилася на те, що етноніми «македонська нація», «македонська мова» залишаються у вжитку незмінними³. Вже 11 липня 2018 р. на саміті НАТО в Брюсселі «запросили колишню Югославську Республіку Македонію почати переговори про вступ до Альянсу». В офіційному листі прем'єр-міністру Зорану Заєву Генеральний секретар НАТО Йенс Столтенберг підкреслив, що «це запрошення походить з контексту історичної угоди, досягнутої між Скоп'є і Афінами...»⁴.

В Греції більшість населення не підтримали угоду (62–68 % респондентів висловилися «проти»), на кордоні з Македонією пройшли акції протестів проти Преспи⁵. В свою чергу, 45 % населення Македонії бажали б відмовитися від євроатлантичного членства заради збереження назви країни. Тут також пройшли протести під гаслами «Македонія! Ми не відмовимося від імені!»⁶. Македонія вимушена була перейменувати летовище А. Македонського на «Міжнародний аеропорт Скоп'є»; траса А. Македонського стала дорогою Дружби⁷.

30 вересня 2018 р. в Македонії був проведений референдум, де громадян спитали, чи виступають вони за членство у ЄС і НАТО, приймаючи угоду між Македонією і Грецією. Результати референдуму не були визнані конституційно, оскільки явка виборців була низькою — 36,91 %. Однак більшість тих, хто прийшов на референдум проголосувало за угоду — 91,5 %. Уряд заявив, що референдум носив консультативний характер, 19 жовтня поставивши це питання на голосування у парламенті, де більшістю голосів (80 зі 120) було досягнуто рішення про визнання Преспанської угоди.

---

¹ Дауті Д. Грчко-македонскиот спор: ослободување од заблудите. Северна Македонија. 27.01.2018. <http://surl.li/cfljz>

² Вітман К. М. Там само. С. 117.

³ Лендъел А. Там само. С. 193.

⁴ Artakolas I., Vandovic I., Bechev D., Weber B. Там само. Р. 19.

⁵ Большинство греков против соглашения о переименовании Македонии – опрос. URL: <http://surl.li/cffvm>

⁶ Вітман К. М. Там само. С. 119.

⁷ Петров Д. Там само. С. 77; Іценко Н. Шантаж історією: навіщо Болгарія заблокувала шлях Македонії до ЄС. 1 квітня 2021, для Європейської правди. URL: <https://goo.su/aVgO>

Держава змінила назву та Конституцію за 120 днів¹, вивіски в державних установах, аеропортах, у документації і на веб-сайтах².

Президент Греції Прокопіс Павлопулос на початку листопада 2018 р. виразив занепокоєння проєктом поправок до Конституції Македонії, де згадується «македонський народ». Зокрема П. Павлопулос виступив проти ст. 36, де є згадка не тільки про македонських «людей й ідентичності», але й необхідності захисту македонських «людей» за межами країни. Він відзначив, що буде наполягати, щоб Македонія взяла на себе письмове зобов'язання, де підписана у червні Угода визнає не македонську націю, а скоріше громадянство³. Відзначимо, що у листопаді 2018 р. близько 65 % греків були противниками цієї домовленості, в той час як підтримували її лише 17 %, а 60 % мали дуже негативну думку про головного архітектора Преспанської угоди — колишнього міністра закордонних справ Нікоса Коціаса (Котзіаса). Власне, через кардинальні незгоди з лідером праворадикальної партії ANEL Паносом Камменосом з македонського питання він і втратив свою посаду в жовтні 2018 р.⁴.

Остаточне голосування по ратифікації Угоди в парламенті Скоп'є відбулося 11 січня 2019 р. (81 зі 120 проголосували «за»). Президент Македонії Г. Іванов двічі відмовлявся підписувати Преспанську Угоду про зміну назви, мотивуючи тим, що документ шкодить македонській національній ідентичності та інтересам Республіки Македонії⁵. Вже наступного дня, 12 січня Скоп'є офіційно повідомив про зміну назви «Республіка Македонія» на «Республіка Північна Македонія»⁶. 25 січня 2019 р. парламент Греції ратифікував угоду про зміну назви⁷, незважаючи на дипломатичний тиск з боку Росії, адже вирішення конфлікту просуває впливи НАТО і США на Балканах⁸.

Держави підписали меморандум, згідно з яким Греція буде сприяти вступу Північної Македонії до НАТО і допомагатиме після набуття її членства в Альянсі. 6 лютого 2019 р. Північноатлантична рада на рівні послів 29 країн-членів НАТО і Північна Македонія у Брюсселі підписали протокол щодо приєднання останньої до Альянсу⁹. 9 лютого 2019 р. грецький парламент ратифікував протокол про вступ Македонії до НАТО¹⁰, а 27 березня 2020 р., вже за нового президента Північної Македонії

---

¹ Artakolas I., Vandovic I., Vechev D., Weber B. Там само. Р. 7–18.

² Габінет М. Ю. Там само. С. 63.

³ Президент Греції недоволен проєктом поправок в Конституцію Македонії. URL: <http://surl.li/effwf>

⁴ Коваль Н. Всупереч протестам та тиску РФ: чому Греція схвалить угоду з Македонією. 17 січня 2019, для Європейської Правди. URL: <http://surl.li/bljuv>

⁵ Вітман К. М. Там само. С. 119.

⁶ Там само. С. 119–120.

⁷ Бега В. Македонія офіційно змінила назву: тепер вона Північна Македонія. URL: <http://surl.li/blekb>

⁸ Коваль Н. Там само.

⁹ Лендъел А. Там само. С. 194.

¹⁰ Бега В. Там само.

С. Пендаковського, країна офіційно стала її 30-м членом¹. Генеральний секретар НАТО Й. Столтенберг відзначив, що «Преспанська угода і прогрес, досягнутий Північною Македонією після підписання угоди з Грецією, повинні бути значним натхненням і моделлю для всього регіону, щоб подолати розбіжності і рухатися до майбутнього разом»².

Незважаючи на успіх, Преспанська угода стала не тільки «пропуском» Македонії до НАТО, але засобом перегляду її культурної і історичної спадщини. Відповідно до ст. 7 Угоди, македонська мова віднесена до групи південнослов'янських мов і не може претендувати на античну спадщину. У ст. 8 фактично закріплено контроль над використанням у Північній Македонії символів грецької цивілізації³. Наразі Вергінська зірка зображена на прапорі грецького регіону «Македонія», куди входить три провінції Греції, в Північній Македонії використання цього символу заборонене⁴.

Угода була підписана міністрами закордонних справ обох держав — Н. Дімітровим та Н. Котзіасом, а не прем'єр-міністрами З. Заєвим і А. Ципрасом, як помилково зазначає ряд дослідників⁵, що применшує значення Угоди урядами обох країн. Ті, хто виступав у Македонії проти Преспанської угоди, звинувачують уряд у капітуляції перед вимогами Греції та виражають занепокоєність стосовно негативного впливу зміни назви країни на національну ідентичність⁶. Угода лишається вразливою через негативну реакцію націоналістів не тільки у Північній Македонії, але й у Греції. На цих протиріччях базується й політика Російської Федерації, яка бачить можливість підірвати західний вплив у Балканському регіоні⁷.

«Війни ідентичностей» і «червоні лінії» між Північною Македонією й Болгарією. Республіка Болгарія стала наступним бар'єром на шляху Македонії до ЄС, хоча й була першою країною, яка визнала її незалежність 15 січня 1992 р. Однак в подальшому було уточнено, що Болгарія не визнає македонську націю як окрему, з окремою мовою⁸. Болгарія розглядала македонську мову як один з діалектів болгарської⁹. Починаючи з 2011 р. між країнами розпочалася боротьба за історичне минуле. В центрі подій опинилося середньовічне царство Самуїла, яке як Болгарія, так і Македонія вважають частиною своєї державності. У 2011 р. в Скоп'є встановили статую

¹ Головин Д. О., Склярів С. А. Там само. С. 79.

² Генсек НАТО виразив ідею урегулювання конфлікту между Белградом и Приштиной. URL: <http://surl.li/cffwc>

³ Головин Д. О., Склярів С. А. Там само. С. 79.

⁴ Іщенко Н. Шантаж історією... Там само.

⁵ Kirby P. Macedonia and Greece : How they solved a 27-year name row. BBC news, 25 January 2019. URL: <http://surl.li/cftse>

⁶ Armakolas I., Bandovic I., Bechev D., Weber B. Там само. Р. 1.

⁷ Там само. Р. 2.

⁸ Лендъел А. Там само. С. 194; Heraclides A. The Macedonian question and the Macedonians: a history. Routledge histories of Central and Eastern Europe. Routledge, 2021. Р. 119.

⁹ Вітман К. М. Там само. С. 116; Головин Д. О., Склярів С. А. Там само. С. 74; Юськів Х. Там само. С. 44–45; Болгарія очікує посилення тиску з боку ЄС з-за Северної Македонії. URL: <https://inlnk.ru/yOKeMy>

царю Самуїлу висотою 3,5 м, натомість 2015 р. в Софії також постав пам'ятник Самуїлу, на якому було написано: «Самуїл, цар Болгарії»¹. «Війна ідентичностей» велася не тільки за цю історичну постать, але за інших видатних діячів, яких собі «приписувала» то одна, то інша сторона.

У 2017 р. прем'єр-міністри обох країн підписали Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво. Республіка Македонія намагалася таким чином заручитися підтримкою Болгарії по набуттю її членства в ЄС і НАТО. У ст. 8 договору передбачалося створення міждисциплінарної комісії експертів з питань історії і освіти². Зокрема, мова йшла про видатні постаті та історичні події загальної історії до 1944 р. Міждисциплінарна комісія повинна була дати рекомендації щодо «гармонізації» та внесення змін до навчальних програм з історії та літератури, шкільних підручників, музейних експонатів, документальних фільмів. Але цього не сталося. Тож після підписання Преспанської угоди Болгарія вирішила підняти питання про дотримання умов Договору від 1 серпня 2017 р. У червні 2018 р. ЄС виступили з відстрочкою вступу до організації Північної Македонії і Албанії³.

У 2019 р. прем'єр-міністр Болгарії Б. Борисов зазначив, що може заблокувати вступ Північної Македонії до ЄС, висунувши умови перегляду історії і самостійності македонської мови⁴. Президент Республіки Болгарія Румен Радев заявив, що Софія підтримає рішення ЄС про початок переговорів про вступ Скоп'є, якщо будуть вирішені спірні (гуманітарні) питання та викорінена ідеологія ненависті до Болгарії з боку Македонії⁵.

7 травня 2019 р. Папа Римський Франциск благословив Північну Македонію на вступ до ЄС. Однак вже у вересні тогож року віце-прем'єр і міністр оборони Болгарії Красимір Каракачанов закликав уряд країни не давати «зелено світло» початку переговорів про вступ до ЄС з Північною Македонією через історичний конфлікт, а саме постать революціонера Гоце Делчева. Македонія повинна відмовитися ототожнювати Г. Делчева як македонця і «одним з наріжних каменів македонської державності» та визнати його етнічним болгариним⁶. 17–18 жовтня 2019 р. глави держав у урядів ЄС на саміті в Брюсселі після тривалих обговорень так і не вирішили питання про початок переговорів щодо прийому Албанії і Північної Македонії⁷.

За відсутності позитивних результатів, а також у зв'язку з можливим невдоволенням з боку громадян, рішення ЄС про дату початку переговорів

---

¹ Головин Д. О., Склярів С. А. Там само. С. 74.

² Там само. С. 76.

³ Artakolas I., Bandovic I., Bechev D., Weber B. Там само. Р. 2.

⁴ Академія наук Болгарии заявила, что македонского языка не существует. URL: <https://inlnk.ru/Mje4EG>

⁵ Іщенко Н. Там само; Лендбел А. Там само. С. 194; Болгария выдвинула условия Северной Македонии для вступления в ЕС: переписать историю, отказаться от языка. URL: <https://inlnk.ru/20Q24o>

⁶ Исторический спор с Болгарией может помешать вступлению Северной Македонии в ЕС. URL: <http://surl.li/cffwd>

⁷ Академія наук Болгарии заявила ... Там само.

щодо вступу до європейського співтовариства, 3 січня 2020 р. прем'єр-міністр Північної Македонії З. Заєв подав у відставку¹. Рада ЄС лише 24 березня 2020 р. погодила початок переговорів про вступ Албанії і Північної Македонії до Європейського союзу². Однак, вже на початку травня стало зрозуміло, що Болгарія може накласти вето на початок цих переговорів, мотивуючи відсутність прогресу у роботі Комітету міждисциплінарної комісії експертів з питань історії і освіти 2017 р. Було висунуто ультиматум, відповідно до якого, що «якщо комісія з історії не відносить роботу до червня... Болгарія не погодиться почати попередні переговори про вступ з Північною Македонією». Зауваження Скоп'є, що робота комісії була відкладена у зв'язку з пандемією Covid-19, не бралася болгарською стороною до уваги³.

У вересні 2020 р. парламент Болгарії прийняв Меморандум про перемовини ЄС з Північною Македонією. Положення Меморандуму (Меморандум про відносини із Північною Македонією) обмежували суверенітет Македонії: Болгарія не буде ставити перепони вступу країни до ЄС, якщо та виконає всі рішення міждисциплінарної комісії експертів з питань історії і освіти. Передбачалося переписати всі шкільні підручники і очистити медіапростір від критики на адресу болгарської влади. Словосполучення «болгарський фашистський окупант» повинно бути винищене на пам'ятках Північної Македонії, влада Скоп'є повинна розпочати реабілітацію тих, хто постраждав від комуністичної влади Югославії внаслідок боротьби за болгарське самовизначення; відреставрувати болгарські військові поховання. У Меморандумі, надісланому робочі групі із розширення при Раді ЄС Софія вимагала, щоб «процес розширення ЄС» не легітимізував «етнічну та лінгвістичну інженерію, що мала місце за колишніх авторитарних режимів». В розділі Меморандуму з історичним обзором відзначалося, що у «сусідніх державах термін «македонський» використовується для визначення географічного положення, а не національної ідентичності». В Болгарії ж сотні тисяч болгар ідентифікують себе як «македонці» з точки зору своєї релігійної приналежності, що чітко вказує на болгарську етнічну приналежність. Тому виникає багато непорозумінь, коли поняття «македонець» і «походження з Республіки Північна Македонія» є взаємозамінними на міжнародних форумах. Коли після Першої світової війни частина географічного регіону Македонії була включена до Королівства Югославія, то більшість її слов'янського населення чітко визначала себе як болгар. Претензії стосувалися і визначних постатей часів Османської імперії, зокрема Гоце Делчева (1872–1903). Як визначного

---

¹ Бега В. Там само.

² Болгарія висловила протест Північній Македонії через образу державного прапора. URL: <http://surl.li/bljyb>

³ Болгарія может заблокувати начало переговорів о вступлении Северной Македонии в ЕС. URL: <http://surl.li/cffvt>

діяча визвольного руху балканських народів проти османів Болгарія вважає його своїм національним героєм, а Північна Македонія — своїм¹.

Болгарія вимагала виключити з переговорного процесу згадку про македонську мову², заблокувавши 17 листопада 2020 р. початок переговорів про вступ Північної Македонії до ЄС³. Офіційна Софія заявила, що проєкт резолюції ЄС «не передбачає гарантій», зокрема виконання умов, поставлених Болгарією⁴. Північна Македонія повинна порвати з «ідеологічною спадщиною та практикою комуністичної Югославії». Міністерство закордонних справ Болгарії зазначало, що комуністичний режим Й. Б. Тіто «перетворив» болгар на македонців, а македонська мова є «проєктом югославської влади», а про існування македонської мови було оголошено югославським урядом лише в серпні 1944 р. Фактично для Болгарії це означає, що Македонія — болгарська⁵. Скоп'є не повинно пред'являти претензії про визнання македонської меншини в Болгарії⁶.

Німецький міністр по європейським справам Міхаель Рот, чия держава головувала на засіданні ЄС 17 листопада 2020 р., у інтерв'ю журналістам відзначив, що по відношенню до Північної Македонії «з болгарської точки зору є деякі відкриті питання, які необхідно прояснити». Серед першої вимоги, як вказав М. Рот, Болгарія не сприймає згадку «македонської мови» в рамках переговорів, але згодна на формулювання «офіційна мова Республіки Північна Македонія». Офіційна Софія вважає македонську мову діалектом болгарської, яка була змінена під сербським впливом у Югославії після 1947 р. Другою вимогою є дорожня карта по реалізації Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво 2017 р., яку Болгарія вважає за необхідне включити в рамки переговорів, що потребує додаткового розділу в структурі документу. Частина країн ЄС виступила проти цього пункту. Третьою вимогою Болгарії, як відзначив М. Рот, є чітка фіксація в дорожній карті тесту про те, що претензії македонської меншини Болгарії не будуть підтримуватися у будь-якій формі⁷. Зокрема, за результатами перепису 2011 р. у Благоевградській області Республіки Болгарія македонці фігурували в якості «інших» національних меншин⁸. Під час перепису з'ясувалося, що 1600 болгарських громадян віднесли себе до македонців. Однак, оскільки Болгарія вважає слов'янське населення Республіки Північна Македонія своїми

---

¹ Іщенко Н. Шантаж історією ... Там само; Болгарія пожалувалась ЄС из-за історії і мови Північної Македонії. URL: <http://surl.li/cffvz>

² Головин Д. О., Склярів С. А. Там само. С. 77.

³ В Північній Македонії визначили «червоні лінії» в спорі з Болгарією о русованні до ЄС. URL: <https://inlnk.ru/G6QmEj>

⁴ Іщенко Н. Шантаж історією ... Там само.

⁵ Іщенко Н. Євроінтеграція в обмін на ідентичність: куди веде конфлікт болгар та македонців. Європейська правда. 01.04.2021. URL: <https://inlnk.ru/emYDZv>

⁶ Північна Македонія погодилась ухилитися від згадки про «болгарських фашистів» для вступу до ЄС. URL: <https://goo.su/9O6h>

⁷ Болгарія назвала умови для розблокування русовання Північної Македонії до ЄС. URL: <http://surl.li/cffvz>

⁸ Вітман К. М. Там само. С. 116–117.

братами, з якими вона розділена історією, то вона відкидає концепцію «македонської меншості» в Болгарії. На думку болгарських істориків, ці люди — не меншість, а біженці, що мігрували на болгарські терени під час балканських війн у 1913 р.¹

На початку 2021 р. Міністерство закордонних справ Північної Македонії направило ноту протесту МЗС Республіки Болгарія за передвиборчий ролик члена Європарламенту від Болгарії Ангела Джамбаскі. На відео македонські міста були подані як болгарські, а сам А. Джамбаскі відзначав, що «Македонія — болгарська, а Болгарія — понад усе». Член Європарламенту наголошував у ролику, що Македонія вигадала собі «нову фальшиву історію...»².

Шантаж щодо «гармонізації» історії XIX і XX ст. призвів до напружених стосунків між обома країнами. Болгарія наполягала на тому, щоб Північна Македонія офіційно визнала, що її мова має болгарське коріння, тоді як Скоп'є заявило, що будь-яке питання її ідентичності та мови не підлягає зовнішнім обговоренням³. У березні 2021 р. Європарламент ухвалив резолюції з оцінками процесу євроінтеграції країн Західних Балкан — Албанії, Косова, Сербії і Північної Македонії за останні два роки. Відзначаючи реформи у цих державах, євродепутати згадали і конфлікт між Північною Македонією і Болгарією, закликавши дійти компромісу у «битві за ідентичність» з проблемних питань⁴. Разом з тим, на думку А. В. Грубінко і А. Ю. Мартинова, після Brexit відбулося загальне послаблення ЄС і помітна «втома» від його розширення, що саме проявилось на прикладі Північної Македонії. Саме тому, відзначають автори, перспектива вступу країни відкладена на невизначений термін⁵.

Республіка Північна Македонія на вимогу Болгарії у 2021 р. виключила з написів на пам'ятках і підручників згадки про «болгарську фашистську окупацію», що є одним з компромісів розблокування переговорів її вступу до ЄС. Тиск на Північну Македонію зустрів критику з боку президента Хорватії Зорана Мілановича, який 17 травня 2021 р. розкритикував поведінку Болгарії, яка вторглася в «інтимний простір» сусідньої країни, вимагаючи «визначити свою національну генезу у підручниках з історії...»⁶.

17 червня 2021 р., під час переговорів у Софії прем'єр-міністра Північної Македонії З. Заєва і президента Болгарії Р. Радева було досягнуто певної згоди. Болгарія відмовилася від своїх попередніх претензій щодо національної ідентичності Північної Македонії та висловила свою підтримку

---

¹ Болгария пожаловалась ЕС ... Там само.

² «Македония – болгарская»: Скопье направило ноту Софии из-за заявления её евродепутата. URL: <http://surl.li/cffwe>

³ Лендъел А. Там само. С. 194.

⁴ Иценко Н. Євроінтеграція в обмін на ідентичність ... Там само.

⁵ Грубінко А. В. Мартинов А. Ю. Там само. С. 116.

⁶ Болгария и Хорватия спорят из-за блокирования членства Северной Македонии в ЕС. URL: <http://surl.li/cffvr>

євроінтеграції останньої¹. Однак 22 червня 2021 р. міністри закордонних справ ЄС так і не змогли узгодити принципи, в рамках яких вони будуть керуватися щодо вступу до співтовариства Північної Македонії і Албанії. Вже наступного дня З. Заєв відзначив, що це є не тільки значним розчаруванням, але й «великим провалом політики розширення ЄС і поганим сигналом для всього регіону». Прем'єр-міністр вказав, що «ми, як і раніше, даємо шанс процесу, і ми залишаємось прихильними до нашої стратегічної мети — членства в ЄС та повної реалізації європейських цінностей та стандартів у Республіці Північна Македонія та Республіці Албанія»².

У липні 2021 р. парламент Північної Македонії в своїй резолюції визначився з «червоними лініями» в перемовинах з Болгарією, серед яких «автохтонність македонського народу, її історична, мовна і релігійна спадщина, а також існування македонської мови з її діалектами» визнані непорушними. Цю резолюцію підтримали й етнічні албанські партії, сподіваючись, що інші політичні сили погодяться вказати албанців в Конституції як народ-співзасновник держави³.

Однак вже наприкінці літа 2021 р. Болгарія звинуватила Північну Македонію в проявах ідеології насильства через образи болгарських національних символів⁴. За вказівкою міністра закордонних справ Болгарії К. Зараєвої, більшість болгар (83,8 %) не погоджуються підтримувати вступ Республіки Північна Македонія до ЄС, поки не буде досягнуто згоди з історичних питань⁵. Виступаючи на XVI Бледському стратегічному форумі (Словенія), який проходив 31 серпня – 2 вересня 2021 р., президент Болгарії Р. Радев відзначив, що пріоритетом болгарської зовнішньої політики лишається європейська інтеграція Західних Балкан. Президент вказав, що його країна більше всіх зацікавлена в тому, щоб Республіка Північна Македонія стала членом ЄС, однак їй прийдеться виконувати свої зобов'язання і не за рахунок національних інтересів Болгарії⁶.

На початку 2022 р. Болгарія і Македонія намагалися покращити відносини між країнами, розпочавши з «чистого листа». Новий прем'єр-міністр Республіки Болгарія Кирил Петков, що був обраний на свій пост 13 грудня 2021 р., а також прем'єр-міністр Республіки Північна Македонія Димитар Ковачевський, обраний на посаду 17 січня 2022 р., домовилися 18 січня подолати проблеми, які спонукали Софію заблокувати вступ Скоп'є до ЄС. К. Петков відзначив, що він є «великим оптимістом» щодо шансів на досягнення позитивних результатів. Прем'єр-міністр Болгарії вказав, що нові

---

¹ Лендъел А. Там само. С. 194–195.

² Северная Македония и Албания разочарованы последним решением ЕС по их членству. URL: <http://surl.li/cffwk>

³ В Северной Македонии определили «красные линии» ... Там само.

⁴ Болгария ожидает усиление давления со стороны ЕС ... Там само; Болгарія висловила протест Північній Македонії ... Там само.

⁵ Іщенко Н. Євроінтеграція в обмін на ідентичність ... Там само.

⁶ Болгария ожидает усиление давления со стороны ЕС ... Там само.

добросусідські відносини будуть оцінюватися за «реальними досягнутими результатами». В свою чергу, консультативна рада національної безпеки Болгарії погодилася, що уряд має прагнути до прориву, але не за рахунок національних інтересів чи прав болгар у Північній Македонії¹.

Оптимізм тривав недовго і вже 17 червня 2022 р. Єврокомісія відзначила, що можливість відкриття переговорів про членство з Північною Македонією повністю заблокована урядом Болгарії. Єврокомісар Олівер Варгеї на брифінгу в Брюсселі зазначив, що переговорний процес зайшов в «абсолютний глухий кут». О. Варгеї підкреслив, що ця суперечка шкодить всьому Євросоюзу: «Ми бачимо, що національна політика впливає на рівень довіри до ЄС загалом. Зважаючи на це, немає можливості говорити у принципі про рамку переговорів»².

Висновки. На шляху до євроатлантичних структур Північна Македонія зіткнулася з «війнами ідентичностей» з боку сусідніх країн — Греції і Болгарії. Як члени НАТО і ЄС, останні вирішували «македонське питання» з позиції більш сильних опонентів, блокуючи приєднання Республіки Північна Македонія до означених структур. Преспанська угода 2018 р. завершила тривале протистояння у відносинах з Грецією, в результаті чого Македонія розблокувала собі шлях до НАТО. Однак відбулася не тільки зміна назви країни, але й здійснено перегляд її культурно-історичної спадщини. Відповідно до Угоди, македонська мова була віднесена до групи південнослов'янських мов і не могла претендувати на античну спадщину. Було заборонено використання символів грецької цивілізації, зокрема Вергінської зірки. Угода залишається вразливою через негативну реакцію націоналістів не тільки у Північній Македонії, але й у Греції.

Вимоги Болгарії по відношенню до Республіки Північна Македонія виразилися у рекомендаціях щодо «гармонізації» та внесення змін до навчальних програм з історії та літератури, шкільних підручників, музейних експонатів, документальних фільмів, рекомендованих Софією. Північна Македонія на шляху до ЄС повинна виконати умови Болгарії щодо корегування історії і відмовитися від позиції самостійності македонської мови і нації. На середину 2022 р. це протистояння щодо «шантажу історією» зайшло в глухий кут.

Етнополітичні компроміси негативно позначилися на національній ідентичності північних македонців та послабили зовнішньополітичні позиції країни. Впровадження положень Охридської угоди 2001 р. також значно вплинуло на характер ідентичності населення Республіки Північна Македонія. З прийняттям Угоди замість багатонаціональної (унітарної) держави, на думку дослідників, була створена двонаціональна держава

---

¹ *North Macedonia and Bulgaria agree to work on issues blocking EU talks. Ekathimerini. January 18, 2022. URL: <http://surl.li/cexhb>*

² *Єврокомісія підтвердила повну блокаду переговорів щодо вступу Північної Македонії в ЄС. Європейська правда, 17 червня 2022. URL: <http://surl.li/cftpd>*

(македонців і албанців), яке функціонує де-факто як федерація. Зовнішній фактор втручання у внутрішній міжетнічний конфлікт в Македонії є достатньо очевидним.

Однак, незважаючи на те, що шлях до НАТО і ЄС фактично перетворив Республіку Північна Македонія на державу компромісів, остання висунула у своїй парламентській резолюції 2021 р. ряд «червоних ліній», переступати які вона не збирається сама і не дозволить це зробити нікому.

Список використаних джерел і літератури:

Академия наук Болгарии заявила, что македонского языка не существует. URL: <https://inlnk.ru/Mje4EG>

Бега В. Македонія офіційно змінила назву: тепер вона Північна Македонія. URL: <http://surl.li/blekb>

Болгарія висловила протест Північній Македонії через образу державного прапора. URL: <http://surl.li/bljyb>

Болгарія выдвинула условия Северной Македонии для вступления в ЕС: переписать историю, отказаться от языка. URL: <https://inlnk.ru/20Q24o>

Болгария и Хорватия спорят из-за блокирования членства Северной Македонии в ЕС. URL: <http://surl.li/cffvr>

Болгария может заблокировать начало переговоров о вступлении Северной Македонии в ЕС. URL: <http://surl.li/cffvt>

Болгария назвала условия для разблокировки движения Северной Македонии в ЕС. URL: <http://surl.li/cffvv>

Болгария пожаловалась ЕС из-за истории и языка Северной Македонии. URL: <http://surl.li/cffvz>

Болгария ожидает усиление давления со стороны ЕС из-за Северной Македонии. URL: <https://inlnk.ru/yOKeMy>

Большинство греков против соглашения о переименовании Македонии – опрос. URL: <http://surl.li/cffvm>

Вітман К. М. Назва «Республіка Північна Македонія» як результат етнополітичного компромісу з Грецією. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 63. С. 111–124.

В Северной Македонии определили «красные линии» в споре с Болгарией о движении к ЕС. URL: <https://inlnk.ru/G6QmEj>

Габінет М. Ю. Сучасний стан та перспективи інтеграції Республіки Північна Македонія до ЄС. *Наукові записки студентів та аспірантів*. Серія «Міжнародні відносини». 2020. Вип. 5. С. 58–67.

Генсек НАТО выразил идею урегулирования конфликта между Белградом и Приштиной. URL: <http://surl.li/cffwc>

Головин Д. О., Складаров С. А. Новый македонский вопрос: современный этап развития. *Международная аналитика*. 2020. Т. 11. № 2. С. 68–90.

Грубінко А. В. Мартинов А. Ю. Європейський Союз після Brexit: продовження історії Монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2021. 258 с.

Давидчук В. Г. Перспективи вступу держав Західних Балкан до Європейського Союзу. *Наукові записки студентів та аспірантів*. Серія «Міжнародні відносини». 2020. Вип. 5. С. 134–140.

Даути Д. Грчко-македонскиот спор: ослободување од заблудите. *Северна Македонија*. 27.01.2018. <http://surl.li/cfljz>

Єврокомісія підтвердила повну блокаду переговорів щодо вступу Північної Македонії в ЄС. *Європейська правда*, 17 червня 2022. URL: <http://surl.li/cftpd>

ЗАКОН ЗА ДРЖАВЈАНСТВОТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА. 7 с. *Република Северна Македонија. Министерство за Внатрешни Работи*. URL: <http://surl.li/cffxg>

Закон за изменување и дополнување на ЗАКОНОТ ЗА ДРЖАВЈАНСТВОТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (Службен весник бр. 8 од 2004). 4 с. *Република Северна Македонија. Министерство за Внатрешни Работи*. URL: <http://surl.li/cffzf>

Заявление лидеров албанского движения в Македонии по поводу мирного процесса и реформ в Республике Македонии (апрель 2001 г.). *Албанский фактор в развитии кризиса на территории бывшей Югославии. Документы. Т. 3 (2000–2005 гг.)*. Москва : Индрик, 2008. С. 138–139.

Заявление председателя Совета Безопасности ООН (7 марта 2001 г.). *Албанский фактор в развитии кризиса на территории бывшей Югославии. Документы. Т. 3 (2000–2005 гг.)*. Москва : Индрик, 2008. С. 133–134.

Исторический спор с Болгарией может помешать вступлению Северной Македонии в ЕС. URL: <http://surl.li/cffwd>

Исторја на македонскиот народ / Ур. Т. Чепреганов. Скопје : Институт за Национална Исторја, 2008. 349 с.

Ищенко Н. Євроінтеграція в обмін на ідентичність: куди веде конфлікт болгар та македонців. *Європейська правда*. 01.04.2021. URL: <https://inlnk.ru/emYDZv>

Ищенко Н. Шантаж історією: навіщо Болгарія заблокувала шлях Македонії до ЄС. 1 квітня 2021, для *Європейської правди*. URL: <https://goo.su/aVgO>

Клименко З. В. Албанский вопрос в Македонии. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. 2015. № 4. С. 38–47.

Коваль Н. Всупереч протестам та тиску РФ: чому Греція схвалить угоду з Македонією. 17 січня 2019, для *Європейської Правди*. URL: <http://surl.li/bljuv>

Конституция Республики Македония от 17 ноября 1991 года. URL: <https://goo.su/aQfF>

Лендшел А. Національна ідентичність у Північній Македонії як фактор європейської інтеграції. *Україна і Центральна Європа: історія, політика, культура: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів, прав національних меншин та пандемії Covid–19»* / відп. за випуск: В. І. Гиря., М. М. Вегеш. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2021. С. 191–195.

Магда Є. Концептуальні засади розширення НАТО : сучасний вимір. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки та знахідки*. 2009. Вип. 18. С. 123–138.

«Македония – болгарская»: Скопье направило ноту Софии из-за заявлений её евродепутата. URL: <http://surl.li/cffwe>

Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с.

Петров Д. Македония 2011 – а сега накъде? *История*. 2012. Год. XXI. Кн. 1. С. 76–87.

План и программа Правительства Македонии для решения кризиса в Республике Македония (5 июля 2001 г.). *Албанский фактор в развитии кризиса на территории бывшей Югославии. Документы. Т. 3 (2000–2005 гг.)*. Москва : Индрик, 2008. С. 147–152.

Президент Греции недоволен проектом поправок в Конституцию Македонии. URL: <http://surl.li/cffwf>

Приколота М. Д., Крылов И. С. Вступление Македонии в Североатлантический альянс как многоуровневая игра. *Вестник международных организаций*. 2020. Т. 15. № 1. С. 177–189.

Рамочное соглашение между Республикой Македонией и НАТО (с приложениями А, В и С) (13 августа 2001 г.). *Албанский фактор в развитии кризиса на территории бывшей Югославии. Документы. Т. 3 (2000–2005 гг.)*. Москва : Индрик, 2008. С. 153–169.

Рецепи З. Општествено-политичките настани кај Албанците во Македонија 1990–2001. URL: <http://surl.li/cffwi>

Северная Македония и Албания разочарованы последним решением ЕС по их членству. URL: <http://surl.li/cffwk>

Северная Македония решила проигнорировать критику «Венецианки» по языковому закону. URL: <http://surl.li/cffwl>

Северная Македония согласилась убрать упоминания о «болгарских фашистах» для вступления в ЕС. URL: <https://goo.su/9O6h>

Словник-довідник термінів з Європейської інтеграції / За загальною ред.: М. Бойцуна, Я.М. Мудрого, О.М. Рудіка. Київ : Мілленіум, 2009. 588 с.

Третьякова М. Албанский вопрос во внутренней политике Македонии (1991–2001) : дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03. Москва, 2018. 291 с.

Усатенко О. Виникнення незалежної Республіки Македонія та конституційно-правове становлення держави. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Педагогічні та історичні науки*. 2008. Вип. LXXVII (77). С. 257–273.

Юськів Х. Сепаратистські тенденції Республіки Македонія як чинник загрози регіональній безпеці. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2016. № 01 (09). С. 42–51.

Armakolas I., Bandovic I., Bechev D., Weber B. North Macedonia: What's next? *Open Society Foundations*. January 2019. 22 p.

Azizi A. Analysis on european future of Macedonia: the greek obstacles on the name issue. *International journal of social sciences and humanity studies*. 2012. Vol. 4. № 1. P. 1–8. URL: <https://usnd.to/241R>

Gligorov V. What Is in the Name? Risk Assessment of Macedonia. *The Vienna Institute for International Economic Studies*. April 2008. № 347. 34 p.

Heraclides A. The Macedonian question and the Macedonians: a history. Routledge histories of Central and Eastern Europe. Routledge, 2021. 292 p.

Kekenovski J. Republic of Macedonia and EU – a date for starting accession negotiations with the EU or alternative to the east? *National and Inter-Ethnic Reconciliation, Religious Tolerance and Human Security in the Balkans, New Balkans and Europe: Peace, Development, Integration: IX ECPD International Conference*. Belgrade, 11–12 October 2013. P. 1–10. URL: <https://usnd.to/24oW>

Kirby P. Macedonia and Greece : How they solved a 27-year name row. *BBC news*, 25 January 2019. URL: <http://surl.li/cftse>

North Macedonia and Bulgaria agree to work on issues blocking EU talks. *Ekathimerini*. January 18, 2022. URL: <http://surl.li/cexhb>

Prespa Agreement. 2018. URL: <https://usnd.to/24oc>

Sokołowski M. Kryzys migracyjny a relacje Macedonii z Unią Europejską. *Przegląd Europejski*. 2018. Tom 2018. Numer 1. S. 166–179.

Xhaferi A. Challenges to Democracy in Multiethnic States. *Albanian American Civic League*. Oct. 1, 1998. URL: <http://surl.li/cffwo>

1.4. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ПІВНІЧНОЇ МАКЕДОНІЇ ТА УКРАЇНИ: ПАРТІЙНИЙ ВИМІР

Горюнова Євгенія Олександрівна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри філософії та історії

Навчально-наукового гуманітарного інституту

Таврійського національного університету

імені В.І. Вернадського,

Україна.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9398-9334>

Наприкінці ХХ ст. в Європі майже одночасно йдуть процеси дезінтеграції (розпад СРСР, СФРЮ та ЧССР) та перехід на новий рівень інтеграції в межах Європейських Спільнот. Розпад радянської імперії відкриває нові можливості для участі в інтеграційних проектах як для нових незалежних держав (країн пострадянського простору), так і для країн Центрально-Східної Європи. Однак, кровопролитні конфлікти між колишніми югославськими республіками загальмували євроінтеграційні процеси в регіоні. Відповідно, під час найбільшого розширення Євросоюзу в 2004 р. до нього змогла приєднатися тільки одна республіка колишньої СФРЮ — Словенія. Хорватія була прийнята до Євросоюзу тільки в 2013 р. Інші країни регіону, який отримав назву Западні Балкани, поки ще не змогли реалізувати власні євроінтеграційні амбіції, хоча й отримали статус кандидатів на членство.

Серед колишніх радянських республік до ЄС в 2004 р. вступили три балтійських країни — Естонія, Латвія та Литва. Ще шість країн (Білорусь, Молдова, Україна та три держави Південного Кавказу) отримали статус «східних сусідів», в якому знаходяться досі.

Євроінтеграційні процеси в Північній Македонії (ПМ) та Україні мають як спільні риси, так і суттєві відмінності. Обидві держави проголосили незалежність у 1991 р. та взяли курс на розбудову демократії. На початок 1990-х рр. в обох країнах формуються багатопартійні системи, де політичним партіям належить ключова роль у розробці та реалізації політики, у тому числі й зовнішньої. Однак в парламенті обох країн протягом 1990-х рр. домінували комуністичні сили, які повністю змінили назву та ідеологію (ПМ), або провели лише частковий ребрединг.

Спільним для обох держав є вплив зовнішнього чинника — це протидія в межах ЄС для ПМ через вимоги Греції та Болгарії, та Тиск Росії на Україну. Крім того серед європейських лідерів немає єдиної точки зору на подальше розширення Євросоюзу.

Політика ЄС щодо балканських та пострадянських країн була досить різною: крах соціалістичного табору та розпад СФРЮ відродили концепцію «європеїзації Балкан», тобто «повернення до Європи». Саме тому, в Декларації Маастрихтського саміту Європейської Ради від 9 грудня 1991 р. було сказано, що ЄС визнає всі югославські республіки, які звернуться до нього з цим проханням. Однак політичне визнання Республіки Македонії, яка проголосила незалежність у вересні 1991 р. та в лютому 1992 р. мирно вийшла з Югославії, гальмується претензіями Греції як члена ЄС до назви країни. Відповідно, держава змогла вступити в ООН тільки в квітні 1993 р. з іншою назвою — Колишня Югославська Республіка Македонія (КЮРМ). Дипломатичні відносини з ЄС були встановлені тільки в грудні 1995 р.

Протягом 1990-х рр. в ЄС формується концепція «двох Балкан» щодо країн регіону. «Східні Балкани» — Болгарія та Румунія в першій половині 1990-х рр., підписали Угоди про асоціацію з ЄС. «Західні Балкани», до яких віднесли Боснію і Герцеговину, Федеративну Республіку Югославію, колишню югославську Республіку Македонію та Албанію мали спочатку стабілізувати внутрішньополітичну ситуацію та налагодити відносини з ЄС¹.

Відносини КЮРМ та ЄС в 1990-х роках були спрямовані на розширення економічних контактів та допомозі країні, де на час розпаду СФРЮ вироблялось тільки 5 % загального ВВП Югославії. Відповідно, головним завданням для ЄС стає підтримка економіки республіки в межах програми PHARE, завдяки якій Македонія протягом 1993-1996 рр. отримала від 85 млн. ЄКЮ. Це дозволило пом'якшити наслідки руйнації економічних зв'язків через розпад СФРЮ, так і через економічні санкції з боку Греції². Ці заходи принесли позитивні результати: темпи економічного зростання країни досягли 2,7 % в 1999 р.³

Республіка Македонія проголосила незалежність у вересні 1991 р., а 17 листопада було прийнято Конституцію країни, яка проголошувалась парламентською республікою, де значна роль у процесі формування та реалізації політичних рішень належала однопалатному парламенту (Зборам) та призначеному ним уряду.

Провідними політичними силами Македонії з початку 1990-х і до сьогодні є дві партії: на лівому фланзі — Соціально-демократичний союз Македонії (СДСМ – колишні комуністи, які змінили ідеологію), на правому — Внутрішньо македонська революційна організація – Демократична партія македонської національної єдності (ВМРО-ДПМНЄ), яка веде свою історію з кінця XIX ст. та сповідує ідеї поміркованого націоналізму. Важливою

---

¹ *Regional approach to the countries of South-Eastern Europe: compliance with the conditions in the Council conclusions of 29 April 1997. Commission communication on operational conclusions Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, Former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania. COM (98) 618 final, 28 October 1998. URL: <http://aei.pitt.edu/3354/1/3354.pdf>*

² *The Phare Programme Annual Report 1996. Brussels, 24.03.1998. COM(1998) 178 final. URL: <http://aei.pitt.edu/6805/1/6805.pdf>*

³ *Support programme for the Former Yugoslav Republic of Macedonia in 2001. URL: <http://surl.li/lefhw>*

особливістю македонської партійної системи є наявність етнічних партій, серед яких найбільш потужними є албанські політичні партії (албанці складають 25 % населення країни). Вони орієнтовані на членство країни в ЄС через підтримку Брюсселем прав національних меншин.

Протягом 1990-х рр. в Зборах КЮРМ домінує СДСМ, яка хоча отримала менше мандатів на перших багатопартійних виборах 1990 р., але змогла сформувати коаліційний уряд з третьою за кількістю мандатів партією — албанською Партією демократичного процвітання (ПДП). Головна опозиційна сила — ВМРО-ДПМНС — бойкотувала другий тур парламентських виборів у 1994 р., що дало можливість СДСМ в коаліції з лібералами і соціалістами знову сформувати уряд.

Зовнішньополітична програма партії була спрямована на розвиток відносин з балканськими країнами та конструктивний діалог з міжнародними інтеграційними об'єднаннями та організаціями¹.

У 1997 р. ЄС посилює політичне співробітництво із Західними Балканами — Єврокомісія розробляє умови подальшого розвитку відносин: створення стабільних інститутів, що гарантують демократію та домінування закону, дотримання прав людини і захист прав національних меншин, розширення регіонального співробітництва, проведення ринкових реформ. 29 квітня 1997 р. в Люксембурзі ЄС підписав з Македонією Угоду про співробітництво, доповнену Фінансовим протоколом. Того ж дня сторони інституціонізували політичний діалог на міністерському рівні².

У той час, коли ЄС визначає стратегію інтеграції щодо Західних Балкан, в КЮРМ змінюється влада: на парламентських виборах 1998 р. соціал-демократи зазнали поразки, а новий уряд формує ВМРО-ДПМНС разом з представниками Ліберально-демократичної партії та Демократичної партії албанців (ДПА). Нова коаліція робить ставку на активізацію зовнішньополітичного курсу та розвиток відносин з сусідніми країнами задля реалізації євроінтеграційного курсу. КЮРМ підписує угоду про співпрацю з Болгарією та домовляється про спільне будівництво нафтопроводу з Грецією. Варто зазначити, що незважаючи на суперечки між Скоп'є та Афінами, Греція залишалась важливим інвестором для країни та реалізувала низку транскордонних проектів з Македонією.

У грудні 1999 р. ЄС започаткував новий регіональний підхід до відносин із Західними Балканами — Пакт стабільності для країн Південно-Східної Європи. За допомогою цього інструменту Євросоюз намагався будувати систему відносин з країнами регіону, допомагаючи їм проводити політичні та економічні реформи, а також налагоджувати зв'язки в контексті їх майбутньої євроінтеграції.

---

¹ *Из платформы деятельности СДСМ в предстоящий период. Македония: Путь к самостоятельности : документы. Москва, 1997. С. 305.*

² *Cooperation Agreement between the European Community and the former Yugoslav Republic of Macedonia. Luxembourg, 29 April 1997. URL: europa.eu/rapid/pressrelease_PRES-97-133_en.pdf*

Двосторонній рівень співробітництва ЄС та країн Західних Балкан мав бути реалізований в межах Угод про стабілізацію та асоціацію (УСА), які розроблялись на індивідуальній основі та передбачали відповідні реформи для країн з метою їх подальшої євроінтеграції за умови виконання критеріїв членства. Економічна складова мала бути реалізована через фінансову допомогу та торговельні концесії, спрямовані на економічний розвиток та зняття торговельних бар'єрів в країнах регіону. Відповідно, головною умовою європейської інтеграції західнобалканських країн була названа внутрішньополітична стабілізація, розв'язання регіональних конфліктів та налагодження взаємовідносин. Тільки після вирішення цих питань країни мали перейти до наступного етапу – асоційованого членства та отримання статусу кандидата на вступ.

Однак у 1999 р. в ЄС вирішили відкласти на невизначений термін переговори з КЮРМ про асоціацію, посиляючись на недостатній рівень демократії в країні. Таке рішення ЄС було обумовлено як низкою політичних процесів в республіці, так і загостренням ситуації в регіоні.

Україна на відміну від Північної Македонії не мала проблем через назву та була визнана ЄС (тоді ще Європейськими Спільнотами) вже в грудні 1991 р. У 1992 р. ЄС пропонує підписати угоди про партнерство та співробітництво (УПС) з усіма пострадянськими республіками за виключенням балтійських країн. Однак цей формат не передбачав асоціації, зосередившись виключно на розвитку співпраці та економічній допомозі новим незалежним державам. Така політика Євросоюзу щодо пострадянського простору була обумовлена тим, що європейські лідери продовжували розглядати його як сферу впливу та контролю Росії. Відповідно, Україну сприймали в Брюсселі як «європейську державу, розташовану між Росією та східними сусідами ЄС». Тому ЄС зосереджує увагу на наданні технічної допомоги для проведення економічних реформ рамках програми TACIS, на яку було виділено 4,2 млрд євро. Також з 1 січня 1993 р. Україну було включено в систему торговельних преференцій ЄС, що дозволило постачати певні українські товари на європейський ринок без мита або за низькими тарифами.

Після проголошення незалежності України на політичній арені країни домінували дві політичні сили — «оновлені» комуністи та націонал-демократи. Комуністична партія України навіть не змінює назву, хоча певний час була заборонена, що не вплинуло на статус депутатів від неї в парламенті — вони визнали себе «незалежними». Другу частину політичного спектру в Україні на початку 1990-х рр. представляє Народний рух України як головна опозиційна комуністам сила, що стоїть на позиціях розбудови національної держави.

На відміну від Македонії, де Конституцію було прийнято одразу після проголошення незалежності, Україна користувалася зміненими радянськими нормами до 1996 р. Це створювало багато колізій та конфліктів у відносинах

між парламентом (Верховною Радою України) та президентом, посада якого з'явилась у 1991 р. Однак в Постанові Верховної Ради «Про основні напрямки зовнішньої політики України», який було прийнято 2 липня 1993 р., пріоритетним напрямком держави на міжнародній арені було визначено розширення участі в європейському регіональному співробітництві та дієва співпраця з державами Європейських Спільнот¹.

У квітні 1994 р. ЄС розробляє Стратегію відносин з Україною, а в червні Україна першою серед пострадянських країн підписує Угоду про партнерство та співробітництво (УПС), яка стає основою співпраці на довгий час. У листопаді 1994 р. Верховна Рада України ратифікує Угоду, але в ЄС процес ратифікації затягнувся на декілька років, тому документ набуває чинності тільки 1 березня 1998 р.

Протягом 1990-х рр. партійна система України стає все більш фрагментарною. За результатами виборів 1994 р. до Верховної Ради проходить 15 партій, серед яких найбільшу кількість партійних мандатів отримують комуністи, які йшли до Ради під гаслами соціального реваншу (монополія зовнішньої торгівлі, лімітований розподіл товарів першої необхідності), що не відповідало європейським принципам ринкової економіки².

Прийняття Конституції України в червні 1996 р. дозволило розв'язати політичні колізії у відносинах між гілками української влади та закріпити зовнішню політику за президентом, що відкривало нові можливості для реалізації європейського курсу. У той же час, певні зміни в російській політиці щодо Заходу (особливо на тлі подій в Косово), змусили ЄС відкоригувати своє ставлення до України, яку поступово починають сприймати як самостійного гравця, а не «зону відповідальності Росії».

Указом Президента України Л. Кучми в 1998 р. була затверджена Стратегія інтеграції України до ЄС, де середньострокова мета була зазначена як отримання статусу асоційованого члена (за аналогією зі східноєвропейськими державами), а кінцевою — повне членство в ЄС³. На саміте Україна-ЄС український президент запропонував розпочати переговори про надання Україні статусу асоційованого члена, але ця пропозиція не знайшла підтримки серед європейських лідерів.

У грудні 1999 р. ЄС приймає Спільну стратегію щодо України на чотири роки, що передбачає підтримку процесів демократизації та економічних реформ, укріплення безпеки та співробітництва. У цьому документі ЄС вперше визнає євроінтеграційні прагнення України, але наголошує, що двері Спільноти будуть відкриті для України за умови

---

¹ Постанова Верховної Ради України «Про основні напрямки зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. URL: <http://surl.li/lefef>

² Українські ліві: між ленінізмом та соціал-демократією. Київ, 2000. С. 84.

³ Стратегія інтеграція України до ЄС, затверджена указом Президента України 11 червня 1998 р. URL: <http://surl.li/lefdbh>

виконання критеріїв членства. Першочерговими завданнями було визначені: вступ України до СОТ та формування зони вільної торгівлі з ЄС, що мало стати основою для підписання Угоди про асоціацію¹.

Перша декада ХХІ ст. відкриває новий етап в європейській інтеграції обох держав: КЮРМ підписує Угоду про асоціацію з ЄС та отримує статус кандидата, а в Україні після перемоги на президентських виборах проєвропейського кандидата В. Ющенка активізуються євроінтеграційні процеси.

Незважаючи на те, що в 1999 р. КЮРМ відмовили в переговорах щодо асоціації, вже в червні 2000 р. Македонія отримує від ЄС статус потенційного кандидата на членство, а 9 квітня 2001 р. була підписана Угода про стабілізацію та асоціацію (УСА), яка визначала основні напрямки взаємодії: гармонізацію законодавства держави із законодавством ЄС («правовим доробком Спільнот»), розвиток економічних відносин та створення Зони вільної торгівлі². Швидкість зміни настрою Брюсселя свідчить скоріш про політичний характер рішення, яке до того ж приймалося на тлі розгортання міжетнічного протистояння між македонцями та албанцями в країні.

Цей конфлікт стає черговим випробуванням для ЄС, який був зацікавлений в скорішому врегулюванні конфлікту через забезпечення прав албанської меншини. Задля європейської інтеграції македонська влада погоджується на вимоги міжнародної спільноти. 13 серпня 2001 р. було підписано Охридську угоду між ключовими політичними партіями країни: македонськими ВМРО-ДПМНС та СДСМ — з одного боку, та албанськими Демократичною партією албанців (ДПА) та Партією демократичного процвітання (ПДП) — з іншого.

Ця угода передбачала неприпустимість застосування насильства з обох боків, збереження унітарного устрою та територіальної цілісності держави, а також відображення поліетнічного статусу в політичному та суспільному житті³. Відповідно, європейська інтеграція Македонії залежала від розв'язання етнічних протиріч та реалізації європейських практик підтримки національних меншин. На думку О. Чумаченко, саме підписання УСА було радше дипломатичним жестом ЄС з метою змусити македонських політичних лідерів припинити бойові дії і почати політичні реформи⁴.

Однак ставлення провідних політичних сил Македонії до реалізації Охридської угоди було досить різним: якщо соціал-демократи намагалися реалізовувати закладені в неї принципи разом з албанськими партіями, то

---

¹ *Спільна стратегія ЄС Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України, схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 року.* URL: <http://surl.li/lefdh>

² *Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia.* URL: <http://surl.li/lefie>

³ *Ohrid Framework Agreement. 13 August 2001.* URL: <https://www.osce.org/skopje/100622>

⁴ Чумаченко О.А. *Політика Європейського Союзу щодо Республіки Македонія в 1990-х рр. – на початку 2000-х рр. Історичні студії суспільного прогресу.* 2016. Вип. IV. С. 47–55.

ВМРО-ДПМНЄ, хоча і виступала одним з підписантів, бачила в договорі певні обмеження національного суверенітету.

Політична криза 2001 р. коштувала ВМРО-ДПМНЄ перемоги на виборах 2002 р.: СДСМ отримала майже половину місць в Зборах та разом із Ліберально-демократичною партією та албанським Демократичним союзом за інтеграцію (ДСІ) створює коаліцію. Важливо зазначити, що партія ДСІ була створена під час конфлікту 2001 р., а її лідером стає командир Армії національного визволення Алі Ахметі.

Важливою подією для євроінтеграції КЮРМ стає саміт ЄС в Салоніках в червні 2003 р., де шість країн (Албанія, Боснія та Герцеговина, Хорватія, КЮРМ, Сербія та Чорногорія) були названі «потенційними кандидатами» на вступ. На саміті було підтверджено неухильний курс ЄС назустріч Західним Балканам, але не названо конкретних дат щодо початку переговорів.

У 2004 р. в ЄС завершується процес ратифікації Угоди про стабілізацію та асоціацію з КЮРМ, який було пов'язано з імплементацією Охридської угоди македонською владою. 22 березня Республіка Македонія подала заявку на членство в ЄС та 16 грудня 2005 р. Європейська Рада надала Македонії статус «країни-кандидата».

Угода про асоціацію та статус кандидата вимагали від Македонії проведення реформ та розв'язання спірних питань з Грецією, яка блокувала вступ країни в НАТО та ЄС, вимагаючи зміни назви. Незважаючи на те, що США в 2004 р. офіційно визнали Республіку Македонію, в ЄС зазначили, що будуть користуватися колишньою назвою (КЮРМ) та запевнили Грецію, що її сусідка зможе увійти до ЄС тільки після узгодження назви з Афінами.

Відповідно, на подальші процеси євроінтеграції країни впливає не стільки темп та успішність реформ, скільки зовнішньополітичний чинник — блокування Грецією вступу країни до НАТО та ЄС. До речі, європейська інтеграція України певним чином залежала від позиції Росії, яка хоч і не є членом ЄС, але мала важелі впливу на Київ та сприяла зупинці його євроінтеграційного руху восени 2013 р. Крім того, не слід забувати й про можливість самого ЄС до подальшого розширення (абсорбції) — провал ратифікації європейської Конституції змушує Євросоюз зосередитися на розв'язанні політичних проблем та пригальмувати процес розширення, погодившись тільки на вступ Болгарії та Румунії в 2007 р.

Напередодні парламентських виборів 2006 р. в Республіці Македонії майже всі політичні партії включили до своїх програм євроінтеграційні гасла. Але боротьба вже йшла не між двома ключовими партіями, а між коаліціями — «За кращу Македонію» (на основі ВМРО-ДПМНЄ) та «Союз за Македонію» (СДСМ). Особливості цих виборів стає участь в обох коаліціях етнічних партій — боснійців, сербів, валахів, ромів, які виступали посередниками між власним етносом та владою. Албанські партії не входили до коаліцій та йшли на вибори самостійно, бо мали високу підтримку серед

албанського населення країни. Вони стають ключовими гравцями при формуванні коаліційних урядів.

За підсумками виборів 2006 р. до Зборів пройшло дві провідних албанських партії — Демократичний союз за інтеграцію (ДСІ) та Демократична партія албанців (ДПА). Після провалу переговорів з ДСІ, ВМРО–ДПМНС формує в парламенті коаліцію з ДПА. Нова коаліція анонсує амбітні плани щодо членства країни в ЄС та НАТО. У лютому 2008 р. Рада ЄС погоджує програму вступного партнерства з Македонією. Але через протидію Греції та безкомпромісну лінію правлячої партії євроінтеграційний процес країни призупиняється.

Перша декада ХХІ ст. для України стає складним періодом боротьби між європейським та євразійським інтеграційними проектами (Єдиний економічний простір — ЄЕП), а Л. Кучма активно розіграє карту багатовекторності, намагаючись бути задіяним певною мірою в обох інтеграційних проектах. Однак вступ України в Митний союз під егідою РФ унеможливив самостійний вступ до СОТ, що закривало перспективи створення зони вільної торгівлі з ЄС.

Напередодні парламентських виборів 2002 р. в Україні налічувалось 127 політичних партій, що, звичайно, не мало нічого спільного з реальною демократією, бо більшість з них створювалися виключно під вибори представниками фінансово-промислових груп, щоб відібрати голоси конкурентів. До Ради пройшли шість партій та блоків, серед них пропрезидентський блок «За Єдину Україну!». Опозиційні сили згуртувалися у виборчий блок «Наша Україна», який очолив звільнений з посади прем'єр-міністра В. Ющенко. Його союзницею стала Ю. Тимошенко, яка сформувала навколо своєї партії «Батьківщина» виборчу коаліцію «Блок Юлії Тимошенко». Змішана виборча система дозволила отримати 175 місць у Верховній Раді представникам пропрезидентської сили. Опозиційна «Наша Україна», вигравши перегони за пропорційними списками, отримала тільки 112 мандатів в Раді. Важливою особливістю нового складу ВРУ стає зменшення майже в два рази фракції комуністів, яка перестала бути найбільшою у парламенті. Але 60 депутатів могли допомогти в корекції зовнішньополітичного курсу країни.

У вересні 2003 р. Рада підтримала угоду про приєднання до російського інтеграційного проекту — Єдиного економічного простору (ЄЕП), незважаючи на критику з боку опозиційних сил. 19 вересня Л. Кучма разом з президентами Росії, Казахстану та Білорусі в Ялті підписали угоду про створення ЄЕП, а 20 квітня 2004 р. Верховна Рада ратифікувала цей документ.

У той же час, на початку 2004 р. після зустрічі Л. Кучми з німецьким канцлером Г. Шредером в Die Welt вийшла стаття під амбіційною назвою «Мета — вступ до Європейського Союзу», яка засвідчувала євроінтеграційні цілі України.

Відповідно, дихтомія стає визначною рисою зовнішньої політики України у той час, хоча крен в бік російських інтеграційних проєктів відчувається все сильніше. Однією з тез, що допомагає владі обґрунтовувати власну політику, стає впровадження в ЄС в 2004 р. на тлі масштабного розширення Європейської політики сусідства (ЄПС), яка ставила в один ряд південних (африканські та азійські середземноморські країни) та східних (нові незалежні держави) сусідів Євросоюзу. Нова політична ініціатива пропонувала привілейовані відносини та поступову адаптацію для 16 нових сусідів до європейських норм та стандартів без гарантій членства в ЄС.

Зміна зовнішньополітичного курсу України відбувається після Помаранчевої революції, яка привела до влади В. Ющенка. Революційні події розгорнулися у листопаді-грудні 2004 р. на тлі масштабних фальсифікацій президентських виборів на користь тодішнього прем'єр-міністра та лідера провладної Партії регіонів В. Януковича. Внаслідок революційних подій були внесені зміни до Конституції, які розширили можливості парламенту. І хоча зовнішня сфера залишилась у компетенції президента, позиція прем'єр-міністра, кандидатуру якого висувала парламентська коаліція, могла не співпадати з президентським баченням зовнішньополітичного вектору країни. Внаслідок призначення Верховним Судом повторного голосування (по суті, третього туру президентських виборів) В. Ющенко здобуває перемогу — за нього проголосувало 51,99 % українців.

На тлі Помаранчевої революції, яку підтримали на Заході як сигнал про перемогу демократичного вектору розвитку країни, у лютому 2005 р. було підписано новий План дій з ЄС, а Україна отримала на три роки статус «спеціального сусідства». Програма співпраці передбачала проведення масштабних демократичних реформ в Україні, інтенсифікацію діалогу з ЄС в економічній, енергетичній, культурній та освітніх сферах. Але практична реалізація цих завдань мала серйозні проблеми через постійні політичні кризи, з якими стикається країна протягом каденції В. Ющенка.

Президенту Ющенку прийшлося працювати з трьома скликаннями Ради, але в жодній з них у президента не було більшості, що створювало певні проблеми для реалізації євроінтеграційного курсу країни в умовах функціонування парламентсько-президентської моделі.

На парламентських виборах 2006 р. євроінтеграційна тема була найбільш представлена в програмі Нашої України та частково в програмі Партії регіонів, яка обіцяла «реальну євроінтеграцію за умов захисту національних інтересів»¹. Блок Юлії Тимошенко (БЮТ) та Соціалістична партія (СПУ) були більш сконцентровані на соціально-економічній політиці, тому пропонували виборцям «гармонійну зовнішню політику». Прихильниками євразійського вектору залишаються тільки комуністи, але вони не мали значної підтримки серед українців.

---

¹ Передвиборча програма партії всеукраїнське об'єднання «Батьківщина». URL: <http://surl.li/leffe>

Незважаючи на те, що більшість мандатів (186) в Раді отримала Партія регіонів, у «Помаранчевої коаліції» (Наша Україна, БЮТ та СПУ) вистачало голосів на формування уряду. Головними зовнішньополітичними цілями коаліції було повноправне членство в ЄС та вступ до НАТО за результатами референдуму¹.

Однак через домінування власних політичних амбіцій та певну недовіру між союзниками коаліція так і не запрацювала, а ініціативу перебирає Партія регіонів, на бік якої переходить СПУ. Зовнішньополітична програма нової коаліції має зовсім інші цілі, поєднуючи створення умов для повноправного членства в ЄС з завершенням робіт по створенню Єдиного економічного простору².

Президент В. Ющенко призначає прем'єром свого опонента на президентських виборах В. Януковича. І хоча відмови від євроінтеграційного курсу не відбувається, через конфлікти між президентом, парламентом та прем'єр-міністром реалізація поставлених завдань постійно гальмувалась.

У вересні 2006 р. Ющенко розпускає Верховну Раду, що призводить до політичної кризи та нових виборів у 2007 р., які знову принесли перемогу Партії регіонів (34,37 %). Друге місце в політичній гонці виборює БЮТ (30,71 %), а пропрезидентський блок «Наша Україна — Народна самооборона» залишився на третьому місці з досить скромним результатом — 14,15 %.

Однак цього разу лідери демократичних сил змогли об'єднатися та створити уряд на чолі з Ю. Тимошенко, хоча це не привело до пришвидшення євроінтеграційного курсу. Після вступу до СОТ в 2008 р. Україна нарешті змогла розпочати переговори щодо підписання Угоди про асоціацію та створення Зони вільної торгівлі з ЄС. Але через те, що парламентська коаліція існувала тільки на папері, а в реальності палав конфлікт між президентом та прем'єром, законотворча діяльність часто була паралізована, а блокування парламентської трибуни стає звичайною практикою.

Не слід забувати, що на Заході також не були зацікавлені в підтримці інтеграційних прагнень України: на Бухарестському саміті НАТО Україні відмовили в наданні Плану дій щодо членства, а ЄС пропонує Україні разом з іншими «східними сусідами» (Білорусь, Молдова, Грузія, Вірменія та Азербайджан) ініціативу «Східне партнерство». Головна мета цієї політики — політична асоціація та економічна інтеграція, а також лібералізація візового режиму без гарантій майбутнього членства (на відміну від угод про асоціацію з країнами ЦСЄ та балканськими державами).

---

¹ *Голос України. 24 червня 2006.*

² *Голос України. 14 липня 2006.*

Політична боротьба 2000-х рр. знаходить відображення й в суспільній свідомості: якщо на початку 2000-х рр. євроінтеграційний рух підтримує 55-65 % українців, то у другій половині — від 40 до 52 %¹.

Перемога В. Януковича на президентських виборах 2010 р. та повернення до формату президентсько-парламентської республіки ще більше актуалізувало геополітичний вибір України. На початку президентської каденції Януковича євроінтеграція залишається головним зовнішньополітичним напрямком (на відміну від євроатлантичної). У прийнятому 2 липня 2010 р. Законі «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» пріоритетним напрямком розвитку України залишається «забезпечення інтеграції в європейський політичний, економічний та правовий простір задля вступу до ЄС»². Населення підтримує євроінтеграційні прагнення влади — 52,8 % українців готові до інтеграції в ЄС³.

Восени 2011 р. були завершені переговори України та ЄС щодо створення зони вільної торгівлі та підписання Угоди про асоціацію, хоча вона і відрізнялась від тих, що були укладені з державами Центрально-Східної та Південно-Східної Європи. Але головною проблемою на шляху до ЄС стають політичні дії української влади. Судові процеси над лідерами опозиції Ю. Луценком та Ю. Тимошенко викликають різку критику в Євросоюзі.

Напередодні парламентських виборів 2012 р. пришвидшення євроінтеграційного курсу (підписання Угоди про Асоціацію та Зону вільної торгівлі та встановлення безвізового режиму з ЄС) обіцяли дві провідні партії — Партія регіонів (ПР)⁴ та всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»⁵. Вони отримали найбільшу кількість мандатів: 185 (ПР) та 101 (Батьківщина). Партії «УДАР» та «Свобода» в передвиборчих програмах не приділяли увагу зовнішній політиці, а комуністи традиційно виступали за «дружбу з Росією та Білоруссю». Таким чином, європейську інтеграцію підтримували як президентська сила (ПР), так і найбільша опозиційна фракція — Батьківщина. Однак повернення до президентсько-парламентської республіки обмежувало можливості парламентського впливу на політику держави.

Незважаючи на передвиборчі обіцянки, Янукович восени 2013 р. відмовився від підписання Угоди про асоціацію. Це спричинило масові протести в країні, які переросли в Революцію Гідності та перезавантаження влади в державі.

---

¹ Якименко Ю., Пашков О. Україна на шляху до ЄС: оцінки, думки і сподівання громадян. URL: <https://cutt.ly/fwX1A7fw>

² Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». 1 липня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

³ Якименко Ю., Пашков О. Там само.

⁴ Передвиборча програма політичної партії Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина». URL: <http://surl.li/lefet>

⁵ Передвиборча програма партії «Блок Петра Порошенка». URL: <http://surl.li/lefge>

Кінець першої декади ХХІ ст. був складним для македонської влади — в 2008 р. вперше з часів незалежності країна пішла на дострокові вибори. Одним з каталізаторів кризи стає інтеграційний чинник, бо на Бухарестському саміті НАТО Македонія не отримала пропозиції щодо членства через вето Греції.

Представники албанської партії ДСІ заявили, що в парламенті відсутня більшість для прийняття євроінтеграційних рішень. Для того, щоб розблокувати роботу Зборів були призначені дострокові вибори.

На тлі «національного розчарування», яке спричиняє гальмування інтеграційного курсу країни, в суспільстві зростає підтримка націоналістичних ідей ВМРО-ДПМНЄ, яка створює передвиборчу коаліцію у складі 19 партій та обіцяє розблокувати інтеграційний процес без загроз для державного суверенітету. СДСМ займає більш помірковану зовнішньополітичну позицію та демонструє готовність йти на поступки Греції заради реалізації інтеграційних прагнень.

Парламентські вибори влітку 2008 р. були найбільш складними в історії країни, бо супроводжувалися сутичками в албанських районах через суперечку двох етнічних партій — Демократичного союзу за інтеграцію (ДСІ) та Демократичної партії албанців (ДПА). Відповідно, в ОБСЄ визнали, що ці вибори в албанських районах не відповідали демократичним стандартам, тому що влада не змогла забезпечити дотримання виборчої процедури та зупинити акти насильства¹. Представник ЄС в Македонії Е. Фьоре назвав хід виборів «трагедією для країни, яка хоче бути успішною в процесі євроінтеграції». В проблемних районах за два тижня відбулися нові вибори.

Результати виборів були дуже успішними для правлячої партії ВМРО-ДПМНЄ, яка у коаліції «За кращу Македонію» отримала майже 49 % голосів. Блок «Сонце – Коаліція за Європу», що об'єднує СДСМ з низкою невеликих партій, зміг отримати тільки 27 мандатів. Це дозволило правим знову сформувати коаліційний уряд на чолі з Н. Груєвським за участю албанської партії ДСІ. Граючи на національних почуттях та використовуючи популізм, Груєвський залишається при владі до 2016 р.

Наприкінці 2010 р. уряд прийняв Національну програму адаптації законодавства до правового доробку ЄС. Але на думку С. Орданоського, головним завданням Н. Груєвського під час прем'єрства було «голосно говорити про європейські реформи та тиснути на Брюссель для прискорення інтеграції». Але обіцяні реформи були дуже вибірковими — лише у тих сферах, що відповідали інтересам партії. Тому суперечка з Грецією була ідеальним приводом для гальмування інтеграції до НАТО та ЄС².

---

¹ *Early Parliamentary Elections, 1 June 2008. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/fyrom/57980>*

² *Ordanoski S. The story of Macedonian populism: «All we want is everything!». The Western Balkans and the EU: «the hour of Europe» / Edited by Jacques Rupnik. Paris, May 2011. P. 101.*

Отримавши мандат довіри від виборців в 2008 р. уряд презентує скандальний культурний проект «Скоп'є-2014», який передбачає забудову столиці музеями, театрами та пам'ятками історичним діячам, які, на думку авторів, мали відношення до Македонії. Саме в такий спосіб влада намагалася нав'язати суспільству суперечливий історичний наратив, який мав продемонструвати спадковість македонської ідентичності від античних часів до сучасності. В контексті політики «антиквізації» в центрі столиці з'явилися монументи Олександру Македонському та його батьку — царю Пилипу II Македонському, що формує міф про походження етнічних македонців від стародавнього роду. Зрозуміло, що культурно-історична політика викликала обурення з боку Греції та знижує шанси на успіх євроінтеграції країни.

С. Вакнін (колишній радник прем'єра Н. Груєвського) називає головною складовою цього проекту не антигрецьку, а антиалбанську сутність, завдяки чому планували «маргіналізувати албанську меншину та заперечити її участь у формуванні македонської ідентичності»¹. Враховуючи роль албанських партій в формуванні коаліцій це могло б спричинити політичні кризи та зростання міжетнічної напруги, що зашкодило б євроінтеграційним планам Македонії. У той же час дослідники зазначають, що незважаючи на досить зневажливе ставлення до албанців, Н. Груєвському вдавалося довгий час залучати їх до урядових коаліцій через «технократичний відтінок корпоративного принципу розподілу влади»².

Однак в цілому політика ВМРО-ДПМНС більш відповідала ідеям євроскептицизму, які все більш знаходили підтримку серед суспільства, особливо на тлі економічної кризи в ЄС та призупинення його розширення. Македонська влада через ЗМІ наголошувала на «власних економічних та соціальних успіхах», на відміну від країн Євросоюзу. Македонські інтелектуали, що підтримували правий уряд все частіше говорили про необхідність пошуку нових партнерів замість ЄС, серед яких називали Росію та Туреччину³.

Внаслідок чергової політичної кризи навесні 2011 р. Збори знову розпускають, але, незважаючи на критику на адресу ВМРО-ДПМНС, партія знову перемагає на виборах, обіцяючи вступ до ЄС та НАТО без врахування вимог Греції. Таку політику уряду підтримає 45% громадян країни⁴.

Македонський уряд намагається позбутися вето Греції через Міжнародний суд в Гаазі, куди держава звертається з позовом в 2011 р., звинувативши Грецію в блокуванні вступу країни до ЄС та НАТО. У грудні того ж року Суд ухвалив рішення на користь Македонії, зазначивши, що

---

¹ Vaknin S. *Macedonia: A Nation at a Crossroads*. Narcissus Publications, 2011. P. 547.

² Ordanoski S. *Там само*. P. 99.

³ Stefoska I, Stojanov D. *A tale in stone and bronze: old/new strategies for political mobilization in the Republic of Macedonia*. *Nationalities Papers*. 2017 Vol. 45, No 3. P. 365.

⁴ «The Name Dispute 2013» was conducted by the Institute for Democracy «Societas Civilis» and the Macedonian Center for International Cooperation. URL: <https://clipr.cc/8YFwc>

Греція не має права блокувати членство Македонії ані в ЄС, ані в НАТО. Але це рішення не змінило позицію Греції, яка мала відповідні гарантії від ЄС.

Гальмування переговорів про вступ з боку ЄС викликає незадоволення серед населення, особливо серед македонського етносу: у 2010 р. 72 % етнічних македонців не довіряли політиці ЄС щодо країни, 50 % вважали, що їх країна останньою вступить до ЄС. З іншого боку, жорстка риторика македонських правих, які позиціонують себе «захисниками національних інтересів» на відміну від соціал-демократів, знаходить все більшу підтримку в суспільстві, а кількість противників компромісу з Грецією зростає з 45 % у 2011 р. до 62 % у 2013 р.¹

У квітні 2014 р. в республіці були оголошені треті поспіль дострокові вибори, в яких брали участь понад 50 політичних партій, серед яких переважна більшість — у складі передвиборчих блоків. Майже половина партій долучилась до коаліції з ВМРО–ДПМНС, яка втретє здобуває перемогу, а Н. Груєвський знову очолює коаліційний уряд.

Опозиційна СДСМ на знак протесту оголосила вибори недійсними та почала блокувати роботу парламенту, а також розпочала кампанію в ЗМІ, звинувативши Н. Груєвського в фальсифікації виборів та корупції. Країна вступає в серйозну політичну кризу: на вулиці виходять прихильники та противники прем'єра, робота парламенту частково паралізована.

За посередництвом ЄС влітку 2015 р. між основними політичними партіями було підписано Пржинську угоду, за результати якої створювався перехідний уряд за участю представників СДСМ, призначався новий прокурор для розслідування діяльності Груєвського а сам прем'єр мав подати у відставку в середині грудня (за 120 днів до дострокових виборів).

Навесні 2016 р. Македонію охопили масові акції протесту проти правлячої ВМРО–ДПМНС через рішення президента Г. Іванова (від цієї ж політичної сили) про припинення розслідування щодо Груєвського та низки політиків, пов'язаних з прослуховуванням громадян. Протести були підтримані СДСМ та іншими політичними партіями, а журналісти назвали ці події «кольоровою революцією». Безумовно, що в цілому македонські події мали спільні риси з українськими, насамперед, через протести населення проти авторитарного стилю керування, порушення закону та корупції. До того ж на мітингах прихильників владних сил (В. Януковича в Україні та Н. Груєвського в ПМ) лунали заклики проти членства в НАТО та ЄС. В обох випадках до розв'язання політичної кризи долучається Євросоюз, виступаючи посередником між владою та опозицією, але через жорстку конфронтацію сторін досягти прогресу було досить складно. Дату виборів в Македонії було перенесено на грудень.

Результати парламентських виборів кінця 2016 р. принесли мінімальну перемогу коаліції на чолі з ВМРО–ДПМНС, яка отримала 51 мандат. Її

---

¹ *Ordanoski S. Там само. Р. 102–103.*

головний суперник — СДСМ здобула 49 місць та перемогу в столиці. Союзник ВМРО–ДПМНЄ — албанська ДСІ також втратила значну частину підтримки виборців. Демократична партія албанців (ДПА) отримала тільки 2 мандата, пропустив вперед нові албанські політичні сили — Рух БЕСА (5 мандатів) та коаліцію «Албанський альянс» (3 мандата).

Переговори щодо формування коаліційного уряду затягнулися через відмову ВМРО–ДПМНЄ визнати албанську мову другою офіційною мовою уряду. Внаслідок цього колишній союзник албанська ДСІ погодилась увійти в коаліцію з СДСМ та ДПА та сформувати уряд на чолі із З. Заєвим. Програма нового уряду була зосереджена на інтеграції країни до ЄС та НАТО. Заради цього влада була готова погодитися на зміну назви держави, щоб зняти вето Греції.

У той же час політичні кризи в Македонії отримали негативну оцінку від Єврокомісії, яка зафіксувала у звіті «серйозне спотворення реальних результатів реформ через політичну кризу в країні»¹.

Угода про асоціацію, яку український уряд мав підписати восени 2013 р. на саміті «Східного партнерства» у Вільнюсі хоча і не відкривала прямих перспектив членства, але виводила євроінтеграцію України на новий рівень — до політичної асоціації та економічної інтеграції. Однак 21 листопада 2013 р. уряд М. Азарова призупиняє процес підготовки до підписання, що спричиняє масові акції протесту по всій країні — «Євромайдан». На саміті у Вільнюсі президент В. Янукович заявив, що підписання Угоди про асоціацію для України не на часі. Після силового розгону мирних протестувальників в Києві в ніч на 30 листопада протест виходить на інший рівень та переростає в Революцію Гідності. Євросоюз виступає посередником в організації переговорів між владою та парламентською опозицією, яка підтримує протестувальників. Після трагічних розстрілів в центрі Києва у лютому 2014 р. В. Янукович погоджується на повернення до парламентсько-президентської моделі та проведення дострокових президентських виборів не пізніше грудня 2014 р. Але наступного дня від втікає з країни, що спричиняє перезавантаження влади в Україні.

Верховна Рада бере на себе всю відповідальність за процеси, що відбуваються в країні, та призначає дострокові президентські вибори. Одночасно були внесені зміни до Конституції, які повернули державу до парламентсько-президентської республіки. Українська влада наполягає якомога швидше підписати Угоди про асоціацію (УА), але в ЄС вважають, що такий документ не можна підписувати до обрання нової влади. У підсумку було знайдено компромісне рішення: угоду розділили на дві частини — економічну та політичну. Політичну підписали 21 березня в Брюсселі, а

---

¹ Commission staff working document. *The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2015 Report. EU Enlargement Strategy.* URL: <https://clipr.cc/5x80Z>

економічну — вже після обрання президентом України П. Порошенка в червні 2014 р. Цим документом було передбачено створення Зони вільної торгівлі (ЗВТ) між ЄС та Україною. 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували УА, а 1 січня 2017 р. вона нарешті набрала чинності в повному обсязі.

Згідно УА, основними цілями асоціації були названі поступове зближення ЄС та України, посилений політичний діалог та економічна співпраця, а також зміцнення регіональної безпеки¹. У той же час документ не передбачав асоційованого членства та подальших переговорів про вступ до ЄС.

На позачергових парламентських виборах, що відбулися восени 2014 р. до Верховної Ради пройшли проєвропейські сили, які акцентували увагу на реалізації євроінтеграційних прагнень України. «У сфері зовнішньої політики пріоритетом для партії є повноцінне членство України в Європейському Союзі, щоб жити в «сім'ї вольній, новій», – зазначено у передвиборчій програмі БПП², яка отримала 132 мандата в Раді.

Європейську Україну обіцяли в «Народному фронті», який отримав 82 місця в Раді [29], та Батьківщині, що здобула тільки 19 мандатів³.

Інші парламентські партії — об'єднання «Самопоміч» та Радикальна партія Олега Ляшка, хоча й не акцентували увагу на євроінтеграції, але підтримували заданий зовнішньополітичний вектор держави. Тільки Опозиційний блок (29 депутатів) продовжує агітувати за євразійський вектор. Підтримка євроінтеграційного курсу в суспільстві цей час досягає позначки в 60,6 %⁴.

Відповідно, президент та парламентська більшість (і сформований нею уряд) були прихильниками європейської інтеграції країни, що відкривало реальні можливості для пришвидшення цього курсу. Україна розпочинає реформи, необхідні до наближення до ЄС. З 11 червня 2017 р. починає діяти безвізовий режим з ЄС для громадян України.

У лютому 2019 р. до Конституції України були внесені зміни про «незворотність європейського та євроатлантичного курсу», які підтримали 334 депутати українського парламенту. Проти виступила тільки фракція Опозиційного блоку та низка позафракційних депутатів. Це свідчило про владний консенсус щодо зовнішньополітичного курсу країни.

Президентські та дострокові парламентські вибори 2019 р. змінили владу в країні, але не змінили її зовнішньополітичного вектору. Президентські вибори навесні виграв актор Володимир Зеленський, а влітку його політична сила — партія Слуга народу отримає більшість в парламенті

---

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <http://surl.li/ixmlz>

² Передвиборна програма Партії регіонів Добробут - народу! Владу - регіонам! URL: <http://surl.li/lefgm>

³ Передвиборча програма партії «Народний фронт». URL: <http://surl.li/leffy>

⁴ Якименко Ю., Пашков О. Там само.

(254 мандата). Вперше в історії України в парламенті була сформована однопартійна більшість, в передвиборчій програмі якої тема євроінтеграції була прописана суто прагматично (виконання УА)¹.

Інші парламентські партії — Європейська солідарність, Батьківщина та Голос — також відстоюють євроінтеграційний напрямок, обіцяючи проводити необхідні реформи, щоб привести Україну в ЄС. Поміркований проросійський вектор в Раді ІХ-го скликання представляє тільки Опозиційна платформа-За життя!², яка залишається в меншості.

Однак, незважаючи на євроінтеграційні зобов'язання Слуг народу, реальний темп євроінтеграційних реформ поступово знижується. Якщо в 2015 р. було виконано 95 % річних завдань з Угоди про асоціацію, в 2018 р. — 68 %, то в 2019 р. — 48 %, а в 2020 р. — тільки 34 %³.

Македонія на шляху до ЄС в 2018-20 рр. зіткнулася з низкою проблем, серед яких найбільш серйозним стає процес зміни назви країни для подолання грецького вето. Прихід до влади СДСМ сприяє активізації переговорного процесу з Афінами.

Наприкінці 2017 р. в Брюсселі пройшла зустріч представників Греції та Республіки Македонія при посередництві ООН, на який було досягнута згода розпочати переговори щодо зміни назви. На початку 2018 р. під час зустрічі прем'єрів двох держав на форумі в Давосі македонська сторона відмовилась від політики «антиквізації», яку проводила ВМРО-ДПМНС, повідомив про перейменування аеропорту Олександра Великого в Міжнародний аеропорт Скоп'є та траси «Олександр Македонський» в «Трасу Дружби».

Активізації євроінтеграції балканських країн сприяє головування Болгарії в ЄС та прийняття Стратегії розширення ЄС для Західних Балкан⁴. У травні 2018 р. в Софії пройшла перша з 2003 р. зустріч ЄС — країни Західних Балкан, де була підтверджена європейська перспектива балканських країн, хоча і без визначення чітких дат. У той же час французький президент Е. Макрон наполягав, що розширенню має передувати масштабна реформа самого ЄС⁵. Це свідчило про відсутність консенсусу в ЄС щодо подальшого розширення.

2 червня 2018 р. уряди Греції та Македонії дійшли згоди щодо перейменування, незважаючи на масові акції протесту, які охоплювали обидві країни. Македонська сторона погодилась перейменувати державу на Республіку Північну Македонію та відмовитися від використання символів, що складають культурно-історичну спадщину Греції.

---

¹ *Передвиборча програма Партії Регіонів*. URL: <http://surl.li/lefefn>

² *Передвиборча програма партії «Слуга народу»*. URL: <http://surl.li/leffj>

³ *Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2015-2020*. URL: <http://surl.li/lefhl>

⁴ *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2018). A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans*. URL: <https://clipr.cc/tLdB1>

⁵ *Reakcije nakon Samita u Sofiji: Proširenje kao zabranjena rep.* URL: <https://clipr.cc/4cvC4>

17 червня у присутності Верховного представника з іноземних справ ЄС Ф. Могерні та єврокомісара з розширення Й. Гана була підписана відповідна Преспанська угода¹ між двома державами. 20 червня документ ратифікують македонські Збори.

Натомість серед македонської влади не було єдності щодо документу: найбільш активно Угоду критикували в ВМРО–ДПМНС. Так, Президент країни Г. Іванов від цієї політичної партії визнав документ неприйнятним та відмовився його підписувати «через шкоду для країни»². Лідер ВМРО–ДПМНС Х. Міцкоський назвав Преспанську угоду «капітуляцією Македонії» та вимагав проведення обов'язкового, а не консультаційного референдуму³.

30 липня 2018 р. Збори 68 голосами без присутності депутатів від ВМРО–ДПМНС прийняли рішення про проведення консультаційного референдуму, на який зміну назви країни поєднали з її інтеграційними планами. «Підтримуєте ви членство в НАТО та ЄС, приймаючи угоду між Республікою Македонією та Грецією?» — запитували громадян на референдумі.

ВМРО–ДПМНС агітує за бойкот референдуму, наполягаючи на захисті національної гордості і це дає результат: явка склала тільки 37 % (при необхідних 50%+1 голос), що позбавляло його юридичної сили. Хоча 94 % тих, хто прийшов підтримали перейменування задля реалізації інтеграційного курсу країни.

Через нелегітимність референдуму основну відповідальність щодо перейменування як важливого кроку на шляху до євроатлантичної та європейської інтеграції країни бере на себе парламент, де опозиція мала всі шанси заблокувати цей процес — для прийняття правок до Конституції необхідна конституційна більшість. Під час дебатів обидві політичні сили апелювали до результатів народного волевиявлення: СДСМ посилалась велику підтримку, а ВМРО–ДПМНС — на те, що македонці бойкотували референдум.

Восени 2018 р. у Зборах йде активна робота щодо підготовки конституційних змін. 11 січня 2019 р. в парламенті відбулося останнє голосування за нову назву країни. Рішення про перейменування було прийнято мінімальною кількістю голосів — 81 депутат з необхідних 80. Тих, хто голосував проти або утримався, не було. Таким чином, опозиційна ВМРО–ДПМНС не наважилась виступити проти та позбавити країну шансу на вступ до НАТО та ЄС.

Після ратифікації Преспанської угоди грецьким парламентом, 12 лютого країна офіційно змінила назву на Республіку Північна Македонія. 27 березня 2020 р. Республіка Північна Македонія стала 30 членом НАТО.

---

¹ *EU-Western Balkans summit: Is enlargement in sight? 2019. URL: <https://clipr.cc/AB1s7>*

² *Иванов нема да го потпише договорот за името со Грција. DW. 13.06.2018. URL: <https://goo.su/aaaje>*

³ *Мицкоски: Договорот е капитулација за Македонија. Sitel. 12.06.2018. URL: <http://surl.li/lefgu>*

Але перейменування країни не пришвидшило процес вступу до ЄС, який Рада Міністрів Євросоюзу ще в червні 2018 р. обіцяла розпочати за рік. Але влітку 2019 р. дату переговорів було знову перенесено через протидію Франції, Данії та Нідерландів.

Важливу роль в євроінтеграції Північної Македонії зіграв Брюсельський саміт ЄС 2019 р., порядок денний якого включав питання розширення ЄС на Балканах. Напередодні зустрічі європейських лідерів лунали різні думки щодо майбутнього розширення. Єврокомісар з питань розширення Й. Хан підтримував включення балканських країн до ЄС: «Нехай не буде сумнівів, що місце Західних Балкан знаходиться всередині ЄС»¹. Публічну підтримку Балканам висловила німецька канцлерка А. Меркель. Однак французький президент Е. Макрон продовжував наполягати, що розширенню ЄС має передувати внутрішні реформування: «Я більш ніж скептично ставлюсь до тих, хто каже, що майбутнє Європи полягає в подальшому розширенні, коли ми не можемо досягти згоди між 28 країнами»². У той час наднаціональні чиновники звинуватили Францію в «історичній помилці» щодо процесу вступу Північної Македонії та Албанії, а прем'єр-міністр ПМ З. Заєв написав у Twitter: «Ми наполегливо попрацювали та готові вирішувати всі виклики, які постають із цим процесом».

Гальмування процесу євроінтеграції з боку ЄС, незважаючи на зміну назви країни, викликає розчарування та чергову політичну кризу в Північній Македонії, а прем'єр-міністр З. Заєв приймає рішення про відставку та призначення дострокових виборів. Вони мали відбутися навесні 2020 р., але через пандемію COVID-19 пройшли тільки влітку. Напередодні запланованих виборів, у березні 2020 р. Рада міністрів ЄС нарешті погодилась призначити дату переговорів про вступ Північної Македонії, які мали розпочатися до кінця року.

Парламентські вибори у липні 2020 р. фактично розділили голоси виборців за провідні партії навпіл: коаліція СДСМ–Рух БЕСА отримала 46 мандатів, а коаліція під егідою ВМРО–ДПМНС — 44. Оскільки жодна з партій не мала більшості, головним стає питання про формат нової урядової коаліції. Тому в гру знову вступають албанські партії: ДСІ погоджується на участь в коаліції за умови, що прем'єром стане етнічний албанець. СДСМ та ВМРО–ДПМНС категорично відмовляються від такої пропозиції. Після переговорів ДСІ нарешті відмовилась від попередніх вимог щодо прем'єра з албанським походженням та погодилась увійти до коаліції з СДСМ за певних вимог: наступним технічним прем'єром (на період 100 днів до виборів) може стати етнічний албанець, якщо його підтримають інші члени коаліції. Відповідно, підтримка євроатлантичних та євроінтеграційних рішень з боку

---

¹ *EU-Western Balkans summit ... Там само.*

² *Ohrid Framework Agreement ... Там само.*

албанських партій значно підвищила їх статус в політичному житті країни та сформувала нові політичні вимоги для албанського етносу.

Однак восени 2020 р. вето на початок переговорів про членство Північної Македонії застосувала Болгарія через суперечки щодо історії та мови. Це рішення Софії викликало розчарування в Брюсселі, а європейська інтеграція ПМ знову опинилася під загрозою через зовнішній чинник. Президент держави С. Пендаровски зазначив, що переговори щодо македонської ідентичності та мови не буде.

На черговому саміті ЄС — Західні Балкани в жовтні 2021 р. лідери ЄС висловили підтримку євроінтеграції балканських країн. Але на зустрічі Раді міністрів ЄС в грудні 2021 р. дату початку переговорів з ПМ так і не змогли назвати через вето Болгарії.

Безумовно, що нові вимоги від членів ЄС та гальмування євроінтеграції ПМ з боку Франції та низки інших країн ЄС викликають незадоволення політикою македонських соціал-демократів, які погодились змінити назву країни, але не отримали дати навіть дати початку переговорного процесу.

Після поразки СДСМ на місцевих виборах восени 2021 р. прем'єр-міністр країни З. Заєв анонсує відставку, чим вирішила скористатися опозиційна ВМРО–ДПМНС для повернення до влад. Опозиційні депутати ініціювали голосування щодо довіри уряду, одна їм не вистачило одного голосу для кворуму через відсутність албанського депутата, який потім повідомив, що вбачає в таких діях негативні міжнародні наслідки для країни.

Відповідно, правляча коаліція на чолі з СДСМ отримала можливість обрати нового прем'єр-міністра, яким 17 січня 2022 р. було призначено нового голову СДСМ Д. Ковачевського. Серед першочергових завдань уряду він називає переговори з Болгарією, щоб зняти вето Софії на інтеграцію ПМ. Але обіцяє не вести жодних переговорів щодо питань македонської ідентичності.

Незважаючи на те, що ПМ та Україна не є членами ЄС, але їхні політичні партії давно вже включені в систему загальноєвропейських політичних партій, які представлені в Європарламенті. Так, в ПМ ВМРО–ДПМНС є членом Європейської народної партії, Ліберально-демократична партія – Альянсу лібералів та демократів за Європу, а Демократичне оновлення Македонії – Європейських Зелених¹. СДСМ залишається спостерігачем в Партії європейських соціалістів. Жодна партія етнічних албанців не пов'язана з загальноєвропейськими політичними партіями.

Низка українських (як парламентських, так і позапарламентських) партій мають статус спостерігача в Європейській народній партії: Батьківщина (з 2008 р.), Демократичний альянс (з 2011 р.), УДАР, об'єднання «Самопоміч» та Європейська солідарність. Членами Європейського Альянсу

---

¹ Ioannides I. *The Parliamentary Dimension of North Macedonia's Accession to the European Union. Policy Brief. 2019. No 18. P. 9.*

лібералів та демократів є Голос, Громадянська позиція, Європейська партія України та Сила людей. Партія зелених України є членом Європейської партії зелених. Таким чином, незважаючи на відсутність статусу кандидата в члени ЄС, українські політичні партії більшою мірою співпрацюють з загальноєвропейськими політичними партіями, що є важливим чинником для підтримки України в ЄС.

Таким чином, політичні партії ПМ та України грають важливу роль в інтеграційному процесі, артикулюючи суспільні інтереси. Однак різні політичні моделі створюють зовсім різні умови партійного впливу на зовнішньополітичні процеси: в Північній Македонії зовнішня політика уряду визначається парламентською коаліцією, а в Україні зовнішньополітична сфера є прерогативою президента. Трансформація політичної системи України в 2004 р. розширила можливості впливу на зовнішню політику для парламентських коаліцій. Повернення до старої владної моделі начебто пришвидшило євроінтеграційний курс, але у підсумку українська влада відмовилась від підписання Угоди про асоціацію. Існування «монобільшості» в українському парламенті після 2019 р. не гарантує виконання євроінтеграційних завдань через суттєве уповільнення темпів імплементації УА.

Євроінтеграційна стратегія є визначною для всіх провідних партій Північної Македонії, однак ВПРО-ДПМНС намагалася реалізувати цей курс виключно на національних засадах, відмовляючись від пошуку компромісу з Грецією. Така політика призвела до зростання євроскептичних настроїв серед населення. Політична воля СДСМ та албанських партнерів по урядовій коаліції дозволили розв'язати тривалу кризу, вступити в НАТО та розпочати предметний діалог щодо вступу до ЄС. Відповідно, інтеграційні проекти вимагають серйозних поступок та компромісних рішень, які можуть зачіпати навіть питання національної ідентичності.

Цікаво, що для обох країн основними перешкодами євроінтеграції виступає не стільки внутрішній, скільки зовнішній чинник, який вимагає корекції власної ідентичності на вимогу інших держав. Греція, використовуючи право вето вимагала від Північної Македонії відмовитися від будь-яких натяків на античну спадщину, а Росія, використовуючи гібридну війну, намагається втягнути Україну в свій інтеграційний проект, просуваючи тезу про «один народ». Відповідно, економічно пов'язана з Росією частина української еліти відстоювала або відверто проросійську політику, або намагалася балансувати між Заходом та РФ, що знаходило відображення як в програмах політичних партій, так і в діяльності президентів та урядів. Але таке балансування було приречено — рано чи пізно треба було робити остаточний вибір, який восени 2013 р. зробила українська влада, відмовившись від підписання УА, що викликало суспільні протести. Революція Гідності радикально змінює політичну палітру українського парламенту на користь євроінтеграції – всі провідні партії чітко визначають

вступ до ЄС як головну мету країни. Владний консенсус нарешті дозволяє підписати Угоду про асоціацію, запровадити ЗВТ та отримати безвізовий режим з ЄС для українських громадян.

Євроінтеграційний курс для Північної Македонії та України став серйозним випробуванням на консолідацію зусиль політичної еліти та суспільства заради приєднання до об'єднаної Європи. Українці виборювали євроінтеграційний вектор на Майдані, а македонці задля подолання грецького вето погодились навіть на змінити назву країни, що певним чином впливає на процеси формування македонської ідентичності.

Список використаних джерел і літератури:

- Голос України. 24 червня 2006.
Голос України. 14 липня 2006.
Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». 1 липня 2010 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2015-2020. URL: <http://surl.li/lefhl>
Иванов нема да го потпише договорот за името со Грција. DW. 13.06.2018. URL: <https://goo.su/aaje>
Из платформы деятельности СДСМ в предстоящий период. Македония: Путь к самостоятельности: документы. Москва, 1997. С. 304–309.
Мицкоски: Договорот е капитулација за Македонија. Sitel. 12.06.2018. URL: <http://surl.li/lefgu>
Передвиборна програма Партії регіонів Добробут - народу! Владу - регіонам! URL: <http://surl.li/lefgm>
Передвиборча програма партії «Блок Петра Порошенка». URL: <http://surl.li/lefge>
Передвиборча програма партії «Народний фронт». URL: <http://surl.li/leffy>
Передвиборча програма партії «Опозиційна платформа – За життя!». URL: <http://surl.li/leffq>
Передвиборча програма партії «Слуга народу». URL: <http://surl.li/leffj>
Передвиборча програма партії всеукраїнське об'єднання «Батьківщина». URL: <http://surl.li/leffe>
Передвиборча програма політичної партії Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина». URL: <http://surl.li/lefet>
Передвиборча програма Партії Регіонів. URL: <http://surl.li/lefen>
Постанова Верховної Ради України «Про основні напрямки зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. URL: <http://surl.li/lefef>
Програма Виборчого блоку політичних партій «Блок Юлії Тимошенко». URL: <http://surl.li/lefdt>
Спільна стратегія ЄС Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України, схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 року. URL: <http://surl.li/lefdh>
Стратегія інтеграція України до ЄС, затверджена указом Президента України 11 червня 1998 р. URL: <http://surl.li/lefdh>
Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <http://surl.li/ixmlz>
Українські ліві: між ленінізмом та соціал-демократією. Київ, 2000.
Чумаченко О.А. Політика Європейського Союзу щодо Республіки Македонія в 1990-х рр. – на початку 2000-х рр. Історичні студії суспільного прогресу. 2016. Вип. IV. С.

47–55.

Якименко Ю., Пашков О. Україна на шляху до ЄС: оцінки, думки і сподівання громадян. URL: <https://cutt.ly/fwX1A7fw>

«The Name Dispute 2013» was conducted by the Institute for Democracy «Societas Civilis» and the Macedonian Center for International Cooperation. URL: <https://clipr.cc/8YFwc>

Commission staff working document. The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2015 Report. EU Enlargement Strategy. URL: <https://clipr.cc/5x80Z>

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2018). A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans. URL: <https://clipr.cc/tLdB1>

Cooperation Agreement between the European Community and the former Yugoslav Republic of Macedonia. Luxembourg, 29 April 1997. URL: europa.eu/rapid/pressrelease_PRES-97-133_en.pdf

Early Parliamentary Elections, 1 June 2008. URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/fyrom/57980>

EU-Western Balkans summit: Is enlargement in sight? 2019. URL: <https://clipr.cc/AB1s7>

Ioannides I. The Parliamentary Dimension of North Macedonia's Accession to the European Union. *Police Brief*. 2019. No 18. 15 p.

Ohrid Framework Agreement. 13 August 2001. URL: <https://www.osce.org/skopje/100622>

Ordanoski S. The story of Macedonian populism: «All we want is everything!». *The Western Balkans and the EU: «the hour of Europe»* / Edited by Jacques Rupnik. Paris, May 2011. P. 95–108.

Reakcije nakon Samita u Sofiji: Proširenje kao zabranjena rep. URL: <https://clipr.cc/4cvC4>

Regional approach to the countries of South-Eastern Europe: compliance with the conditions in the Council conclusions of 29 April 1997. *Commission communication on operational conclusions Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, Former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania. COM (98) 618 final, 28 October 1998.* URL: <http://aei.pitt.edu/3354/1/3354.pdf>

Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia. URL: <http://surl.li/lefie>

Stefoska I, Stojanov D. A tale in stone and bronze: old/new strategies for political mobilization in the Republic of Macedonia. *Nationalities Papers*. 2017 Vol. 45, No 3. P. 356–369.

Support programme for the Former Yugoslav Republic of Macedonia in 2001. URL: <http://surl.li/lefhw>

The Phare Programme Annual Report 1996. Brussels, 24.03.1998. COM(1998) 178 final. URL: <http://aei.pitt.edu/6805/1/6805.pdf>

Vaknin S. Macedonia: A Nation at a Crossroads. Narcissus Publications, 2011. 727 p.

1.5. ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА РЕСПУБЛІКИ ПІВНІЧНА МАКЕДОНІЯ (1991-2021 рр.)

Перга Тетяна Юріївна,

кандидат історичних наук,

провідний науковий співробітник

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»,

м. Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8725-3451>

Екологічна політика Республіки Північна Македонія почала формуватись на початку 1990-х рр. Ще до проголошення незалежності, в 1991 р., в країні була прийнята конституція, деякі статті якої та пізніші доповнення посилаються на фундаментальні принципи сталого розвитку. Так, у поправці IV вони сформульовані таким чином: «громадяни Республіки Македонія... несуть відповідальність за сучасне і майбутнє своєї батьківщини». Конституція містить три стовпи, на яких ґрунтується концепція сталого розвитку, зокрема: економічний розвиток, соціальна справедливість та охорона навколишнього середовища. У документі записано, що «громадяни Республіки Македонія... вирішили створити Республіку Македонія як незалежну, суверенну державу, з наміром... гарантувати права людини та громадянські свободи, забезпечити... соціальну справедливість, економічне благополуччя та процвітання в житті особи і громади...». У ст. 8, §1, п. 10 констатується, що одним із принципів основоположних цінностей конституційного ладу Республіки Македонія є розвиток простору на основі міського та сільського планування з метою покращення соціального добробуту й охорони навколишнього середовища та природи. Право на здорове довкілля врегульовано в Конституції Республіки Македонія як соціальне право, яке гарантує громадянам проживання в здоровому середовищі. При цьому громадяни зобов'язані покращувати та охороняти навколишнє середовище, а республіка – забезпечувати умови для реалізації цього права (ст. 43). Конституція визначає, що свобода ринку та підприємництва може бути обмежена законом лише з міркувань захисту республіки, охорони природи та навколишнього середовища або здоров'я населення (ст. 55). Також у документі зазначено, що всі природні ресурси Республіки Північна Македонія, рослинний і тваринний світ, об'єкти загального користування, а також об'єкти та споруди, що становлять особливу культурну та історичну цінність, користуються особливою охороною і потребують захисту (ст. 56). Поправка XVII до Конституції Республіки Македонія визначає, що «в органах місцевого самоврядування громадяни безпосередньо та через представників беруть участь у прийнятті

рішень з питань місцевого значення, зокрема у сферах державних послуг, міського та сільського планування, охорони навколишнього середовища»¹.

Водночас Конституція — не єдиний документ, що заклав засади охорони довкілля в Північній Македонії. Протягом трьох десятиліть з часу проголошення незалежності в 1992 р. діяльність у цій царині перетворилась на важливий напрямок внутрішньої і зовнішньої політики країни. Доцільно виділити два етапи державної екологічної політики: до отримання статусу країни – кандидата в члени ЄС у 2005 р. і після цієї події.

Період 1990-х – початок 2000-х рр. характеризується створенням законодавчих та інституційних засад захисту довкілля. У 1996 р. в республіці набрав чинності Закон про навколишнє середовище, охорону та сприяння розвитку природи, який створив правову базу для розвитку екологічної політики та запровадив головні інструменти її впровадження, які до цього регулювалися окремими правовими актами. Було визначено права та обов'язки юридичних і фізичних осіб у сфері охорони довкілля; закладено основу для прийняття документів стратегічного характеру, впровадження екологічного моніторингу, надання доступу до інформації та визначено механізми контролю за виконанням відповідних юридичних норм. Закон зробив значний внесок у подальший розвиток екологічної політики Республіки Північна Македонія та підвищення обізнаності громадян. До сьогоднішнього дня він залишається головним правовим актом, що регулює багатовекторну діяльність в царині захисту довкілля і природних ресурсів країни.

У результаті його прийняття було створено державну Інспекцію з навколишнього середовища та підготовлено за участі представників уряду та неурядових організацій перший Національний план дій з охорони довкілля (NEAP). Загострення екологічних проблем, що залишились у спадок від Союзної Республіки Югославія та виникнення нових викликів унаслідок напливу біженців через конфлікт у Косово зумовив встановлення таких цілей екологічної політики країни на кінець 1990-х – початок 2000-х рр.: покращення якості повітря та водного шару; збереження біорізноманіття, особливо на озерах Охрид, Преспа та Дойран; відновлення та збереження лісів; зміцнення спроможності установ з управління навколишнім середовищем, які відповідали за моніторинг та виконання поставлених завдань². Наголосимо, що на Балканському півострові Республіка Північна Македонія стала однією з перших країн, які прийняли такий план.

Цього ж року було створено Міністерство охорони навколишнього середовища і фізичного планування Північної Македонії (MoEPP), яке відповідає за такі аспекти екологічної політики, як моніторинг стану навколишнього середовища; охорона від забруднення водного простору,

---

¹ *North Macedonia (Republic of) 1991 (rev. 2011)*. URL: <https://cutt.ly/0wx2x9qp>

² *Post-Conflict Environmental Assessment- FYR of Macedonia*. URL: <http://surl.li/lehlor>

грунтів, флори і фауни, а також повітря та озонового шару; захист від шуму та радіації; захист біорізноманіття, георізноманіття, національних парків і заповідних територій; відновлення забруднених ділянок довкілля; пропонування заходів щодо поводження з твердими побутовими відходами; просторове планування тощо¹. Пізніше Міністерство було призначено уповноваженою установою з реалізації зобов'язань, прийнятих країною у рамках глобальних кліматичних угод. Зокрема при ньому створено Національний координаційний центр РКЗК ООН.

У наступні роки до системи екологічного управління Республіки Північна Македонія були включені й такі установи, як Міністерство сільського, лісового та водного господарства; Міністерство економіки; Міністерство транспорту та зв'язку; Міністерств фінансів, які відповідають за розв'язання питань, що виникають у суміжних сферах у зв'язку зі зростанням антропогенного впливу на довкілля.

Обрання курсу на євроінтеграцію і прагнення вступити в ЄС зумовили прийняття Північною Македонією низки нормативних актів і стратегічних документів, серед яких — Стратегія екологічної свідомості, Стратегія та План дій Республіки Македонія щодо біорізноманіття (2003 р.), Стратегія моніторингу довкілля, Стратегія екологічної комунікації, Стратегія управління екологічними даними (2004 р.) тощо².

Відкриття європейської перспективи та набуття в 2005 р. статусу кандидата в члени ЄС кардинально змінило екологічну політику Республіки Північна Македонія. Другий національний план дій у сфері довкілля, прийнятий у 2006 р., не лише оновив і актуалізував завдання в царині захисту довкілля, а і зробив акцент на викликах, що постали перед країною у процесі наближення національної екологічної політики до політики ЄС³. До них було віднесено потребу акумулювати фінансування для вирішення екологічних завдань (необхідність в інвестиціях у сфері відходів, управління водними ресурсами та поводження з твердими побутовими відходами склала близько 270 млн євро) та реструктурувати і вдосконалити діяльність інституцій, залучених до системи екологічного управління й зміцнити їхній потенціал. План передбачав також проведення децентралізації управління в царині прийняття екологічно значущих рішень, що сприяло делегуванню повноважень та відповідальності місцевому самоврядуванню і підвищенню його спроможності у розв'язанні відповідних проблем⁴.

Одним із найголовніших завдань у процесі євроінтеграційного поступу стала адаптація національного законодавства до європейського, що зумовило прийняття в 2008 р. Національної стратегії екологічного наближення. Для виконання цього завдання було визначено десять секторів: горизонтальне

---

¹ Ministry of Environment and Physical Planning. URL: <http://surl.li/lehpa>

² Там само.

³ Second National Environmental Plan. 2006. URL: <http://surl.li/lehpj>

⁴ Там само.

законодавство, водне господарство, якість повітря, поводження з відходами, контроль промислового забруднення та управління ризиками, охорона природи, ліси, хімічні речовини, генетично модифіковані організми та шум.

Головні напрями екологічної політики Республіки Північна Македонія протягом перших десятиліть XXI ст. відображено у прийнятті низки документів довгострокового характеру. Серед них: Стратегія сталого розвитку лісового господарства (прийнята у 2006 р.), Національна транспортна стратегія на період 2007–2007 рр., Стратегія управління відходами Республіки Македонія на період 2008–2020 рр., Національна стратегія Механізму чистого розвитку Македонії на перший період зобов'язань Кіотського протоколу у 2008–2012 рр., Водна стратегія Республіки Македонія (прийнята у 2010 р.), Національна стратегія екологічних інвестицій на період 2009–2013 рр., Стратегія адаптації сектору охорони здоров'я до зміни клімату, що супроводжувалася Планом дій на період 2011–2015 рр., Стратегія розвитку сільського господарства та села на період 2013–2017 рр. та період 2018–2022 рр., Стратегія з навколишнього середовища та зміни клімату на період 2014–2020 рр., Національна стратегія сталого розвитку Республіки Македонія (прийнята у 2008 р.), Національна стратегія охорони природи на період 2017–2027 рр., Національна стратегія та план дій щодо біорізноманіття на період 2018–2023 рр. тощо¹.

Також Уряд Республіки Північна Македонія має плани реформувати податкову систему з метою більш ефективного вирішення екологічних проблем. Вони розробляються у руслі завдань, поставлених у вказаних вище документах, а також у Стратегії реформування податкової системи на період 2021–2025 рр., Стратегії розвитку енергетики Республіки Північна Македонія до 2040 р., національних планів скорочення викидів, що готуються для виконання зобов'язань країни в рамках Енергетичного співтовариства².

Щодо екологічного законодавства Республіки Північна Македонія, то його прийняття відбувається здебільшого шляхом внесення змін до чинних законів та розробки підзаконних актів. Хоча процес наближення до європейського законодавства відбувається повільними темпами, проте він співмірний з національними можливостями. Загалом екологічне законодавство країни має комплексний характер. З 2008–2009 рр. у країні використовується механізм оцінки впливу на довкілля нових законів. Крім того, механізм міжгалузевих консультацій, які є обов'язковими у процесі прийняття різних нормативних актів, сприяє інтеграції екологічних міркувань у галузеве законодавство.

Однак, не дивлячись на велику кількість документів стратегічного і концептуального характеру, маємо констатувати, що виконання деяких з поставлених у них завдань відбувається не в повній мірі. Головними

---

¹ Ministry of Environment and Physical Planning. Там само.

² Там само.

екологічними проблемами Північної Македонії є забруднення повітряного й водного простору, надмірна вирубка лісів, загроза зникнення ендемічних видів і зміна клімату.

Ще в першому Національному плані дій з навколишнього середовища було визнано, що забруднення повітря є найважливішою екологічною проблемою в країні. Половина міського населення Північної Македонії (особливо в містах Скоп'є, Велес, Битола та Тетово) стикається з проблемою сильного забруднення повітря, спричиненого головним чином промисловими підприємствами (наприклад, металургійними заводами, теплоелектростанціями) та транспортом. На додаток до газів і частинок, що містять діоксид сірки, вуглеводні, оксиди вуглецю та оксиди азоту, деякі з цих джерел забруднення викидають значні концентрації важких металів, таких як свинець, цинк і кадмій¹. Скоп'є, столиця Республіки Північна Македонія, є одним з найбільш забруднених міст Європи. У зимовий час рівень шкідливих частинок у повітрі часто досягає небезпечно високих показників, значно перевищуючи рівень безпеки, зазначений у рекомендаціях ВООЗ щодо якості повітря, що становить небезпеку для здоров'я як жителів, так і гостей країни. Значним джерелом забруднення повітря в містах, особливо в Скоп'є, є транспортні засоби. По-перше, багато з них є застарілими й не відповідають сучасним європейським стандартам. Так, середній вік легкових автомобілів складає 18,6 років, громадського транспорту — 17,8 років. По-друге, невпинно зростає частка легкових автомобілів й наразі вона досягає 77 % від усього автотранспорту. Великий внесок у забруднення повітря здійснюють і джерела виробництва електроенергії та тепла (у 2016 р. на них припав 91 % викидів SO₂, 41 % — NO_x, 38% — свинцю, 45 % — ртуті, 49 % — кадмію, 67 % — СО та близько 80 % різних парникових газів)².

Основними забруднювачами поверхневих і підземних вод у Північній Македонії є побутові та промислові стічні води (в країні нараховується понад 130 промислових об'єктів), а в сільськогосподарських районах — відходи тваринництва та сільського господарства. Значний тиск на навколишнє середовище спричиняють металургійні підприємства. Досить гостро стоїть і проблема сортування, а особливо — утилізації відходів³. Існуючі міські сміттєзвалища не відповідають умовам безпечної утилізації відходів, багато з них потребують суттєвої модернізації. Головним бар'єром для покращення ситуації в цій царині є нестача фінансування.

Щодо біорізноманіття, то в Північній Македонії збереглися велика кількість диких місцевих видів фауни, грибів і флори, включаючи численні види, віднесені Міжнародним союзом охорони природи до таких, що

---

¹ Там само.

² North Macedonia Environmental Performance Reviews. 2019. UNECE. URL: <http://surl.li/lehpq>

³ North Macedonia - Municipal waste factsheet 2021. EEA. URL: <http://surl.li/lehpw>

опинилися під загрозою зникнення і види, занесені до Європейського Червоного списку. Загалом у країні зареєстровано понад 16000 видів флори і фауни, в т.ч. 854 ендемічних. Однак цілісність майже всіх природних екосистем сьогодні знаходиться під загрозою унаслідок зростаючого антропогенного тиску і кліматичних змін, що призводить до їхньої деградації, та зростання загрози лісових пожеж. Втрата біорізноманіття продовжується, а популяції кількох рідкісних видів невпинно скорочуються¹.

Вказані проблеми, як і успіхи екологічної політики Республіки Північна Македонія відображає міжнародний Індекс екологічної ефективності (ЕРІ). За результатами ЕРІ-2020 країна зайняла 43-тє місце серед 180 країн світу, що свідчить про помітний прогрес у порівнянні з 2010 р., коли вона обіймала в цьому індексі 89-ту сходинку. Найпомітніші позитивні результати спостерігаються у таких секторах екологічної політики, як боротьба зі зміною клімату (11-тє місце), створення умов для життєздатності екосистем (23-тє місце). Водночас за показником втрати водно-болотних угідь країна посідає 153-тє місце, якості повітря – 145-тє місце, очищення стічних вод — 108-ме місце, усталеності сільського господарства — 76-тє місце, санітарії та якості питної води — 51-ше місце².

Не дивлячись на низку успіхів у кліматичній політиці, якій протягом останніх десятиліть приділяється велика увага, зміна клімату становить серйозний виклик соціально-економічному розвитку. Країна характеризується мінливим кліматом, який у поєднанні з підвищенням температури та більш екстремальними повенями, посухами та іншими погодними явищами, кількість яких збільшується у результаті зміни клімату, ставить під загрозу розвиток сільськогосподарського сектору країни та туризму. Зниження рівня снігового покриву може спричинити значні збитки гірськолижним курортам країни, більшість з яких розташовані на висоті 1200 – 1600 м над рівнем моря. З огляду на те, що 40% території країни вкрито лісами, зростання кількості пожеж унаслідок підвищення температури та зменшення кількості опадів може принести значні економічні збитки, включаючи зменшення біорізноманіття. Наприклад, між 1999 та 2012 рр. у Північній Македонії відбулось 2800 лісових пожеж, у результаті яких було спалено майже 130000 га лісових угідь. Економічні втрати країни склали 78 млн доларів США³.

Водночас Північна Македонія є бідною на внутрішні енергетичні ресурси і в значній мірі залежить від викопного палива (низькосортного бурого вугілля та нафти), гідроенергії та імпорту електроенергії. Головними джерелами виробництва електроенергії є викопне паливо (переважно буре вугілля) та гідроелектростанції, на частку яких припадає 64 % і 33 % генеруючих потужностей відповідно. На відновлювані джерела енергії

---

¹ *North Macedonia Environmental Performance Reviews. Там само.*

² *North Macedonia. Environmental Performance Index 2020. URL: <http://surl.li/lehqa>*

³ *Climate risk profile. North Macedonia. USAID. URL: <http://surl.li/lehqi>*

припадає близько 3 %¹. Залежність від імпорту нафти та газу збільшується з року в рік у результаті зростання споживання енергії в транспортному секторі, а також внаслідок зниження якості вугілля, що в свою чергу, має наслідком скорочення виробництва електроенергії. Проте виробництво електроенергії з вугілля сприяє підвищенню викидів парникових газів, у той час як використання біомаси переважно для опалення домогосподарств знижує якість атмосферного повітря. Це створює виклики енергетичному сектору Північної Македонії і ставить перед урядом країни завдання знайти збалансоване рішення, яке дозволить одночасно пом'якшити наслідки зміну клімату, підвищити якість атмосферного повітря та зменшити залежність від імпорту енергоносіїв.

Тому диверсифікація джерел енергопостачання й впровадження заходів з енергоефективності, зокрема з урахуванням завдань, взятих країною в царині кліматичної політики, є важливим завданням. У 2010 р. у Північній Македонії було прийнято три ключові документи з розвитку енергетичного сектору: Стратегію розвитку енергетики на 2010 р. до 2030 р., Стратегію підвищення енергоефективності до 2020 р. і Стратегію використання відновлюваних джерел енергії до 2020 р., згодом детально описану в кількох планах дій. Також країна прийняла Національний енергетичний та кліматичний план, який охоплює період з 2021 по 2030 рр., Закон про енергетику (2019 р.), Закон про енергоефективність (2020 р.)². Вже у другому Національному плані дій з охорони довкілля було поставлено завдання зекономити 80,07 кт.н.е. енергії до кінця 2015 р. Цю ціль було досягнуто за рахунок реалізації 99,12 % запланованого енергозбереження у вказаному році. Подібний сценарій досягнення цілей енергозбереження було закладено і в третій Національний план дій з охорони довкілля, прийнятий у 2016 р. Наприклад, на 2018 р. було поставлено завдання скоротити витрати енергії на 9%, однак цей план було перевиконано на 70 % й країна досягла показника, запланованого на 2020 р.³. Отже, країна має потенціал і позитивні здобутки в царині впровадження заходів з енергоефективності.

Ці цифри демонструють невпинний рух Республіки Північна Македонія шляхом «зеленого переходу». У його рамках у 2021 р. країна зобов'язалася скоротити до 2030 р. викиди парникових газів на 82 % у порівнянні з 1990 р. Цю амбітну мету (національно визначений внесок) вона поставила у контексті виконання цілей Паризької угоди 2015 р., метою якої є обмеження підвищення температури нашої планети на рівні не більше 1,5°C. Очікується, що екологізація економіки створить в країні майже 8000 нових робочих місць до 2030 р., 27 % з яких можуть бути зайняті жінками. Перехід до моделі циркулярної економіки дозволить щорічно зекономити 951 Гг CO₂-екв, і

---

¹ Там само.

² National Energy Efficiency Action Plan. URL: <http://surl.li/lehqp>

³ Third Macedonian NEEAP presented to public. URL: <http://surl.li/lehqu>

створити 2740 нових робочих місць й принести економічний прибуток у 47,17 млн євро до 2030 р.¹.

Підкреслимо, що Північна Македонія залишається єдиною країною на Західних Балканах, яка висловила намір поступово відмовитися від вугілля і закрити свої вугільні електростанції, які працюють на бурому вугіллі. Мається на увазі найбільший в країні комплекс теплових електростанцій REK Bitola, який був головним виробником енергії в країні протягом останніх 40 років. Закриття першого блоку очікується в 2025 р. У контексті цієї політики Північна Македонія підписала три документи з Грецією, що робить її офіційним партнером у великих газових проектах у сусідній країні². Це вказує на прагнення країни знайти більш екологічно чисті джерела енергії, хоча інтерес до розширення постачання газу викликає в екологічній спільноті широкі дебати.

Також Північна Македонія заявила про намір створити стратегічний зелений інвестиційний фонд для зелених структур, технологій та інфраструктури. Очікується, що цей механізм сприятиме інвестиціям на суму 750 млн євро і створить 15000 робочих місць, прискорить економічне зростання на один відсотковий пункт і збільшить експорт на 2 млрд євро протягом наступних чотирьох років. Мета зеленого інвестиційного фонду для вільних економічних зон полягає у полегшенні фінансування приватного сектора для переходу до сучасної, ефективної та конкурентоспроможної економіки з нульовими викидами парникових газів не пізніше 2050 р., покращенні відповідності Північної Македонії вимогам Софійської декларації про Зелений порядок денний для Західних Балкан та правил ЄС, що обмежують бюджетні видатки та підвищують зростання за рахунок залучення в зелену економіку іноземних та внутрішніх приватних інвестицій³.

У грудні 2021 р. Республіка Північна Македонія першою країною з програм ЮНІСЕФ в регіоні Європи та Центральної Азії підписала Міжурядову декларацію про дітей, молодь та кліматичні дії, зобов'язавшись підтримувати пріоритети, визначені дітьми та молоддю щодо кліматичних заходів⁴.

Не менш важливим напрямом екологічної політики Республіки Північна Македонія є участь у міжнародному співробітництві. Країна уклала низку міжнародних, регіональних та двосторонніх конвенцій та угод і приєдналась до головних глобальних договорів, прийнятих світовою спільнотою. Вона стала стороною Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля; Базельської конвенції про контроль за

---

¹ *The Republic of North Macedonia releases new national climate pledge under the Paris Agreement. URL: <http://surl.li/lehqy>*

² *North Macedonia heads towards green energy transition. URL: <http://surl.li/lehrc>*

³ *North Macedonia to establish strategic green investment fund to boost green economy. URL: <http://surl.li/lehrg>*

⁴ *North Macedonia makes global pledge to uphold climate priorities identified by children. URL: <http://surl.li/lehrrs>*

транскордонним перевезенням небезпечних відходів; Віденської конвенції про охорону озонового шару; Рамкової конвенції ООН про зміну клімату; Конвенції про біологічне різноманіття; Конвенції про транспортне забруднення повітря на великі відстані; Конвенції про біологічне різноманіття; Міжнародного договору про генетичні ресурси рослин для виробництва продуктів харчування та сільського господарства; Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті; Кіотського протоколу тощо¹.

Північна Македонія бере активну участь у регіональних ініціативах з екологічного співробітництва. Двосторонній Меморандум про взаєморозуміння у співробітництві з Грецією та Албанією покращує зусилля зі спільної охорони навколишнього середовища. У співпраці зі Словенією була підготовлена стратегія сталого розвитку. Як член Регіональної програми реконструкції навколишнього середовища для Південно-Східної Європи (REPer), Республіка Північна Македонія приєдналась до співпраці з іншими балканськими країнами, які прагнуть посилити розвиток екологічної політики та інституцій на Балканах². Проект BalkanROAD, в якому беруть участь фермери Албанії, Болгарії, Кіпру, Греції та Північної Македонії, спрямований на розвиток агробізнесу з використанням інструментів зменшення викидів вуглецю, води та відходів³. Поряд з іншими країнами Балканського півострова Північна Македонія бере участь у Партнерстві у сфері водних ресурсів (PFW) з Нідерландами⁴.

У 2018 р. Республіка Північна Македонія підписала трьохрічну угоду з ФАО, метою якої є підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору, покращення засобів з існування у сільській місцевості за рахунок сталого сільського розвитку та сталого управління природними ресурсами⁵.

Республіка Північна Македонія активно співпрацює зі Шведською Агенцією з охорони навколишнього середовища (ЕРА). Шведське агентство міжнародного розвитку і співробітництва (Sida) надало ЕРА фінансування у розмірі 11 млн шведських крон для розвитку у 2019–2022 рр. двостороннього проекту з Північною Македонією щодо покращення стану атмосферного повітря в Скоп'є⁶.

Таким чином, екологічна політика Республіки Північна Македонія протягом трьох десятиліть від часу проголошення незалежності перетворилась на важливий напрям внутрішньої політики. За цей період було

---

¹ MEAs to which North Macedonia has taken membership actions. URL: <http://surl.li/lehsa>

² Environmental cooperation with North Macedonia. URL: <https://clipr.cc/4jX2F>

³ A roadmap for more sustainable Balkan agribusiness thanks to Interreg Balkan MED programme. URL: <https://clipr.cc/ZWcJ2>

⁴ North Macedonia. Netherlands Water Partnership. URL: <https://clipr.cc/hAda9>

⁵ FAO and the Republic of North Macedonia sign three-year cooperation agreement. URL: <https://clipr.cc/z8PjL>

⁶ Sida's work in North Macedonia. URL: <https://clipr.cc/1XzdG>

прийнято розлоге законодавство й створена інституційна архітектура екологічного управління, визначено стратегічні пріоритети захисту довкілля, до яких віднесено покращення якості водного і повітряного шару, вдосконалення управління відходами, збереження біорізноманіття і боротьбу зі зміною клімату. Залежність країни від використання викопного палива, зокрема бурого вугілля, та імпорту енергоносіїв, а також уразливість до зміни клімату зумовила розроблення широкого кола заходів з підвищення енергоефективності, що впроваджуються у рамках кліматичної політики. Екологічна політика Північної Македонії розвивається у руслі її інтеграційного курсу, тому країна продовжує адаптувати своє законодавство до європейського. Країна приєдналась до широкої низки міжнародних і регіональних екологічних угод та ініціатив і розвиває партнерство з різними країнами світу. У 2021 р. вона поставили низку амбітних цілей у рамках «зеленого переходу», що перетворило її на одного з лідерів в царині екологічної політики на Балканах. Водночас перед нею стоїть ще низка завдань, найголовнішим з яких є впровадження в життя всіх прийнятих рішень.

Список використаних джерел і літератури:

- A roadmap for more sustainable Balkan agribusiness thanks to Interreg Balkan MED programme. URL: <https://clipr.cc/ZWcJ2>
- Climate risk profile. North Macedonia. USAID. URL: <http://surl.li/lehqi>
- Environmental cooperation with North Macedonia. URL: <https://clipr.cc/4jX2F>
- FAO and the Republic of North Macedonia sign three-year cooperation agreement. URL: <https://clipr.cc/z8PjL>
- MEAs to which North Macedonia has taken membership actions. URL: <http://surl.li/lehsa>
- Ministry of Environment and Physical Planning. URL: <http://surl.li/lehpa>
- National Energy Efficiency Action Plan. URL: <http://surl.li/lehqp>
- North Macedonia - Municipal waste factsheet 2021. EEA. URL: <http://surl.li/lehpw>
- North Macedonia (Republic of) 1991 (rev. 2011). URL: <https://cutt.ly/0wx2x9qp>
- North Macedonia Environmental Performance Reviews. 2019. UNECE. URL: <http://surl.li/lehpq>
- North Macedonia heads towards green energy transition. URL: <http://surl.li/lehrc>
- North Macedonia makes global pledge to uphold climate priorities identified by children. URL: <http://surl.li/lehrr>
- North Macedonia to establish strategic green investment fund to boost green economy. URL: <http://surl.li/lehrq>
- North Macedonia. Environmental Performance Index 2020. URL: <http://surl.li/lehq>
- North Macedonia. Netherlands Water Partnership. URL: <https://clipr.cc/hAda9>
- Post-Conflict Environmental Assessment- FYR of Macedonia. URL: <http://surl.li/lehor>
- Second National Environmental Plan. 2006. URL: <http://surl.li/lehpj>
- Sida's work in North Macedonia. URL: <https://clipr.cc/1XzdG>
- The Republic of North Macedonia releases new national climate pledge under the Paris Agreement. URL: <http://surl.li/lehqy>
- Third Macedonian NEEAP presented to public. URL: <http://surl.li/lehqu>

1.6. ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО БРЕНДУ РЕСПУБЛІКИ ПІВНІЧНА МАКЕДОНИЯ

Лісовська Мирослава Миколаївна

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин,

Київський університет імені Бориса Грінченка,

м. Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3534-9945>

Балканський півострів у різні історичні та культурні періоди перебував у перехідному стані через геополітичні, економічні та соціальні причини. Географічне положення зробило регіон перехрестям, мостом між Центральною та Південною Європою, характеристикою, яка сформувала ідентичність регіону. Бренд для країн регіону виступає важливим аспектом просування національних інтересів у світі, особливо в умовах інтеграції до ЄС.

Вперше про концепцію національного бренду заявив британський експерт С. Анхольт у 1996 р. Він стверджував, що репутація країн функціонує так само як імідж бренду компаній і вони однаково важливі для прогресу та процвітання країн¹. Бренд країни є тією асоціативною моделлю, яку містить свідомість індивіда (як мешканця цієї країни, так і громадянина іншої) та до якої він апелює, почувши назву країни. На сучасному етапі національний бренд можна визначити як «конкурентну ідентичність»².

Згідно з теорією С. Анхольта бренд передбачає сприйняття країни за такими показниками:

- 1) населення країни. Люди, які проживають в даній країні, їх менталітет, видатні національні особистості;
- 2) багатство культурної та історичної спадщини. Активність країни в сфері культури та пропаганди своєї культурної спадщини;
- 3) туризм. Розвиток країни у сфері туризму та досвід, який отримують люди під час відвідин країни;
- 4) експорт країни, її товари та послуги. Експорт є значним аспектом у формуванні образу країни за її межами, але тільки в тому випадку, коли на кожному продукті чітко позначено, де саме він був виготовлений;
- 5) зовнішня та внутрішня політика. Політичний курс, рішення, що приймаються керівництвом країни;

---

¹ Шевченко І. Брендінг країни як інструмент зовнішньої політики Іспанії. Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм. 2013. Вип.1. С. 120–123.

² Dinnie K. *Nation branding: Concepts, issues, practice*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2008. 264 p.

б) інвестиції та імміграція. Способи, якими держава залучає іноземні інвестиції, зарубіжних фахівців і компанії та сигнали, одержувані представниками міжнародних ділових кіл.

Л. Шернатон виділяє три головні цілі брендингу держав:

- 1) приваблювати туристів;
- 2) стимулювати інвестиції;
- 3) збільшувати експорт¹.

Подальші цілі включають приваблення талантів (студентів, що прагнуть здобути вищу освіту, високо-кваліфікованих співробітників), або як зазначає експерт із брендингу П. Темпорал сюди також можуть належати підвищення стабільності національної валюти, відновлення довіри і впевненості міжнародних інвесторів, зміна негативних рейтингів, збільшення міжнародного політичного впливу, стимулювання міжнародного співробітництва і розбудова держави тощо².

Балкани за останні десятиліття зазнали значних трансформацій; політичні, соціально-економічні зміни та міграційні потоки вплинули на туристичний розвиток регіону.

Досвід багатьох успішних у туризмі країн свідчить, що особливого значення набуває використання технологій брендингу в туристичній сфері, що дають можливість зробити країну впізнаною та ідентифікувати її серед інших подібних суб'єктів.

Маючи необхідні туристичні ресурси, Республіка Північна Македонія (РПМ) відносно нещодавно почала просування свого туристичного продукту на міжнародний туристичний ринок. Ця країна володіє різноманітними ландшафтами та потужним історико-культурним потенціалом. Особливу цінність для позиціонування країни як туристичного напрямку складають гірські території та озера: Охридське, Преспанське і Дойранське, а також природна та культурна спадщина регіону Охрид, яка належить до об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Охрид, з його природними, культурними, духовними та історичними особливостями, є найбільш розвиненим туристичним і культурним центром не тільки в Північній Македонії, а й на Балканах. Поєднання добре збережених природних цінностей з якістю та різноманітністю культурної, матеріальної та духовної спадщини робить цей регіон справді унікальним.

Місто Охрид є одним з найдавніших поселень в Європі, а також центром християнства для усіх слов'ян, осередком єпископства, місцем шкіл і університетів. У регіоні Охридського озера знаходиться найдавніший слов'янський монастир і перший слов'янський університет на Балканах — Охридська літературна школа³.

---

¹ Dinnie K. *Nation branding: Concepts, issues, practice*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2008. 264 p.

² Temporal P. *Advanced Brand Management: From Vision to Valuation*. Singapore : John Wiley & Sons (Asia), 2002. 312 p.

³ *Natural and Cultural Heritage of the Ohrid region*. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/99>

Місто налічує 365 церков. В середні віки Охрид називали слов'янським Єрусалимом. Сьогодні він залишається центром археологічних пам'яток і відкриттів¹.

Проте, відсутність належного захисту та контролю забудови, зростання чисельності населення регіону, неналежне очищення стічних вод і твердих відходів, туристичний тиск, а також низка інших проблем складають основну загрозу цілісності об'єкта. Крім того, забруднення через збільшення транспорту впливає на якість води, що призводить до виснаження природних ресурсів.

У розвитку міжнародного туризму Республіки Північна Македонія можна виділити кілька періодів. Записи в РПМ датуються початком ХХ ст. На основі документів в Історичному архіві в Бітолі були виявлені матеріали, які підтверджують, що 21 травня 1914 р. була організована поїздка 120 бітольців до Валево та Белграда.

У Бітолі в 1927 р. існувало туристичне товариство «Південні озера». Запуск залізничної лінії Бітола-Скоп'є у 1936 р. сприяв розвитку міжнародного туризму. Республіку Північна Македонія, а особливо Бітолу, відвідала велика кількість французів, які брали участь у боях на Каймакчалані під час Першої світової війни. Цей період можна вважати початком розвитку гірського туризму. Іноземних туристів зацікавила і Гераклея, розкопки якої почалися в 1934 р.

У цей період можна говорити про зародження міжнародного туризму у Македонії. Участь держави у цьому процесі була мінімальною.

Період 1956–1965 рр. характеризується системою робітничого самоврядування. Уряд сприяв розвитку туризму, вживаючи різноманітних заходів для запровадження політики «відкритих дверей» і «добросусідства». Крім того, завдяки діям уряду, були побудовані заклади розміщення туристів, реалізовувалися програми навчання персоналу для туристичної галузі, надавалися знижки для внутрішніх туристів до 40 % у сезон і до 60 % у «несезон», запроваджувалися субсидії в сфері гостинності, інвестиційні програми у туристичну інфраструктуру, у збільшення потоку міжнародних туристів тощо².

Цей період характеризувався позитивною динамікою туристичного потоку до країни. Винятком із цієї тенденції став 1963 р., коли катастрофічний землетрус зруйнував Скоп'є — столицю Македонії. Однак, незважаючи на вищезазначені позитивні заходи, цей період характеризувався відсутністю чітко визначеної довгострокової туристичної політики. Загалом держава діяла частково та неузгоджено щодо подолання перешкод у розвитку туризму, вживаючи короткострокових та тимчасових заходів.

---

¹ Општина Охрид. URL: <https://ohrid.gov.mk/>

² Petrevska B. *The role of government in planning tourism development in Macedonia. Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*. 5(3). 2012. 118-133. URL: <https://clipr.cc/LwN5S>

Період 1966–1975 рр. характеризується визначенням туризму одним із пріоритетних напрямків економічного розвитку Македонії. У зв'язку з цим уряд почав проводити потужне втручання шляхом запровадження податкових пільг, позик, кредитів, фондів регіонального розвитку для стимулювання будівництва нових туристичних об'єктів. Головною метою було ініціювання та стимулювання позитивної динаміки у розвитку туризму. Цієї мети вдалося досягти.

У 1976–1990 рр. держава суттєво змінила свою роль. Зокрема, вона продовжувала втручання, але обмежувалася лише певними сферами, такими як фінансування просування туризму, кредитування, стимулювання доходів від туризму, збільшення туристичної пропозиції, започаткування туристичних мереж тощо. Це період, коли туризм у Македонії досяг свого найвищого піку за всю історію, показник відвідуваності становив 1,2 мільйона туристів на рік¹.

Період з 1991 р. до сьогодні представляє собою період незалежності. Значно змінилася роль держави в плануванні розвитку туризму. А саме різноманітні потрясіння, з якими зіткнулася країна (розпад колишньої Югославії, перехідний період, різноманітні реформи, політична нестабільність, військові конфлікти в сусідніх країнах, економічна криза, внутрішні етнічні конфлікти тощо), негативно вплинули на розвиток туризму. Активна роль уряду була змінена, а туризм маргіналізований. До кінця 1990-х рр. туризм перебував у стані стагнації у результаті повільного відновлення країни та процесу трансформації, відсутності координації між ключовими гравцями в сфері туризму, відсутності іноземних інвестицій тощо.

Критичний спад у сфері туризму спостерігався у 2001 р. через етнічну війну в Македонії. Після цього уряд переосмислив значення туризму як важливого фактора економічного розвитку та включив його до порядку денного як пріоритетну сферу. Таким чином, туризм знову став розглядатися як шанс для прискорення економічного розвитку. Відповідно, уряд визначив свою роль у формуванні середньо- та довгострокової туристичної політики, підготовці та реалізації плану розвитку туризму, створенні туристичного законодавства, забезпеченні якості надання туристичних послуг.

Новим етапом у побудові бренду країни можна вважати 2019 р., коли раніше відома як Республіка Македонія, змінила назву на Республіка Північна Македонія. Хоча ця зміна може здатися тривіальною, брендинг РПМ може означати спробу налагодження десятиліттями гострих відносин із сусідньою Грецією, яка вважала, що назва Македонія привласнює грецьку культуру, і припускала територіальний інтерес до північного грецького регіону. У цьому випадку зміна назви вже допомогла розпочати бажані зміни для Македонії, такі як її прийняття до НАТО та перспективна інтеграція до Європейського Союзу.

---

¹ Там само.

Беручи до уваги показник міжнародних прибуттів, Македонія займає останнє місце серед країн Балканського регіону. Залежність від сезонності пояснює той факт, що 52 % прибуттів генерується протягом двох літніх місяців липня і серпня¹. Попит в інші місяці (січень-березень і грудень) залишається відносно стабільним на досить низькому рівні.

Нерівномірним є і регіональний розподіл туристичних потоків: 50 % яких генерується у Південно-Західному регіоні, що включає туристично-інтенсивні муніципалітети Струга та Охрид біля озера Охрид. На другій позиції з часткою близько 19 % знаходиться регіон Скоп'є. Частка Південно-Східного регіону (включаючи муніципалітет Дойран на озері Дойран та муніципалітет Гевгелія на кордоні з Грецією) становить 17 %. Найнижчу позицію займає Північно-східний регіон — близько 14 %².

Таблиця 1

Рік	Кількість туристів (тис. осіб)	Внутрішні (тис. осіб)	Зовнішні (тис. осіб)
1995	503 837	356 830	147 007
2000	632 523	408 507	224 016
2001	333 308	234 362	98 946
2005	509 706	312 490	197 216
2011	647 568	320 097	327 471
2015	816 067	330 537	485 530
2018	1 126 935	419 590	707 345
2019	1 184 963	427 370	757 593
2020	467 514	349 308	118 206
2021	702463	408500	293 963

Таблиця 1. Динаміка чисельності туристичних прибуттів. Складено за: ³

Тенденції розвитку туризму у Республіці Північна Македонія досить схожі на світові. Таблиця 1 ілюструє динаміку туристичного потоку. Можна побачити, що у 2001 р., коли в країні відбувалися військові конфлікти, зареєстрована найменша кількість іноземних туристів (333 308). З того часу до 2019 р. показники лише зростали, що пов'язано з розвитком міжнародного туризму на глобальному рівні. У 2018 р. вперше за останні 30 років було більше 1 мільйона відвідувачів (1 126 935), що, безумовно, позитивно вплинуло на розвиток країни. У 2019 р. країна досягла граничного максимуму, що становив 1 184 963 туристів. На жаль, у 2020 р. тенденції сягнули критичного рівня, було зареєстровано лише 467 514 туристів. Порівняно з 2019 р., кількість туристів зменшилася майже на 300 %, що є показником руйнівної дії COVID-19 на македонський туризм.

¹ Національна стратегія за туризм Република Северна Македонија финалната верзија на Kohl & Partner. URL: <https://clipr.cc/x9hjL>

² Там само.

³ Државен завод за статистика. URL: <https://stat.gov.mk>

Малі країни та країни, що розвиваються, особливо зацікавлені в тому, щоб скористатися перевагами, які надає міжнародний туризм. Македонія є однією з країн, які визначили туризм як засіб для створення різноманітних мікро- та макроекономічних впливів.

Середнє значення доходів від в'їзного міжнародного туризму за період 1996–2020 рр. становило 2,13 % ВВП з мінімальним значенням 0,74 % в 1997 р. та максимальним 3,18 % в 2019 р. У 2020 р. цей показник становив 2,09 %¹.

Необхідність значних зусиль у сфері просування туризму в Македонії ілюструє той факт, що Македонія посіла низьке місце в рейтингу найбільш привабливих напрямків для подорожей і туризму, який публікує Всесвітній економічний форум. Індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму, що на сьогодні охоплює 140 економік, вимірює набір факторів і політики, які забезпечують сталий розвиток сектору подорожей і туризму, що сприяє розвитку і конкурентоспроможності країни. Наприклад, у 2007 р. Македонія займала 83 місце серед 124 країн². У 2015 р. вона була розміщена на 82 місці³. Нарешті, невеликий прогрес був досягнутий у 2011 р., коли Македонія посіла 76 місце серед 139 країн⁴. За індексом конкурентоспроможності подорожей і туризму у 2019 р. Північна Македонія посіла 101 місце серед 140 країн, у 2021 р. — 87 місце серед 117 країн. Слід зазначити, що більшість країн регіону займають значно кращі позиції, ніж Македонія. Словенія — 36 місце, Хорватія — 27 місце, Чорногорія — 67 місце, Болгарія — 45 місце та Албанія — 86 місце⁵. Що стосується сусідніх країн, то лише Боснія та Герцеговина займає нижчу позицію, ніж Македонія.

Для формування туристичного бренду важливе значення має наявність нормативної бази та інституцій, які б регулювали туристичну сферу. На загальнодержавному рівні питаннями просування туризму Республіки Північна Македонія займаються Міністерство економіки (Департамент розвитку туризму) та створене у 2008 р. Агентство з просування та підтримки туризму. Основні завдання Департаменту розвитку туризму полягають у:

- просуванні туристичних ресурсів і можливостей на міжнародному рівні та співпраця з місцевими органами самоврядування щодо просування та покращення якості туристичної пропозиції з включенням місцевих заходів;
- сприянні розвитку туристичних зон;
- фінансовій підтримці туристичних проєктів;
- управлінні даними в секторі туризму;

---

¹ *North Macedonia Economic Indicators*. URL: <https://www.theglobaleconomy.com/Macedonia/>

² *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2007*. URL: <https://clipr.cc/DGrF2>

³ *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015*. URL: <https://clipr.cc/1ZGsw>

⁴ *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011*. URL: <https://clipr.cc/06vA2>

⁵ *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. Travel and Tourism at a Tipping Point*. URL: <https://clipr.cc/zAfy9>

- координації виконання законодавчих положень, у тому числі конвенцій та міжнародних угод у сфері туризму;
- співпраці з міжнародними організаціями, які реалізують туристичні програми;
- співпраці з компетентними органами та забезпечення безпеки та захисту відвідувачів¹.

З 2008 р. функції Міністерства економіки в галузі туризму поділяє Агентство з просування та підтримки туризму². Згідно з Законом про створення Агентства з просування та підтримки туризму в Республіці Македонія 2008 р. основними повноваженнями Агентства є:

- розвиток і просування туризму;
- професійна презентація всіх сегментів і регіонів туристичної пропозиції;
- аналіз потенціалу внутрішнього та зовнішнього туристичного ринку;
- підготовка та реалізація Програм сприяння та підтримки туризму;
- підготовка аналізу досягнутих результатів виконання Програми просування та підтримка туризму;
- впровадження порядку субсидування діяльності іноземного організованого туризму в Республіці Македонія;
- створення та розвиток єдиної системи туристичної інформації та її зв'язок з іншими інформаційними системами в країні та за кордоном;
- співпраця з туроператорами для залучення якомога більшої кількості туристів;
- співпраця з приватними (вітчизняними та іноземними) підприємцями та компаніями;
- «вирівнювання» регіональних диспропорцій у туристичній галузі;
- активне просування загального туристичного потенціалу Республіки Македонія в країні і за кордоном;
- надання інформаційно-промоційних матеріалів для популяризації туристичних цінностей (друковані видання, аудіо- та відеоматеріали, інтернет-презентації, сувеніри тощо);
- співпраця з компетентними установами щодо розвитку інфраструктури, логістики в туризмі, науково-освітньої діяльності тощо, що сприяє розвитку та підвищенні якості туристичної пропозиції;
- співробітництво з органами місцевого самоврядування щодо розвитку туризму;
- заохочення та координація діяльності туристичних організацій, палат, груп, асоціацій та інших установ у сфері туризму;

---

¹ *Национална стратегија за туризам ... Там само.*

² *Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот во Република Северна Македонија. URL: <https://clipr.cc/nb20C>*

- ініціювання міжмуніципального та регіонального співробітництва для просування туризму в регіони;
- започаткування та здійснення міжнародного співробітництва зі спорідненими організаціями та установами;
- залучення інвестицій в туризм¹.

На локальному рівні місцеві органи влади відповідають за сприяння розвитку туризму, стратегії розвитку, розвиток альтернативного туризму (сільський туризм, винний туризм тощо).

РПМ має низку організацій приватного сектору туризму, включаючи економічні та туристичні палати, а також асоціації готелів. Можна ідентифікувати принаймні чотири або п'ять суб'єктів з відносно подібною функцією. Це дублювання може робити представництво інтересів приватного сектора досить неефективним.

Для підвищення впізнаваності туристичних районів і залучення іноземних туристів за допомогою грамотного позиціонування прийнята Національна туристична стратегія 2016–2021 рр.². Нова стратегія перебуває в стані розробки.

Відповідно до статті 5 Закону про заснування Агенції сприяння та підтримки туризму в Республіці Македонія, Уряд приймає щорічні Програми розвитку та підтримки туризму³. Програми передбачають здійснення комплексу заходів для активізації туристичних потоків, розвитку туристичної інфраструктури, формування позитивного іміджу держави шляхом участі суб'єктів туристичної галузі у міжнародних, регіональних та місцевих туристичних ярмарках, наприклад в Утрехті, Стамбулі, Брюсселі, Софії, Белграді, Берліні, Лондоні, Загребі, Ізмірі, Варшаві, Гельсінкі, Тирані, Тель-Авів, Скоп'є та інших, а також участь та організація міжнародних, регіональних та місцевих інвестиційних та інших семінарів, конференцій, форумів у галузі туризму⁴.

У 2020 р. зусилля Уряду Північної Македонії були зосереджені на підтримці туризму як галузі, яка найбільше постраждала від пандемії. У 2020 р. туристичний сектор забезпечив економіці Македонії 252 мільйони доларів США. Зменшення валютних надходжень порівняно з 2019 р. склало 36 %. Це свідчить про те, що заходи, вжиті Урядом, Координаційним органом і всім сектором туризму для пом'якшення наслідків пандемії, очевидно, дали

---

¹ *Law on Establishment of the Agency for Promotion and Support of Tourism in the Republic of Macedonia. Official Gazette of the Republic of Macedonia. 103/2008; 156/2010; 59/2012; 187/2013 and 41/2014. URL: <https://clipr.cc/WQ99q>*

² *Націонална стратегија за туризам ... Там само.*

³ *Law on Establishment ... Там само.*

⁴ *Годишен извештај за реализација на Програма за промоција и поддршка на туризмот во 2020 година. URL: <https://clipr.cc/2SNXt>; Извештај за реализација Програма за промоција и поддршка на туризмот во период јануари – јуни 2018 година. URL: <http://surl.li/jhqjr>; Полугодишен извештај за реализација Програма за промоција и поддршка на туризмот во 2021 година. URL: <https://clipr.cc/cv5J3>; Полугодишен извештај за реализација Програма за промоција и поддршка на туризмот во 2022 година. URL: <https://clipr.cc/Hp8zs>*

ефект. Такими заходами стала організація відпочинку для малозабезпечених громадян шляхом використання ваучерів на внутрішній туризм.

Ваучер на туризм видається малозабезпеченим працівникам, як пільговій категорії, як спосіб оплати використаної послуги з розміщення туристів або проживання та харчування в категорійованих закладах гостинності. Міністерство економіки витратило 388 000 000 денарів на оплату цих ваучерів, що становить 6,35 мільйонів євро¹.

Інтенсивна підтримка продовжувалася у 2021 р., Програмою розвитку туризму в Македонії на 2021 р. були передбачені 510 000 євро.

Ця програма передбачала заходи для просування туристичної пропозиції країни:

- для цифрового маркетингу туристичного потенціалу в соціальних мережах;
- субсидії на обладнання та інструменти для покращення активного туризму;
- субсидії на туристичні цілі сільських домогосподарств;
- пропаганда екологічних зон (еко-туризм) підготовка Дослідження для еко-туризму та Плану для популяризації потенціалу для розвитку еко-туризму;
- кампанія за безпечні подорожі – маркування туристичних центрів сертифікатами безпечного туризму, рекламні матеріали та медіа-кампанія для туристів;
- оновлення мобільного додатку «Відвідайте Македонію»².

Нова постковідна реальність змусила уряд країни переосмислити туризм. На порядку денному постали питання перегляду стратегій, розробки програм, реалізація яких доповнила б і представила привабливий для туристів імідж. Незалежно від того, чи це класичний туризм із перебуванням біля відомих озер, чи це сільський, пригодницький, конгрес-туризм, відвідування історичних пам'яток. Агенство наголошує на необхідності заохочення співпраці між приватним сектором, місцевим самоврядуванням і центральною владою.

Директор Агенства Люпчо Яневскі визначив пріоритетні завдання інституції³:

- розробка нової туристичної стратегії країни,
- розробка стратегій розвитку туризму муніципалітетів,
- забезпечення цілорічного туристичного сезону,

---

¹ Rechkoski R. Legal instruments for helping tourism sector in Macedonia during COVID 19. *Wulfenia*. Vol 28, No. 11; Nov 2021. P. 130-142. URL: <https://clipr.cc/LyL70>

² Полугодишен извештај за реализација Програма за промоција и поддршка на туризмот во 2021 година. Там само.

³ Секоја општина да има локална стратегија за туризам, од што треба да произлезе нова Национална стратегија. Независен весник. 11.10.2022. URL: <https://clipr.cc/Z6Vwf>

- розвиток нових форм туристичної пропозиції (оцифрування даних), що дасть змогу бути конкурентоспроможними на туристичному ринку,
- створення туристичної інспекції, туристичної поліції, а в перспективі — створення національної туристичної організації.

На сучасному етапі Республіка Північна Македонія розвиває туристичний бренд у таких напрямках:

- а. Сільський туризм;
- б. Озерний туризм;
- в. Пригодницький туризм. Пелагонійський регіон, місто Крушево є центром пригодницького туризму. У 2020 р. спільно з Міністерством економіки розпочато розробку нової стратегії, яка передбачає розвиток пригодницького та екстремального (адреналінового) туризму в Крушеві. Стратегічні цілі спрямовані на те, щоб за п'ять років Крушево стало національним, а також міжнародним напрямком для пригодницького та адреналінового туризму¹.

Крушево — є центром парапланеризму. Парапланеризм — це пригодницький, рекреаційний та змагальний вид спорту, який представлений в Македонії із початку свого існування і розвитку. В рамках реалізації Програми розвитку туризму на 2018 р., був відкритий перший інформаційний центр для парапланеризму і пригодницького туризму.

Прілеп розвиває свій бренд як осередок спортивного туризму². Республіка Македонія має понад тридцять альпіністських місць, які мають туристичний потенціал.

Цей кейс є прикладом формування бренду території та успішної співпраці у форматі «центр-регіон».

- г. Культурний туризм (відвідування історичних, релігійних, археологічних пам'яток та визначних місць);
- д. Винний туризм;
- е. Гастрономічний туризм, який є однією із сильних сторін країни. З метою популяризації цього напрямку було створено путівник «Смаки Македонії» у формі гастрономічних подорожей, що супроводжуються традиціями, фольклором та культурною спадщиною країни. Путівник містить місцеві та регіональні рецепти традиційних страв з усіх регіонів Македонії.

Серед інших завдань, реалізація яких сприятиме формуванню туристичного бренду Македонії, є:

- зміцнення та розвиток туристичної пропозиції Республіки Македонія шляхом організації інформаційних семінарів та тренінгів, призначених для працівників індустрії туризму, створення нових туристичних продуктів та їх просування, а також підвищення рівня надання послуг шляхом залучення відомих вітчизняних та закордонних експертів і туроператорів;

---

¹ Там само.

² *Извештај за реализација Програма ... Там само.*

- фінансова підтримка відомих культурних, розважальних, спортивних, гастрономічних та екологічних туристичних заходів;

- налагодження міжнародного співробітництва з різними міжнародними туристичними організаціями, приєднання їх та залучення до спільних проєктів з просування та розвитку туризму. Так, ЮНІДО у співпраці з Міністерством економіки та місцевими стейкхолдерами бере активну участь у розвитку кластеру озерного та винного туризму в регіонах Охрид та Тиквеш. USAID у співпраці з APST — у розвитку пригодницького туризму.

Для позиціонування туристичного бренду активно використовуються промо-кампанії, які включають зовнішню рекламу, просування у ЗМІ (друкованих та електронних), через блогерів.

Macedonia Timeless — це серія рекламних туристичних відео про Республіку Північна Македонія. Відеоролики демонструють краєвиди балканської країни та її культуру іноземній аудиторії. Кожне відео проєкту є роботою приватної продюсерської компанії, здійснюваної від імені уряду Північної Македонії, який офіційно її фінансує. Метою проєкту визначено сприяння поінформованості про туристичні можливості Македонії¹.

Перше відео з'явилося в ефірі CNN та CNN International у грудні 2008 р. Ролик випущений дев'ятьма мовами: македонською, англійською, турецькою, російською, італійською, нідерландською, німецькою, французькою, іспанською та албанською. Відео демонструвало різні місцевості Македонії, археологічні знахідки, знайдені на її території. Це відео отримало першу премію на Міжнародному фестивалі туристичних фільмів у Варшаві (Польща).

Наступні відео присвячувалися стародавньому, середньовічному і сучасному періодам Республіки Північна Македонія; храмам, церквам, монастирям, мечетям; окремим містам (Охрид); македонському вину.

Важливим інструментом реалізації інформаційної кампанії для формування туристичного бренду країни стали щорічні візити для іноземних журналістів, громадських діячів, туроператорів, інфлюенсерів з метою пізнання звичаїв, традицій, культурно-історичного багатства, природних туристичних ресурсів та їх подальшої популяризації серед населення власних країн, організовані Агенцією сприяння та підтримки туризму. Наприклад, інформаційна поїздка Place ToGo реалізована для популяризації туристичного бренду Македонії серед хорватських туристів; інформаційна подорож TV Румунія, під час якої представники румунського телебачення записали два документальні фільми на тему культурної спадщини Македонії, які транслюються на національному румунському телебаченні TVR; інформаційний похід «Сноубордист МБМ» в містах Бітола, Охрид і Маврово з метою дослідження потенціалу країни для розвитку гірськолижного туризму, а також запису короткометражного фільму, який буде

---

¹ Macedonia's official tourism website. URL: <https://macedonia-timeless.com/eng>

рекламуватися на кількох кінофестивалях у Німеччині; медіа-візит для журналістів «National Geographic Traveller» та «AWE365», у результаті якого на спеціальній глобальній платформі бронювання AWE365, орієнтованій на прихильників екстремальних спортивних подорожей, Республіка Північна Македонія представлена як осередок гірськолижного туризму в Балканському регіоні. Про македонську кухню, традиції та культуру йде мова в «National Geographic Traveller»¹.

Розвитку та впізнаваності бренду сприяє наявність у РПМ таких інформаційних ресурсів, спрямованих на зарубіжну громадськість: туристичний портал TRAVEL TO MACEDONIA², офіційний туристичний вебсайт РПМ³, офіційний сайт міста Охрид (Municipality of Ohrid)⁴. Також Агентством сприяння та підтримки туризму у 2018 р. було створено новий веб-сайт на існуючому домені: tourismmacedonia.gov.mk, де кожен відвідувач може знайти потрібну інформацію. Створена також мобільна версія веб-сайту, яка забезпечує коректне відображення інформації на різних пристроях, таких як: ноутбуки, планшети та смартфони.

Важливим кроком для збільшення потоку туристів є використання переваг від регіонального інтеграційного проєкту «Відкриті Балкани». У рамках цієї ініціативи в 2022 р. Республіка Північна Македонія, Сербія та Албанія підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо співпраці у сфері туризму на Західних Балканах для розширення туристичного потенціалу спільного туристичного ринку⁵. З метою поглиблення співпраці та сприяння розвитку туризму країни зобов'язалися визначити правову базу у сфері туризму, а також сприяти взаємній адаптації законів та інших нормативно-правових актів. Окрім цього Меморандум передбачає наступне:

- створення сприятливих умов для залучення інвестицій у туристичну галузь, обмін інформацією про умови інвестування та інвестиційні проєкти;
- заохочення співпраці між асоціаціями, агенствами та іншими туристичними установами з метою розширення туристичних послуг, створення спільних рекламних кампаній для віддалених країн;
- організація і проведення спільних туристичних заходів (ярмарки, конференції, форуми співпраці), спрямованих на заохочення сталого розвитку туризму, а також просування міжкультурного туризму та традицій країн регіону;
- реалізація спільних ініціатив, спрямованих на просування нових місцевих і регіональних туристичних маршрутів, включаючи широкий спектр

---

¹ Інформативни тури. URL: <https://clipr.cc/MYIGn>

² Travel to Macedonia. URL: <https://travel2macedonia.com/>

³ Macedonia's official tourism website. ... Там само.

⁴ Општина Охрид. Там само.

⁵ Memorandum of understanding on cooperation in the field of tourism in the Western Balkans URL: <https://clipr.cc/hX6Kn>

турів (культурних, природних, спортивних, пригодницьких, сільських, історичних);

- розширення морського, річкового та озерного туризму;
- обмін рекламними та інформаційними матеріалами про свої туристичні потенціали, статистичні дані, обмін досвідом у сфері покращення туристичного обслуговування та безпеки;
- уніфікація практики перетину кордону відповідно до вітчизняних та міжнародних стандартів¹.

У липні 2022 р. в Белграді відбулася нарада на оперативному рівні, основною темою якої стало створення спільної цифрової туристичної платформи для туристичної пропозиції Open Balkan.

В межах цієї ініціативи уряди Сербії, РПК та Албанії домовилися скасувати взаємний прикордонний контроль з січня 2023 р., що дозволить туристам подорожувати з однієї країни в іншу без обмежень. Ця ініціатива важлива з огляду на підвищення конкурентоспроможності країн як у регіоні, так і в Європі.

Практичним кроком реалізації ініціативи «Відкриті Балкани» у туристичній сфері стала організація Першого міжнародного ярмарку вин під назвою «Wine Vision by Open Balkan»², який пройшов на Белградському ярмарку з 1 по 4 вересня 2022 р. Під егідою урядів Сербії, Республіки Північна Македонія та Албанії, ярмарок зібрав найкращих виробників вина в регіоні, що сприяло просуванню регіону як центру винного туризму і важливого туристичного напрямку, що здобуває популярність.

Співробітництво України з Республікою Північна Македонія у туристичній сфері не є системним та активним. Про це свідчить показник туристичних прибуттів. 2021 р. РПМ відвідало близько 10000 українських туристів³. У попередні роки цей показник був значно менший. Між країнами з 2019 р. діє двостороння угода про безвізовий режим, тому є всі можливості для туристів відкрити для себе Північну Македонію та Україну.

Пожвавлення співпраці у туристичній галузі спостерігалось протягом 2021 р. Відбувся візит українських туроператорів до Північної Македонії з метою підготовки пропозицій для українських туристів. Досягнуто домовленості про проведення найближчим часом обміну комплексними туристичними місіями двох країн із залученням ЗМІ та блогерів, насамперед з метою ознайомлення з відповідними можливостями РПМ та України, зокрема Львівської області, а також обміну досвідом у просуванні та створенні мереж приватного туристичного сектору.

17 лютого 2021 р. відбулася перша туристична онлайн-конференція «Україна – Північна Македонія». За сприяння МЗС України у ході заходу

---

¹ Там само.

² Wine Vision by Open Balkan. URL: <https://clipr.cc/2kHwR>

³ Амбасадорката на Украина, Задорожњук, за богатата соработка со Северна Македонија на економски, културен, здравствен, научен и воен план. Civilmedia. January 27, 2022. URL: <https://clipr.cc/Q6Jc7>

відбулося віртуальне підписання Меморандуму про співпрацю та взаємодію в сфері туризму між Національною туристичною організацією України та Агенцією з розвитку та підтримки туризму Республіки Північна Македонія¹.

Документ спрямований на розвиток туристичного бізнесу та збільшення кількості туристів України та Північної Македонії, просування нових туристичних продуктів, популяризацію історичної та культурної спадщини, реалізацію спільних проєктів, обмін досвідом у питаннях безпеки, якості та інновацій у сфері туризму.

Встановлення прямих зв'язків між Національною туристичною організацією України та Агенцією з розвитку та підтримки туризму Північної Македонії дозволить зробити співробітництво в сфері туризму більш системним і взаємовигідним. Підтримка просування українського туристичного потенціалу є серед ключових пріоритетів роботи МЗС України на економічному напрямі.

За словами посла України в Північній Македонії «Україна й Північна Македонія — дуже близькі, дружні держави. Вони мають величезний потенціал в туристичній сфері. Наше спільне завдання відкрити для українців Північну Македонію, а для громадян Північної Македонії – Україну»².

З метою розширення української присутності в Північній Македонії у місті Прілеп у лютому 2023 р. відкрито Почесне консульство України.

Висновки. Таким чином, Республіка Північна Македонія робить серйозні кроки в напрямку створення свого туристичного бренду. Це, в першу чергу, напрацювання нормативно-правової бази, яка регулює туристичну сферу, створення інституцій, які відповідають за формування і популяризацію туристичного бренду країни; реалізація регіональних ініціатив, які сприяють просуванню міжнародного туризму. На сьогодні в якості складової туристичного брендингу країна апелює до вигідного географічного розташування, значного історико-культурного та рекреаційного потенціалу, здійснення адаптації туристичного законодавства до міжнародних норм. РПМ є малоосвоєним туристичним напрямком, а тому викликає інтерес серед євроейських туристів.

Практика туристичного брендингу РПМ зіштовшнулася з такими проблемами: складність іміджу Балкан як результату соціально-культурної, регіональної та політичної турбулентності; відсутність належного фінансування для підтримки відповідних маркетингових кампаній, недостатня активність держави щодо реалізації програм підтримки туризму; складність розроблення узгодженого бренду; існуючі протиріччя між центральною владою та муніципалітетами у сфері розвитку, управління та просування туризму; відсутність координації між інституціями на різних рівнях влади; відсутність чітко впізнаваного іміджу країни як туристичного

---

¹ Україна та Північна Македонія домовилися розвивати туризм. URL: <https://clipr.cc/F0FSb>

² Там само.

напрямку; сильний територіальний дисбаланс і залежність від окремих видів туризму; недостатня розвиненість інфраструктури всередині країни; конкуренція з боку сусідніх країн.

Список використаних джерел і літератури:

- Агенијата за промоција и поддршка на туризмот во Република Северна Македонија. URL: <https://clipr.cc/nb20C>
- Амбасадорката на Украина, Задорожњук, за богатата соработка со Северна Македонија на економски, културен, здравствен, научен и воен план. *Civilmedia*. January 27, 2022. URL: <https://clipr.cc/Q6Jc7>
- Годишен извештај за реализација на Програма за промоција и поддршка на туризмот во 2020 година. URL: <https://clipr.cc/2SNXt>
- Државен завод за статистика. URL: <https://stat.gov.mk>
- Извештај за реализација Програма за промоција и поддршка на туризмот во период јануари – јуни 2018 година. URL: <http://surl.li/jhqjr>
- Информативни тури. URL: <https://clipr.cc/MY1Gn>
- Национална стратегија за туризам Република Северна Македонија финалната верзија на Kohl & Partner. URL: <https://clipr.cc/x9hjL>
- Општина Охрид. URL: <https://ohrid.gov.mk/>
- Полугодишен извештај за реализација Програма за промоција и поддршка на туризмот во 2021 година. URL: <https://clipr.cc/cv5J3>
- Полугодишен извештај за реализација Програма за промоција и поддршка на туризмот во 2022 година. URL: <https://clipr.cc/Hp8zs>
- Секоја општина да има локална стратегија за туризам, од што треба да произлезе нова Национална стратегија. *Независен весник*. 11.10.2022. URL: <https://clipr.cc/Z6Vwf>
- Україна та Північна Македонія домовилися розвивати туризм. URL: <https://clipr.cc/F0FSb>
- Шевченко І. Брендінг країни як інструмент зовнішньої політики Іспанії. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ*. Серія: економіка, право, політологія, туризм. 2013. Вип.1. С. 120–123.
- Dinnie K. *Nation branding: Concepts, issues, practice*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2008. 264 p.
- Law on Establishment of the Agency for Promotion and Support of Tourism in the Republic of Macedonia. *Official Gazette of the Republic of Macedonia*. 103/2008; 156/2010; 59/2012; 187/2013 and 41/2014. URL: <https://clipr.cc/WQ99q>
- Macedonia's official tourism website. URL: <https://macedonia-timeless.com/eng>
- Memorandum of understanding on cooperation in the field of tourism in the Western Balkans URL: <https://clipr.cc/hX6Kn>
- Natural and Cultural Heritage of the Ohrid region. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/99>
- North Macedonia Economic Indicators. URL: <https://www.theglobaleconomy.com/Macedonia/>
- Petrevska B. The role of government in planning tourism development in Macedonia. *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*. 5(3). 2012. 118-133. URL: <https://clipr.cc/LwN5S>
- Rechkoski R. Legal instruments for helping tourism sector in Macedonia during COVID 19. *Wulfenia*. Vol 28, No. 11; Nov 2021. P. 130-142. URL: <https://clipr.cc/LyL70>
- Temporal P. *Advanced Brand Management: From Vision to Valuation*. Singapore : John Wiley & Sons (Asia), 2002. 312 p.
- The Travel & Tourism Competitiveness Report 2007. URL: <https://clipr.cc/DGrF2>
- The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011. URL: <https://clipr.cc/06vA2>

The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015. URL: <https://clipr.cc/1ZGsw>

The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. *Travel and Tourism at a Tipping*

Point. URL: <https://clipr.cc/zAfy9>

Travel to Macedonia. URL: <https://travel2macedonia.com/>

Wine Vision by Open Balkan. URL: <https://clipr.cc/2kHwR>

1.7. NATIONAL ANTHEM AS A WAY OF POLITICAL COMMUNICATION. A COMPARISON OF AUSTRIAN, NORTHERN MACEDONIAN AND UKRAINIAN NATIONAL ANTHEMS.

Zavhorodniaia Polina,
Master's degree in International and European Studies of Political Science department of Innsbruck University, Innsbruck, Austria

A sound of unity. A national anthem - is a sound of a country, a nation, of people. Each state has its hymn, which causes patriotic feelings deep inside its citizens. This phenomenon is relatively new; the anthem creation tradition started with the advent of nation-states. This research paper is written under the assumption that hymns do not exist to identify a state in the international arena and make a nation as a political foundation real and tangible for its citizens. Instead, these songs were created under the idea of nationalism, and thus, anthems - to define national identity, a basis of the state. These songs were performed during the battles and revolutions for independence, wars, competitions to boost the spirit and motivation of people, during festivals, holidays, celebrations and ceremonies, to give them a feeling of identity and unity¹.

Nowadays, the national anthem has a lot of definitions; however, they contain a common idea that it is a symbol of a state and national song. To define it more clearly, a hymn - is "a country's official song, often played on public occasions" (Cambridge Dictionary). Typically, each country defines the anthem provides its meaning, way, and place for its performance constitutionally. Nevertheless, there are also exceptions: some of them exist as a tradition, although formalities of its execution are indeed fixed by law. On average, national anthems are performed on festivals, solemn events, holidays, festivals, upon taking office in high political positions, during meetings, and seeing off within official diplomatic visits, military rituals, etc. As far as this political symbol is a symbol of national identity, each country has its unique one. Nevertheless, they still can be classified in general².

National anthems are unique symbols because of the combination of text and music. Music plays a significant role because by singing together, people feel highly united and involved in the community's life and gain experience in political

---

¹ Kyridis Argyris, Anna Mavrikou, Christos Zagkos, Paraskevi Golia, Vamvakidou Ifigeneia and Nikos Fotopoulos. *Nationalism through State Constructed National Symbols. The Case of the National Anthems. The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences. 2009. Vol. 4. P. 1–14.*

² Pavković Aleksandar, Christopher Kelen. *Anthems and the Making of Nation States: Identity and Nationalism in the Balkans. London, 2016. 254 p.*

participation¹. Thus, it is a kind of physical realization of imagined community. When everyone sings, the feeling of unity; therefore, an anthem can unite people.

In this study, I assume hymns as political propaganda because standard texts of anthems contained chanting of a country or its governor. It led to the conclusion that people united under the idea of the value of the country and love to the nation as a political foundation. It creates a case of fostering a sense of love for the motherland. Moreover, on the example of three hymns, I will show that different anthems highlight various values that can help people's souls.

Nationalism and national symbols. There are two main directions of thoughts towards nationalism: a Primordial one² implies that nationality is given by default, and modern states were formed naturally by the superimposition of political formation on the biologically determined phenomenon. On the other hand, the modernist group (Andersen B., Rustow D., Rokkan S., Gellner, etc.) considers nationalism a modern phenomenon resulting from the transition from traditional to modern societies. The essence of their political thought is that nationalism does not wake up a nation, what was sleeping, but creates a new one; it is a construct of political elites to organise and hold together people, who give a legitimacy to lead this community as servers for the nation. Besides, all of them connect this change with industrialisation, but some focus more on the research of different additional reasons: political, social, economic. From the political point of view, it implies that industrialisation caused the arising of a nation-state, sovereignty, centralisation, bureaucracy, etc. I want to highlight scholars who studied nationalism through the prism of social communication. They emphasised the role of language and communication as a powerful instrument towards nationhood and, therefore, nation-state foundation. For instance, Andersen B., in his book "Imagined Communities", considers the invention of print as a driving force, supported by capitalism and industrialism, towards a unified language creature³.

National symbols, such as flags, emblems, national animals, etc., are based on visual images that are more-less familiar and can be understood by people worldwide. Thus, they can be used as external communication as well. Remarkably, countries with several official languages have different lyrics in all of them, such as Switzerland. With the anthem, we can emphasise two levels of the union: language itself and the combination of music and text as common symbols. Due to this theory, common usage of language itself is an instrument for the union, but if we add some specific content with music, it is almost praying. All community members have the same vision of the value of a country, given by the anthem. Andersen, in his work, used the example of newspapers. Each citizen had approximately the same input about the world by receiving the same information, at

---

¹ McDonald K. *Global movements: Action and culture*. Oxford : Blackwell. 2006. 260 p.

² Dittmer Lowell. *Political Culture and Political Symbolism: Toward a Theoretical Synthesis*. *World Politics*. 1977. Vol. 29, No 4, pp. 552–583.

³ Llobera Josep R. *Recent theories of nationalism*. Barcelona : Institut de Ciències Polítiques i Socials, 1999. 26 p.

more-less the same time¹. I consider the anthem a more potent instrument in this regard - it paints a picture of a country, people, and the most practical reasons for patriotism, by which every citizen is guided. And all these people are aware that this ceremony of singing the same song, with the exact text, is executed duplicated by thousands or millions of others simultaneously. Of course, it also depends on the context and event, accompanied by the anthem. Further, I will show what exactly highlights hymns in Austria, North Macedonia, and Ukraine and why it is used way more often in fragile times.

Therefore, this approach towards nationalism is my basis for analysing national symbols and a theory choice. Here I want to highlight Cerulo (1993), who described national symbols as totems, and their primary function is to set identifying boundaries. His studies regarding anthems are the deepest from the constructivist point of view. Moreover, he emphasises the role of political elites, who are governed by such factors as "cultural configuration, political arrangements, and the occurrence of social events"² in determining music and lyrics. Because the anthem evokes patriotic feelings³ they also have to be governed by symbolic considerations, not aesthetic.

Zoteeva (2014) highlights **four primary functions** of the national anthem: instrumental, regulative, referent, and magic. Instrumental one reflects a hymn as an instrument of the government to unite and strengthen citizens' solidarity and adherence to an existing government or ideology. It is aimed at the stable existence of political elites. Due to the regulative function, the national anthem manipulates people's behaviour, calling them to be excited feel love and pride for their country. Here, the referent function implies reflection of the principal political and national values identity symbols. A magic function is in the physical feeling of unity and participation. K. McDonald (2006) also points out an experience of the political engagement during the anthem execution⁴. Vorkachev (2020) claims that the national anthem is a discourse "hybrid" literary genre, realised through the various discourses: political, ritual, and patriotic. As a part of the political discourse, it is intended to strengthen the unity of citizens and rally them around the authorities; as a part of the ritual, it has a specific way. of execution that requires observance of certain ritualized norms: the obligation to get up, take off the headdress for "regular" men and stand at attention and saluting - for military personnel, optional - choral singing, as part of patriotic experience - a belonging to speech forms, united by an attitude towards the expression of love to the motherland⁵.

---

¹ Anderson Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso Books. 2016. 256 p.

² Cerulo Karen A. *Symbols and the World System: National Anthems and Flags*. *Sociological Forum*. 1993. Vol. 8, No. 2. P. 243–271.

³ Cross Simon. *The Enduring Culture and Limits of Political Song*. Edited by Lincoln Geraghty. *Cogent Arts and Humanities*. 2017. Vol. 4, No. 1. 13 p.

⁴ Llobera Josep R. *Там само*.

⁵ Воркачев С. Г. *Национальный гимн как жанр патриотического дискурса*. *Жанры речи*. 2020. № 1 (25). С. 36–43.

From the lyrics it is possible to recognize the political regime of a country: to democratic states, it is not inherent to mention government or party, instead, they apply for the patriotism towards the country. For totalitarian, authoritarian regimes or monarchies it can be different, because though this ruling elites also get their legitimacy. It also creates an association of the state itself with a monarch, party, or a leader. As an example, the British anthem "God Save the King/Queen" there is no mention of country, instead the main object of praying and love is a monarch, as a symbolic embodiment of Great Britain¹. According to Cerulo (1993), there are two options of the anthem's analysis: semantic and syntactic. First one is concentrated on the meaning of the words and their constructions, through decoding them. Second one is about design and correlation with syntactic constructions².

Research design. Considering the national anthem as a symbol of the nation, particularly in front of citizens, I aim to discover the interconnection between creating a hymn and founding a state. Also, to draw functions of the anthem both for citizens and country as a political foundation on the example of Austrian, North Macedonian, and Ukrainian anthems. Content analysis will help discover to what extent it characterizes the main features of states and thus to research if the anthem also has an informative function on its political system, values and current state of affairs. Besides, by considering the same purpose and functions of anthems, I aimed to compare the content of all the mentioned above hymns and make a qualitative conclusion on the differences of national characters by assuming that values highlighted in lyrics are fundamental for the nation they represent. In this research, I will not analyze music as a symbol, being concentrated just on the hymn's political discourse.

Accordingly, **the main research question** is:

"Which role has the national anthem in the political communication between a state and citizens?"

In my opinion, a role of a hymn can be evaluated through its origin, use cases and content. Therefore, an assessment will be provided based on Austrian, North Macedonian and Ukrainian anthems. The choice of states represents three European regions: Central Europe, the Balkan region, and Eastern Europe.

Therefore, there are **additional questions**, correlated to the aims of the study:

1. What has been created first: an anthem or a state? If firstly was created an anthem, or at least one part of it, was it a symbol of a nation before or did it get the status afterwards? Logically, as the representative of a nation, the anthem must have its roots either from folklore or from fine art. How can hymns be made? What does this information tell us? Answers to these questions will give a piece of information about the proximate role of the anthem for the nation-state and its legitimacy.

---

¹ Cerulo K. A. *Identity designs: The sights and sounds of a nation*. New Brunswick, NJ : Rutgers, 1995. 252 p.

² Там само.

2. What is the interconnection between the adoption of a hymn by law and political changes? It can tell us if political reasons influence the national symbol change, thus supporting or not towards constructivist nationalism theory: elites matter more than nation/ethnicity.

3. How can we decode the information from hymn lyrics? Which impact does it have on people? Information coded in an anthem can help identify to what extent it reflects characteristics both of nation and country as a political unit.

Regarding the set questions and income, I assume the following **theses**:

T1. The national anthem - is an instrument invented to anchor and strengthen the legitimacy of the state as a political foundation based on the nation community, implemented in most cases artificially, to raise and hold feelings of loyalty, love and self-identification of people.

T2. The national anthem changes with the political system/political elites, but just in case of the significant changes, which contradict each other.

T3. A hymn is made for internal use since citizens can understand its language and often a context, so there is no need to put just basic political, geographical, cultural, etc., information. Still, I see sense in the reflection of fundamental social values, both material and moral. More likely, it must tell us about the referent and regulative functions of national character.

Thus, the research consists of three parts dedicated to each theoretical assumption.

Nevertheless, my research does not cover the study of the historical path of the mentioned above anthems, the music part, and has to be widened for more countries. It also does not include decoding symbols inherent to each separate state.

Methods. I use the qualitative interpretive method for the research because the main task is to discover the role of an anthem for nation-states. Besides, there are two clarifying goals: how anthems are interconnected with the state creature and what exactly tell citizens and states to each other during the performance.

To answer the first question, I will analyse data of six aspects of hymns creation and establishment of them as a national symbol: date and type of text and music creation, date of approval, and legislative consolidation. The hymn's establishment chronology can show if the origin of an anthem comes from the will and tradition of the national/ethnic group, or it was created on behalf of the political construction; thus, if this song became national not from its national origin but as an "artificial" symbol. By artificial, I don't mean that it has nothing in common with the national group represented by the political community. I mean that its content is adopted from the point of view of political elites and hence can be considered political propaganda of values, a picture of the motherland, and imperative.

The conclusion is based on the following logic: if it was established after the state establishment and was written exclusively to be an anthem, it supports my thesis. If earlier, was it created before the 18th century or after? There are two additional questions to clarify in both cases: is it folklore or fine art? If it is folklore, then it works against my thesis. But, on the other hand, if it is a fine art, it

can support my idea due to the usage by the political elites of national property to emphasise the greatness of the nation, its talented representatives and heritage, and the content itself.

The information got at this point will be interconnected with political processes and changes at this time. So, we are curious if it is correlated either with the independence or with ideology change, political system change, etc.

However, as I see it, a hymn, which was written in a national language, creates intimate communication between:

1) citizens (to tell each other about love towards the one object and its features);

2) citizen and state (to talk inform about love and loyalty to the object);

3) state and citizen (to inform a citizen about solidarity).

In the second part of the research, I will discover a sense of lyrics by using a content analysis of Austrian, North Macedonian and Ukrainian anthems. This section is carried out from the perspective of political discourse by the interpretative approach. Political discourse is usually used in political communication to analyse political speeches, interviews, speeches, etc.¹. I find this approach relevant because it concerns each party of political life (in our case, it is both government (in the vision of the state's representative) and citizens), it aims to convince people by using text or speeches in some ideas (national anthem is called to born patriotic feelings and strengthen the unity of people) and each word choice matters². I will use semantic analysis, concentrating on the words and their meanings.

There are a lot of suggestions on how to analyse national anthems. Still, I correlated criteria with the essential criteria of the description of nation-states and nationalism: political system, political regime, the territorial system of government (federal or unitary), territory (identical objects, territorial wealth or geographical objects), history (certain historical events, heroes or abstract common past), values (religion, labour, unity, freedom, liberty, courage), citizens (positioning of citizens: as the union of citizens or as the country itself), epithets towards the state, expression of loyalty, pride, common ancestry. Thus, my analysis is focused on these criteria to find out what the anthem can tell us about the country and nation. It would be interesting to find interconnections between the discovered features and stereotypes for further research.

Results. In the Table 1. there is a key knowledge on the creation and establishment of the three anthems.

---

¹ Torfing J. *New Theories of Discourse: Laclau, Mouffe And Zizek*. Oxford: Blackwell Publishers, 1999. 356 p.

² Cerulo Karen A. *Там само*.

	Austria	North Macedonia	Ukraine
Date of the lyric's creation	1946, Paula von Preradović	1943, Vlado Maleski	1862, Pavlo Chubynsky
Type of text	Created in a purpose	Fine Art	Fine art
Date of music creation	1791, Wolfgang Mozart	1941, Todor Skalovski	1863, Mykhailo Verbytsky
Type of music	Fine art	Fine art	Fine art
Date of approval	1946	<i>Officially</i> – 1989, <i>Offstage</i> – 1946	<i>Officially</i> : Music -1992, Lyrics – 2003. <i>Offstage</i> – 1917
Legislative consolidation	Adopted by law, chosen by competition	Adopted by law, chosen by competition	Adopted by law, without competition.

Table 1. Creation and establishment of the hymns of Austria, North Macedonia and Ukraine

Here we can see that the text of the Austrian anthem was created in a purpose. In this case, there was a competition for the best poetry, and political elites have chosen the best, by their opinion, variant. Here we can make two conclusions: one that supports Cerulo's (1993) point of view and my thesis on the artificial character of the lyrics. Ukrainian and North Macedonian anthems is a different case, which also supports Cerulo, but not me - the ground poetry and music were made of fine art. Hence, respect and pride in their shared past is a significant value and reason to follow for these people. Austrian anthem also contains a part of the national fine art - music of Wolfgang Amadeus Mozart. It shows that except for lyrics, political elites decided to use the feel of pride, that one of the most excellent musicians in the world is a representative of the Austrian nation, thus strengthening the feeling of patriotism. All the anthems were adopted by law. But the Ukrainian anthem existed as a tradition first for five years, from 1917, till 1922, and then lyrics were unofficial from 1992 till 2003 (Hodges, 2000). Curiously, both Macedonian and Ukrainian lyrics symbolised the long struggle for its territory. I consider the existence of a hymn as a tradition as a more nationally "right" way because it shows citizens have chosen it by themselves. Of course, it does not mean that political elites did not influence this choice, but there is a difference between the song, which status as a national symbol is stipulated by law and not.

In Table 2. represented the information about the political context of the creating and establishment of the national anthems of Austria, Russia and Poland.

	Austria	North Macedonia	Ukraine
Independence	+	+/-	+
Ideology change	+	+/-	+
Political system change	+	+/-	+

Table 2. Political context and the national anthems of Austria, North Macedonia, and Ukraine

Political context analysis shows that in all cases, the establishment of the new anthem in all cases interconnected with the Independence or foundation of the new state. It is remarkable that for North Macedonia, it was a creature without any changes. Meanwhile, Austria was also transitioning from a national-socialist totalitarian regime to democracy, and Ukraine from the communistic totalitarian anthem dated by 1917-1922 related to the change of the political system – from

	Austria	North Macedonia	Ukraine
Political regime	+ democracy: feelings towards the state	+ democracy: feelings towards the state	+ democracy: feelings towards the state
Territorial system of governance	-	-	-
Description of territory	Type of landscape "Land of mountains, land by the river", Situation "Thou liest in the middle of the continent Like a strong heart"	Type of landscape - "The Macedonian woods resoundly sing"	-
Mention of the name of the state	+	+	+
History	Abstract common past - "Strongly feuded for, fiercely hard-fought for" - "Borne the burden of a high mission"	Heroes Gotse Delchev, Pitu Guli, Dame Gruev, Sandanski Abstract common Past - "The Macedonians fight for their own rights!" - "Now once again the flag flutters, (that) of the Kruševo Republic"	Abstract common Past "And we'll show that we, brothers, are of the Kozak nation!"
Common ancestry	Clearly mentioned "Since the early days of the ancestors thou hast Borne the burden of a high mission"	As in historical lyrics, ancestors themselves in person are mentioned Gotse Delchev, Pitu Guli, Dame Gruev, Sandanski	Clearly mentioned "And we'll show that we, brothers, are of the Kozak nation!"
Values	Labour - "Land of fields, land of cathedrals, Land of hammers, with a promising future!" - "Assiduous and full of hope" Art - "Land of cathedrals" - "People highly gifted for beautiful arts" Religion "..land of cathedrals" – as a hint for Christianity, but not brightly emphasized Nature Description of nature beauty Liberty "See us striding, free, and faithful"	Liberty - "Today over Macedonia is born the new sun of liberty." - "The Macedonians fight for their own rights!" - "Macedonia liberated, lives in liberty!" Nature and territory "The Macedonian woods resoundly sing" Common past Gotse Delchev, Pitu Guli, Dame Gruev, Sandanski	Freedom - Ukraine's glory hasn't perished, nor her freedom - We'll lay down our souls and bodies to attain our freedom Common past "And we'll show that we, brothers, are of the Kozak nation!" The will to win "Our enemies will vanish, like dew in the morning sun, And we too shall rule, brothers, in a free land of our own"
	Gender equality "Home to great daughters and sons" Common past		
Epithets towards a state	Country as an object of admire, as a symbol of the tough past, as an object of love - Much-praised Austria - Much-tried Austria - Much-beloved Austria	Free, an object of love Macedonia liberated	Country as an object to fight for and never give up => precious, glorious, and free Ukraine's glory hasn't perished, nor her freedom
Expression of loyalty	Loyalty of citizens, clarified "Unified, let us in jolly choirs Pledge allegiance to thee, Fatherland"	-	Unclear by words expression, but by the meaning of the content Through the whole lyrics: loyalty in the readiness to fight for the country
Citizens, nation	Country as a home for interrelated people (from this context – nation) "Home to great daughters and sons"	Citizens are country The Macedonians fight for their own rights	Citizens are country "Ukraine's glory hasn't perished, nor her freedom (...) We'll lay down our souls and bodies to attain our freedom" "And we too shall rule, brothers"
Imperative message	To be brave, loyal to the country, to be ready by the labour to build prosperity "Bravely towards the new ages See us striding, free, and faithful, Assiduous and full of hope, Unified, let us in jolly choirs Pledge allegiance to thee, Fatherland"	To be ready to fight for freedom The Macedonians fight for their own rights	To be ready to fight for the country, to keep hope for bright future - "Ukraine's glory hasn't perished, nor her freedom (...) We'll lay down our souls and bodies to attain our freedom - "And we too shall rule, brothers, in a free land of our own."

Table 3. Semantic analysis of the Austrian, North Macedonian and Ukrainian national anthems
monarchy to republic (Chaguaceda, 2016). Macedonian field is marked as "+/-" due to the official adoption of the entire national anthem just two years before the Independence. However, it can be interpreted in the same direction: the previous regime was about to decline. Thus, this research partly supports my assumption that

the national anthem changes with the change of political environment, but not entirely, which means that this topic has to be researched deeply by covering more cases and with extended chronology.

Now let's try to paint a portrait of each state. Austria seems like a democratic state, in the heart of Europe, with beautiful landscapes represented by rivers and mountains. This state has a harrowing past, full of fights and debates, but now looking forward to the bright future. This state is a home of interrelated men and women equal and free. Nation, which is united under this state, is hard-working, religious and with the developed feel of beauty and art. But Austria is not a nation; it is the country the nation decided to be and give to it their love and loyalty and remember the shared past. There is no mention decentralized system, units of which has their anthems; in opposite, it looks like a centralized country from the side.

Nevertheless, this hymn gives a lovely picture of values and general strong sides; I would consider this anthem informative. Of course, we can see all features of theoretical assumptions from different scholars. It has an informative function, instrumental one, by uniting people under such a great country from different sides, regulative one, which causes very warm feelings towards the state, referential function, by giving short-cut of the essence of Austria and the magic one, caused by charming music of the great musician, chore and a feeling of mutual and common elevation and love. As for me, it is a perfect choice. By the way, labour, as a value mentioned here, is an essential feature of the nation's character, as well as religion and gender equality. This case supports my thesis due to the well-balanced picture of national values and symbols and political and geographical traits.

Macedonian anthem portrays a free and green country, recently liberated, full of hopes towards the future and solid memories for past heroes, which made this happen. It is a very patriotic song that inspires fighting and keeping freedom as the primary value. Woods, mentioned in lyrics, could symbolize a place for partisans to hide during the partisan war, which occurred during World War 2 in Northern Macedonia¹. This lyric uses historical background, heroes, and the story behind it as something special, which can be understood just by these people—double intimacy: language and the story, which is clear exclusively by this social group. There is no mention greatness of the country or loyalty to it, but I think that readiness to struggle for it and the message to hold it is very eloquent. However, it is hardly possible to say something more, about the nation and the state, than unstoppable desire and the highest value of liberty. Of course, it is a powerful appeal to patriotism, and citizens pray for freedom of the country as for their own.

Ukrainian national anthem in this way is similar to North Macedonian. However, it gives a different impression. On the one hand, it is a very patriotic, intimate song that appeals to the will to fight for freedom and take over lands. On the other hand, it is pretty sad because it shows all suffering and pain of the state on

---

¹ Rossos Andrew. Macedonia and the Macedonians: a history. Stanford, Calif. : Hoover Institution Press, 2008. P. 255.

its way to liberty. The central values pictured are freedom, unity of people as brothers as a representation of strength in being together. Basically, behind the lines, we could see an association of the country with its people more than with the land. Thus, it calls to the intense feeling of self-identification with the state. It also justifies suffering as something familiar on the way to the bright future. Curiously, that lyric mentions the common enemies, which also serves as a uniting factor. Thus, the central values there are freedom, community, a history. The last was expressed by mentioning Kozaks as great ancestors whose blood they still carry. In general, it must be pointed out that Kazaky is associated with power and freedom. So, it is a society based on the common history and united by the common goal to reach liberty and glory.

Ukrainian and North Macedonian anthems picture the countries not as detailed as the Austrian one. However, they serve for all mentioned above functions. Primarily instrumental, referential, and magic. It must be said that Macedonia and Ukraine are relatively young states which struggled a lot on their way to independence. Perhaps, that is why they need an anthem to be more inspiring to move towards their goal to strengthen their national identity. In this way, the choice of government is understandable - nothing unites better than an idea of an independent and free state at the cost of historical sacrifices. Maybe, there is a difference between various states, depending on their type, age and history. To this point, I cannot wholly approve or disapprove given above theses. However, this research opens a lot of questions for further studies.

Conclusion. The national anthem - is a sound of unity. The primary purpose is to call patriotic feelings and give people an experience of agreement. From the first part of my research, we can see that despite the national anthems being selected by the political elites, in some cases (such as Ukrainian and North Macedonian), they represent the nation from the perspective of national symbolism, history and intimate experience. In some cases, texts can be written with a purpose and are not national art but stay informative and inspiring. Adding a national property to the song's vision leads it to a successful hymn.

And in some cases, there is no need to represent the nation because the primary purpose is to unite several countries under one state and feel that this state is worth it. The national anthems arise and change with independence, ideological or political regime change. But it is also not necessarily. It was an attempt to find the answers; indeed, I got more questions. First, to comprise more anthems for analysis. Second, to include a more extended chronology to discover interconnection between the political context and the anthem change. Also, it is crucial to add music analysis because it also can tell a lot. The study can be used for orientation in this area and inspiration. But one is for sure, the national anthem is a song of patriotism, unity, and loyalty for all the states. It is a powerful tool to keep people together and express their identity.

Список використаних джерел та літератури

- Воркачев С. Г. Национальный гимн как жанр патриотического дискурса. *Жанры речи*. 2020. № 1 (25). С. 36–43.
- Зотева Т. С. Государственный гимн как жанр политического дискурса. *Политическая лингвистика*. 2013. № 1 (43). С. 133–143.
- Anderson Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso Books. 2016. 256 p.
- Cerulo K. A. *Identity designs: The sights and sounds of a nation*. New Brunswick, NJ : Rutgers, 1995. 252 p.
- Cerulo Karen A. Symbols and the World System: National Anthems and Flags. *Sociological Forum*. 1993. Vol. 8, No. 2. P. 243–271.
- Cross Simon. The Enduring Culture and Limits of Political Song. Edited by Lincoln Geraghty. *Cogent Arts and Humanities*. 2017. Vol. 4, No. 1. 13 p.
- Dittmer Lowell. Political Culture and Political Symbolism: Toward a Theoretical Synthesis. *World Politics*. 1977. Vol. 29, No 4, pp. 552–583.
- Elgenius Gabriella. National symbols and ceremonies in contemporary Europe. Submitted for the degree of Doctor of Philosophy The London School of Economics & Political Science University of London, 2005. 370 p.
- Gill Graeme and Luis F. Angosto-Ferrandez. Introduction: Symbolism and Politics". *Politics, Religion & Ideology*. 2018. Vol. 19, No 4. P. 429–433.
- Gimny vsego mira so slovami, tekst, perevod (All the world's hymns with words, text, translation). URL: <http://gimn.su/category/gimnystran/> (in Russian).
- Kolsto Pål. National Symbols as Signs of Unity and Division. *Ethnic and Racial Studies* 2006. Vol. 29, No 4, P. 676–701.
- Kyridis Argyris, Anna Mavrikou, Christos Zagkos, Paraskevi Golia, Vamvakidou Ifigeneia and Nikos Fotopoulos. Nationalism through State Constructed National Symbols. The Case of the National Anthems. *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*. 2009. Vol. 4. P. 1–14.
- Linda Hodges, George Chumak. *The Language and Travel Guide to Ukraine*. 2000.
- Llobera Josep R. Recent theories of nationalism. Barcelona : Institut de Ciències Polítiques i Socials, 1999. 26 p.
- McDonald K. *Global movements: Action and culture*. Oxford : Blackwell. 2006. 260 p.
- Oddvar Eriksen E. Symbols, Stratagems, and Legitimacy in Political Analysis. *Scandinavian Political Studies*. 1987. Vol. 10, No 4. P. 259–278.
- Pavković Aleksandar, Christopher Kelen. *Anthems and the Making of Nation States: Identity and Nationalism in the Balkans*. London, 2016. 254 p.
- Rossos Andrew. *Macedonia and the Macedonians: A History (Studies of Nationalities)*. Hoover Institution Press Publication, 2013. P. 238. (393 p.)
- Rossos Andrew. *Macedonia and the Macedonians: a history*. Hoover Institution Press. p. 255. Rossos Andrew. *Macedonia and the Macedonians: a history*. Stanford, Calif. : Hoover Institution Press, 2008. 367 p.
- Scheigal L. *Semantics of the political discourse*. Henosis, Moscow, 2004.
- Smith A. D. *Ethno-symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*. Routledge, 2009. 184 p.
- Souza. A. Investigating prescriptions of positive behaviour in power-consolidation national anthems. *Signótica, goiânia*. 2017. Vol. 29, No 2. P. 575–601.
- The Oxford Handbook of Political Communication edited by Kate Kenski and Kathleen Hall Jamieson. *Oxford Handbooks Online, Oxford University Press*, 13 Jan. 2014.
- Torfinn J. *New Theories of Discourse: Laclau, Mouffe And Zizek*. Oxford: Blackwell Publishers, 1999. 356 p.

Way Lyndon C.S. Discourse, Music and Political Communication. *The Politics of Sound*. 2019. Vol. 18, No 4. P. 475–490.

РОЗДІЛ 2

УКРАЇНСЬКЕ БАЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ ВИМІРІВ СУЧАСНОЇ ПІВНІЧНОЇ МАКЕДОНІЇ

2.1. ЄВРОПЕЙСЬКА І ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ПІВНІЧНОЇ МАКЕДОНІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Киридон Алла Миколаївна

*доктор історичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
директор Державної наукової установи
«Енциклопедичне видавництво», м. Київ, Україна
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4375-5350>*

Троян Сергій Станіславович

*доктор історичних наук, професор;
професор кафедри міжнародних відносин, інформації
та регіональних студій Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3053-6530>*

Європейський Союз і Північноатлантичний Альянс – організації, для яких одним з ключових питань безпеки є розвиток стабільних відносин і зміцнення конструктивного співробітництва на Балканах. Після розпаду Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії та отримання незалежності новими країнами, ЄС і НАТО зазнали серйозних потрясінь через великий потік біженців до Західної Європи та насильницьку громадянську війну, яка підривала основи європейської безпеки. Балканський півострів до сьогодні зберігає серозний конфліктогенний потенціал. Отже, стабільний розвиток і набуття членства в ЄС і НАТО всіма країнами колишньої Югославії є одним із стратегічних напрямків розвитку для ЄС і НАТО. Іншим важливим напрямком зовнішньополітичної діяльності балканських держав виступає поглиблення регіонального співробітництва, в тому числі розбудова відносин з країнами-кандидатами на вступ до євро-і євроатлантичних об'єднань. З огляду на відзначене заслуговує на увагу – саме в цьому полягає мета наукової розвідки – дослідження як генези і еволюції співробітництва Північної Македонії з ЄС і НАТО, так і її співпраці з Україною.

Актуальність дослідження полягає і в тому, що практично в усіх країн колишньої СФРЮ були або є проблеми внутрішнього чи зовнішнього плану

на шляху до набуття членства в ЄС та НАТО. Кожна з колишніх країн-членів СФРЮ мала або зберігає нині свої унікальні особливості, які уповільнюють процес інтеграції до європейських і євроатлантичних структур. Дослідження цих проблем є важливим елементом для створення механізмів по їх вирішенню, значимих і для майбутніх потенційних членів ЄС та НАТО, зокрема це прямо стосується України. На доречність такого підходу вказували, наприклад, голова аналітичного центру «Європейці за податкову реформу» Гюнтер Фелінджер і дослідник Інституту євроатлантичного співробітництва в Україні Андреас Умланд¹.

Водночас Попри очевидні історичні та геополітичні відмінності між країнами Західних Балкан та Україною, шлях перших до членства в ЄС має низку схожих особливостей та демонструє безліч уроків, що допоможуть чіткіше зрозуміти, які кроки наближали ці країни до ЄС, а які перешкождали процесу вступу та блокували його. Порівнюючи ці уроки з досвідом, який Україна отримала під час виконання Угоди про асоціацію з ЄС, ми дійшли комплексних висновків, які є актуальними для України, та розробили практичні рекомендації щодо того, як Україні вибудувати свою стратегію, щоб стати успішним кандидатом на членство в Європейському Союзі та щоб процес приєднання був швидким і безпроблемним, завдяки застосуванню успішних практик Західних Балкан та униканню глухих кутів, в яких вони опинялися. Хоч і визнаючи те, що значний вплив на хід приєднання Західних Балкан мали геополітичні та внутрішньополітичні міркування ЄС, цей звіт все ж передусім зосереджується на вивченні «бюрократичного» досвіду шляху цих країн до членства, а також впливу внутрішньої політики та засадничих, пов'язаних із приєднанням реформ на прогрес у цьому напрямку в рамках методології приєднання до ЄС.

Методологія наукового дослідження ґрунтується на положенні про своєчасність ознайомлення з первинною інформацією та виявленням проблемних ситуацій і прогнозом розвитку подій. Основними принципами дослідження при цьому є науковості, системності, цілісності, інформаційної поліфакторності, історизму, взаємозв'язку історичного та логічного. Виклад наукових фактів і узагальнення інформації здійснюється в контексті загального процесу, багатоаспектності та специфіки політики ЄС і НАТО, зокрема її балканського вектора. Дослідження базується на використанні міждисциплінарного синтезу системного та компаративного підходів до вивчення міжнародних процесів і явищ. Складовою системного підходу є інформаційна парадигма, яка в нашому випадку спрямована на опрацювання широкого комплексу різнопланової наукової та аналітичної інформації для всебічного вивчення як об'єкту дослідження – балканського вектора європейської і євроатлантичної інтеграції, так і предмету – характеру і

---

¹ Чому Україні варто стати балканською країною – Умланд, Фелінджер. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/chomu-ukraini-varto-staty/4234749.html>

особливостей українсько–північномакедонського співробітництва в контексті забезпечення вступу України в ЄС і НАТО. Базовими методами дослідження стали при цьому метод системного аналізу, порівняльно-історичний і міжнародно-політичного прогнозування.

Відносини Північна Македонія – НАТО. Північна Македонія приєдналася до Партнерства заради миру у 1995 р. і розпочала реалізацію Плану дій щодо членства у 1999 р. на Вашингтонському саміті одночасно з іншими балканськими країнами. Участь у процесі планування та аналізу Партнерства заради миру з 1999 року допомогла розвинути оперативну сумісність, а також встановити цілі планування, які є ключовими для реформування системи національної безпеки та збройних сил країни. Беручи участь в операції Північноатлантичного Альянсу в Косово в 1999 р., вона надалі отримала допомогу від НАТО для подолання проблеми біженців, спроб заколоту всередині країни і дестабілізації обстановки у 2001 р.¹. Зокрема, в рамках операції Essential Harvest наприкінці серпня 2001 р. війська НАТО приєдналися до македонських військових, щоб роззброїти незаконні військові албанські формування після укладання Охридської угоди 13 серпня 2001 р. про припинення вогню².

Північна Македонія була частиною Вільнюської групи і сформувала Адріатичну хартію з Хорватією та Албанією у 2003 р., щоб краще координувати вступ до НАТО. Вільнюська група була створена в столиці Литви 19 травня 2000 р.³ До її складу увійшло десять посткомуністичних держав – Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Словенія, Хорватія, Північна Македонія, Албанія, Болгарія, Румунія, які прагнули приєднатись до НАТО у 2004 р. Метою учасників Вільнюської групи була практична співпраця, обмін інформацією та лобіювання приєднання у столицях країн-членів НАТО.

Подібну роль відіграла й інше об'єднання – Адріатична хартія⁴, створена Албанією, Хорватією, Македонією та США 2 травня 2003 р. в Тирані з метою допомоги балканським державам приєднатися до НАТО. Наприкінці 2008 р. до групи приєдналися Чорногорія, Боснія і Герцеговина, Сербія, а в 2012 р. – Косово. Адріатичну хартію, у зв'язку з особливою роллю в ній США, часто називають Американсько-адриатичною хартією. Разом з Вільнюською групою і Американсько-балтійською хартією (у 1998 р. її підписали США, Естонія, Латвія, Литва) Адріатичну хартію ще донедавна

---

¹ Phillips J. *Macedonia: Warlords and Rebels in the Balkans*. New York: Yale University Press, 2004. 230 p.

² Terry M. Mays. *Historical Dictionary of Multinational Peacekeeping*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2021. P. 191.

³ Conference “NATO'S Role in the Changing Security Environment in Europe”. Vilnius, Lithuania 18-19 May, 2000. VILNIUS STATEMENT. URL: <https://www2.mfa.gov.lv/en/security-policy/co-operation-with-nato-member-states-and-candidate-countries/conference-nato-s-role-in-the-changing-security-environment-in-europe-vilnius-statement>

⁴ Адріатична хартія: акценти розставлено. *Голос України*. 2017. 04 серпня.

розглядали як приклади тимчасової багатосторонньої структури безпеки для України, Грузії, Молдови та Азербайджану¹.

У 2005 р. Північна Македонія приєдналася до Концепції оперативного потенціалу – механізму, за допомогою якого підрозділи, доступні для операцій, можуть оцінюватись і краще інтегруватися з силами НАТО для підвищення оперативної ефективності. Участь, натомість, у Програмі підвищення оборонної освіти допомогла покращити освіту та навчання, що мало важливе значення для зусиль країни щодо оборонної реформи. Завдяки Програмі підвищення сумлінності Північна Македонія працювала над зміцненням належного управління в секторі оборони та безпеки, зниженням ризиків корупції за рахунок посилення прозорості та підзвітності.

На саміті в Бухаресті в 2008 р. Греція наклала вето на запрошення Республіки Македонія, як тоді офіційно називалася держава, приєднатися до Північноатлантичного Альянсу через протест проти назви Македонія. Греція також наклала вето на переговори про вступ Республіки Македонія до Європейського Союзу через суперечку щодо назви². Греція вважала, що конституційна назва її сусіда містить територіальні претензії, так як історично Македонія може бути лише в Греції. Республіка Македонія подала позов у Міжнародний суд проти такої позиції Греції, а країни НАТО погодилися, що країна отримає запрошення після вирішення грецько-македонських розбіжностей. У грудні 2011 р. Міжнародний суд ООН постановив, що заборона Греції на пропозицію свого сусіда була неправильною та порушувала договір. Держсекретар США звернувся до Республіки Македонія та Греції з проханням знайти прийнятне вирішення суперечки, щоб Республіка Македонія могла вільно приєднатися до НАТО³.

Водночас в Македонії була розгорнута активна кампанія по роз'ясненню цілей і перспектив держави в контексті долучення до Північноатлантичного Альянсу. При цьому треба було активно протидіяти тиску і провокаціям з боку Росії, яка прагнула переорієнтувати Балкани на «самостійний» розвиток з недопущенням зближення балканських держав з Альянсом. З цією метою російські спецслужби намагалися здійснювати провокації в Македонії навіть напередодні безпосереднього приєднання держави до НАТО⁴. У 2013 р. Регіональний центр країни зі зв'язків із громадськістю у Скоп'є був визнаний Партнерським навчальним та освітнім

---

¹ Умланд А., Верещук І. Балтійська і Адріатична хартії США як приклади тимчасової багатосторонньої структури безпеки для України, Грузії, Молдови та Азербайджану. *Дзеркало тижня*. 2018. 07 жовтня.

² *Macedonia (Macedonia): A Greek Name in Modern Usage*. URL: <http://www.macedonian-heritage.gr/MacedoniaTerm/index.html>

³ Oliver I. *War and Peace in the Balkans: the diplomacy of conflict in the former Yugoslavia*. London : Tauris in assoc. with New Europe, 2005. P. 110.

⁴ *Сучасний стан і перспективи розвитку й трансформації Північноатлантичного альянсу: аналіт. доп.* / В. Кравченко, В. Орлик, М. Замікула, В. Ярмоленко, О. Давимука; за заг. ред. М. Паламарчука та О. Александрова. *Наук. електрон. вид. Київ: НІСД, 2021. С. 28*. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/blok_nato.pdf

центром, відкривши свою діяльність для союзників та партнерів¹. У березні 2016 р. міністр оборони Македонії висловив сподівання, що вирішення міграційної кризи в Європі в 2015 р. наблизить її до членства в НАТО. 12 червня 2017 р. прем'єр-міністр дав зрозуміти, що перейменує країну, щоб вирішити суперечку з Грецією щодо назви та подолати заперечення Греції в питанні приєднання Македонії до союзу. Суперечка щодо назви була вирішена Преспанською угодою 12 червня 2018 р., коли країна прийняла назву Республіка Північна Македонія (далі – РПМ), яка була підтримана на референдумі 30 вересня 2018 р. і схвалена парламентом Північної Македонії разом з Преспанською угодою та волевиявленням – 94 % «за» – щодо вступу в НАТО і ЄС².

11 липня 2018 р. Північноатлантичний Альянс запросив республіку розпочати переговори про членство. Офіційні переговори про приєднання розпочалися 18 жовтня 2018 р., а вже 6 лютого 2019 р. постійні представники країн-членів НАТО підписали протокол про приєднання Північної Македонії до організації. Прем'єр-міністр РПМ, виступаючи разом з генеральним секретарем НАТО у Скоп'є 3 червня 2019 р., сказав, що очікує завершення процесу ратифікації до кінця жовтня. На той час очікувалося, що Північна Македонія вступить до НАТО на початку 2020 р., і країна отримала від Північноатлантичного Альянсу публічні запевнення в цьому. Відповідно, Північна Македонія отримала місце на саміті в Лондоні в 2019 р. разом з іншими членами НАТО і була представлена делегацією на чолі з прем'єр-міністром. 11 лютого 2020 р. північно-македонський парламент одногolosно при 114 голосах «за» схвалив Північноатлантичний договір. Через політичну кризу Іспанія була останньою країною, що ратифікувала протокол про приєднання 19 березня 2020 р. Згодом Північна Македонія підписала документ про приєднання і стала державою-членом НАТО з 27 березня 2020 р.³

Партнерська співпраця Північної Македонії з НАТО завжди була взаємовигідною і включає низку різносторонніх відносин. Важливим напрямом співробітництва був розвиток здатності сил Північної Македонії працювати разом із силами країн НАТО та інших партнерів, особливо в операціях з підтримки миру та врегулювання криз. У зв'язку з цим і надалі важливе значення має участь у спільному плануванні, навчанні та військових заходах. Зокрема, Північна Македонія проводить військові операції під керівництвом НАТО. Країна була ключовим партнером у підтримці операцій НАТО зі стабілізації в Косово в 1999 р., коли сили НАТО були розгорнуті в

---

¹ BALKAN BAROMETER 2020. *Public Opinion. Analytical report. Regional cooperation council. UE. April 2020. Sarajevo: Regional Cooperation Council Secretariat, 2020. 118 p.*

² Парламент Македонії підтримав зміну назви. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-parlament-makedonii-pidtrymav-zmini-nazvy/29705186.html>

³ Північна Македонія стала членом НАТО. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/severnaya-makedoniya-stala-chlenom-nato-1585328735.html>

Північній Македонії, щоб зупинити поширення конфлікту, а також надати матеріально-технічну підтримку для Косово. Союзники також надали гуманітарні вантажі, щоб допомогти Північній Македонії впоратися з потоком біженців із Косова. Ще одним прикладом була операція в Афганістані з 2002 до кінця 2014 рр., а потім наступна місія «Рішуча підтримка» з навчання, консультування та допомоги афганським силам безпеки. На території Північної Македонії – в Скоп'є – перебував військовий штаб створених у 1999 р. згідно з резолюцією Ради Безпеки ООН № 1244¹ міжнародних сил під керівництвом НАТО, відповідальних за забезпечення стабільності в Косово (KFOR)². Північна Македонія підтримує реалізацію програми «Жінки, мир та безпека». Країна зміцнює свою національну громадянську готовність та стійкість за підтримки НАТО. Практична співпраця з Євроатлантичним координаційним центром реагування на стихійні лиха (EADRCC) також розширила можливості кризового управління та оперативну сумісність. Північна Македонія бере активну участь у програмі НАТО «Наука заради миру та безпеки» з 1998 р.³ Нещодавні заходи були зосереджені, зокрема, на кіберзахисті та боротьбі з тероризмом, захисті від хімічних, біологічних, радіологічних і ядерних речовин та підтриманні екологічної безпеки. 9 грудня 2021 р. в аеропорту Скоп'є відбулася церемонія, присвячена включенню РПМ до системи колективного повітряного патрулювання НАТО⁴. Національний уряд і місцеві неурядові організації продовжують надавати загальнодоступну інформацію про Північноатлантичний Альянс, місію НАТО та відносини НАТО – РПМ.

Співробітництво Північна Македонія – ЄС. У 2000 р. Північна Македонія розпочала офіційний процес зближення з Європейським Союзом і почала переговори щодо Процесу стабілізації та асоціації з ЄС. Вона стала першою країною на Балканах, яка не є членом ЄС, що підписала Угоду про стабілізацію та асоціацію 9 квітня 2001 р. в Люксембурзі. Угода була ратифікована Асамблеєю Македонії 12 квітня 2001 р. і набула чинності 1 квітня 2004 р.⁵ 22 березня 2004 р. Македонія подала заявку на членство в ЄС, а наступного року офіційно стала державою-кандидатом. 6 вересня 2004 р. уряд Македонії ухвалив Національну стратегію європейської інтеграції, підтриману парламентом країни через його Комісію з

---

¹ Резолюція 1244 (1999), прийнята Советом Безопасности на его 4011-м заседании, 10 июня 1999 года. URL: <https://web.archive.org/web/20000602210058/http://www.un.org/russian/document/scresol/res1999/res1244.htm>

² Козубенко О. Миротворчі сили KFOR у Косові: що про них відомо. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/08/01/myrotvorchi-syly-kfor-u-kosovi-shho-pro-nih-vidomo/>

³ NATO rules out admitting new members anytime soon. Fox news. 2014. 5 July.

⁴ Північна Македонія також приєдналася до служби повітряної поліції НАТО. URL: <https://news.eurabota.ua/uk/not-rated/developments/pivnichna-makedonija-takozh-priiednalsja-do-sluzhbi-povitrjanoi-policii-nato/>

⁵ Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2001014>

європейських питань¹. 1 січня 2008 р. набули чинності угоди про спрощення візового режиму та реадмісію між Македонією та ЄС. Македонія розпочала діалог щодо лібералізації візового режиму з ЄС у лютому 2008 р. і була додана до списку безвізових країн 19 грудня 2009 р.² Громадяни Македонії отримали дозвіл вільно в'їжджати в Шенгенську зону, Болгарію, Кіпр та Румунію без візи під час подорожі з біометричними паспортами.

Проте, подібно до описаних вище проблем з НАТО, існувала низка колізій, які утруднювали шлях Македонії до Євросоюзу³. Однією з перешкод для членства в ЄС було питання назви держави та незадоволення Греції. ЄС, беручи до уваги висловлену Грецією стурбованість, зберіг практику визнання її лише в якості «колишня югославська Республіка Македонія» як компроміс, введений ООН ще в 1993 р.⁴. 12 червня 2018 р. було досягнуто, як ми вже відзначали вище, грецько-македонське порозуміння – Преспанська угода, згідно з якою країна перейменовувалася в «Республіку Північна Македонія». У рамках цієї угоди Греція прямо відкликала своє попереднє заперечення, дозволивши ЄС схвалити 26 червня 2018 р. шлях до початку переговорів про вступ. Тим самим, Преспанська угода зробила можливим вступ Північної Македонії не лише до НАТО, але й на перспективу в ЄС. Вона також зробила внесок у добросусідські відносини і краще майбутнє для Північної Македонії на Балканах і в Балто-Чорноморському регіоні.

Ще одна проблема для Північної Македонії знаходилася в полі її двосторонніх відносин з Болгарією⁵. У липні 2006 р. тодішні міністр закордонних справ Болгарії І. Калфін та президент Болгарії Г. Пирванов підтвердили, що підтримка Болгарією членства Північної Македонії в ЄС не буде беззастережною, насамперед з огляду на історичні колізії⁶. Проте частково ці проблеми вдалося зняти після підписання болгаро-македонської Угоди про добросусідство 1 березня 2017 р. З-поміж іншого вона передбачала розширення співробітництва між двома державами, а також підтримку Болгарією вступу Македонії до ЄС і НАТО⁷. Однак у 17 листопада 2020 р. процедуру приєднання РПМ до ЄС було заблоковано Болгарією, яка визнає

---

¹ *Chenu G.-M. Quels Balkans pour le XXI e siècle ?* URL: <https://www.diploweb.com/forum/chenu2.htm>

² *EU – the former Yugoslav Republic of Macedonia relations.* 04.11.2010. URL: https://web.archive.org/web/20120614115535/http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/relation/index_en.htm

³ *Кравченко Д. Європейська інтеграція Північної Македонії: виклики XXI ст.* URL: <file:///C:/Users/%D0%9C%D0%9A/Downloads/64-Article%20Text-50-1-10-20221010.pdf>

⁴ *Admission of the State whose application is contained in document A/47/876-S/25147 to membership in the United Nations.* 98th plenary meeting. 8 April 1993. URL: <https://web.archive.org/web/20190124153537/http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r225.htm>

⁵ *Roudometof V. Collective Memory, National Identity and Ethnic Conflict: Greece, Bulgaria and the Macedonian Question.* Westport CT: Praeger, 2002. 265 p.

⁶ *Prelec M. New Balkan Turbulence Challenges Europe.* International crisis group. 28 april 2017. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/macedonia/new-balkan-turbulence-challenges-europe>

⁷ *Borissov warns North Macedonia against stealing Bulgarian history.* 20.06.2019. URL: <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/borissov-warns-north-macedonia-against-stealing-bulgarian-history/>

македонську не як самостійну мову, а як діалект болгарської¹. Болгарія виступала проти визнання македонської мови через присутність македонської мовної меншини в своїй країні, класифікуючи її як болгарську. У липні 2022 р. з цього питання було досягнуто згоди між Північною Македонією та Болгарією². Ця угода включає поправку до конституції Македонії, згідно з якою болгарі вважаються етнічною меншістю в країні, а натомість парламент Болгарії зняв вето з переговорів між РПМ та ЄС. Щоправда, це рішення викликало протести в Болгарії та сприяло вотуму недовіри, внаслідок якого було повалено болгарський уряд.

25 березня 2020 р. Рада ЄС прийняла рішення розпочати з РПМ переговори про приєднання, що було схвалено Європейською радою наступного дня³. ЄС є основним торговим партнером Північної Македонії, на частку якого припадає 77,5 % експорту та 51 % імпорту країни. Німеччина є найбільшим торговим партнером, за нею слідує Велика Британія, Сербія, Китай та Греція. Експорт із країни зосереджено навколо кількох продуктів, найбільш важливими з яких є. Основними статтями експорту є феронікелеві сплави, залізо, сталь і текстиль, а імпорту – сира нафта, електроенергія, плоский прокат заліза та сталі, транспортні засоби. ЄС надає Північній Македонії постійну підтримку та фінансову допомогу через проекти, щоб країна могла провести необхідні для повної реалізації перспективи членства реформи. Інструмент підготовки до вступу є основним інструментом фінансування ЄС для підтримки структурних реформ у Північній Македонії та реалізації шляхів вступу країни. Північна Македонія також отримує вигоду від розрахованої на багато користувачів програми, яка виділила допомогу ЄС у розмірі 2,98 млрд євро в 2014–2020 рр. для підтримки проектів регіонального значення для Західних Балкан⁴. Західно-Балканський інвестиційний фонд ЄС підтримує Північну Македонію у реалізації 23 проектів на загальну суму 2,1 млрд євро. Спрямовані до Північної Македонії інвестиції ЄС досягли 163,2 млн євро та охоплюють технічну допомогу й інвестиційні роботи. Інвестиції ЄС мали важливий ефект, принісши країні 181,8 млн грантів і 580 млн євро у вигляді пільгових кредитів. Крім того, Європейський інструмент за демократію та права людини у період 2007–2020 рр. виділив 8,1 млн євро на проекти, що

---

¹ Іценко Н. *Євроінтеграція в обмін на ідентичність: куди веде конфлікт болгар та македонців*. 01 квітня 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/1/7121597/>

² *Болгарія і Північна Македонія підписали протокол, який має розблокувати рух Скоп'є до ЄС*. 17 липня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/07/17/7143353/>

³ *ENLARGEMENT AND STABILISATION AND ASSOCIATION PROCESS – the Republic of North Macedonia and the Republic of Albania – Council conclusions*. Council of the European Union. Brussels, 25 March 2020. URL: <https://web.archive.org/web/20200326212336/https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7002-2020-INIT/en/pdf>

⁴ Velickovski I., Mamuchevska D. *Interest Rate Pass-Through in Three EU Candidate Countries: The Case of Albania, North Macedonia and Serbia*. *International Economics and Business. Issues in Economics and Business*. Macrothink Institute. 2019. December. Vol. 5(2). Pp. 37–54.

зміцнюють демократію та права людини¹. ЄС також пропонує Північній Македонії підтримку шляхом технічної допомоги та обміну інформацією, що допомагає країнам-партнерам знайомитися з законами ЄС, застосовувати їх та забезпечувати їх дотримання.

Окрім того, більшість країн ЄС та США активно лобіюють створення т.зв. МініШенгену країн Західних Балкан (Північна Македонія, Албанія, Сербія, але також до цього утворення запрошені Чорногорія, Боснія і Герцеговина та Косово). Метою цього об'єднання є створення до 2024 р. спільного ринку товарів і послуг. Очікуються серйозні інвестиції з боку США, а новим інвестиційним планом Євросоюзу з фінансовою допомогою країнам Західних Балкан на 2021–2027 рр. заплановано виділення 9 млрд євро на реалізацію різних проектів у регіоні, насамперед – в інфраструктурній сфері, зокрема на розвиток мережі автомобільних і залізничних шляхів².

Членство в ЄС було і залишається ключовим пріоритетом для РПМ з моменту здобуття незалежності. Загалом 79 % населення Північної Македонії виступає за вступ до ЄС. Однак кількість тих, хто вважає, що країна сьогодні ближче до вступу в ЄС, ніж це було в 2005 р., коли вона вперше отримала статус кандидата, з 2018 по 2021 рр. впала з 57 % до 32 %³. Країна є частиною процесу розширення ЄС та завжди активно підтримувала проект європейської інтеграції як унікальну модель спільного формування демократичного суспільства, стабільності та економічного процвітання. Успіх процесу реформ відзначено у восьми звітах Європейської комісії про хід роботи з РПМ. Країна зуміла врегулювати дестабілізуючі внутрішні та зовнішні фактори та успішно виконала завдання, поставлені перед нею ЄС.

Шлях європейської інтеграції Північної Македонії є успішним прикладом для багатьох країн, особливо України. Процеси формування політичної нації, набуття міжнародного визнання, наявність «македонської» та «української» проблем, дестабілізуючих факторів в обох державах схожі. З огляду на реалії та перспективи європейської і євроатлантичної інтеграції України варто звернути пильну увагу на відповідний шлях балканських держав, зокрема і в контексті сучасних відносин України з РПМ.

---

¹ Аналіз доступних ресурсів ЄС для підтримки реформ в Україні / Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД). URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/icps_eu_funds.pdf

² Мартинов А.Ю. Західні Балкани в політичній стратегії Європейського Союзу. URL: <file:///C:/Users/%D0%9C%D0%9A/Downloads/17854-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-35172-2-10-20220426.pdf>; Наталія Задорожнюк, посол України в Республіці Північна Македонія. Якщо Північна Македонія змогла вступити до НАТО, то всі шанси є й в Україні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3278953-natalia-zadoroznuk-posol-ukraini-v-respublici-pivnicna-makedonia.html>

³ IRI North Macedonia Poll Shows Concerns with Pace of EU Accession, Concerns with Economy and COVID-19, Dismay with Local Leaders. 16 June 2021. URL: <https://web.archive.org/web/20220419140242/https://www.iri.org/resources/iri-north-macedonia-poll-shows-concerns-with-pace-of-eu-accession-concerns-with-economy-and-covid-19-dismay-with-local-leaders/>

Відносини Україна – Північна Македонія та їх перспектива. Історія сучасного двостороннього співробітництва розпочалася 23 липня 1993 р. визнанням Україною державної незалежності Колишньої Югославської Республіки Македонія. 20 квітня 1995 р. шляхом обміну нотами між МЗС України і МЗС Македонії були встановлені міждержавні дипломатичні відносини. Проте дипломатичні установи з'явилися значно пізніше: дипломатичне представництво України в Республіці Македонія було відкрито у червні 2000 р., а Посольство України в Республіці Македонія – у листопаді 2001 р. У травні 1996 року відбувся перший офіційний візит української делегації на чолі з Міністром Кабінету Міністрів України В. Пустовойтенком до Скоп'є¹. З того часу контакти на найвищому рівні – Президентів, Прем'єр-міністрів, Голів парламентів, Міністрів закордонних справ – стали нормальною практикою двосторонніх відносин.

Тільки упродовж ХХІ століття таких зустрічей відбулося приблизно п'ять десятків, у тому числі в умовах широкомасштабної російської агресії проти України. Зокрема, 7 квітня 2022 р. проходив візит в Україну Голови Собранія РПМ Т. Джафері, що супроводжувався його зустрічами з Президентом України В. Зеленським і Головою Верховної Ради України Р. Стефанчуком. 25 травня 2022 р. мала місце зустріч Міністра закордонних справ України Д. Кулеби з Президентом РПМ С. Пендаровським у рамках World Economic Forum у Давосі, а 2 червня 2022 р. відбулася зустріч Віцепрем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України О. Стефанішиної з Прем'єр-міністром РПМ Д. Ковачевським на полях безпекового форуму Globsec у Братиславі. «Ми пам'ятаємо події, які відбувалися в Косові, у Сребрениці, в Боснії та Герцеговині. Ми дуже добре вас розуміємо. Хочу сказати, що прикладу максимум зусиль для того, щоб підтримати Україну і на двосторонньому рівні, і на рівні тієї двосторонньої підтримки, яка буде надаватися Україні з боку міжнародної спільноти»², – зазначив Т. Джафері.

Основні засади і напрями розвитку двосторонніх відносин зафіксував Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Македонія, укладений під час офіційного візиту в Македонію Президента України Л. Кучми 16–17 грудня 1998 р. У статті 1 зазначено, що «Договірні Сторони розвиватимуть відносини між собою як дружні держави на принципах взаємної довіри і взаємовигідного співробітництва, на основі суверенної рівності, незастосування сили чи погрози силою, невтручання у внутрішні справи, непорушності кордонів, територіальної цілісності держав,

¹ Двосторонні відносини між Україною та Північною Македонією. URL: <https://macedonia.mfa.gov.ua/spivrobotnecstvo/80-politichni-vidnosinimizh-ukrajinoju-ta-makedonijeju>

² Дайджест Посольства України в Республіці Північна Македонія. Спецвипуск 2022. URL: <https://macedonia.mfa.gov.ua/storage/app/sites/50/%D0%94%D0%90%D0%99%D0%94%D0%96%D0%95%D0%A1%D0%A2%D0%98/%D0%86%D0%86%D0%86%20%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BB%202022%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83/daydzhest-posolstva-ukraini-v-skope-ukr-kopiya-kopiya.pdf>

поваги прав людини і основних свобод, сумлінного виконання міжнародних зобов'язань»¹. Загалом договірно-правова база двосторонніх відносин складається з 46 чинних документів, які охоплюють більшість сфер співробітництва².

Україна є важливим торговельним партнером для РПМ. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Північною Македонією здійснюється в рамках Угоди про вільну торгівлю, яка підписана сторонами у 2001 р. (ратифікована 5 липня 2001 р.) та визначає сприятливі умови для ведення торгівлі для двох країн³. За підсумками 2021 р. Україна за обсягами товарообігу посіла 24 місце з-поміж близько 180 торговельних партнерів РПМ. При цьому імпорт до РПМ – 21 місце, експорт до України – 28 позиція. Станом на кінець 2021 р. РПМ вийшла на 3 місце з-поміж торговельних партнерів України у Балканському регіоні (після Болгарії та Сербії). За даними Державної служби статистики України за 2021 р. загальний обсяг торгівлі товарами і послугами з РПМ склав 149,1 млн дол. і збільшився у порівнянні з 2020 р. на 48 % (на 48 млн дол.): експорт становив 126,2 млн дол. (зростання на 48 %), імпорт – 22,9 млн дол. (збільшення на 43 %). Позитивне для України сальдо склало 103,3 млн дол. (проти 69 млн дол. у 2020 р.). Згідно з даними македонської статистики, за січень-червень 2022 р. двосторонній товарообіг становив понад 101 млн дол. – експорт з України склав майже 70 млн дол., імпорт з РПМ перевищив 31 млн дол. Це на 12 % більше обсягу торгівлі за 6 місяців 2021 р. (90,4 млн дол.)⁴.

В умовах широкомасштабної російської агресії проти України з 24 лютого 2022 р. РПМ надає фінансову, гуманітарну і військово-технічну допомогу нашій державі⁵. Зокрема, йдеться про передачу важких озброєнь (в тому числі й танків), медикаментів і військового екіпірування українській стороні. Попри невеликі розміри Північної Македонії, її можливості та кількість населення, Посольством спільно з Громадою українців імені Лесі Українки (станом на 2021 р. у Північній Македонії постійно проживало приблизно 550 українців, а членами Громади, яку очолює О. Урбанович, було близько 80 осіб з числа етнічних українців⁶) залучено й передано вже більше

---

¹ Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Македонія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807_100#Text

² Договірно-правова база між Україною та Північною Македонією. URL: <https://macedonia.mfa.gov.ua/spivrobotnecstvo/90-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-makedonijeju>

³ Угода про вільну торгівлю між Республікою Македонія та Україною. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807_200#Text

⁴ Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Північною Македонією. URL: <https://macedonia.mfa.gov.ua/spivrobotnecstvo/91-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnecstvo-mizh-ukrajinoju-ta-makedonijeju/torgovelyno-ekonomichne-spivrobotnecstvo-mizh-ukrayinoju-ta-pivnichnoyu-makedoniyeyu>

⁵ Дайджест Посольства України в Республіці Північна Македонія. II спецвипуск 2022. URL: <https://macedonia.mfa.gov.ua/storage/app/sites/50/%D0%94%D0%90%D0%99%D0%94%D0%96%D0%95%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%86%D0%86%D0%86%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BB%202022%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83/daydzhest-posolstva-ukraini-v-skope-ukr-kopiya-kopiya.pdf>

⁶ Українці у Північній Македонії. URL: <https://macedonia.mfa.gov.ua/spivrobotnecstvo/93-ukrajinci-u-makedoniji>

225 тон допомоги від небайдужих громадян, підприємців, торгових мереж, македонського бізнесу. Під час Дня України в межах міжнародного культурно-мистецького заходу «Охридське літо» провідні українські актори та діячі культури привернули увагу македонського суспільства до бруталної війни Росії проти України, зокрема розповівши під час прес-конференції про події в Україні. Київський академічний обласний музично-драматичний театр ім. Саксаганського, демонструючи незламність духу та силу українського мистецтва, вперше від початку війни Росії проти України виступив на міжнародній арені й привернув увагу до сьогоденних реалій в Україні. Таку ж місію 26 липня 2022 р. в Скоп'є виконав і колектив народного танцю «Дружба» з м. Рівне на міжнародному фестивалі «Folkfest Skopje».

Загалом, переважна більшість населення Північної Македонії – як македонців, так і албанців – сприймає Україну як дружню, близьку країну. Проте треба враховувати, що попри членство РПМ в НАТО і активні євроінтеграційні кроки, російська пропаганда в Північній Македонії, як і загалом на Балканах, є дуже потужною. Вона використовує низку інструментів впливу: підтримка орієнтованих на активізацію співробітництва з Москвою політичних партій і рухів; створення та фінансування гуманітарних організацій, товариств дружби, центрів розвитку, курсів з вивчення російської мови тощо; релігійні питання; пропагандистська політика через ЗМІ та соцмережі. Крім просування нарративу щодо величї Росії як «провідної світової сили», «слов'янської» та «православної» єдності, підконтрольні офіційній Москві ЗМІ активно використовують «фейкові» новини з метою дискредитації НАТО, ЄС, а також України¹. Протидіяти цьому ми повинні нашими перемогами на фронті, реформами по наближенню України до ЄС і НАТО, а також розвитком і поглибленням взаємовигідного співробітництва як з Північною Македонією, так і з іншими балканськими країнами. Зокрема, йдеться про діяльність у рамках як двосторонніх зв'язків, так і багатосторонніх контактів, наприклад Центральноєвропейської Ініціативи чи геополітичного проекту Тримор'я.

Українсько-північномакедонське співробітництво в контексті ЦЄІ і Тримор'я. Центральноєвропейська ініціатива (ЦЄІ) є регіональним угрупованням країн Центральної та Східної Європи². Генеза її припала на листопад 1989 р., коли в Будапешті чотирма державами – Італією, Австрією, Угорщиною, Югославією – було створено угруповання під назвою «Квадрогонале» з метою, зокрема, забезпечення підготовки Угорщини та Югославії до їхнього майбутнього членства у Європейському Союзі. У 1992 р. угруповання змінило назву на Центральноєвропейська ініціатива.

---

¹ Наталія Задорожнюк, посол України в Республіці Північна Македонія. Якщо Північна Македонія змогла вступити до НАТО, то всі шанси є й в Україні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3278953-natalia-zadorozhnyuk-posol-ukraini-v-respublici-pivnicna-makedonia.html>

² Центральноєвропейська ініціатива. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/mizhnarodna-spivpracya/centralnoyevropejska-iniciativa>

Виконавчий секретаріат ЦЄІ розташований у м. Трієст (Італія). Зараз до її складу входить 17 країн – Албанія, Білорусь (членство призупинено в березні 2022 р.), Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Чеська Республіка, Угорщина, Італія, Македонія, Молдова, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Чорногорія та Україна. Діяльність ЦЄІ має на меті налагодження багатостороннього співробітництва у політичній, соціально-економічній, науковій та культурній сферах та сприяння на цій основі зміцненню стабільності і безпеки в регіоні. Структурно діяльність ЦЄІ здійснюється на трьох рівнях: глав урядів, міністрів закордонних справ, а також національних координаторів країн-членів Ініціативи.

Україна почала розвивати контакти з ЦЄІ ще в 1992 р. шляхом участі в діяльності кількох робочих груп Ініціативи. У березні 1994 р. наша держава отримала статус члена Асоційованої Ради ЦЄІ, а 31 травня 1996 р. набула статус повноправного члена. На 2015 рік припало головування в угрупованні Північної Македонії та відбулася низка важливих заходів, зокрема і з участю України. Так, 16–18 квітня 2015 р. в Києві за фінансового сприяння ЦЄІ відбулася П'ята міжнародна конференція «Розвиток органічного сектору в Центральній / Східній Європі та країнах Центральної Азії». Українські дипломати взяли участь у Дипломатичному форумі, що традиційно проводиться під егідою ЦЄІ (14–16 травня 2015 р. в хорватському Дубровнику). 20 травня 2015 р. в Скоп'є українська парламентська делегація взяла участь у засіданні Парламентського комітету ЦЄІ¹.

Проте після 2015 р. діяльність ЦЄІ не завжди відзначається високою активністю. Підсумковий рапорт за 2021 р. свідчить, що на даному етапі Ініціатива прагне виконання Плану дій на триріччя 2021–2023 рр. і вирішення проблем, особливо пов'язаних з наслідками пандемії COVID-19 та загостренням безпекових проблем у Європі². Так, пріоритетне значення в діяльності ЦЄІ на початку третьої декади ХХІ ст. мало відновлення після пандемії (здоров'я, економіка та соціальна сфера), наукове співробітництво, охорона навколишнього середовища, розвитку. Зараз ЦЄІ бере участь у 12 проектах ЄС загальною вартістю близько 27 млн євро. У 2021 р. Фонд Ініціативи при ЄБРР надав фінансування для 7 нових завдань технічного співробітництва на загальну суму вартістю 1,515 млрд євро. Бенефіціарами є країни ЦЄІ Західних Балкан і Молдова. На полях саміту ЦЄІ 3 грудня 2021 р. під головуванням Чорногорії було схваленню «Дорожню карту здоров'я та добробуту в Західних Балканах (2021–2025)», зокрема і з метою усунення їх наявного розриву з ЄС у сфері охорони здоров'я³. Водночас ще одним великим викликом для ЦЄІ у 2022 р. та на перспективу стало загострення

---

¹ *Центральноевропейська ініціатива.* URL: <https://nato.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/mizhnarodna-spivprasya/centralnoevropejska-iniciativa>

² *CEI Annual Report 2021. P. 4.* URL: <https://www.cei.int/sites/default/files/publications/downloads/108.001-22%20Annual%20Report%202021%20of%20the%20SG%20F.pdf>

³ *Там само. P. 5, 7, 9.*

безпекової та економічної ситуації в Центральній і Східній Європі у зв'язку з російською широкомасштабною агресією проти України. Співпраця між Україною і РПМ на полях Ініціативи може стати лакмусовим папірцем ефективності її діяльності в умовах турбулентності міжнародних відносин і необхідності за діяння механізмів кризового менеджменту.

У контексті розбудови сучасної європейської архітектури співробітництва в трикутнику Адріатичного, Балтійського і Чорного морів особливої актуальності останнім часом набула концепція Тримор'я¹. Ініціатива трьох морів, відома також як Тримор'я або Балто-Адріато-Чорноморська ініціатива — це геополітичне, інфраструктурне та економічне об'єднання 12 країн Євросоюзу – Австрія, Болгарія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Хорватія, Чехія, Естонія. Спільна територія країн-учасниць цієї ініціативи має вихід до Чорного, Адріатичного та Балтійського моря, звідки й назва групи. 12 країн Тримор'я покривають 29 % території ЄС (1,21 млн кв. км), де проживає 25 % мешканців ЄС (112 млн осіб). Ці країни виробляють близько 19 % ВВП Євросоюзу².

Ідея формату Ініціативи трьох морів з'явилася у 2015 р. за пропозицією президента Польщі А. Дуди і президента Хорватії К. Грабар-Китарович. 25 серпня 2016 р. на зустрічі у хорватському Дубровнику було прийнято декларацію про співпрацю в економічних питаннях, включаючи енергетику, сфери інфраструктури, транспорту та зв'язку. Президент Польщі А. Дуда охарактеризував ідею Тримор'я як «нову концепцію для просування єдності та згуртованості Європи» через співпрацю 12 країн, розташованих між Адріатичним, Балтійським та Чорним морями – «трьома морями Центральної Європи»³.

На саміт у Дубровнику була запрошена Україна, але не відповіла на запрошення, тим самим не стала однією з країн-засновниць. Під час візиту в Естонію у листопаді 2019 р. президент України В. Зеленський заявив, що Україна зацікавлена у приєднанні до Тримор'я і має намір предметно обговорити це питання з естонськими партнерами. А вже після початку широкомасштабного російського вторгнення президент Польщі А. Дуда у своєму зверненні до Верховної Ради України 22 травня 2022 р. заявив, що

---

¹ На початку ХХ ст подібну ідею Міжмор'я висував польський лідер Ю. Пілсудський, перший глава відродженої після Першої світової війни Польської держави. Він озвучував ідею об'єднання чи конфедеративної держави, до якої могли б увійти Польща, Україна, Білорусь, Литва, Латвія, Естонія, Фінляндія, Молдова, Угорщина, Румунія, Югославія, Чехословаччина. Цей альянс повинен був стати третім силовим блоком між Німеччиною та Росією (Бондаренко А. Інтермаріум: криза глобалізації вже в Європі? 25 травня 2016 р. URL: <https://commons.com.ua/ru/intermarium-kriza-globalizatsiyi-vzhe-v-yevropi/>; Кузьмінчук Т. Чи можливий проєкт «Міжмор'я»? 17 січня 2020 р. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/chi-mozhliivii-proekt-mizhmoria/>).

² «Наш зв'язок із вільним світом». Що таке Тримор'я і чому Україна прагне приєднатися до цього об'єднання 12 країн ЄС. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/trimor-ya-shcho-ce-ta-yaki-krajini-do-nogo-vhodyat-ukrajina-stala-partnerom-iniciativi-troh-moriv-50251323.html>

³ The Three Seas Initiative. URL: <http://three-seas.eu/>

Україна повинна приєднатися до ініціативи Тримор'я¹. 7 червня 2022 р. прем'єр-міністр Польщі М. Моравецький під час відкриття у Любліні дводенного конгресу місцевого самоврядування країн Тримор'я заявив, що Ініціатива Трьох морів неможлива без залучення до неї вільної та суверенної України².

Напередодні чергового саміту держав-членів Тримор'я в Ризі президент Естонії А. Каріс зазначив, що війна Росії проти України продемонструвала «цінність побудови транспортних, енергетичних та цифрових зв'язків». Він також наголосив, що стратегічне партнерство США та рішення про виділення 300 млн доларів в інвестиційні фонди держав Ініціативи Трьох морів є цінним внеском у трансатлантичну інтеграцію, торгівлю та безпеку. Водночас і перспектива включення України до цього міждержавного об'єднання в сучасних умовах повинна слугувати зміцненню безпеки в регіоні Центральної та Східної Європи³.

Урешті, на сьомому саміті в Ризі 20 червня 2022 р., виступаючи по відеозв'язку, президент України В. Зеленський заявив, що Україна має стати членом Тримор'я. Він запропонував посилити трактування співпраці в рамках Ініціативи трьох морів, наголосивши на важливості логістики. Говорячи про співпрацю у сфері енергетики, В. Зеленський нагадав, що Україна має одні з найбільших у регіоні сховища газу. На цьому саміті Україна отримала статус партнера-учасника Тримор'я, де-факто ставши учасницею цієї ініціативи⁴. Безумовно, від цього повинні виграти обидві сторони, адже Україна має успішні практики та досвід участі в багатосторонніх форматах. Зокрема, з листопада 2021 р. Україна вперше з держав поза Євросоюзом перейняла головування в одній із чотирьох макрорегіональних стратегій ЄС – Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону (ЄСДР).

Північна Македонія формально також не входить до Тримор'я, але низка проектів, зокрема інфраструктурних, передбачає включення до їх реалізації території цієї держави. Водночас, на резонну думку української дослідниці В. Вдовиченко, враховуючи ту агресію, з якою має справу Україна, є неймовірно важливим, економічно і політично вигідним долучення до когорти країн, з котрими можна ділити проекти з відновлення

---

¹ Дуда А. Росія зруйнувала Україну, Росія має заплатити за це. Промова президента Польщі у Верховній Раді. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/

² Моравецький М. Тримор'я неможливе без вільної та суверенної України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3501317-trimora-nemozlive-bez-vilnoi-ta-suverennoi-ukraini-moraveckij.html>

³ «Ініціатива трьох морів» об'єднує держави Центрально-Східної та Південної Європи навколо питань безпеки. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28581935.html>; Лідери «Тримор'я» погодили партнерство для України. URL: <https://www.dw.com/uk/lidery-initsiatyvy-trokh-moriv-pohodyly-partnerstvo-dlia-ukrainy/a-62195728>

⁴ Зеленський підтримав приєднання України до ініціативи «Тримор'я». URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/06/20/7141633/>; Україна отримала статус партнера-учасника ініціативи Тримор'я. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/06/21/7141676/>

інфраструктури, сполучення транспортними вузлами¹. Керівник Центру кризових досліджень (Естонія) Х. Нагель додає, що держави-члени або споріднені з Тримор'ям певними проектами держави могли би стати новими кандидати у члени ЄС та НАТО, але з міцнішими регіональними зв'язками². З-поміж великих інфраструктурних проектів на території країн Тримор'я можна виокремити наступні: автомагістраль Via Carpathia, що сполучає Клайпеду в Литві з Салоніками в Греції; Балтико-адриатичний залізничний коридор; інфраструктура для зрідженого природного газу, включаючи морські термінали у Польщі та Хорватії; автомагістраль Via Baltica із Праги (Чехія) в Гельсінкі (Фінляндія) через Польщу, Литву, Латвію та Естонію; проект залізничного коридору Rail Baltica; вантажний коридор Amber Rail. Це ті важливі об'єднувальні також і для України та РПМ сегменти, на яких може будуватися їх майбутнє співробітництво у рамках Ініціативи трьох морів. Спільними при цьому мають залишатися основні цінності та цілі, які є універсальними для всіх держав-членів Тримор'я – демократія, свобода та безпека, які власне й відстоює Україна при допомозі союзників у ході протидії широкомасштабній російській агресії.

Висновки. Досвід Західних Балкан і Північної Македонії для України на шляху до членства в ЄС і НАТО. Досвід Західних Балкан загалом, і РПМ зокрема, містить чимало потенційно корисних уроків для України, яка з 23 червня 2022 р. розпочала свій непростий шлях до вступу в Євросоюз³. Це має пряме відношення і до євроатлантичної інтеграції України, після подачі нею 30 вересня 2022 р. заявки на пришвидшений вступ до НАТО. До того ж швидка (і багато в чому несподівана) поява України на порозі ЄС і НАТО вимагає критичного переосмислення і реформатування самої політики розширення з урахуванням геополітичних чинників. Зокрема, для ЄС, чи слід Україну, Молдову і шість балканських держав розглядати вкупі? А для ЄС і НАТО: чи варто додатково удосконалити підхід «батога і пряника», що його застосовують у процесі вступу?

Проте очевидно, що попереду в Україні надзвичайно складне завдання – відновити країну і трансформувати її у європейського лідера з сильними інституціями. Україні необхідно налаштуватися на системну і тривалу роботу. Досвід Західних Балкан містить важливі для України уроки, якими точно не варто нехтувати. Про це йдеться, зокрема, у публікації виконавчого

---

¹ Чим ініціатива Тримор'я вигідна для України — думка експертів. URL: <https://suspilne.media/252523-cim-incipiativa-trimora-vigidna-dla-ukraini-dumka-ekspertiv/>

² Нагель Х. Повернення до Міжмор'я: як оновлена польська концепція може допомогти Україні. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2022/08/16/7145038/>

³ Див., напр.: Булана О. Євроінтеграція Західних Балкан: помилки, яких варто уникати Україні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3628098-evrointegracia-zahidnih-balkan-pomilki-akih-varto-unikati-ukraini.html>; Гетьманчук А. Смуга перешкод на шляху до ЄС: досвід Західних Балкан, що має допомогти Україні. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/14/7148668/>; Шлях Західних Балкан до ЄС: уроки для України. URL: <https://ucerp.org.ua/doslidzhennya/shlyah-zahidnyh-balkan-do-yes-uroky-dlya-ukrayiny-2.html>

директора ГО Український центр європейської політики Л. Акуленко¹ та в дослідженні цієї організації, виконаному за сприяння Фонду Конрада-Аденауера (Konrad-Adenauer-Stiftung) Україна (Київ)².

Насамперед, має бути досягнутий політичний консенсус між усіма політичними силами в країні щодо стратегічної важливості членства в ЄС і НАТО. При цьому політикам варто вести чесний діалог з громадянам, пояснюючи, що повноправне членство вимагатиме тривалої і системної роботи і не обов'язково буде досягнуте в у «прискореному режимі».

Україна має налагодити всебічну дипломатичну – офіційну та публічну – роботу з країнами-членами ЄС і НАТО, насамперед з скептичними або обережними щодо розширення, щоб уникнути використання дво- чи багатосторонніх суперечок для блокування євроінтеграційного і євроатлантичного шляхів України.

Україні потрібно перетворити високий рівень підтримки в ЄС і НАТО в швидкі й ефективні практичні кроки для просування на шляху інтеграції. Особливо потужне вагоме значення тут матиме утвердження сильних демократичних інституцій і спроможного державного апарату, реалізація фундаментальних реформ в галузі верховенства права і боротьби з корупцією тощо.

Досвід Балканських країн, зокрема і РПМ, показує, що інтеграція – як європейська, так і євроатлантична – це складне мереживо з політичних домовленостей і компромісів. Однак основним візерунком у ньому має бути прогрес і досягнення країни-кандидата у проведенні реформ.

Водночас в українському суспільстві та владних структурах повинно зберігатися чітке розуміння того факту, що саме Україна своєю протидією російській агресії підтримує і зміцнює безпекове поле, необхідне для успішної реалізації інтеграційних проєктів. У цьому сенсі досвід України унікальний і необхідний для використання європейськими і євроатлантичними структурами в умовах турбулентності та реконфігурації сучасної структури міжнародних відносин і системи світопорядку. Відповідно, Україна має всі можливості та потужні перспективи додати нових позитивних імпульсів і успішності в діяльності ЄС і НАТО в якості держави-члена цих об'єднань.

Список використаних джерел і літератури

Адріатична хартія: акценти розставлено. *Голос України*. 2017. 04 серпня.

Акуленко Л. 4 уроки Балкан: що має врахувати Україна на шляху до членства в ЄС. URL: <https://www.euointegration.com.ua/experts/2022/08/31/7145893/>

---

¹ Акуленко Л. 4 уроки Балкан: що має врахувати Україна на шляху до членства в ЄС. URL: <https://www.euointegration.com.ua/experts/2022/08/31/7145893/>

² Науменко Д., Булана О., Дяченко С. Шлях Західних Балкан до ЄС: уроки для України / Український центр європейської політики. Київ: ГО УЦЄП, 2022. 45 с. URL: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/western_balkans_accession_to_eu_lessons_for_ukraine_01.12.2022_ukr.pdf

Аналіз доступних ресурсів ЄС для підтримки реформ в Україні / Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД). URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/icps_eu_funds.pdf

Бондаренко А. Інтермаріум: криза глобалізації вже в Європі? 25 травня 2016 р. URL: <https://commons.com.ua/ru/intermarium-kriza-globalizatsiyi-vzhe-v-evropi/>

Болгарія і Північна Македонія підписали протокол, який має розблокувати рух Скоп'є до ЄС. 17 липня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/07/17/7143353/>

Булана О. Євроінтеграція Західних Балкан: помилки, яких варто уникати Україні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3628098-evrointegraciya-zahidnih-balkan-pomilki-akih-var-to-unikati-ukraini.html>

Гетьманчук А. Смуга перешкод на шляху до ЄС: досвід Західних Балкан, що має допомогти Україні. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/14/7148668/>

Дайджест Посольства України в Республіці Північна Македонія. II спецвипуск 2022. URL: <http://surl.li/lmoue>

Двосторонні відносини між Україною та Північною Македонією. URL: <https://macedonia.mfa.gov.ua/spivrobitnectvo/80-politichni-vidnosinimizh-ukrajinoju-ta-makedonijeju>

Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Македонія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807_100#Text

Договірні-правова база між Україною та Північною Македонією. URL: <https://macedonia.mfa.gov.ua/spivrobitnectvo/90-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-makedonijeju>

Дуда А. Росія зруйнувала Україну, Росія має заплатити за це. Промова президента Польщі у Верховній Раді. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/

Задорожнюк Наталія, посол України в Республіці Північна Македонія. Якщо Північна Македонія змогла вступити до НАТО, то всі шанси є й в Україні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3278953-natalia-zadoroznuk-posol-ukraini-v-respublici-pivnicna-makedonia.html>

Зеленський підтримав приєднання України до ініціативи «Тримор'я». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/20/7141633/>; Україна отримала статус партнера-учасника ініціативи Тримор'я. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/21/7141676/>

«Ініціатива трьох морів» об'єднує держави Центрально-Східної та Південної Європи навколо питань безпеки. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28581935.html>;

Іщенко Н. Євроінтеграція в обмін на ідентичність: куди веде конфлікт болгар та македонців. 01 квітня 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/1/7121597/>

Козубенко О. Миротворчі сили KFOR у Косові: що про них відомо. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/08/01/myrotvorchi-sily-kfor-u-kosovi-shho-pro-nih-vidomo/>

Кравченко Д. Європейська інтеграція Північної Македонії: виклики XXI ст. URL: <file:///C:/Users/%D0%9C%D0%9A/Downloads/64-Article%20Text-50-1-10-20221010.pdf>

Кузьмінчук Т. Чи можливий проєкт «Міжмор'я»? 17 січня 2020 р. URL.: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/chi-mozhlyvii-proekt-mizhmoria/>

Лідери «Тримор'я» погодили партнерство для України. URL: <https://www.dw.com/uk/lidery-initsiatyvy-trokh-moriv-pohodyly-partnerstvo-dlia-ukrainy/a-62195728>

Мартинов А.Ю. Західні Балкани в політичній стратегії Європейського Союзу. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2021.14.08>

Моравецький М. Тримор'я неможливе без вільної та суверенної України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3501317-trimora-nemozlive-bez-vilnoi-ta-suverennoi-ukraini-moraveckij.html>

Нагель Х. Повернення до Міжмор'я: як оновлена польська концепція може допомогти Україні. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2022/08/16/7145038/>

Науменко Д., Булана О., Дяченко С. Шлях Західних Балкан до ЄС: уроки для України / Український центр європейської політики. Київ: ГО УЦЄП, 2022. 45 с. URL: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/western_balkans_accession_to_eu_lessons_for_ukraine_01.12.2022_ukr.pdf

Наш зв'язок із вільним світом. Що таке Тримор'я і чому Україна прагне приєднатися до цього об'єднання 12 країн ЄС. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/trimor-ya-shcho-ce-ta-yaki-krajini-do-nogo-vhodyat-ukrajina-stala-partnerom-iniciativi-troh-moriv-50251323.html>

Парламент Македонії підтримав зміну назви. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-parlament-makedonii-pidtrymav-zminu-nazvy/29705186.html>

Північна Македонія стала членом НАТО. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/severnaya-makedoniya-stala-chlenom-nato-1585328735.html>

Північна Македонія також приєдналася до служби повітряної поліції НАТО. URL: <https://news.eurabota.ua/uk/not-rated/developments/pivnichna-makedonija-takozh-priednalasja-do-sluzhbi-povitrjanoi-policii-nato/>

Резолюція 1244 (1999), прийнята Советом Безопасности на его 4011-м заседании, 10 июня 1999 года. URL: <https://web.archive.org/web/20000602210058/http://www.un.org/russian/documen/scresol/res1999/res1244.htm>

Сучасний стан і перспективи розвитку й трансформації Північноатлантичного альянсу: аналіт. доп. / В. Кравченко, В. Орлик, М. Замікула, В. Ярмоленко, О. Давимука; за заг. ред. М. Паламарчука та О. Александрова. Наук. електрон. вид. Київ: НІСД, 2021. 36 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/blok_nato.pdf

Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Північною Македонією. URL: <http://surl.li/lmowd>

Угода про вільну торгівлю між Республікою Македонія та Україною. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807_200#Text

Українці у Північній Македонії. URL: <https://macedonia.mfa.gov.ua/spivrobitnectvo/93-ukrajinci-u-makedoniji>

Умланд А., Верещук І. Балтійська і Адріатична хартії США як приклади тимчасової багатосторонньої структури безпеки для України, Грузії, Молдови та Азербайджану. *Дзеркало тижня*. 2018. 07 жовтня.

Умланд А., Фелінджер Г. Чому Україні варто стати балканською країною. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/chomu-ukraini-varto-staty/4234749.html>

Центральноєвропейська ініціатива. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/mizhnarodna-spivpracya/centralnoyevropejska-iniciativa>

Чим ініціатива Тримор'я вигідна для України — думка експертів. URL: <https://suspilne.media/252523-cim-iniciativa-trimora-vigidna-dla-ukraini-dumka-ekspertiv/>

Шлях Західних Балкан до ЄС: уроки для України. URL: <https://ucerp.org.ua/doslidzhennya/shlyah-zahidnyh-balkan-do-yes-uroky-dlya-ukrayiny-2.html>

Admission of the State whose application is contained in document A/47/876-S/25147 to membership in the United Nations. 98th plenary meeting. 8 April 1993. URL:

<https://web.archive.org/web/20190124153537/http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r225.htm>

BALKAN BAROMETER 2020. Public Opinion. Analytical report. Regional cooperation council. UE. April 2020. Sarajevo: Regional Cooperation Council Secretariat, 2020. 118 p.

Borissov warns North Macedonia against stealing Bulgarian history. 20.06.2019. URL: <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/borissov-warns-north-macedonia-against-stealing-bulgarian-history/>

CEI Annual Report 2021. 52 p. URL: <http://surl.li/lmowo>

Chenu G.-M. Quels Balkans pour le XXIe siècle? URL: <https://www.diploweb.com/forum/chenu2.htm>

Conference “NATO'S Role in the Changing Security Environment in Europe”. Vilnius, Lithuania 18-19 May, 2000. VILNIUS STATEMENT. URL: <http://surl.li/lmoww>

ENLARGEMENT AND STABILISATION AND ASSOCIATION PROCESS – the Republic of North Macedonia and the Republic of Albania – Council conclusions. Council of the European Union. Brussels, 25 March 2020. URL: <https://web.archive.org/web/20200326212336/https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7002-2020-INIT/en/pdf>

EU – the former Yugoslav Republic of Macedonia relations. 04.11.2010. URL: https://web.archive.org/web/20120614115535/http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/relation/index_en.htm

IRI North Macedonia Poll Shows Concerns with Pace of EU Accession, Concerns with Economy and COVID-19, Dismay with Local Leaders. 16 June 2021. URL: <http://surl.li/lmoxc>

Μακεδονία (Macedonia): A Greek Name in Modern Usage. URL: <http://www.macedonian-heritage.gr/MacedoniaTerm/index.html>

NATO rules out admitting new members anytime soon. *Fox news*. 2014. 5 July.

Oliver I. *War and Peace in the Balkans: the diplomacy of conflict in the former Yugoslavia*. London : Tauris in assoc. with New Europe, 2005. 179 p.

Phillips J. *Macedonia: Warlords and Rebels in the Balkans*. New York: Yale University Press, 2004. 230 p.

Prelec M. New Balkan Turbulence Challenges Europe. International crisis group. 28 april 2017. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/macedonia/new-balkan-turbulence-challenges-europe>

Roudometof V. *Collective Memory, National Identity and Ethnic Conflict: Greece, Bulgaria and the Macedonian Question*. Westport CT: Praeger, 2002. 265 p.

Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2001014>

Terry M. Mays. *Historical Dictionary of Multinational Peacekeeping*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2021. 568 p.

The Three Seas Initiative. URL: <http://three-seas.eu/>

Velickovski I., Mamuchevska D. Interest Rate Pass-Through in Three EU Candidate Countries: The Case of Albania, North Macedonia and Serbia. *International Economics and Business*. Issues in Economics and Business. Macrothink Institute. 2019. December. Vol. 5(2). Pp. 37–54.

2.2. РЕСПУБЛІКА ПІВНІЧНА МАКЕДОНІЯ У СУЧАСНОМУ БЕЗПЕКОВОМУ ПРОСТОРИ

Богданова Тетяна Євгенівна,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
факультету політичних наук Чорноморського національного
університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*
ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0001-9879-9073>

Тихоненко Ірина Вікторівна,

*кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних
відносин та зовнішньої політики факультету політичних наук
Чорноморського національного університету імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна*
ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0002-7716-085X>

Хмель Анастасія Олександрівна,

*кандидат історичних наук, доцент, деканка факультету політичних
наук Чорноморського національного університету імені Петра
Могили, м. Миколаїв, Україна*
ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0002-4881-7859>

Республіка Північна Македонія (у 1991-2019 рр. – Республіка Македонія, або колишня Югославська Республіка Македонія)¹ як і наша держава обрала курс європейської та євроатлантичної інтеграції. Ще в 2021 р. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Північна Македонія Наталія Задорожнюк відзначала, що Україні варто використовувати «македонський досвід інтеграції до західних структур»². Нині Північна Македонія, як і Україна, торує шлях до Європейського Союзу.

Водночас Північна Македонія є простором для інформаційної війни з боку РФ, зокрема, російська пропаганда використовує такі інструменти впливу, як підтримка політичних партій та рухів, які орієнтовані на активізацію співробітництва з Москвою, релігійні питання, «Россотрудничество» (створення та фінансування гуманітарних організацій, товариств дружби, центрів розвитку, курсів з вивчення російської мови та ін.), пропагандистську політику через ЗМІ та соцмережі. Крім просування нарративу щодо величі Росії, «провідної світової сили», «слов'янської» та

---

¹ У тексті автори вживають назви Македонія, Республіка Македонія, КЮРМ щодо подій до лютого 2019 р., з 2019 р. - Північна Македонія.

² Наталія Задорожнюк, *Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Північна Македонія. Якщо Північна Македонія змогла вступити до НАТО, то всі шанси є й в Україні* // Укрінформ. 2021. 12 липня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3278953-natalia-zadorozhnik-posol-ukraini-v-respublici-pivnicna-makedonia.html>

«православної» єдності, необхідності активізації співробітництва з нею, підконтрольні РФ ЗМІ активно використовують «фейкові» новини з метою дискредитації НАТО, ЄС, а також України. За останні пару років Північна Македонія неодноразово оголошувала персонами нон грата російських дипломатів (загалом 11 у 2022 р.) через несумісність їх дій з Віденською конвенцією про дипломатичні відносини та вимагала їх висилки з країни. У вересні 2023 р. ще три працівника посольства РФ були вислані з країни¹.

Декілька місяців тому країни Західних Балкан², за винятком Сербії, оголосили про створення нової платформи – «Західно-балканської четвірки», мета якої полягає у повному узгодженні країн-учасниць зі спільною зовнішньою політикою і політикою безпеки ЄС.

Про нову ініціативу спільно оголосили керівники зовнішньополітичних відомств Албанії, Косова, Північної Македонії та Чорногорії, зазначаючи, що поштовхом до такого кроку стало повномасштабне вторгнення Росії в Україну. «Після російської агресії в Україні узгодження зі спільною зовнішньою та безпековою політикою, понад те – з позиціями й цінностями демократичного світу, стало одним з найважливіших пріоритетів країн, що прагнуть стати членами ЄС, а також чітким сигналом про те, чому ці країни належать», – підкреслив очільник МЗС Північної Македонії Буяр Османі³.

На думку Л. Акуленко, виконавчого директору ГО «Український центр європейської політики», доцільно детально проаналізувати досвід Західних Балкан – це має допомогти Україні уникнути їхніх помилок⁴. Отже, з'ясування досвіду Північної Македонії в політиці євроатлантичної та європейської інтеграції є актуальним для України.

Територія, яку в XIX ст. визначали як Македонія, наразі знаходиться у складі трьох держав: Вардарська Македонія – незалежна держава – Північна Македонія, Егейська частина входить до складу Греції, Піринська – до Болгарії. Саме з позицією Греції, Болгарії, а також з Албанії й були пов'язані, насамперед, міжнародно-політичні перешкоди на шляху євроатлантичної та європейської інтеграції країни.

Короткий історичний огляд. Македонське питання як міжнародна проблема виникло в останню чверть XIX ст., проте й сьогодні воно залишається актуальним. На думку вчених, протягом останньої чверті XIX

---

¹ З Північної Македонії втретє за півтора року вислали дипломатів рф // Громадське. 2023. 16 вересня. URL: <https://hromadske.ua/posts/z-pivnichnoyi-makedoniyi-vtreye-za-pivtora-roku-vislali-diplomativ-rf>

² Західні Балкани є групою країн, на які спрямована політика розширення Європейського Союзу. Ця група спочатку складалася з Албанії, Боснії та Герцеговини, Косово, Македонії, Сербії, Хорватії та Чорногорії. Хорватія приєдналася до Європейського Союзу в 2013 році, і тому більше не є ціллю політики ЄС на Західних Балканах. Серед решти 6 країн, які також називають «Західно-балканська шістка» (WB6), чотири є країнами-кандидатами на вступ до ЄС (Албанія, Північна Македонія, Сербія та Чорногорія), а дві (Боснія і Герцеговина та Косово) є потенційними кандидатами.

³ На Західних Балканах створили об'єднання для зближення з ЄС, але без участі Сербії // Європейська правда. 2023. 20 березня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/30/7158952>

⁴ Акуленко Л. 4 уроки Балкан: що має врахувати Україна на шляху до членства в ЄС // Європейська правда. 2023. 31 серпня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2022/08/31/7145893/>

століття відбувалася генеза македонської нації, яка з цього часу починає боротися за створення своєї держави, при цьому, неодноразово стикаючись із трагічною перспективою втрати власної самобутності, зникнення як етнічної спільноти. Період останньої чверті ХІХ – початку ХХ ст. виявився доленосним в історії Македонії – невеликої області у Південно-Східній Європі, розташованій у самому центрі Балканського півострова. Він супроводжувався коригуванням її кордонів, трансформацією політичного статусу, змінами етнічного складу населення. Водночас – це етап, насичений драматичними подіями, котрий приніс чимало страждань та випробувань населенню Македонії, серед яких не лише іноземне панування та перманентний збройний конфлікт, а також три війни на її території. Водночас саме македонський народ формувалася в умовах суперечливих культурнополітичних впливів. Протягом століть він перебував під владою Османської імперії, а згодом виявився розділеним, опинившись у складі трьох держав – Греції, Сербії і Болгарії. Рішення Берлінського конгресу 1878 р., положення Бухарестського договору 1913 р. та підсумки роботи Паризької мирної конференції 1919 р. стали справжніми катастрофами для нього¹.

У рамках Нейїського договору Афіни та Софія підписали угоду про «обмін» населенням, у результаті якого з території Болгарії у Грецію депортувалося грецьке населення, і навпаки. Кількість слов'ян, котрих переселили з Егейської Македонії до Болгарії, за різними оцінками складала 52000 – 92000 осіб. Загалом в Егейській частині області на той час мешкало близько 120000 слов'ян. Згідно з нейїськими домовленостями Греція, Болгарія і Королівство СХС зобов'язувалися взаємно гарантувати всім національним меншинам захист життя, майна, громадянських прав, забезпечення свободи віросповідання, вживання рідної мови у школах тощо. Але на практиці політика Софії, Афін і Белграду, як і раніше, була спрямована на асиміляцію місцевого населення.

На думку Д. Миколенка, підсумком Паризької мирної конференції для Македонії став розділ її території між трьома країнами – Грецією, Королівством СХС і Болгарією. Фактично статус-кво, встановлених Бухарестським договором 1913 р., було відновлено. Як і шість років тому, учасники міжнародного форуму не вдавалися у подробиці етнічної належності слов'янського населення Македонії та не враховували його національних інтересів. Система мирних договорів у рамках Паризької мирної конференції 1919–1920 рр. завершила процес «балканізації», тобто штучного встановлення кордонів між країнами регіону. Вона провокувала нові територіальні та етнічні суперечності на півострові. Особливості етнополітичних відносин, полягали, по-перше, у присутності на території Вардарської Македонії значної кількості мусульманського населення – турків, албанців та ісламізованих македонців, а по-друге – у ставленні болгар до

---

¹ Миколенко Д. В. *Македонське питання у 1878 – 1919 рр.* Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 119 с.

македонської мови. Влада Болгарії стверджувала, що мова, якою розмовляло населення Вардарської Македонії була одним з діалектів болгарської. Поразка ідеї незалежності Македонії значною мірою зумовила подальшу політичну напруженість і перетворила область на місце гострих протиріч і конфліктів¹.

У 20–30-х рр. ХХ ст. влада балканських країн, до яких відійшли македонські землі, фактично стала здійснювати політику етнічної дискримінації. Так, різноетнічне населення Вардарської Македонії увійшло до складу проголошеного 1 грудня 1918 р. Королівства сербів, хорватів і словенців (КСХС). Влада цієї поліетнічної країни розглядала приєднану до неї частину македонських земель як власні південні території, здобуті Сербією і Чорногорією в період балканських війн. Тому, адміністративно в Королівстві СХС новоприєднані землі набули назву «Південна Сербія». За цих умов македонське населення мало бути піддано етнічній асиміляції та перетворитися на частину сербського народу². Політика, яку проводили уряди Греції, Болгарії та Королівства СХС (з 1929 р. – Югославії) щодо населення македонських земель, хоча і відрізнялася у певних деталях, в одному суттєвому питанні була ідентична, робить висновок В. Яровий, вони не зупиняли спроби денаціоналізації македонського народу й тому продовжували політику, спрямовану на його експлуатацію, дискримінацію та асиміляцію³.

З початком Другої світової війни македонські землі були окуповані німецькими та італійськими військами і поділені на зони окупації. В березні 1941 р. Болгарія вступила у війну на боці Третього рейху, як наслідок, територія Піринської Македонії стала базою для нападу на Егейську і Вардарську Македонії. У квітні-липні 1941 р. Егейська Македонія була захоплена Німеччиною, а Вардарська – Болгарією та Італією⁴. Болгарська держава визначала окупацію території Вардарської Македонії як визволення болгарських земель, що перебували під владою Королівства Югославії. Болгарська мова була оголошена єдиною офіційною мовою по всій території Вардарської Македонії окрім її західної області. Західна частина Вардарської Македонії була окупована Італією, а її управління здійснювалося Албанією, яка з квітня 1939 р. була автономною територією у складі Італії. Тому Західна Македонія розглядалась як визволені албанські території⁵.

2 серпня 1944 р. відбулося перше засідання АСНОМ, в якому взяли участь 60 делегатів від усіх регіонів Македонії. На засіданні було

---

¹ Миколенко Д. В. *Македонське питання у 1878 – 1919 рр.* Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 119 с.

² Яровий В. *Політика уряду Королівства сербів, хорватів і словенців стосовно населення Вардарської Македонії (1918–1929 рр.)* // *Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. Випуск 58.* Київ, 2019. С. 20-24.

³ Там само, с.23.

⁴ Зосімова М. *Особливості етнополітичних відносин у Вардарській Македонії під час Другої світової війни (1941–1944 рр.)* // *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Історія.* 2011. №108. С. 17-20.

⁵ Там само, с.18.

постановлено, що македонський народ вступає в нову демократичну і федеративну Югославію на правах національно звільненого та повноправного члена як Народна Республіка Македонія, ставши складовою частиною Федеративної Народної Республіки Югославія (ФНРЮ). Македонська була оголошена офіційною мовою нової держави, а 2 серпня – Ілinden – державним святом¹. І хоча згідно з положеннями мирного договору з Болгарією 1947 р. кордони трьох країн в історичній Македонії були проведені на базі відновлення довоєнного статус-кво, проте суперечка з македонського питання тривала.

Оголосивши про існування особливої македонської нації і македонської мови, Й. Сталін під час зустрічі з Й. Тіто і Г. Димитровим 5 червня 1946 р. зажадав надати Пірінській Македонії (південно-західна частина Болгарії) культурну автономію з перспективою передачі цього краю Югославії. Під час перепису населення 1946 р. все місцеве населення краю, крім турків, євреїв і циганів, зареєстровано як македонців. На X пленумі ЦК БРП(к) у серпні 1946 р. було ухвалено рішення про «запровадження македонської свідомості», а в 1947 р. Димитров погодився запровадити у школах Пірінської Македонії обов'язкове вивчення македонської мови і македонської історії, під якою розуміли історію самостійного етносу, організувати для державних службовців обов'язкові курси македонської мови. Викладачами мали стати вчителі з югославської Македонії. Вони спробували прибрати до своїх рук справу освіти в регіоні, але зустріли опір з боку місцевого населення. До того ж, через радянсько-югославський конфлікт, проект було згорнуто. На проведеному в березні 1963 р. пленумі ЦК БКП фактично визнав НР Македонія, підкресливши, що населення Пірінської Македонії являє собою невід'ємну частину болгарської нації і спроби Югославської сторони розглядати його як македонську національну меншину є грубим втручанням у внутрішні справи НРБ. В 1965 р. між БКП і СКЮ була досягнута домовленість відмовитися від політичних суперечок з македонського питання, перетворивши його в предмет виключно наукових дискусій. В 1968 р. Інститут історії БАН підготував історико-політичну довідку «Македонське питання», в якій констатувалося, що 2/3 населення СР Македонії є болгарським «за своїм походженням». До Югославської сторони були пред'явлені наступні вимоги: «припинити фальсифікувати історичну істину, відмовитися від будь-яких претензій на Пірінський край і надати право тієї частині населення СР Македонії, яка володіє болгарською свідомістю, вільно визначати і висловлювати свою національну приналежність». У 1978 р. МЗС НРБ виступив зі спеціальною декларацією, яка роз'яснює позицію Болгарії з

---

¹ Там само, с.19.

ряду спірних питань. За основу декларації були взяті положення довідки Інституту історії БАН¹².

Дезінтеграційні процеси на Балканах на початку 1990-х років мали наслідком розпад СФРЮ, 8 вересня 1991 р. було проголошено незалежність Македонії, а листопаді 1991 р. прийнято Конституцію держави. 21 лютого 1992 р. керівники Македонії та СФРЮ підписали угоду про вивід частин Югославської народної армії з території республіки, тим самим Македонії вдалося уникнути військових зіткнень та відокремитися від СФРЮ мирним шляхом.

Проте Македонія опинилася перед складною зовнішньополітичною проблемою визнання, адже Греція, посилаючись на часи Олександра Македонського, заперечувала саму назву новоутвореної незалежної держави. Уряд Греції рішуче виступав проти назви республіки «Македонія» (оскільки таку назву має область в Північній Греції), заявляючи, що ніколи не погодиться, щоб у назві сусідньої держави було грецьке слово «Македонія»³.

Безпековий та економічний виміри співробітництва Македонії з ЄС. 17 грудня 1991 р. у Брюсселі відбулося засідання міністрів закордонних справ країн – членів ЄС, на якому було прийнято «Декларацію щодо критеріїв визнання нових держав у Східній Європі та Радянському Союзі», «Декларацію по Югославії». У зазначених деклараціях ЄС висловлювала готовність визнати незалежність тих югославських республік, які будуть дотримуватися Заключного Акта Гельсінської наради, Паризької хартії, Статуту ООН, принципів самовизначення, гарантуватимуть дотримання прав людини та прав національних меншин й етнічних груп. Уже 19 грудня Збори Республіки Македонія прийняли Декларацію про визнання Республіки Македонії як суверенної та незалежної держави, у якій зазначалося, що Республіка Македонія «виконує умови, висунуті Радою міністрів ЄС» і тому очікує визнання⁴. У квітні 1993 р. республіку було прийнято до ООН під тимчасовою назвою Колишня Югославська Республіка Македонія.

У 1990-х роках загострюються протиріччя між Македонією та Албанією, яка стала претендувати на частини македонської території на тій підставі, що деякі райони Македонії населені етнічними албанцями. Постало питання визнання македонської нації і держави Македонія не тільки з боку Греції та Болгарії, але й з боку Сербії⁵.

---

¹ Аникеев А.С. Македонская проблема в контексте международных отношений на Балканах (1943-1949 гг.). Македония – проблемы истории и культуры. Москва: Институт славяноведения РАН. URL: http://www.promacedonia.org/is_ran/is_ran_11.html

² Гибианский Л.Я. Проблема Македонии и вопрос о Федерации на Балканах в отношениях между Москвой и коммунистами Югославии и Болгарии в 1941-1945 гг. // Македония – проблемы истории и культуры. Москва: Институт славяноведения РАН. URL: http://www.promacedonia.org/is_ran/is_ran_10.html

³ Шилова А. Політичний та економічний розвиток Республіки Македонія на рубежі XX – XXI століть. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Історія. 2006. №85/86. С. 117-119.

⁴ Шилова А. Політичний та економічний розвиток Республіки Македонія на рубежі XX – XXI століть. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Історія. 2006. №85/86. С. 117-119.

⁵ Сербська православна церква виступає категорично проти автокефалії Македонської православної церкви.

Враховуючи всю складність взаємин Македонії з сусідами, її перший президент Кіро Григоров у 1994 р. зазначив, що Македонія не буде брати участь ані в православних, ані в мусульманських альянсах на Балканах. Вона не зацікавлена у створенні нових політичних альянсів або конфедерацій, оскільки подібні кроки можуть призвести «до трагічного переділу на Балканах». Своїми стратегічними партнерами Скоп'є обрав Вашингтон і Брюссель, яких, у свою чергу, привертало геополітичне становище маленької балканської країни. Адже це єдина держава, яка розташована в середині коридорів, що пов'язують Дунай, Егейське й Чорне море з Адріатикою.

Після балканських воєн та потужних міграційних процесів у 90-х рр. ХХ ст. змінився національний склад Македонії, зокрема, значно численнішою стала албанська меншина. Саме протистояння македонців з албанськими представниками в середині країни викликало кілька протистоянь, що були врегульовані завдяки втручанням ЄС (2001 р. – Охридська угода, 2016-2017 рр. – Пржинська угода)¹².

Тож всі ці питання показують, що безпековий вимір співробітництва Північної Македонії є вкрай важливим для країни, а зважаючи на близькість розташування Македонії до кордонів з ЄС та наявний спільний безпосередній кордон з Грецією та Болгарією (країнами-членами ЄС), співпраця в безпековій та економічній сферах Македонії з ЄС – є безперечно необхідною й важливою рисою зовнішньої політики Македонії.

Входження до всіх міжнародних організацій або співробітництво із ними було обтяжено тим блоком питань, що було описано вище. Лише 1993 р. Македонія стала членом ООН під назвою «Колишня югославська Республіка Македонія». У грудні 1995 р. ЄС та Македонія встановили дипломатичні відносини, що розглядається як перший крок до інтеграції македонської сторони до ЄС на основі широкого консенсусу в країні щодо того, що членство в ЄС має бути кінцевою метою взаємної співпраці. Того ж року Республіка стала членом Ради Європи і ОБСЄ. У квітні 1997 р. між ЄС та Македонією було укладено Угоду про співпрацю, яка охоплює торговельні, транспортні та фінансові протоколи (Рішення Ради від 27 листопада 1997 р.).

Крім іншого, зважаючи на всі зазначені обставини, поступ до ЄС та інших безпекових регіональних організацій та співробітництво із ними, було визначено у нормативній базі забезпечення безпекової політики Македонії. Логічно, що метою політики національної безпеки Македонії та системи національної безпеки є реалізація фундаментальних національних інтересів. А визначаючи свої національні інтереси, Македонія виходила з дуже високих демократичних стандартів, які мали дозволити їй швидко інтегруватися до європейських політичних, економічних і безпекових структур. Крім

---

¹ Мартинюк В. Загострення зовнішньополітичної ситуації в Македонії: наслідки і прогнози. URL: <http://fpp.com.ua/zagostrennya-zovnishnopolitichnoyi-situatsiyi-v-makedoniyi-naslidki-i-prognozi/>

² Січна Г.В. Визнання Республіки Македонія і позиція Греції в 1990-х роках. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 248. С. 121–125.

загальних національних інтересів, специфічні інтереси були визначені таким чином: економічна та політична інтеграція до Європейського Союзу; політична чи військова інтеграція в колективні системи безпеки (ООН, ОБСЄ, НАТО та ЗЄС); розвиток і захист демократичних інститутів у політичній системі; розвиток економічної системи на засадах ринкової економіки; готовність до співпраці з усіма сусідами; організація системи оборони¹. Визначені у такому формулюванні національні інтереси засвідчують, що хоча Македонія не ставила пріоритетом участь в альянсах на Балканах, вона спрямувала свої інтереси до позарегіональних структур, таких як ЄС та НАТО.

Важливим аспектом реалізації політики безпеки та оборони країни є оборонні доктрини Македонії. Тут варто звернути увагу на той факт, що доктрини безпеки як такі відсутні у Республіки Північна Македонія, про що зокрема свідчить інформація на сайті уряду Республіки². Ми тут можемо ознайомитися із такими чинними важливими національними Стратегіями та доктринами, як «Національна стратегія Республіки Македонія по боротьбі з тероризмом (2018-2022)», «Національна стратегія Республіки Македонія щодо запобігання насильницькому екстремізму (2018-2022 рр.)», «Національна стратегія контролю над стрілецькою зброєю та легкими озброєннями», «Національна стратегія та план дій з кібербезпеки (2018-2022)», «Національний операційний широкосмуговий план Стратегії відкритих даних (2018-2020)» і т.д., майже у всіх і з них наголошено на важливості співробітництва з ЄС у різних сферах діяльності. До прикладу, у документі «Національна стратегія та план дій з кібербезпеки (2018-2022)» визначено, що національна стратегія кібербезпеки базується на принципах ЄС (Стратегія кібербезпеки Європейського Союзу), НАТО (NATO CyberDefense Pledge) та інших міжнародних організацій, та розроблено відповідно до Стратегії кібербезпеки ЄС й політики та зобов'язань НАТО³. На сайті Міністерства оборони в розділі «Армія Республіки Північна Македонії» розміщені дві Стратегії оборони⁴⁵ та короткий нарис основ національної оборони до 2010 р., часу, коли були прийнята перша Стратегія.

Тож, до 2010 р. на сайті Армії Республіки Північна Македонія зазначено, що для досягнення цілей національної оборонної політики

---

¹ Tatalovi S. *National Security of Macedonia . Politika misao. 1998. Vol. XXXV. No. 5. P. 105-124. URL: <https://hrcaak.srce.hr/file/51088>*

² *Націонални стратегии. Влада на Република Северна Македонија. URL: <https://vlada.mk/nacionalni-strategii>*

³ *Націонална Стратегија за сајбер безбедност на Република Македонија 2018-2022 . Republic of Northern Macedonia. Ministry of Information Society and Administration. 2018. P. 3, 6. URL: https://www.mioa.gov.mk/sites/default/files/pbl_files/documents/strategies/ns_sajber_bezbednost_2018-2022.pdf*

⁴ *Стратегија за одбрана на Република Македонија. Службен весник бр.30 од 1 март 2010 . Republic of Northern Macedonia. Ministry of Defence. URL: <https://www.mod.gov.mk/inc/uploads/2021/06/Strategija-za-odbrana-na-RMakedonija.pdf>*

⁵ *Стратегија за одбрана на Република Северна Македонија. Службен весник бр. 75 од 24.03.2020 година . Republic of Northern Macedonia. Ministry of Defence. URL: https://www.mod.gov.mk/inc/uploads/2021/06/SLU@BEN_VESNIK_NA_RSM_br._75_od_24.03.2020.pdf*

політика безпеки Північної Македонії дотримується таких стратегічних зобов'язань: «Політична та економічна інтеграція в ЄС; політична, тобто військова інтеграція в системи колективної безпеки та оборони – ООН, НАТО, ОБСЄ, ЗЄС; розвиток багатопартійної системи та демократичних інститутів; розвиток ринкової економіки; підтримка рівноправних добросусідських відносин з усіма нашими сусідами; організація власної системи захисту»¹. Ці стратегічні зобов'язання перегукуються із національними інтересами Македонії, визначеними вище. Вкрай помітним є той факт, що політичній та економічній інтеграції до ЄС та НАТО відведено значне місце. В Стратегіях 2010 р. та 2020 р. інтеграція до НАТО та ЄС в якості напрямку співпраці заради політики безпеки також виведена на перший план. І, як засвідчив час, вступ до НАТО відбувся раніше – 27 березня 2020 р., інтеграція до ЄС триває і сьогодні.

Нагадаємо, що Македонія має проблеми із сусідами, які впливають на можливість країни бути повноправним членом міжнародної спільноти – Грецією, Сербією, Болгарією. Такі складні обставини впливають на той факт, що у Стратегії оборони 2020 р. розглядаються можливості нападу на країну, але одразу зазначається, що відповідно до ст. 123 Конституції Республіки Північна Македонія «жоден у країні не має права оголошувати капітуляцію»². Саме тому оборонна система держави, в основному, будується на рішучості чинити опір, із застосуванням збройної сили проти будь-якої можливої агресії та вести оборонну війну на всій території. Крім того визначено, що Республіка Північна Македонія може досягти всіх гарантій своєї безпеки через системи колективної безпеки та оборони, тому підтримує зміцнення цих колективних систем і прагне до активної участі в них та співпраці у створенні нової архітектури європейської безпеки на основі НАТО, ОБСЄ та ЗЄС. Тож на зорі своєї незалежності македонський уряд чудово розумів, що з такою кількістю ворогів, крім опори на власні сили, для відстоювання незалежності і суверенності в тих кордонах, що були на 1991 р., варто спиратися на систему колективної оборони Європи, залучаючи всі можливі структури.

Вагоме значення в документах із забезпечення оборони Республіки Північна Македонія відводиться європейським безпековим структурам зокрема і тому, що всі вони мали безпосереднє відношення до врегулювання балканської кризи 90-х рр. ХХ ст. під час розпаду Югославії. Паралельно із безпековими відносинами, розвивалося політичне та економічне співробітництво з ЄС. Лише після тривалих і важких переговорів ЄС і

---

¹ *Основи на националната одбранбена политика и доктрина. Армијата на Република Северна Македонија // Army of the Republic of Northern Macedonia. URL: <https://mil.mk/struktura-na-odbranata/>*

² *Основи на националната одбранбена политика и доктрина. Армијата на Република Северна Македонија // Army of the Republic of Northern Macedonia. URL: <https://mil.mk/struktura-na-odbranata/>*

Македонія у червні 1997 р. підписали угоду про економічне й технічне співробітництво та продовження політичного діалогу¹.

Також варто згадати про конфліктне та постконфліктне врегулювання в регіоні ЦСЄ внаслідок балканських воєн. Мова йде про Пакт стабільності для Південно-Східної Європи (ПСПСЄ), адже ЄС також був залучений до його реалізації. ПСПСЄ – міжнародний документ, підписаний 10 червня 1999 р. в Кельні міністрами зовнішніх справ ЄС, спрямований на стабілізацію країн балканського півострова за допомогою заходів у галузях демократизації, реконструкції економіки та безпеки. Пакт Стабільності є ініціативою ЄС, що здійснювався під егідою ОБСЄ^{2 3}. Пакт підписали представники Албанії, БіГ, Македонії, Сербії та Чорногорії, Хорватії, Румунії, Болгарії, Угорщини, Словенії, Туреччини, Канади, Японії, Норвегії, РФ, Швейцарії, США, країни-члени ЄС. У 2001 р. до нього приєдналась Молдова. Метою Пакту стабільності стала підтримка країн регіону у їхніх намаганнях встановлення миру, демократії, дотримання прав людини та економічного процвітання задля перетворення Балкан на стабільний і багатий регіон. Зважаючи на це, Пакт стабільності та Сараєвська декларація передбачають, що балканські країни згодом приєднаються до європейських та євроатлантичних структур (НАТО та ЄС), також до інших міжнародних організацій (наприклад, СОТ), участь у міжнародних чи європейських організаціях вважалася стабілізаційним чинником, оскільки мала зменшити ризик виникнення конфлікту між країнами-учасницями. Крім вказаних країн ПСПСЄ підписали та взяли участь у його реалізації такі міжнародні організації та інституції ЄС як Європейська Комісія, представник Ради Європи, МВФ, ОЕСР, голова ОБСЄ, НАТО, ООН, Верховний комісар ООН у справах біженців, ЗЄС, СБ, ОЧЕС, ЦЕІ.

Початок ХХІ ст. відзначився поглибленням відносин між ЄС та Македонією, оскільки у квітні 2001 р. було підписано Угоду про стабілізацію та асоціацію (УСА), в якій були визначені принципи та цілі політичного діалогу, регіонального співробітництва та співпраці між Сторонами у багатьох сферах політики. УСА набула чинності у квітні 2004 р. УСА стала основним інструментом політики розширення ЄС для Західних Балкан і забезпечує основу для істотної інтеграції в багатьох сферах.

Угода між Республікою Македонією та ЄС є юридично обов'язковим документом, який закладає загальні принципи взаємовідносин між сторонами. Він встановлює рамки для політичного діалогу та регіонального співробітництва; забезпечує справжню інтеграцію між двома сторонами щодо

---

¹ Mojsovska S. *North Macedonia: Politics versus Policy of EU Integration*. . *Comparative Southeast European Studies*. 2021. Vol. 69, no. 4. P. 561-574. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2021-0072/>

² *Пакт Стабільності для Юго-Восточної Європи*. . *Council of Europe*. URL: https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5BRussian_documents%5D/%5B2004%5D/%5BWarsaw_2004%5D/Res1409_rus.asp

³ *Европейский Союз и региональные конфликты / Отв. ред. Н.К. Арбатова, А.М. Кокеев. Москва : ИМЭМО РАН, 2011. 143 с.*

вільного руху товарів, працівників, послуг та капіталу; передбачає зближення законів і правозастосування; регулює співробітництво у сфері юстиції та внутрішніх справ та інших сферах політики; стосується фінансової співпраці та інституційних питань.

Основними цілями УСА визнані: 1) забезпечення належної основи для політичного діалогу, що дозволить розвивати тісні політичні відносини між Сторонами; 2) підтримання зусиль Македонії щодо розвитку її економічного та міжнародного співробітництва, в тому числі шляхом наближення її законодавства до законодавства Співтовариства; 3) сприяння гармонійним економічним відносинам та поступовому розвитку зони вільної торгівлі між Співтовариством та Македонією; 4) сприяння регіональному співробітництву в усіх сферах, що охоплюються Угодою¹. Важливою частиною безпекового виміру є саме статті про політичну та регіональну співпрацю, а це II та III розділи УСА. У ст. 3 визначено, що «Міжнародний та регіональний мир і стабільність, розвиток добросусідських відносин є центральними в Процесі стабілізації та асоціації», а в ст. 4 містяться зобов'язання Македонії налагодити співпрацю та добросусідські відносини з іншими країнами регіону, включаючи відповідний рівень взаємних поступок щодо переміщення людей, товарів, капіталу та послуг, а також розробку спільних проєктів. Це зобов'язання є ключовим фактором у розвитку відносин і співпраці між Сторонами і, таким чином, сприяє регіональній стабільності. Метою політичного діалогу в УСА визначено: 1) посилення зближення позицій Сторін з міжнародних питань і, зокрема, з тих питань, які можуть мати суттєвий вплив на Сторони; 2) регіональне співробітництво та розвиток добросусідських відносин; 3) спільні погляди на безпеку та стабільність у Європі, у тому числі в сферах, що охоплюються Спільною зовнішньою політикою та політикою безпеки Європейського Союзу². Власне саме ці цілі мали наслідком відмову Македонії у 2014 р. від прокладання через її територію «Південного потоку», що могло б зміцнити її економічні позиції в Європі.

Якщо ж звернемо увагу на економічну частину УСА, то варто згадати, що УСА включає Тимчасову торговельну угоду, яка набула чинності в 2001 р. та мала на меті негайно розпочати процес лібералізації торгівлі між сторонами і була підписана з розрахунком на те, що почнеться дуже динамічний процес асоціації, який завершиться протягом 10 років. Так, у ст. 5 УСА зазначено, що Асоціація буде повністю реалізована протягом

---

¹ *Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part. Council of the European Union Brussels, 26 March 2001. The European External Action Service (EEAS). URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/saa03_01_en.pdf*

² *Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part. Council of the European Union Brussels, 26 March 2001. The European External Action Service (EEAS). URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/saa03_01_en.pdf*

перехідного періоду максимум 10 років, розділеного на два послідовні етапи, тобто через чотири роки після набрання чинності цією Угодою Рада стабілізації та асоціації оцінить досягнутий прогрес і ухвалить рішення про перехід до другого етапу та визначить його тривалість¹.

Через політичний глухий кут у македонському процесі інтеграції до ЄС (через Грецію зокрема) Рада стабілізації та асоціації прийняла рішення щодо переходу до другої фази УСА тільки 4 грудня 2018 р. (Рішення Ради стабілізації та асоціації, 21 січня 2019 р.). Щодо економічної інтеграції, то на першому етапі імплементації УСА було лібералізовано рух товарів (квоти та інші обмеження були застосовані до невеликої кількості товарів), а деякі заходи були здійснені щодо руху послуг, капіталу і працівників. УСА передбачає подальше просування економічної інтеграції між двома сторонами на другому етапі.

Незважаючи на те, що УСА в основному було визначено на 10 років, за умови, що головна мета (асоціація) ще не досягнута, УСА залишається чинною до того часу, поки Північна Македонія не стане членом ЄС. З огляду на численні політичні сфери, які вона охоплює, УСА слід розглядати як можливість просунути процес інтеграції Північної Македонії до ЄС, незважаючи на політичний глухий кут. У цьому контексті економічна інтеграція між двома сторонами з точки зору вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили була дуже важливою.

Якщо розглядати частину з торгівлі, яка розглянута в УСА, то перший етап УСА забезпечив значні результати з точки зору торговельної інтеграції між двома сторонами: негайний вільний доступ до ринку ЄС для більшості македонських товарів станом на червень 2001 р., коли Тимчасова торгова угода набула чинності. УСА передбачала асиметричний режим торгівлі на користь македонської сторони, розрахований на 10 років. Лібералізація була більш поступовою для ЄС з метою підвищення конкурентоспроможності македонської економіки. Тільки з червня 2011 р. для обох сторін стала застосовуватися лібералізація торгівлі, за винятком деяких чутливих товарів, як це було погоджено в УСА².

Наголошуючи на результатах реалізації УСА, звернемо увагу, що зовнішня торгівля Македонії зросла з 3,4 млрд. дол. США в 2000 р. до 16,6 млрд. дол. США в 2019 р., частка ж ЄС зросла з 40% у 2000 р. до 70,5% у 2019 р. Щодо експорту, то частка ЄС у загальному експорті Північної Македонії у 2019 р. досягла 80,7%, тоді як частка ЄС в імпорті країни була дещо нижчою – 62,4%. Цифри демонструють, що ЄС є головним

---

¹ Там само.

² Mojsavska S. *North Macedonia: Politics versus Policy of EU Integration. . Comparative Southeast European Studies*. 2021. Vol. 69, no. 4. P. 561-574. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2021-0072/htm>

торговельним партнером Північної Македонії, що означає, що УСА позитивно вплинула на кумулятивну зовнішню торгівлю між сторонами¹.

Експорт та імпорт Північної Македонії зростають переважно за рахунок прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Починаючи з 2010 р., значні ПІІ почали надходити в виробничий сектор країни, особливо в автомобільну промисловість, що привело до зсуву структури експорту та імпорту в бік продукції з вищою доданою вартістю. УСА зробила значний внесок у приплив ПІІ, оскільки надала відкритий доступ до ринку ЄС, що вважається вирішальним для будь-якого інвестора в Північній Македонії. Крім того, УСА передбачала національний режим для компаній на основі взаємності, що передбачає спрощення потоків капіталу та ключового персоналу, пов'язаного з ПІІ.

За останні два десятиліття процес інтеграції Північної Македонії до ЄС значною мірою визначався політикою країн-членів, а не політикою розширення ЄС. Політичний вимір процесу є дуже важливим, оскільки перехід до наступної фази інтеграції до ЄС зумовлений політичними рішеннями².

Тож підписання УСА відбулося в 2001 р., а набуття чинності – у 2004 р., що було наслідком політичної дестабілізації як самої Македонії, так і регіону Західних Балкан у цілому. Обставини цієї дестабілізації варті уваги, адже до врегулювання ситуації був залучений ЄС. У лютому 2001 р. відбулися перші серйозні провокації бойовиків т.зв. «Визвольної національної армії» (або «Армія національного визволення» – АНВ) проти сил безпеки Македонії. У березні відбулися прямі бойові зіткнення бойовиків і сил безпеки Македонії. В країні відбулося засідання нової політичної партії албанців – Національної демократичної партії, яку очолив колишній політв'язень Фаділь Баджра. Її лідери висунули вимоги децентралізації державних функцій, зміни Конституції Македонії. Вони відзначили, що нова партія боротиметься за розширення прав албанського населення і визнання албанської другою державною мовою Македонії.

19 березня 2001 р. керівництво НАТО засудило дії екстремістів, але відмовило в допомозі владі Македонії, що було сприйнято як образа після того, як Скоп'є надав територію країни для операції НАТО в Косово. Албанці, в свою чергу, відкинули умови ультиматуму, пред'явленого їм македонським керівництвом, покинути протягом 24 годин територію республіки або скласти зброю. За повідомленням югославського агентства «Бета» з Відня, Садрі Ахметі, прес-представник АНВ, заявив: «У нас є територіальні претензії до Македонії. Ми хочемо звільнити всю територію від македонських сил безпеки. Йдеться про території, де албанці становлять

---

¹ Mojsavska S. *North Macedonia: Politics versus Policy of EU Integration . Comparative Southeast European Studies*. 2021. Vol. 69, no. 4. P. 561-574. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2021-0072/html>

² Там само.

більшість населення. Ми маємо на увазі всі міста, які історично належать нам». Тож ситуація розвивалася таким чином, що вимагала залучення міжнародної спільноти та організацій з колективної безпеки. 26 липня 2001 р. Генеральний секретар Ради ЄС та Верховний представник ЄС із спільної зовнішньої та безпекової політики Хав'єр Солана і Генеральний секретар НАТО Лорд Джордж Робертсон у супроводі голови ОБСЄ, міністра закордонних справ Румунії Мірчі Джоане прибули до Скоп'є з повідомленням про те, що «НАТО, ЄС та ОБСЄ готові надати сприяння у контролі за дотриманням можливої угоди про мир». У Охриді 13 серпня 2001 р. македонським урядом і представниками албанських партій було підписано Рамкову Угоду. Інші міжнародні посередники також намагалися допомогти. Діяльність контрольної місії ОБСЄ в Скоп'є з лютого 2001 р. зводилася до щоденних доповідей про погіршення міжетнічних відносин і небезпеки. ОБСЄ не змогла задіяти жодних заходів, крім констатації кризи і засудження «етнічних чисток» македонців, що проводилися в селах під Тетово. Проте, ОБСЄ виконувала певні функції в процесі постконфліктного відновлення¹. Македонська модель врегулювання етнополітичного конфлікту, як боснійська та косовська моделі, привела до встановлення крихкого миру.

Як до кризи 2001 р. так і після неї, ЄС надавав Македонії значну фінансову і гуманітарну допомогу. Присутність ЄС у країні стала помітно посилюватися після кризи 2001 р. Щодо участі ЄС у конфлікті, то на першому етапі була активізована інтенсивна човникова дипломатія між Брюсселем і Скоп'є. На другому етапі кризи країни-члени ЄС об'єднали свої зусилля з НАТО. У процесі розвитку кризи ЄС виступив з позиції «економічної дипломатії» у вирішенні конфлікту. Македонській владі була запропонована значна фінансова допомога в обмін на мирне розв'язання конфлікту. Третій етап – початок першої військової операції ЄС в історії існування Союзу. Євросили повернулися до Македонії в рамках миротворчої операції в 2003 р. Ця операція забезпечила країнам ЄС доступ до активів і можливостей НАТО. З початком операції ЄС в Македонії (31 березня 2003 р.) місія НАТО закінчилася. Наступна операція передбачає більш тісні відносини між НАТО і ЄС.

Операція ЄС у Македонії проводилася на основі Резолюції ООН № 1371 від 26 вересня 2001 р. і відповідно до рішення Ради ЄС про спільні дії від 27 січня 2003 р. Згідно ст. 10 рішення Ради ЄС вся система командування в рамках операції залишалася під політичним контролем та стратегічним управлінням ЄС. Відповідальний за проведення операції мав доповідати про хід операції тільки органам ЄС. Операція за початковими планами

---

¹ Mojsovska S. *North Macedonia: Politics versus Policy of EU Integration. Comparative Southeast European Studies*. 2021. Vol. 69, no. 4. P. 561-574. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2021-0072/htm>

розраховувалася на 6 місяців, однак, у разі зміни ситуації, вона могла бути пролонгована¹.

Тож спеціальна діяльність ЄС із запобігання кризі завершила бойові дії, тоді як Охридська рамкова угода створила механізм розподілу влади, який збалансував діяльність основних македонських етнічних і політичних лідерів. Тоді країні надали допомогу в низці поліцейських місій, спонсорованих ЄС, і вона досі має присутність ОБСЄ. Останнє стосується класичних завдань кошиків ОБСЄ та спостереження за виконанням Охридської рамкової угоди, яка виявилася функціональною².

Важливим етапом врегулювання ситуації в Македонії та підтримання стабільної ситуації в країні мали Поліцейські місії ЄС у Македонії (Proxima) у 2003–2006 рр. та її наступниця, Консультативна група поліції ЄС (EUPAT). Ці програми реалізовувалися в контексті підтримки миру, але поліція поступово розширила свою діяльність і на кризові ситуації та регіони. Proxima була однорічною програмою, яка була продовжена до двох років. Її пріоритетами були боротьба з організованою злочинністю, покращення відносин з етнічними меншинами та забезпечення стійкості інституційних та процесуальних реформ поліції. EUPAT продовжила цю діяльність у контексті подолання розриву перед програмою стабілізації та реконструкції Європейської Комісії. Були розроблені успішні системи моніторингу, спочатку система «бенчмаркінгу» діяльності в Proxima, а потім покращений механізм консультацій у EUPAT. Це допомогло створити відкритість і прозорість між македонською владою та ЄС, а також важелі для реформ³.

Саме в роки діяльності зазначених поліцейських Місій ЄС у Македонії почав діяти Спільний парламентський комітет ЄС та колишньої югославської Республіки Македонія (створено у 2004 р.) Він розглядав всі аспекти відносин між двома сторонами, зокрема, імплементацію УСА. 18 лютого 2008 р. Рада ЄС ухвалила Рішення від про принципи, пріоритети та умови, що містяться в УСА, щодо вступу Македонії до ЄС та про скасування Рішення 2006/57/ЄС. Це Рішення оновило попередню УСА від січня 2006 р.⁴ Причиною оновлення стало Рішення Європейської Ради від 17 грудня 2005 р. про надання Колишній Югославській Республіці Македонія статус країни-кандидата. Тому було внесено пропозицію змінити в Регламенті 533/2004 назву партнерства

---

¹ *Мартинов А. Еволюція балканської політики Європейського Союзу (1989-2009 рр.) . Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: міжвід. зб. наук. пр. 2009. Вип. 18. С. 107-122/*

² *Maksuti B., von M'nchow S. Macedonia Revisited . Marshall Center Security Insight. 2017. #19. URL: <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/macedonia-revisited-0>.*

³ *Ioannides I. The EU Police Mission (EUPOL Proxima) and the European Union Police Advisory Team (EUPAT) in the former Yugoslav Republic of Macedonia . European Security and Defence Policy: The First Ten Years (1999-2009) / eds. G. Grevi, D. Helly and D. Keohane. European Union Institute for Security Studies, Paris, 2009. P. 187-199. URL: <https://cutt.ly/MIB0vYn>*

⁴ *Council Decision of 18 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with the former Yugoslav Republic of Macedonia and repealing Decision 2006/57/EC (2008/212/EC) // Official Journal of the European Union. 2008. March 19. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32008D0212>*

для цієї країни з «Європейського партнерства» на «Партнерство приєднання». Цей дуже важливий аспект наголошував на тому, що приєднання Македонії до ЄС просунулося на крок вперед.

В оновленій Угоді були визначені короткострокові та довгострокові пріоритети співробітництва, але порядок цих ключових пріоритетів не означав ранжування їх важливості. Так, наголошено, що Македонія має забезпечити належне виконання всіх зобов'язань, взятих на себе в УСА; ... можливість брати на себе зобов'язання членства;... сприяти конструктивному та інклюзивному діалогу, зокрема в сферах, які потребують консенсусу між усіма політичними партіями, в рамках демократичних інститутів; ... забезпечити ефективне виконання закону про міліцію; ... налагодити постійний досвід впровадження судової реформи та зміцнити незалежність та загальну спроможність судової системи; ... підтримувати виконання Охридської рамкової угоди з метою, серед іншого, сприяння зміцненню міжетнічної довіри; ... повністю відповідати Європейській конвенції з прав людини, рекомендаціям Комітету із запобігання катуванням, а також Рамковій конвенції про захист національних меншин; ... продовжувати повноцінно сприяти переходу від Пакту стабільності до більш регіональної структури співпраці;... ефективно виконувати Центральноєвропейську угоду про вільну торгівлю (СЕФТА); ... забезпечити добросусідські відносини, зокрема шляхом активізації зусиль із конструктивним підходом для пошуку шляхом переговорів та взаємоприйняттого вирішення питання щодо назви з Грецією в рамках резолюцій Ради Безпеки ООН 817/93 та 845/93, і уникати дій, які може негативно вплинути на них¹.

Важливим аспектом залишається запровадження законодавства для забезпечення реалізації спільної позиції у сфері міжнародних обмежувальних заходів, сприяння регіональному діалогу, стабільності, добросусідству та співпраці, а окремий наголос було зроблено на Угоді, що була укладена Македонією зі США щодо умов передачі людей до Міжнародного кримінального суду, щоб вона була приведена у відповідність до керівних принципів ЄС, прийнятих Європейською Радою у вересні 2002 р. Такі обрані для ілюстрації положення оновлення УСА демонструють тиск у таких напрямках, як, регіональна інтеграція та налагодження співробітництва із Грецією. Це виглядає дивним з урахуванням того факту, що проблема із Грецією² була не односторонньою і вимагала, що обидві країни йшли на поступки

---

¹ Там само.

² Значну роль у відстроченні визнання Македонії міжнародним співтовариством зіграла особлива позиція Греції. Грецький уряд зажадав не визнавати Македонію, виходячи з того, що Македонією слід називати тільки область північної Греції, при цьому неприйнятно таке поняття, як «Егейська Македонія», оскільки в ньому міститься натяк на існування інших частин Македонії в складі сусідніх з Грецією держав; слов'янська держава не може називатися «Республікою Македонія». Відповідно до даної позиції Греція наполягала на відмові республіки від імені власного «Македонія», а також від таких державних символів, як Вергінська зірка македонської династії стародавньої держави Македонія – її зображення присутнє на прапорі країни. В іншому випадку не може йти мови про її дипломатичне визнання Афінами. Грецька

у врегулюванні проблемної ситуації. Проте, тиск ЄС здійснював саме на Македонію.

Другим прикладом тиску ЄС на Македонію можна вважати події, пов'язані з «Південним потоком». До речі, це в дії ілюструє політичні аспекти реалізації УСА щодо координації дій зовнішньої політики у випадку спільних інтересів та в умовах загрози ЄС. У липні 2014 р. президент Македонії Георгій Іванов підтримав реалізацію проєкту «Південний потік», за яким російський газ мав йти в обхід території України. Так, 26 жовтня 2014 р. Македонія отримала попередження від Європейського енергетичного співтовариства за підтримку реалізації проєкту «Південний потік». Глава Європейського енергетичного співтовариства Янеш Копач заявив, що угода про «Південний потік» між Скоп'є і Москвою не відповідає енергетичному законодавству ЄС. Він зазначив, що як член ЄЕС, Македонія має «юридично обов'язкові зобов'язання з реалізації його правил». Отже, «Македонії доведеться відмовитися від угоди про «Південний потік» або переглянути її, якщо вона хоче стати повноправним членом ЄС»¹. Проєкт «Південний потік» реалізовано не було через тиск ЄС на країни ПСЄ для підтримки позиції України.

Варто зазначити, що іншим важливим аспектом співробітництва Македонії та ЄС є реформування служби безпеки відповідно до керівних принципів ЄС. Так, Управління безпеки та контррозвідки Республіки Македонія (УБК), відомство внутрішньої безпеки країни, стало предметом низки реформ. Найважливіше те, що УБК більше не матиме неконтрольованих повноважень щодо встановлення нагляду за людьми і більше не зловживатиме цим у політичних цілях. Уряд, очолюваний Соціал-демократичним союзом Македонії (СДСМ), уже прийняв запропоновану

сторона посилалася на те, що використання найменування і символів, які відносяться до «національної і культурної спадщини еллінів» означає насправді завуальовані територіальні претензії до Греції, а отже – загрозу її державній та національній безпеці. У лютому 1992 р. країни-члени Європейського співтовариства на Лісабонській конференції проголосили про свою готовність визнати республіку Македонію за умови зміни нею своєї назви, точніше, виключення з нього імені власного «Македонія». Розцінивши подібне рішення питання як абсолютно неможливе, республіка відмовилася його прийняти. Генеральна Асамблея ООН 8 квітня 1993 р. прийняла республіку Македонію 181-м членом ООН під тимчасовою назвою «Колишня югославська республіка Македонія». Проте ООН відмовлялася підняти прапор Македонії на штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку до тих пір, поки не врегульовано конфлікт з Грецією. У грудні 1993 р. Македонію визнали 6 країн-членів ЄС (Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія, Нідерланди, Данія). 9 лютого 1994 р. Македонію визнали США. Греція прийняла рішення 16 лютого 1994 р. про закриття порту Салоніки для суден Македонії, припинення поставок через північний грецький порт Салоніки всіх товарів для сусідів, а також про закриття в Скоп'є грецького консульства. Виняток було зроблено тільки для продовольства, медикаментів і палива для лікарень. Закриття цього порту мало для Македонії серйозні наслідки. Тільки в середині вересня 1995 р. в Нью-Йорку було підписано угоду між Македонією та Грецією, згідно з якою Македонія взяла на себе зобов'язання протягом 30 днів змінити прапор країни і скасувати ті статті своєї Конституції, які Греція інтерпретує як територіальні претензії на її північну область під назвою Македонія, що й було зроблено. Греція зі свого боку скасувала в зазначений термін ембарго. Крім того, Греція визнала суверенітет і територіальну цілісність Македонії. Однак, питання про назву Македонія залишалось невирішеним до 2018 р.

¹ Македонія має відмовитись від «Південного потоку» – Енергетичний союз // Європейська правда. 2014. 24 жовтня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2014/10/24/7027160/>

модель реформи та подав законопроект до парламенту. Ці зміни є частиною ширших реформ сектору безпеки, рекомендованих Європейським Союзом (ЄС) і спрямованих на створення системи стримувань і противаг, яка в кінцевому підсумку децентралізує владу УБК. УБК буде виведено з Міністерства внутрішніх справ і стане окремим відомством під прямим контролем уряду. Аналогічно, закони, які регулюють поліцію, більше не застосовуватимуться до УБК, оскільки для відомства буде розроблено окреме законодавство. Це позбавить УБК повноважень ставити людей під нагляд та заарештовувати їх, нібито перетворивши його з репресивного органу на суворо превентивний, якому доручено керувати національною безпекою. Встановлено чіткий розподіл обов'язків між УБК та Бюро громадської безпеки (ВГБ), враховуючи, що ВГБ є адміністративним органом, який входить до складу міністерства внутрішніх справ і відповідає за поліцейські справи¹.

Північна Македонія – разом з іншими партнерами із Західних Балкан – була визначена як потенційний кандидат на членство в ЄС під час саміту Європейської ради в Салоніках. Вона подала заявку на членство в ЄС у березні 2004 р., а Європейська Рада в грудні 2005 р. вирішила надати країні статус кандидата². З жовтня 2009 р. Європейська Комісія постійно рекомендувала розпочати переговори про вступ з Македонією. Того ж року, але в грудні, громадяни Республіки Македонія отримали безвізовий режим у Шенгенську зону. Характеризуючи економічне співробітництво між Македонією та ЄС, зазначимо, що наразі Євросоюз є головним торговельним партнером Північної Македонії, на нього припадає 60% експорту країни та 48% її імпорту. Експорт з країни зосереджений на кількох продуктах, найважливішими з яких є: феронікелеві сплави, залізо і сталь, а також текстиль. Основними товарами імпорту є сира нафта, електроенергія, плоский прокат, а також транспортні засоби. Також деякі ключові програми та ініціативи ЄС для підтримки розвитку бізнесу та економіки в цілому відкриті для компаній, що базуються в Республіці Північна Македонія, зокрема, Рамкова програма досліджень (FP7), Програма управління оборотом (ТАВ), Служба підтримки експорту для європейських країн³. З метою досягнення поставлених завдань ЄС надає Північній Македонії постійну підтримку та фінансову допомогу, щоб країна могла провести будь-які необхідні реформи. Ще з 2007 р. Македонія користується Інструментом попереднього вступу (ІРА), який дозволив країні зосередитися на внесенні змін у п'яти ключових сферах: інституційна розбудова, транскордонне співробітництво, регіональний розвиток, людські ресурси та розвиток села. У період з 2007 по

---

¹ Stanev Y. Macedonia reforms its security services in line with EU guidelines // *Emerging Europe*. 2018. December 13. URL: <https://emerging-europe.com/news/macedonia-reforms-its-security-services-in-line-with-eu-guidelines/>

² European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. North Macedonia // *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/negotiations-status/north-macedonia_es

³ The Republic of North Macedonia and the EU // *European Union External Action*. URL: <https://cutt.ly/UIBhqLi>

2013 р. ЄС надав країні 622 мільйони євро через ІРА. Країна також скористалася багатогранною програмою ІРА, орієнтованою на регіон. ІРА II надавала аналогічну допомогу в період з 2014 по 2020 р., виділяючи фінансування в розмірі 664,2 мільйона євро.

Після імплементації Преспанської угоди 2018 р. (згідно з якою країна була змушена змінити назву, щоб та не співпадала з назвою однойменної грецької провінції), вето Греції щодо переговорів про вступ Північної Македонії до ЄС було знято. Але, незважаючи на тверду підтримку з боку офіційних осіб ЄС та багатьох лідерів країн-членів, кілька країн-членів ЄС у 2018-2019 рр. декілька разів відкидали пропозицію про початок переговорів з Північною Македонією (а також із сусідньою Албанією), посилаючись на невідповідність існуючої методології розширення своїм вимогам¹.

У жовтні 2019 р. Європейська Рада не змогла прийняти рішення про початок переговорів з Північною Македонією (Висновки засідання Європейської Ради від 17–18 жовтня 2019 р.) через заклики Франції переглянути процес вступу, тільки в лютому 2020 р. ЄС запропонувала переглянути політику розширення ЄС щодо Західних Балкан. Документ «Посилення процесу приєднання – надійна перспектива ЄС для Західних Балкан» (Enhancing the Accession Process, від 1 вересня 2021 р.) містив нову методологію вступу з метою зробити цей процес більш структурованим та ефективним. Нові заходи полягають в реорганізації переговорних «глав» у тематичні кластери, розміщенні нового «основного» кластера, що охоплює верховенство права, економіку та державне управління, у центрі процесу та запровадженні інструментів винагород за прогрес і санкцій за стагнацію чи відступ.

25 березня 2020 р. Рада ЄС прийняла документ (методологію) та ухвалила рішення про відкриття ЄС переговорів про вступ з Північною Македонією (Висновки Ради ЄС, від 25 березня 2020 р.). Рішення було схвалено Європейською радою 26 березня 2020 р. У рішенні не було зазначено конкретної дати, коли переговори розпочнуться, мова йшла про те, що це має статися на першій Міжурядовій конференції між сторонами. У Північній Македонії вважали, що всі перешкоди на шляху до ЄС вже позаду, оскільки Брюссель схвалив початок переговорів про вступ до Союзу Скоп'є та Тірани. Однак несподівано з'явився ще один бар'єр.

У грудні 2020 р. Європейська Рада не змогла визначити дату першої міжурядової конференції, оскільки Болгарія встановила нові умови для початку переговорів про вступ з Північною Македонією². 10 січня 2022 р. після засідання Консультативної ради з національної безпеки (CCNS),

---

¹ North Macedonia: In Brief // Congressional Research Service. 2020. September 9. URL: <https://sgp.fas.org/crs/row/R45739.pdf>

² Mojsovska S. North Macedonia: Politics versus Policy of EU Integration. . Comparative Southeast European Studies. 2021. Vol. 69, no. 4. P. 561-574. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2021-0072/htm>

президент Болгарії Румен Радев заявив, що між партіями в парламенті є консенсус у позиції Болгарії щодо перспективи вступу Республіки Північна Македонія в ЄС. Проте, варто звернути увагу на зміст заяви та її тональність, адже вона видається не дуже дружньою. Так, Р. Радев наголосив, що надання зеленого світла для початку переговорів про вступ Скоп'є має залежати не від термінів, а від досягнення реальних результатів, у тому числі щодо прав македонських болгар та представив позицію Ради та сім пропозицій до виконавчої та законодавчої влади. Президент Болгарії заявив, що інтеграція Західних Балкан до ЄС є стратегічним інтересом його держави, що збігається з інтересами її партнерів і союзників з ЄС та НАТО, але під час засідання CCNS було встановлено, що протягом чотирьох років після підписання Договору про добросусідство у 2017 р. Республіка Північна Македонія не зробила необхідних для його реалізації кроків (з точки зору Болгарії) та не надала гарантій того, що вона буде виконувати свої зобов'язання¹.

У серпні 2020 р. болгарська сторона опублікувала «Пояснювальний меморандум про відносини Республіки Болгарія з Республікою Північна Македонія в контексті розширення ЄС і процесу асоціації та стабілізації», де наполегливо закликала македонське керівництво «відірватись від комуністичного минулого», зокрема, переглянути існуючі в македонському науковому й університетському співтоваристві оцінки подій 1941–1944 рр., коли македонська територія була окупована лояльними до Третього рейху болгарськими силами². Саме роль Болгарії в подіях Другої світової війни на території Македонії потребувала критичного перегляду згідно з позицією авторів меморандуму. Болгарські політики вимагали прибрати будь-які згадки про співробітництво Болгарії з Третім Рейхом та про окупаційну політику, в той час як македонська сторона принципово не сприймає події Другої світової війни інакше ніж окупацію з боку Болгарії.

Також в документі традиційно підкреслювався «рукотворний» характер македонської мови і нації³. В середині ХХ століття комуністичний режим Йосипа Броз Тіто, на думку болгарської сторони, «перетворив» болгар на македонців для «розриву зв'язків» між населенням тодішньої Союзної Республіки Македонія та Болгарією. Тепер, як наполягає Софія, Скоп'є має визнати, що македонська нація та македонська мова були югославською розробкою, і не просувати інших концепцій своєї ідентичності⁴. Такий ультиматум, неприйнятний для Скоп'є, знову заблокував початок переговорів

---

¹ Consultative Council National Security: Greenlighting North Macedonia's EU Membership Talks Should Not Be Tied to Deadlines, but to Results. 2022. 10 January . The Bulgarian News Agency (BTA or the Agency). URL: <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/255107>

² Кандель П.Е. Евросоюз и болгаро-македонский конфликт . Научно-аналитический вестник Института Европы РАН. 2022. №4. С. 40-50.

³ Tsoleva T. Bulgaria Says North Macedonia Must Address Historical Issues or Face Delay on EU Path . URL: Reuters: Reuters News Agency. 2020.30.10. URL: <https://www.reuters.com/article/idUSKBN27F2VL>

⁴ Іщенко Н. Євроінтеграція в обмін на ідентичність: куди веде конфлікт болгар та македонців . Європейська правда. 2021. 1 квітня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/1/7121597>

про вступ Північної Македонії до ЄС. Болгарська сторона відмовилась визнати наявність македонської мови як окремої, що сприйнялось Македонією негативно й розцінювалось як наступ на національну гідність¹.

Крім мови, у взаєминах двох країн постало питання болгарської меншини в Македонії, що стало приводом для болгарського вето. Зрештою, у 2022 році Франція, яка на той момент головувала у ЄС, взяла на себе роль посередника і запропонувала два механізми мирної угоди. Друга з них виявилася досить вдалою, її швидко ратифікував болгарський парламент. Цю угоду позитивно сприйняв і македонський уряд, назвавши її умови «найкращим із можливого». Компроміс передбачає, що за деякий час Північна Македонія має внести зміни у конституцію, згадавши у ній болгар як одну з меншин країни. Політична згода македонської влади на цей крок дозволить вже зараз перейти до першого етапу переговорів про членство у ЄС – скринінгу Європейською комісією законодавства Північної Македонії та його відповідності праву ЄС. Проте самі переговори про членство почнуться лише після внесення цих змін до конституції. Після бурхливих обговорень парламент Болгарії прийняв рішення про зняття вето, натомість уряд Македонії мав прийняти рішення про визнання болгарської меншини².

Досягнутий компроміс привітали багато країн: і сам ЄС, і Сполучені Штати, і країни-сусіди. Більше за всіх радіє Албанія, адже албанська та македонська заявки на вступ до ЄС цих країн були неофіційно об'єднані, і проблеми Північної Македонії автоматично блокували початок переговорного процесу також для Албанії. Не раді цьому лише самі македонці. Соціологія свідчить, що угоду не підтримує близько 70% громадян країни. Вони хочуть до ЄС, але вважають, що це – завелика ціна. Цим намагатиметься скористатися опозиція. В найбільшій опозиційній партії ВМРО-ДПМНЕ обіцяють не дати жодного голосу на підтримку конституційних змін, і навіть хочуть змусити своїх депутатів написати нотаріальні обіцянки не голосувати за ці зміни. А крім того, збирають підписи, щоб змусити владу винести ці питання на загальнонаціональний референдум. Владна більшість наголошує – поява у конституції згадок про болгарську меншину (при згадці про македонців, як державотворчий етнос) лише розбиває болгарську пропаганду, що вони – один народ^{3 4}.

Щось подібне було напередодні ратифікації Преспанської угоди. Тоді опозиція виступала категорично проти зміни назви країни на вимогу Греції, проте насправді була не проти, якщо відповідальність за це суперечливе

---

¹ Кравченко Д. *Європейська інтеграція Північної Македонії: виклики XXI ст.* Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI. 2022. № 4. С. 72–79.

² Кравченко Д. *Європейська інтеграція Північної Македонії: виклики XXI ст.* Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI. 2022. № 4. С. с.76.

³ Іщенко Н. *Євроінтеграція в обмін на ідентичність: куди веде конфлікт болгар та македонців.* Європейська правда. 2021. 1 квітня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/1/7121597>

⁴ Панченко Ю. *Поступки заради членства: якою ціною Північна Македонія відновила рух до ЄС.* Європейська правда. 2022. 18 липня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/07/18/7143422/>

рішення візьме на себе хтось інший. Македонці, побачивши, що поступки Болгарії виявилися набагато меншими, аніж описує позиція, можуть змінити свою думку.

8 липня 2022 року Рада Європейського Союзу ухвалила рішення розпочати переговори з Албанією і Північною Македонією про вступ до ЄС. 19 липня 2022 р. до Брюсселя прибули прем'єр-міністр Албанії Еді Рама та глава уряду Північної Македонії Дімітар Ковачевскі. Так Північна Македонія після 17 років очікування розпочала переговорний процес¹.

Грудневий саміт ЄС – Західні Балкани у Тирані (6 грудня 2022 р., Албанія) став новим етапом у реалізації Стратегії Євросоюзу щодо інтеграції держав Західних Балкан. Саміт був покликаний намітити скоординовані з цими країнами орієнтири для вирішення ключових для ЄС завдань: 1) розширити вплив Євросоюзу у стратегічно важливому для Брюсселя регіоні; 2) використовувати стимули інтеграції для проведення реформ на користь внутрішньої стабільності, зміцнення солідарності з позицією Євросоюзу щодо російсько-української війни та для приглушення конфліктних ситуацій, насамперед між Сербією та частково визнаним Косовом. Основні принципи прийнятої за підсумками саміту Тиранської декларації² повністю вписуються у контекст перерахованих вище завдань, що стоять перед Євросоюзом. У декларації, зокрема, зазначено, що ЄС беззастережно підтримує інтеграцію держав Західних Балкан та її прискорення за умови реалізації ними значущих реформ та відданості базовим європейським цінностям і принципам відповідно до норм міжнародного права. У свою чергу, Брюссель очікує від країн регіону стійкої стратегічної солідарності з цілями Спільної політики ЄС у сфері безпеки та дотримання режиму антиросійських санкцій.

На нашу думку, красномовною є позиція провідних російських дослідників з Інституту Європи РАН щодо євроінтеграційних перспектив країн регіону Західних Балкан. Так, за визначенням співробітника відділу європейської безпеки Інституту Європи РАН І. Щербака, саміт у Тирані проходив на тлі загальної нестабільності на Західних Балканах, а нещодавнє рішення ЄС надати статус кандидатів на вступ до Союзу Україні та Молдові може, на його думку, уповільнити динаміку інтеграційного процесу для здобувачів членства з числа балканських держав³. На думку російського науковця з Інституту Європи РАН П. Канделя, відносини ЄС та держав Західних Балкан зазнали важкого випробування в 2022 році, коли Брюссель, попри усталені процедури, прийняв *«явно імпульсивне і непродумане*

---

¹ ЄС розпочав переговори про вступ з Албанією та Північною Македонією./ Європейська правда. 2022. 19 липня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/07/19/7143460>

² EU – Western Balkans Summit. Tirana Declaration . European Council. 2022. December 6. URL: <http://www.consilium.europa.eu/media/60568/tirana-declaration-en.pdf>

³ Щербак И.Н. Евросоюз – Западные Балканы: проблемы интеграции . Научно-аналитический вестник Института Европы РАН. 2023. №1. С. 17-25.

рішення» надати статус кандидатів на прийом до ЄС Україні та Молдові. «Лідери західно-балканських держав, які давно стоять у цій черзі, поставилися до такого кроку вкрай ревниво і не приховували свого розчарування»¹. Однак, водночас, дослідник був змушений зробити невтішний для РФ та російської присутності у регіоні Західних Балкан висновок: «Зафіксовані опитуваннями досить сильні проросійські чи просто євроскептичні та антинатівські настрої не надають (за винятком Сербії та Республіки Сербської в Боснії та Герцеговині) такого впливу на євроатлантичний курс урядів країн Південно-Східної Європи, який міг би його принципово змінити. Опозиційні щодо даного курсу політичні сили все ж таки не мають для цього достатньої ваги». Отже, «стан та перспективи співпраці з країнами регіону до завершення СВО в Україні залишатимуться несприятливими для РФ, і, хоча ЄС та США навряд чи зможуть у короткий термін змусити держави регіону до повної відмови від російських енергоносіїв, вони вже багато досягли, щоб максимально послабити цю залежність»².

У березні 2023 р. керівники зовнішньополітичних відомств Албанії, Косова, Північної Македонії та Чорногорії оголосили про створення Західно-балканської четвірки (Western Balkans QUAD), зазначаючи, що поштовхом до такого кроку стало повномасштабне вторгнення Росії в Україну. «Спільною стратегічною метою всіх країн, яким вдалося досягти повної відповідності рішенням ЄС, є повна інтеграція в Союз». Очільник МЗС Північної Македонії Буяр Османі сказав, що він радий створенню неформального форуму QUAD, додавши, що кожна з залучених країн продемонструвала, що вони є надійними партнерами НАТО та ЄС, приєднавшись до санкцій та надаючи гуманітарну та технічну допомогу Україні. Османі поінформував співрозмовників про майбутні реформи, зазначивши, що «немає жодного відхилення» від європейського шляху Північної Македонії, «країни, відомої своєю багатоетнічною демократією та згуртованістю, що також було підтверджено рішенням прийняти нещодавно проведені переговори між Косово та Сербією в Охрид»³.

19 липня 2023 р. Уряд Північної Македонії ухвалив пропозицію про внесення змін до конституції, які включають в Основний закон болгарську меншину, щоб задовольнити вимогу Болгарії і таким чином сприяти майбутньому вступу до ЄС⁴. Зміни передбачають додавання у преамбулу та

---

¹ Кандель П.Е. Страны Юго-Восточной Европы и конфликт на Украине . Научно-аналитический вестник Института Европы РАН. 2023. №4. С. 42-51.

² Там самоє. с.49.

³ Four EU hopefuls, except Serbia, create group to align with EU security policy . EURACTIV. 2023. March 30. URL: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/four-eu-hopefuls-except-serbia-create-group-to-align-with-eu-security-policy/>

⁴ Од 171-та владина седница: Утврден е предлогот за пристапување кон измените на Уставот, повик за европски консезус во Парламентот . Влада на Република Северна Македонија. URL:

статті 49 і 78 конституції ще кількох народів Північної Македонії. В тексті «Громадяни Республіки Північна Македонія, македонський народ, частина албанського народу, турецький народ, волоський народ, сербський народ, ромський народ, боснійський народ та інші» після слів «боснійський народ» ставлять кому і додають: болгарський народ, хорватський народ, чорногорський народ, словенський народ, єврейський народ і єгипетський народ. Зміна конституції вимагає схвального голосування двох третин членів парламенту в Скоп'є. Уряд заявив, що очікує конструктивності і сумлінності від усіх депутатів задля схвалення змін до конституції в рамках переговорної програми з Європейським Союзом¹.

Протягом серпня 2023 р. парламент у Скоп'є провів кілька днів, обговорюючи вимогу Болгарії про включення невеликої болгарської меншини до конституції Північної Македонії. Опозиція відмовляється підтримати цю пропозицію, наголошуючи, що йдеться не лише про внесення поправок до конституції, а й про переписування шкільних підручників, а також про те, що мова, ідентичність та історія країни порушуються. Лідер опозиції Х. Мікоскі, очільник головної опозиційної партії націоналістично-консервативної ВМРО-ДПМНЕ, заявляє, що Болгарія зрештою хоче так чи інакше домінувати у Північній Македонії, та вимагає дострокових виборів². Отже, уряд Північної Македонії не має більшості в дві третини у парламенті країни, необхідної для прийняття змін. На початок вересня 2023 року парламентське голосування за запропоновані поправки до Конституції країни відкладено.

Політичний оглядач *Deutsche Welle* Томас Брей наводить слова Г. Ескобара, заступника помічника держсекретаря США з балканської політики, який оголосив під час нещодавнього візиту до Скоп'є, що міністр закордонних справ Болгарії та майбутній прем'єр-міністр Марія Габріель запевнила його, що Болгарія не висуватиме жодних нових вимог до Північної Македонії, крім конституційних змін³. Проте навіть якщо Північній Македонії вдасться вирішити внутрішню суперечку щодо поправок до конституції, неясно, чи відмовиться її непередбачуваний сусід від свого права вето.

Чи буде розв'язана дана проблема македонської політики у найближчій перспективі, покаже час. Її невирішеність може мати наслідком нову напруженість у міждержавних відносинах в регіоні Західних Балкан.

Євроатлантизм у зовнішній політиці Північної Македонії. Держави-члени Північноатлантичного альянсу дотримуються позиції, щоб двері НАТО були відкритими для західно-балканських партнерів, які бажають

<https://vlada.mk/node/33939?fbclid=IwAR38Xt99gMXW6xtEosWZPy4fjk-2iOJ57MTz2dwwomSBWtGR53Ww1iOf8g>

¹ Уряд Північної Македонії схвалив зміни до конституції на вимогу Болгарії заради вступу в ЄС . Європейська правда. 2023. 19 липня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/07/19/7166051>

² BreyT. North Macedonia: How long before it can join the EU? . Deutsche Welle. 2023. August 30. URL: <https://www.dw.com/en/north-macedonia-how-long-before-it-can-join-the-eu/a-66668402>

³ Там само.

приєднатися до Альянсу, поділяють його цінності та бажають і здатні взяти на себе відповідальність та зобов'язання, пов'язані з членством в Альянсі. Євроатлантична інтеграція розглядається як найкращий спосіб забезпечити безпеку на довгострокову перспективу та стабільність у регіоні.

У контексті аналізу зовнішньої політики Республіки Північна Македонія можна стверджувати, що значна частина основних і стратегічних інтересів майже не змінилася з часів здобуття незалежності держави. У січні 1993 р., на початку другого року незалежності держави, найвищими цілями зовнішньої політики були: «а) отримання членства в ООН будь-якою ціною; б) вирішення спору з Грецією на рівних засадах або обговорення їх як рівноправних партнерів, а не як держави-члена ООН чи НАТО і держави, що не є членом ООН, НАТО тощо»¹. Наразі македонська сторона вже є державою-членом ООН, має ґрунтовне міжнародне визнання, врегулювала низку спірних питань з Грецією та досягла однієї з визначених цілей – є державою-членом НАТО. Усі ці заходи логічно доповнюють поставлені стратегічні цілі держави на міжнародній арені.

У свою чергу, ідеї євроатлантичної інтеграції досить чітко сформовані та відображені у діяльності Міністерства закордонних справ Північної Македонії: «... Євроатлантична та європейська інтеграція є нашим ключовим пріоритетом, залишаючись відданими забезпеченню безпеки, стабільності та процвітання регіону, а також розвитку двостороннього та багатостороннього співробітництва з усіма нашими регіональними та міжнародними партнерами...»².

Саме прихильність офіційного Скоп'є до євроатлантичної інтеграції стала запорукою розбудови такої зовнішньополітичної стратегії, що у значній мірі сумісна із зовнішньополітичними позиціями США та ЄС.

Мета Республіки Македонія у досягненні євроатлантичної інтеграції бере початок з 1993 р., коли було прийнято резолюцію, яка визначає зовнішньополітичні пріоритети країни, а саме – членство в НАТО та ЄС³.

Варто зазначити, що з самого початку затвердження курсу на євроатлантичну інтеграцію вагомим чинником у її реалізації є «грецький» фактор, який став перешкодою до швидкого входження Македонії до НАТО. Зокрема, питання права держави називатися «Македонія» – не визнавалося Грецією. Адже, у 1990-ті рр., навіть в ООН була прийнята держава під назвою Колишня югославська республіка Македонія. І лише підписання 13 вересня 1995 р. Тимчасової угоди Македонії та Греції відповідно до якої македонська сторона змінювала державний прапор та частину Конституції – тиск зі

---

¹ Marolov D., Rodrigues J. N. *Theoretical and Legal Framework of Foreign Policy the Example of the Republic of Macedonia – Official EU Candidate Country*. *International Journal of Sciences: Basic and Applied Research*. 2014. Vol. 13, No 1. P. 260-267.

² *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of North Macedonia: official web-site*. URL: <https://mfa.gov.mk/en>

³ *NATO Relations*. *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of North Macedonia*. URL: <https://www.mfa.gov.mk/en/page/7/nato-relations>

сторони Греції дещо зменшився і держава продовжила свій євроінтеграційний шлях.

Наступними кроками до євроатлантичної інтеграції стало приєднання Македонії до програми Партнерство заради миру у 1995 р. та початок реалізації першого Плану дій щодо членства в НАТО у 1999 р.

Такий стрімкий розвиток відносин між Македонією та НАТО щодо повноцінної інтеграції мав сприяти швидкому вступу держави до Альянсу, проте, внутрішньополітична та регіональна ситуації мали дещо негативний вплив на розвиток подій поряд із існуючим «грецьким» фактором.

Уряд Македонії був ключовим партнером у підтримці операцій під проводом НАТО в Косові в 1999 р., а також у наданні матеріально-технічної підтримки Міжнародним силам з підтримки миру в Косово (Kosovo Force – KFOR). Як зазначає македонська дослідниця Б. Ванковська, Македонія навіть прийняла понад 360 тис. біженців з Косово, що виходило за об'єктивний стан її можливостей, що стало приводом до не виправданих очікувань зі сторони міністра закордонних справ держави С. Црвеньковського щодо швидкого вступу до НАТО. Проте, цього не відбулося, а у 2001 р. у Македонії розгорнувся внутрішній конфлікт – албанська Армія національного визволення розгорнула військові дії проти регулярної армії Македонії. Шестимісячний внутрішній конфлікт, який відбувся у 2001 р., завершився підписанням мирної угоди (Охридської рамкової угоди) за посередництва США, НАТО та ЄС відповідно до якої політична система перетворилася на двоетнічну модель розподілу влади¹.

Відмітимо, що конфлікт було врегульовано лише за участі НАТО. Зокрема, Операція «Суттєвий урожай»/ «Основні жнива» («Essential Harvest») була офіційно розпочата 22 серпня і завершилася 23 вересня 2001 р. на прохання про допомогу, зроблене президентом Македонії Б. Трайковським. Місія передбачала відправку приблизно 3500 військовослужбовців НАТО та матеріально-технічної підтримки для роззброєння етнічних албанських груп та знищення їх зброї. Умовою операції стало проведення політичного діалогу між різними сторонами в Колишній югославській республіці Македонія з «успішним результатом» та дотримання режиму припинення вогню.

Наступною операцією НАТО в Македонії стала операція «Янтарний лис» («Amber Fox»), яка тривала з 23 вересня 2001 р по 15 грудня 2002 р. у відповідь на запит македонської влади. Особливий мандат операції полягав у тому, щоб сприяти захисту міжнародних спостерігачів, які будуть наглядати за виконанням мирного плану в Македонії².

У відповідь на запит президента Б. Трайковського Північноатлантична рада погодилася продовжити підтримку колишньої югославської Республіки Македонія з новою місією – «Союзницька гармонія» («Allied Harmony»), яка

---

¹ Vankovska B. *Macedonia in NATO: What Has Changed?*. *Turkish Policy Quarterly*. 2020. Vol. 19. No. 2. P. 90-98.

² *Операції НАТО*. Київ : Т-во «Знання» України, 2007. 24 с.

тривала з 16 грудня 2002 р по 31 березня 2003 р. Присутність НАТО у державі була подвійною – її оперативні елементи забезпечували підтримку міжнародних спостерігачів, а дорадчі елементи допомагали уряду взяти на себе контроль за безпекою по всій країні¹. Згодом ця місія перейшла під управління ЄС.

Операції НАТО не лише сприяли стабілізації внутрішньополітичного становища в Македонії, а й надалі затвердили прагнення держави інтегруватися до Альянсу.

Офіційний Скоп'є покладав великі надії на Бухарестський саміт 2008 р. у реалізації євроатлантичних прагнень держави, проте, він не виправдав сподівань Македонії, хоча президент США Дж. Буш оголосив, що Македонія разом з Албанією та Хорватією отримає запрошення приєднатися до НАТО. Греція, відстоюючи свою послідовну позицію – використала право «вето». Держави-члени Альянсу погодилися, що запрошення приєднатися до Альянсу буде надіслано Македонії, як тільки буде досягнуто взаємоприйняттого вирішення питання щодо її назви з Грецією. Ця умова постійно повторювалася на наступних самітах НАТО – Лісабон 2010 р., Чикаго 2012 р., Уельс 2014 р. та Варшава 2016 р. У такому розвитку подій можна помітити певну особливість – Альянс підтримував Грецію, свою державу-члена, але йому знадобився судовий розгляд у Міжнародному суді, щоб довести, що Греція несе відповідальність за порушення Тимчасової угоди 1995 р, в якій зазначалося, що Македонія (тоді КЮРМ) не буде перешкоджати Греції приєднатися до міжнародних організацій відповідно. 5 грудня 2011 р. Міжнародний суд ООН ухвалив рішення, що Греція не має права блокувати членство Македонії в НАТО, ЄС та інших міжнародних організаціях².

Внутрішньополітичні перипетії, що відбувалися у Македонії тривалий час також мали свій вплив на процес вступу держави до НАТО. Уряд Н. Груєвські (у коаліції з албанським партнером А. Ахметі) акцентував увагу на питаннях ідентичності, зменшив військові видатки та залучив до зовнішньополітичної орбіти такі держави як Росія, Китай, Туреччина. Вже у 2017 р. у державі відбулися революційні події, у результаті яких до влади прийшов уряд З. Заєва, який і підписав доленосні для Македонії Преспанські угоди з Грецією³.

Преспанські угоди стали для офіційного Скоп'є не лише перепусткою до НАТО, а й закріплювали нову офіційну назву держави з 12 червня 2018 р. – Республіка Північна Македонія, що відбулося у присутності очільників та міністрів закордонних справ обох держав, представників ЄС та ООН. Варто зазначити, що процесу підписання угоди передували внутрішньополітичні та

---

¹ Operation Allied Harmony . NATO: official page. URL: <https://www.nato.int/fyrom/home.htm#ah>

² Гаценко А. Розширення Альянсу: що означає вступ Північної Македонії до НАТО . Аналітичний центр ADASTRA. 2020. May 11. URL: https://adastra.org.ua/blog/rozshirennya-alyansu-sho-oznachaye-vstup-pivnichnoyi-makedoniyi-do-nato_1

³ Vankovska B. Macedonia in NATO: What Has Changed? . Turkish Policy Quarterly. 2020. Vol. 19. No. 2. P. 90-98.

внутрішньодержавні обговорення як у Македонії, так і у Греції. Ідея зміни назви набула підтримки серед македонських громадян. За даними проведеного в січні 2018 р. опитування, «за» виступили 61% населення Македонії, у тому числі 50% етнічних македонців (слов'ян) та 82% албанців, лише 33% – категорично проти. У країні існували сильні побоювання, що відмова від її колишньої назви призведе до розмивання національної ідентичності (про це заявили 60% етнічних македонців), проте, більшість населення була готова піти на цю жертву заради якнайшвидшого вступу до НАТО та ЄС. Позиція грецького політичного істеблішменту також набула більш поміркованих рис. Ліва партія СІРІЗА, яка перемогла на парламентських виборах 2015 р., і її лідер А. Ципрас ніколи не намагалися спекулювати на македонському питанні для залучення голосів виборців і розглядали перехід до складової назви як розумну відповідну точку для знаходження компромісу. Аналогічної думки дотримувалася більшість депутатів лівоцентристських партій, зокрема, ПАСОК. Певна когорта партій продовжували наполягати на тому, що слово «Македонія» можна використовувати виключно для позначення регіону у складі Греції. Однак, на початку 2018 р., коли дві країни відновили переговори, вони були у явній меншості¹.

Хоча процес узгодження усіх особливостей перейменування мав низку «підводних каменів», сторонам вдалося досягти компромісу. Зауважимо, що найбільш суперечливим фактом було використання назви «Македонія» та нової назви держави, що урегульовувалося Преспанськими угодами у форматі використання назви Республіка Північна Македонія або Північна Македонія як на міжнародній арені та зовнішньополітичній сфері, так і всередині держави². Важливо, що угода мала бути ратифікована парламентами Греції та Північної Македонії і на чому наполягав офіційний Брюссель у процесі майбутнього приєднання Македонії до НАТО.

На Брюссельському саміті в липні 2018 р. лідери Альянсу привітали історичну угоду між Афінами та Скоп'є у вирішенні питання щодо назви. Відповідно до політики НАТО вони вирішили запросити уряд Скоп'є розпочати переговори про вступ до Альянсу, а згодом розпочався процес підписання союзниками Протоколу про приєднання держави до Альянсу. Важливою умовою успішного завершення процесу вступу до НАТО було повне виконання всіх встановлених внутрішніх процедур щодо угоди про вирішення питання назви, які викликали низку внутрішньополітичних перепитій у Македонії.

Відповідно до македонського законодавства, ратифікація вимагає більшості в парламенті та схвалення президента, який відмовився підписати

---

¹ Квашин Ю. *Македонский вопрос в современной греческой политике*. *Мировая экономика и международные отношения*. 2019. Т. 63. № 2. С. 66-74.

² Там само, с.72-73.

закон. Президентське вето було подолано повторним голосуванням (70 голосів зі 120), і угода була ратифікована без його підпису. Уряд З. Заєва призначив референдум на 30 вересня 2018 р. Результати виявилися спірними: з одного боку, майже всі, хто проголосував, висловилися за угоду з Грецією, з іншого – явка склала лише 36,9%, тобто, згідно з македонськими законами, референдум не відбувся. Про невдоволення значної частини громадян свідчить дослідження Македонського центру за міжнародне співробітництво: респондентам було запропоновано відповісти на запитання, чи згодні вони на вступ Македонії до ЄС та НАТО через грецько-македонську угоду. В результаті 37,5% респондентів виявилися повністю не згодними з цим твердженням. Незважаючи на широкомасштабні протести, Збори Македонії 11 січня 2019 р. ухвалили рішення про внесення змін до Конституції щодо перейменування держави¹.

Увесь спектр ратифікаційних процедур Преспанської угоди було завершено до 15 лютого 2019 р., зокрема, парламент Греції ратифікував угоду 12 лютого. 6 лютого 2019 р. було підписано Протокол про вступ Північної Македонії в НАТО. Члени Альянсу продовжували заохочувати та підтримувати продовження реформ у країні, зокрема з метою забезпечення ефективного демократичного діалогу, свободи ЗМІ, незалежності судової системи та повноцінного функціонування багатостічного суспільства. Після ратифікації Протоколу про приєднання в столицях кожного з 29 союзників, Північна Македонія приєдналася до Вашингтонського договору і стала повноправним членом Альянсу.

Процедура ратифікації Протоколу про приєднання була завершена 19 березня 2020 р., коли посол Королівства Іспанія у Вашингтоні передав ратифікаційну грамоту Вашингтонської угоди, таким чином завершився процес приєднання. З метою досягнення стабільності у процесі інтеграції країни в НАТО, 11 лютого 2020 р. Збори Республіки Північна Македонія одногосно ратифікували Північноатлантичний договір, а 20 березня 2020 р. відбулося підписання (ратифікація) Президентом Північної Македонії Протоколу про вступ до НАТО. 27 березня 2020 р. через посольство Республіки Північна Македонія у Вашингтоні документ про приєднання до Північноатлантичного договору було передано на зберігання в Державний департамент США, завдяки чому Республіка Північна Македонія офіційно стала 30-ю державою-членом Альянсу².

Варто зазначити, що питанню приєднання Північної Македонії до Альянсу було приділено слухання у Сенаті Конгресу США. Зокрема, на підтримку євроатлантичних прагнень офіційного Скоп'є виступив в.о. помічника секретаря Бюро європейських та євразійських справ Державного

---

¹ Приколота М. Д., Крылов И. С. Вступление Македонии в Североатлантический альянс как многоуровневая игра . *Вестник международных организаций*. 2020. Т. 15. № 1. С. 177-189.

² NATO Relations . *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of North Macedonia*. URL: <https://www.mfa.gov.mk/en/page/7/nato-relations>

департаменту США Філіп Т. Рікер: «Північна Македонія є прикладом не тільки для інших країн на Балканах, а й іншим претендентам на вступ до НАТО. Її військові боролися разом зі Сполученими Штатами і силами НАТО проти спільних загроз погрози. Її лідери продемонстрували справжню відданість нести свою частку тягаря і виконувати свою частину зобов'язань у забезпечення миру, демократії, верховенства права та спільній обороні. Виконана обіцянка членства в НАТО і розширення інтеграції в євроатлантичну сім'ю, підтвердила демократичні цінності в країні, повагу до верховенства права, і проведення політики безпеки та оборони відповідно до стандартів та цілей США і НАТО. Це добре для Сполучених Штатів і наших інтересів. Вступ до Альянсу Північної Македонії також має спонукати країни до важких, але критично важливих політичних та військових реформ протягом тривалого періоду, але наша політика принесла явні дивіденди»¹.

Членство в НАТО завжди сприймалося в Македонії з подвійним контекстом: по-перше, як найнадійніша можлива гарантія військової безпеки для держави, особливо щодо її сусідів (у світлі так званого македонського питання); по-друге, як об'єднуючий елемент для суспільства, яке етнічно глибоко розділене. НАТО разом з ЄС було одним із небагатьох питань, які македонська та албанська спільноти схвалюють, хоча, ймовірно, з різних причин.

Відповідно до дослідження проведеного Національним демократичним інститутом – є неприбутковою, неурядовою організацією (Вашингтон, США) – рівень довіри громадян Північної Македонії до НАТО залишається сильною на рівні 63% у 2021 р. (64% у 2018 році), тоді як опозиція військовому альянсу зросла у 2021 р. до 24%, що на 9% більше, ніж у 2018 р.². У свою чергу, рівень громадської підтримки приєднання до Альянсу був високим, але коливався від 93% у 2008 р. до 71% у 2016 р.³.

Вступ Північної Македонії до НАТО закріпив та продовжив поглиблення співробітництва з Альянсом, зважаючи на існуючі здобутки.

Важливим напрямом співпраці став розвиток спроможності сил Північної Македонії працювати разом із силами країн НАТО та інших партнерів, особливо в операціях з підтримання миру та врегулювання криз. У цьому контексті важливою була участь у спільному плануванні, навчанні та військових навчаннях. Ще з часів приєднання Північної Македонії до Партнерства заради миру з 1999 р. відбувся поступовий розвиток оперативної

---

¹ *Senate Hearing 116-196 NATO expansion: examining the accession of North Macedonia, 2019, 12 June . U.S. Government Publishing Office. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-116shrg40471/html/CHRG-116shrg40471.htm>*

² *North Macedonia. Citizens Register Concerns Over Democracy, European Integration, Economic Recovery. National Democratic Institute. 2021. August 12. URL: <https://www.ndi.org/publications/north-macedonia-public-opinion-research-democracy-geopolitics-disinformation>*

³ *Мартинюк В. Євроатлантична інтеграція в регіоні Західних Балкан: висновки для України. Україна дипломатична. 2020. Вип. XXI. С. 787-802.*

сумісності, а також забезпечення цілей планування, які є ключовими для реформи безпеки та цілей трансформації для збройних сил країни.

У 2005 р. країна приєдналася до Концепції оперативних можливостей, механізму, за допомогою якого підрозділи, доступні для операцій, можуть бути оцінені та краще інтегровані з силами НАТО для підвищення оперативної ефективності. Участь у Програмі підвищення оборонної освіти допомогла покращити освіту та підготовку, що є важливим для зусиль країни з реформування оборони. Беручи участь у програмі зміцнення доброчесності, Північна Македонія працювала над зміцненням належного управління в секторі оборони та безпеки та зменшувала ризики корупції шляхом посилення прозорості та підзвітності.

У 2013 р. Регіональний центр зі зв'язків з громадськістю в Скоп'є був визнаний Навчально-тренувальним центром Партнерства (Partnership Training and Education Centre) та став відкритим для діяльності союзників і партнерів Альянсу.

Чільне місце у розвитку тісного співробітництва Північної Македонії з НАТО є підтримка операцій під проводом НАТО. Македонія розгорнула війська на підтримку Міжнародних сил сприяння безпеці під керівництвом НАТО в Афганістані з 2002 р. по кінець 2014 р. Офіційний Скоп'є підтримав і наступну місію Resolute Support для навчання, консультування та допомоги афганським силам безпеки. Країна була ключовим партнером у підтримці стабілізаційних операцій під проводом НАТО в Косово в 1999 р. Країна, яка колись розміщувала військовий штаб НАТО в Скоп'є під час оперативного періоду КФОР, продовжує надавати цінну підтримку військам КФОР, які проходять транзитом через її територію.

Співробітництво з Північноатлантичним альянсом виходить за межі військової та оборонної сфери. Північна Македонія підтримує виконання програми «Жінки, мир і безпека». Країна зміцнює свою національну громадянську готовність і стійкість за підтримки НАТО. Практична співпраця з Євроатлантичним координаційним центром реагування на катастрофи (EADRCC) також розширила можливості управління кризовими ситуаціями та сумісність сил з державами-членами НАТО. Північна Македонія активно бере участь у програмі НАТО «Наука заради миру та безпеки» з 1998 р. Останні заходи були зосереджені, зокрема, на кіберзахисті та боротьбі з тероризмом, захисту від хімічних, біологічних, радіологічних та ядерних загроз та екологічній безпеці¹.

Держави-члени НАТО допомогли Північній Македонії у боротьбі з пандемією COVID-19. Зокрема, Угорщина, Словенія та Норвегія надали допомогу у вигляді предметів медичного призначення, а США й Нідерланди виділили додаткові кошти. У квітні 2020 р. було заявлено, що

---

¹ *Relations with the Republic of North Macedonia. North Atlantic Treaty Organisation. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48830.htm*

Північноатлантичний альянс допоможе Північній Македонії впоратися з фейками та дезінформацією про коронавірус, до яких причетна Російська Федерація і Китай.

Варто зазначити, що у листопаді 2021 р. відбулася важлива подія у відносинах Північної Македонії з НАТО – завершення процесу переведення північно-македонських збройних сил на стандарти НАТО та інтеграцію в його командні структури.

Цей процес почався одразу після вступу країни до Альянсу 27 березня 2020 р. Повна інтеграція збройних сил Північної Македонії в Альянс зафіксована в спільній декларації держави й НАТО, яку підписали 16 листопада 2021 р. у Скоп'є прем'єр-міністр Північної Македонії З. Заєв і міністр оборони Р. Шечерінска та начальник штабу НАТО з трансформації генерал Ф. Лавінь і генерал-підполковник НАТО В. Джурчиновскі. З. Заєв подякував представникам Альянсу за активну участь у реформуванні збройних сил і перепідготовку військових фахівців та запевнив, що Північна Македонія буде надійним партнером НАТО й активним учасником усіх миротворчих місій цієї організації, що стоїть на варті миру¹.

Вступ Північної Македонії до Північноатлантичного альянсу безперечно впливає на безпековий вимір міжнародних відносин. У геополітичному контексті – вплив на суб-регіональну та регіональну систему безпеки, а також розстановки сил у європейському вимірі міжнародно-політичної взаємодії. Зокрема, і крізь призму конкурентної протидії США та РФ.

Як зазначає македонська дослідниця Б. Ванковська, «рішення» суперечки про назву між Грецією та Македонією було мотивовано геополітичною «невідкладністю» (тобто потребою зміцнити НАТО на балканській «лінії фронту» в контексті перспектив Другої холодної війни), а розстановка сил на міжнародній арені та у регіональному контексті зробили територію Македонії легітимною частиною НАТО. Можна констатувати, що вступ Північної Македонії до НАТО було на геополітичному порядку денному Заходу відтоді, як держсекретар США Дж. Керрі заявив комітету Сенату із закордонних справ у лютому 2015 р., що «Сербія, Косово, Чорногорія та Македонія є новою лінією фронту між Росією та Заходом»².

У той же час внесок Північної Македонії у стабілізацію безпекового середовища у регіоні як «південного крила» є вагомим, особливо у реагуванні на російський вплив, кібератаки, феномен фейкових новин. Зокрема, у 2017 р. «The Guardian» опублікувала статтю під назвою «Росія активно розпалює розбрат у Македонії з 2008 року». У статті зазначається, що російські дипломати були залучені до майже десятирічної спроби поширювати

---

¹ Сергієнко Я. Армія Північної Македонії повністю інтегрована в НАТО. *Голос України*. 2021. 18 листопада URL: <http://www.golos.com.ua/article/353498>

² Vankovska B. Macedonia in NATO: What Has Changed? // *Turkish Policy Quarterly*. 2020. Vol. 19. No. 2. P. 90-98

пропаганду та спровокувати розбрат у Македонії, згідно з витоком секретних документів з розвідувального відомства країни. Документи свідчать, що Москва прагне посилити свій вплив у всіх країнах колишньої Югославії. Мета Кремля – перешкодити їм приєднатися до НАТО, щоб відвернути їх від західного впливу¹.

Після вступу Північної Македонії в НАТО, МЗС РФ констатувало: «Приєднання Скоп'є до Альянсу не несе жодної доданої вартості ні європейської, ні регіональної, ні національної безпеці»². Геополітична розстановка сил у регіоні Західних Балкан (державами-членами НАТО є Албанія, Чорногорія та Північна Македонія, хоча до повної євроатлантичної інтеграції держав регіону ще далеко) та критика Москвою Преспанської угоди – дозволяє стверджувати, що Росія неабияк зацікавлена у регіоні, «стримуванні» НАТО позаяк і у зв'язку із реалізацією євроатлантичного напрямку у зовнішній політиці офіційного Скоп'є.

У 2022 р. Президент Північної Македонії С. Пендаровський наголосив про гібридний вплив Росії на Балкани і охарактеризував такі дії Кремля як загрозу для регіону на яку має більш відповідально реагувати Північноатлантичний альянс³.

Російський вплив на регіон Балкан безперечно входить у зону дії засобів «стримування» зі сторони Північноатлантичного Альянсу, а Північна Македонія стає у межах НАТО державою, що протидіє такому впливу. Безперечно, повномасштабне військове вторгнення Росії до України вплинуло на безпекові та політичні акценти у Європі. У свою чергу, Північна Македонія досить активно долучилася до підтримки України у чому можна помітити і певну історичну закономірність. Як зазначає військовий експерт С. Грабський, у 2001 р., під час кризових подій у сучасній Північній Македонії, Україна надавала гелікоптери, фахівців, які там перебували, і допомагали готувати танкістів на українських полігонах. Адже, Північна Македонія була повністю роззброєною після виходу звідти югославської армії⁴. У цьому контексті, чотири військові літаки Су-25, які Північна Македонія купила в Україні під час конфлікту в 2001 році за EUR4 млн і ще в 2004 році планувала продати, на початку серпня були передані Україні в дар. Північна Македонія першою з балканських держав почала допомагати

---

¹ Latifi V. *NATO's membership of North Macedonia and beyond: Strategic priorities and strengthening the South wing in dealing with geo-political tensions* // *Wschodnioznawstwo*. 2019. T. 13. P. 35-44.

² Якименко Ю. *Геостратегічні аспекти вступу Північної Македонії в НАТО в оцінках ЗМІ*. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4861:pivnichna-makedoniya-v-nato-globalni-naslidki-2&catid=64&Itemid=376

³ Будрін А. «Гібридні загрози»: лідер Північної Македонії заговорив про російську небезпеку в регіоні. УНІАН. 2022. 29 червня. URL: <https://www.unian.ua/world/gibridni-zagrozi-lider-pivnichnoji-makedoniji-zagovoriv-pro-rosijsku-nebezpeku-v-regioni-novini-svitu-11884062.html>

⁴ «Цивілізований світ сподівався, що загроза війни минула і не займався масовою розробкою техніки і озброєння», – військовий експерт. Українське радіо. 2022. 6 серпня. URL: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=99267>

Україні, надавши як літаки, так і танки¹. Північна Македонія стала 36-ю країною, яка приєдналася до основної групи країн, що працюють над створенням Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, що підтверджує принципову позицію офіційного Скоп'є щодо територіальної цілісності України.

Посилення співпраці між Скоп'є та Києвом у військовій сфері було відзначено під час візиту Міністра оборони Республіки Північна Македонія С. Петровської у лютому 2023 р. до України та зустрічі Президента України В. Зеленського та Прем'єр-міністра Північної Македонії Д. Ковачевським у серпні 2023 р.². Зокрема, у одному з інтерв'ю, С. Петровська наступним чином описала позицію Північної Македонії щодо російсько-української війни: «З початку невиправданої російської військової агресії проти незалежної України Північна Македонія прийняла чітке національне рішення, яким є політична та військова підтримка Києва. І це рішення було прийнято не лише тому, що ми є членом НАТО, а тому, що в умовах, коли демократичному середовищу та безпеці загрожує злочинна поведінка держави, коли порушується міжнародне право, порушуються основні права людини, є немає іншої відповіді»³.

На саміті НАТО у Вільнюсі 11-12 липня 2023 р. країни G7 узгодили рамковий документ про «гарантії безпеки» для України. Лідери не узгодили конкретні параметри гарантій безпеки, але їх рамки та конкретні двосторонні угоди будуть підписані пізніше. Північна Македонія стала п'ятнадцятою країною, яка приєдналася до декларації лідерів G7 про безпекові зобов'язання перед Україною⁴.

Північно-македонська сторона є активною у реалізації загально-оборонної політики НАТО і щодо всебічної підтримки України державами-членами Альянсу. Зазначені зусилля та дії Скоп'є щодо підтримки України та спільної безпекової політики НАТО були високо оцінені зі сторони США на зустрічі Міністра оборони США Л. Остіна і Міністра оборони Республіки Північна Македонія С. Петровської у червні 2023 р.⁵.

Тому, як зазначає В. Мартинюк, виконавчий директор Центру глобалістики «Стратегія XXI», на прикладі Північної Македонії

---

¹ Північна Македонія допомогла Україні танками та літаками . Інтерфакс-Україна. 2022. 7 серпня. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/851016.html>

² Північна Македонія першою з балканських країн почала допомагати Україні, – Олексій Резніков . Міністерство оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2023/02/23/pivnichna-makedoniya-pershoju-z-balkanskih-krain-pochala-dopomagati-ukraini---oleksij-reznikov/>

³ Gjorgovski J. North Macedonia has made a clear national decision – an interview with Slavjanka Petrovska, minister of defence of North Macedonia. New Eastern Europe. 2023. URL: <https://neweasterneurope.eu/2023/05/04/north-macedonia-has-made-a-clear-national-decision>

⁴ Security guarantees for Ukraine: Zelensky thanks North Macedonia for joining declaration . UKRINFORM. 2023. August 15. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/3748838-security-guarantees-for-ukraine-zelensky-thanks-north-macedonia-for-joining-declaration.html>

⁵ U.S., North Macedonia Defense Officials Hold Bilateral Talks, Lay Out 10-Year Roadmap for Defense Ties . U.S. Department of Defense. 2023. June 12. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3425566/us-north-macedonia-defense-officials-hold-bilateral-talks-lay-out-10-year-roadm/>

підтверджується ідея про вагомість твердого політичного рішення керівництва країни, зокрема, крізь призму вступу в НАТО, навіть попри комплексну протидію з боку РФ, що є важливим досвідом для України¹. Еволюція прагнення та дій офіційного Скоп'є на шляху до інтеграції в НАТО підтверджує вагомий детермінізм внутрішньої та зовнішньої політики держави, впливу регіонального безпекового середовища, зовнішнього тиску, що виправдовує наразі ґрунтовну підтримку України північно-македонською стороною у прагненні нашої держави набути статусу повноцінного членства в НАТО.

Список використаних джерел і літератури

Акуленко Л. 4 уроки Балкан: що має врахувати Україна на шляху до членства в ЄС . Європейська правда. 2023. 31 серпня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2022/08/31/7145893/>

Аникеев А.С. Македонская проблема в контексте международных отношений на Балканах (1943-1949 гг.) . Македония – проблемы истории и культуры. Москва : Институт славяноведения РАН. URL: http://www.promacedonia.org/is_ran/is_ran_11.html

Будрін А. «Гібридні загрози»: лідер Північної Македонії заговорив про російську небезпеку в регіоні . УНІАН. 2022. 29 червня. URL: <https://www.unian.ua/world/gibridni-zagrozi-lider-pivnichnoji-makedoniji-zagovoriv-pro-rosiysku-nebezpeku-v-regioni-novini-svitu-11884062.html>

Вітман К.М. Назва «Республіка Північна Македонія» як результат етнополітичного компромісу з Грецією . Актуальні проблеми політики. 2019. Вип. 63. С. 111-124.

Гаценко А. Розширення Альянсу: що означає вступ Північної Македонії до НАТО . Аналітичний центр ADASTRA. 2020. May 11. URL: https://adastra.org.ua/blog/rozshirennya-alyansu-sho-oznachaye-vstup-pivnichnoyi-makedoniyi-do-nato_1

Гибианский Л.Я. Проблема Македонии и вопрос о Федерации на Балканах в отношениях между Москвой и коммунистами Югославии и Болгарии в 1941-1945 гг. . Македония – проблемы истории и культуры. Москва : Институт славяноведения РАН. URL: http://www.promacedonia.org/is_ran/is_ran_10.html

Европейский Союз и региональные конфликты . Отв. ред. Н.К. Арбатова, А.М. Кокеев. Москва : ИМЭМО РАН, 2011. 143 с.

ЄС закликав країни Західних Балкан приєднатися до зовнішньої політики і санкцій блоку . Європейська правда. 2022. 6 грудня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/6/7151983/>

ЄС розпочав переговори про вступ з Албанією та Північною Македонією . Європейська правда. 2022. 19 липня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/07/19/7143460>

З Північної Македонії втретє за півтора року вислали дипломатів рф . Громадське. 2023. 16 вересня. URL: <https://hromadske.ua/posts/z-pivnichnoyi-makedoniyi-vtreye-za-pivtora-roku-vislali-diplomativ-rf>

Зосімова М. Особливості етнополітичних відносин у Вардарській Македонії під час Другої світової війни (1941–1944 рр.) . Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Історія. 2011. №108. С. 17-20.

---

¹ Мартинюк В. Євроатлантична інтеграція в регіоні Західних Балкан: висновки для України . Україна дипломатична. 2020. Вип. XXI. С. 787-802.

Ищенко Н. Євроінтеграція в обмін на ідентичність: куди веде конфлікт болгар та македонців . Європейська правда. 2021. 1 квітня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/1/7121597>

Кандель П.Е. Евросоюз и болгаро-македонский конфликт . Научно-аналитический вестник Института Европы РАН. 2022. №4. С. 40-50.

Кандель П.Е. Страны Юго-Восточной Европы и конфликт на Украине . Научно-аналитический вестник Института Европы РАН. 2023. №4. С. 42-51.

Квашин Ю. Македонский вопрос в современной греческой политике . Мировая экономика и международные отношения. 2019. Т. 63. № 2. С. 66-74.

Кравченко Д. Європейська інтеграція Північної Македонії: виклики XXI ст. . Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI. 2022. № 4. С. 72–79.

Кравченко Д. Категорія «європейська інтеграція Західних Балкан» у міжнародних відносинах . Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI. 2023. № 5. С. 26-33.

Македонія має відмовитись від «Південного потоку» – Енергетичний союз . Європейська правда. 2014. 24 жовтня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2014/10/24/7027160/>

Мартинов А. Еволюція балканської політики Європейського Союзу (1989-2009 рр.) . Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: міжвід. зб. наук. пр. 2009. Вип. 18. С. 107-122/

Мартинюк В. Євроатлантична інтеграція в регіоні Західних Балкан: висновки для України . Україна дипломатична. 2020. Вип. XXI. С. 787-802.

Мартинюк В. Загострення зовнішньополітичної ситуації в Македонії: наслідки і прогнози. URL: <http://fpp.com.ua/zagostrennya-zovnishnopolitichnoyi-situatsiyi-v-makedoniyi-naslidki-i-prognozi/>

Миколенко Д. В. Македонське питання у 1878 – 1919 рр. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 119 с.

На Західних Балканах створили об'єднання для зближення з ЄС, але без участі Сербії . Європейська правда. 2023. 20 березня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/30/7158952>

Наталія Задорожнюк, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Північна Македонія. Якщо Північна Македонія змогла вступити до НАТО, то всі шанси є й в Україні . Укрінформ. 2021. 12 липня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3278953-natalia-zadorozhnyuk-posol-ukraini-v-respublici-pivnicna-makedonia.html>

Национални стратегии. Влада на Република Северна Македонија. URL: <https://vlada.mk/nacionalni-strategii>

Национална Стратегија за сајбер безбедност на Република Македонија 2018-2022 . Republic of Northern Macedonia. Ministry of Information Society and Administration. 2018. Р. 3, 6. URL: https://www.mioa.gov.mk/sites/default/files/pbl_files/documents/strategies/ns_sajber_bezbednost_2018-2022.pdf

Од 171-та владина седница: Утверден е предлогот за пристапување кон измените на Уставот, повик за европски консезус во Парламентот . Влада на Република Северна Македонија. URL: <https://vlada.mk/node/33939?fbclid=IwAR38Xt99gMXW6xtEosWZPy4fjk-2iOJ57MTz2dwwomSBWtG-R53Ww1iOf8g>

Операції НАТО. Київ : Т-во «Знання» України, 2007. 24 с.

Основи на националната одбранбена политика и доктрина. Армијата на Република Северна Македонија . Army of the Republic of Northern Macedonia. URL: <https://mil.mk/struktura-na-odbranata/>

Пакт Стабільності для Юго-Восточної Європи . Council of Europe. URL: https://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5BRussian_documents%5D/%5B2004%5D/%5BWarsaw_2004%5D/Res1409_rus.asp

Панченко Ю. Поступки заради членства: якою ціною Північна Македонія відновила рух до ЄС . Європейська правда. 2022. 18 липня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/07/18/7143422/>

Північна Македонія допомогла Україні танками та літаками // Інтерфакс-Україна. 2022. 7 серпня. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/851016.html>

Північна Македонія першою з балканських країн почала допомагати Україні, Олексій Резніков . Міністерство оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2023/02/23/pivnichna-makedoniya-pershoyu-z-balkanskih-krain-pochala-dopomagati-ukraini---oleksij-reznikov/>

Приколота М. Д., Крылов И. С. Вступление Македонии в Североатлантический альянс как многоуровневая игра . Вестник международных организаций. 2020. Т. 15. № 1. С. 177-189.

Сергієнко Я. Армія Північної Македонії повністю інтегрована в НАТО . Голос України. 2021. 18 листопада. URL: <http://www.golos.com.ua/article/353498>

Січна Г.В. Визнання Республіки Македонія і позиція Греції в 1990-х роках // Культура народів Причорномор'я. 2012. № 248. С. 121–125.

Стратегија за одбрана на Република Македонија. Службен весник бр.30 од 1 март 2010 // Republic of Northern Macedonia. Ministry of Defence. URL: <https://www.mod.gov.mk/inc/uploads/2021/06/Strategija-za-odbrana-na-RMakedonija.pdf>

Стратегија за одбрана на Република Северна Македонија. Службен весник бр. 75 од 24.03.2020 година . Republic of Northern Macedonia. Ministry of Defence. URL: https://www.mod.gov.mk/inc/uploads/2021/06/SLU@BEN_VESNIK_NA_RSM_br._75_od_24.03.2020.pdf

Уряд Північної Македонії схвалив зміни до конституції на вимогу Болгарії заради вступу в ЄС . Європейська правда. 2023. 19 липня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/07/19/7166051>

«Цивілізований світ сподівався, що загроза війни минула і не займався масовою розробкою техніки і озброєння», – військовий експерт . Українське радіо. 2022. 6 серпня. URL: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=99267>

Шилова А. Політичний та економічний розвиток Республіки Македонія на рубежі ХХ – ХХІ століть . Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Історія. 2006. №85/86. С. 117-119.

Щербак И.Н. Евросоюз – Западные Балканы: проблемы интеграции . Научно-аналитический вестник Института Европы РАН. 2023. №1. С. 17-25.

Якименко Ю. Геостратегічні аспекти вступу Північної Македонії в НАТО в оцінках ЗМІ . Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4861:pivnichna-makedoniya-v-nato-globalni-naslidki-2&catid=64&Itemid=376

Яровий В. Політика уряду Королівства сербів, хорватів і словенців стосовно населення Вардарської Македонії (1918–1929 рр.) . Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. Випуск 58. Київ, 2019. С. 20-24.

BreyT. North Macedonia: How long before it can join the EU? . Deutsche Welle. 2023. August 30. URL: <https://www.dw.com/en/north-macedonia-how-long-before-it-can-join-the-eu/a-66668402>

Consultative Council National Security: Greenlighting North Macedonia's EU Membership Talks Should Not Be Tied to Deadlines, but to Results. 2022. 10 January . The Bulgarian News Agency (BTA or the Agency). URL: <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/255107>

Council Decision of 18 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the Accession Partnership with the former Yugoslav Republic of Macedonia and repealing Decision 2006/57/EC (2008/212/EC) . Official Journal of the European Union. 2008. March 19. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32008D0212>

EU – Western Balkans Summit. Tirana Declaration . European Council. 2022. December 6. URL: <http://www.consilium.europa.eu/media/60568/tirana-declaration-en.pdf>

European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. North Macedonia . European Commission. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/negotiations-status/north-macedonia_es

Four EU hopefuls, except Serbia, create group to align with EU security policy . EURACTIV. 2023. March 30. URL: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/four-eu-hopefuls-except-serbia-create-group-to-align-with-eu-security-policy/>

Gjorgovski J. North Macedonia has made a clear national decision – an interview with Slavjanka Petrovska, minister of defence of North Macedonia . New Eastern Europe. 2023. URL: <https://neweasterneurope.eu/2023/05/04/north-macedonia-has-made-a-clear-national-decision>

Ioannides I. The EU Police Mission (EUPOL Proxima) and the European Union Police Advisory Team (EUPAT) in the former Yugoslav Republic of Macedonia . European Security and Defence Policy: The First Ten Years (1999-2009) . eds. G. Grevi, D. Helly and D. Keohane. European Union Institute for Security Studies, Paris,2009. P. 187-199. URL: <https://cutt.ly/MIB0vYn>

Latifi V. NATO's membership of North Macedonia and beyond: Strategic priorities and strengthening the South wing in dealing with geo-political tensions . Wschodnioznawstwo. 2019. T. 13. P. 35-44.

Maksuti B., von M?nchow S. Macedonia Revisited . Marshall Center Security Insight. 2017. #19. URL: <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/macedonia-revisited-0>.

Marolov D., Rodrigues J. N. Theoretical and Legal Framework of Foreign Policy the Example of the Republic of Macedonia – Official EU Candidate Country . International Journal of Sciences: Basic and Applied Research. 2014. Vol. 13, No 1. P. 260-267.

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of North Macedonia: official web-site. URL: <https://mfa.gov.mk/en>

Mojsovska S. North Macedonia: Politics versus Policy of EU Integration. . Comparative Southeast European Studies. 2021. Vol. 69, no. 4. P. 561-574. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2021-0072/htm>

NATO Relations . Ministry of Foreign Affairs of the Republic of North Macedonia. URL: <https://www.mfa.gov.mk/en/page/7/nato-relations>

North Macedonia. Citizens Register Concerns Over Democracy, European Integration, Economic Recovery . National Democratic Institute. 2021. August 12. URL: <https://www.ndi.org/publications/north-macedonia-public-opinion-research-democracy-geopolitics-disinformation>

North Macedonia: In Brief . Congressional Research Service. 2020. September 9. URL: <https://sgp.fas.org/crs/row/R45739.pdf>

Operation Allied Harmony . NATO: official page. URL: <https://www.nato.int/fyrom/home.htm#ah>

Relations with the Republic of North Macedonia . North Atlantic Treaty Organisation. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48830.htm

Security guarantees for Ukraine: Zelensky thanks North Macedonia for joining declaration . UKRINFORM. 2023. August 15. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/3748838-security-guarantees-for-ukraine-zelensky-thanks-north-macedonia-for-joining-declaration.html>

Senate Hearing 116-196 NATO expansion: examining the accession of North Macedonia, 2019, 12 June . U.S. Government Publishing Office. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-116shrg40471/html/CHRG-116shrg40471.htm>

Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part. Council of the European Union Brussels, 26 March 2001. . The European External Action Service (EEAS). URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/saa03_01_en.pdf

Stanev Y. Macedonia reforms its security services in line with EU guidelines . Emerging Europe. 2018. December 13. URL: <https://emerging-europe.com/news/macedonia-reforms-its-security-services-in-line-with-eu-guidelines/>

Tatalovi S. National Security of Macedonia . Politika misao. 1998. Vol. XXXV. No. 5. P. 105-124. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/51088>

The Republic of North Macedonia and the EU . European Union External Action. URL: <https://cutt.ly/UIBhqLi>

Tsolova T. Bulgaria Says North Macedonia Must Address Historical Issues or Face Delay on EU Path . URL: Reuters: Reuters News Agency. 2020.30.10. URL: <https://www.reuters.com/article/idUSKBN27F2VL>

U.S., North Macedonia Defense Officials Hold Bilateral Talks, Lay Out 10-Year Roadmap for Defense Ties . U.S. Department of Defense. 2023. June 12. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3425566/us-north-macedonia-defense-officials-hold-bilateral-talks-lay-out-10-year-roadm/>

Vankovska B. Macedonia in NATO: What Has Changed? . Turkish Policy Quarterly. 2020. Vol. 19. No. 2. P. 90-98.

2.3. ОПЕРАЦІЇ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ НА ТЕРИТОРІЇ КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ МАКЕДОНИЯ ТА ПРОЦЕС ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В ДЕРЖАВІ

Слюсаренко Ірина Юріївна

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка, м.Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1451-3627>

Розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії (СФРЮ) та створення нових незалежних держав не лише змінили політичну карту Європи, але й викликали потужну безпекову турбулентність, пов'язану із зростанням міжнаціональних конфліктів в Південно-Східній Європі в умовах політичної та економічної трансформації у новостворених державах.

Колишня югославська Республіка Македонія (вживається назва держави з якою вона стала членом ООН, далі – КРЮМ, або суто в якості синоніму - Македонія, а після 2019 року – Республіка Північна Македонія) проголосила незалежність в умовах невизначеності. Низка проблем у політичній, економічній, безпековій, міжнаціональній сферах, а також стан зовнішнього середовища, яке склалося на початку 90-х років ХХ століття, стали потужним викликом для новоствореної держави. Саме в цих умовах було проголошено про намір здійснення демократичного транзиту політичного режиму та перехід від планової до ринкової економіки. Операції з підтримання миру (далі – ОПМ) на постюгославському просторі, за участі та посередництва міжнародних організацій, в тих умовах стали нагальною необхідністю.

Дослідницьким завданням є з'ясувати вплив ОПМ за участі міжнародних організацій на процес демократичної трансформації політичної системи в КЮРМ.

Завдання роботи полягають у висвітленні внутрішніх (політичних, економічних, етнонаціональних, безпекових) чинників, які впливали на демократичний транзит в Македонії, а також аналіз зовнішньополітичного середовища в умовах якого зазнавала трансформацій македонська політична система; розглянути мандати миротворчих місій на території новоствореної держави та наслідки перебування місій Організації Об'єднаних Націй, НАТО та Європейського Союзу для демократичного транзиту політичного режиму країни.

Відстеження впливу ОПМ на процес демократичної трансформації (транзиту) політичної системи КЮРМ потребує роз'яснення концептуального

підґрунтя дослідження. В його основі лежать напрацювання Т.Л. Карла та Ф. Шміттєра¹: перехід від автократії до демократії – це процес зміни режиму; зміни, які відбуваються прийнято називати транзитом (Д. Растоу, Г. О' Доннел, Ф. Шміттєр), або трансформацією; транзит – період незрозумілої протяжності, для якого є характерною висока ступінь невизначеності, коли дії складно передбачити, а вибір недостатньо зрозумілий²; траєкторії розвитку можуть бути різними: рух до консолідації демократії, нова форма авторитарного правління, «гібридний» режим³.

Концепція Х. Лінца та А. Степана дозволяє розглянути проблему демократичної консолідації в державі⁴. Автори вважають, що демократична консолідація передбачає проведення глибоких перетворень, як мінімум на трьох рівнях: поведінковому, ціннісному, конституційному. В багатонаціональній державі шанси на консолідацію демократії збільшуються, за умови, що держава проводить політику спрямовану на забезпечення усім жителям рівних громадянських та індивідуальних прав, держава гарантує їх забезпечення⁵. За наявності багатонаціонального, багатомовного, поліконфесійного, полікультурного населення на території держави ускладнюються процеси вироблення основних демократичних принципів⁶.

Зовнішній вплив може відкрити широкі можливості для демократичних сил, які вже існують, але не може їх створити, без цих сил демократія не вкорениться. Міжнародні чинники можуть створювати структуру зовнішніх можливостей, але їх реалізація все ж залежить від внутрішніх умов⁷.

За основу аналізу успішності транзиту македонського політичного режиму після припинення діяльності миротворчих та поліцейських місій міжнародних організацій взято показники та класифікацію, які закладені в Індексі демократії (англ. Democracy Index). Даний індекс від 2007 року укладається впливовим англійським журналом «Economist Intelligence Unit»: повноцінна демократія, недосконала демократія, країна з перехідним (гібридним) режимом, авторитарний режим з лагом в два роки від 2006 до 2020 років^{8,9,10,11, 234} та за 2021 рік⁵.

---

¹ Бутрос-Бутрос Г. Повестка дня для мира. ООН. URL: <https://undocs.org/ru/A/47/277>

² Там само, с. 10

³ Там само, с. 9-11

⁴ Линц Х., Степан А. «Государственность», национализм и демократизация. URL: <https://www.civisbook.ru/files/File/1997-5-2-Linz,Stepan.pdf>

⁵ Линц Х., Степан А. «Государственность», национализм и демократизация. URL: <https://www.civisbook.ru/files/File/1997-5-2-Linz,Stepan.pdf>

⁶ Там само.

⁷ Демократизация: учеб. пособие / сост. и науч. ред. К. В. Харпфер, П. Бернхаген, Р. Ф. Инглхарт, К. Вельцель ; пер. с англ. под науч. ред. М. Г. Миронюка ; предисл., сост. указателя М. Г. Миронюка ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. 708 с. URL: <https://unotices.com/books-u/163220/>

⁸ Democracy index 2006. URL: https://www.economist.com/media/pdf/DEMOCRACY_INDEX_2007_v3.pdf

⁹ Democracy index 2008. URL: <https://graphics.eiu.com/pdf/democracy%20index%202008.pdf>

¹⁰ Democracy index 2010. URL: https://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf

¹¹ Democracy index 2012. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex12

Під час роботи над дослідженням було опрацьовано масив наукової літератури серед якого необхідно відзначити внесок наступних дослідників: питання роботи миротворчих місій на постюгославському просторі дослідила К. Шимкевич⁶, місії ЄС з антикризового врегулювання в Македонії – О. Чумаченко⁷, зовнішньополітичний аспект визнання КЮРМ дослідив Є. Колосков⁸, а К. Вітман – міжнаціональні взаємовідносини в Македонії в 90-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст.⁹, М. Довгялло вивчив становлення незалежної македонської держави та проблеми відносин з Грецією^{10,11}. Розділи авторства І. Іоаннідіс та Е. Грос, вміщені у збірнику “European Security and Defence Policy: the first ten years (1999-2009)”¹² інформують щодо діяльності військової та поліцейської місії ЄС у КЮРМ.

Також необхідно вказати і про аналітичні статті у періодичних виданнях А. Георганова¹³, Г. Ермана¹⁴, які допомогли висвітлити важливі аспекти проблеми.

Джерельною базою даного дослідження стали документи Організації Об'єднаних Націй^{15,16,17,12,34,56,7}, Європейського Союзу⁸, Організації з Безпеки та

---

¹ Democracy index 2014. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy0115

² Democracy index 2016. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2016

³ Democracy index 2018. URL: <https://www.eiu.com/n/democracy-index-2018/>

⁴ Democracy index 2020. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/>

⁵ Democracy index 2021. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/>

⁶ Шимкевич К. Сили ООН з охорони в колишній Югославії: дії миротворчої діяльності до військового втручання. MIL.IN.UA. URL : <https://mil.in.ua/uk/blogs/syly-oon-z-ohorony-u-kolyshnij-yugoslaviyi-vid-myrotvorchoyi-dilyanosti-do-vijskovogo-vtruchannya/>

⁷ Чумаченко О. А. Місії Європейського Союзу з антикризового регулювання в Македонії 2003–2005 рр. Література та культура Полісся. Серія : Історичні науки. 2016. Вип. 85. С. 190-199. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkpist_2016_85_19

⁸ Колосков Е. А. Страна без названия: Внешнеполитический аспект становления македонского государства (1991–2001 гг.). М.: Институт славяноведения РАН, 2013. 276 с.

⁹ Вітман К.М. Міжнаціональні взаємовідносини в Македонії (90-і рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Актуальні проблеми держави і права. URL: <http://www.apdp.in.ua/v48/58.pdf>.

¹⁰ Довгялло М. Бывшая Югославская Республика Македония (БЮРМ) - становление, развитие и «македонский вопрос» во взаимоотношениях с Грецией. Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии (1918 г. – начало ХХІ в.) : матер. II Междунар. науч.-практ. конф. Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 2015. с. 202-208. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/6464>

¹¹ Довгялло М. С. Македонско-греческие отношения в 1991-2019 гг. Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии: материалы V Междунар. науч.-практ. конф., Витебск, 21-22 мая 2020 г. Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2020. С. 123-128. Библиогр.: с. 127-128. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/23039>

¹² European Security and Defense Policy: the first ten years (1999-2009) Edited by Giovanni Grevi, Damien Helly and Daniel Keohane URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/ESDP_10-web_0.pdf

¹³ Георганов А. "Кольорова революція" в Македонії – український сценарій для кандидата на вступ до ЄС. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2016/04/27/7048373/>

¹⁴ Ерман Г. Історія однієї дружби. Як Україна боролася за єдність Північної Македонії. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

¹⁵ Бутрос-Бутрос Г. Повестка дня для мира. ООН. URL: <https://undocs.org/ru/A/47/277>

¹⁶ Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН, представляемый во исполнение резолюции 1142 (1997) Совета Безопасности. 1 июня 1998. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1998/45>

¹⁷ Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН, представляемый во исполнение резолюции 1110 (1997) Совета Безопасности. 20 ноября 1997. <https://undocs.org/ru/S/1997/911>

Співробітництва в Європі⁹¹⁰¹¹, інформаційні повідомлення сайту НАТО¹²¹³, інформаційні повідомлення періодичної преси¹⁴¹⁵.

Аналіз внутрішніх умов (політичних, економічних, етнонаціональних чинників) та міжнародного середовища дозволить з'ясувати стартові умови в яких розпочався демократичний транзит політичного режиму в Македонії на момент проголошення незалежності.

Політичні чинники. КЮРМ здобула незалежність внаслідок проголошення парламентом (Зборами) Декларації про суверенітет від 25 січня 1991 року та проведення референдуму від 8 вересня 1991 року, де на питання "Ви за суверенну та незалежну державу Македонія з правом вступу до майбутнього союзу суверенних держав Югославії?" 95% голосів тих, хто прийшов на референдум (явка – 75, 74%) була схвальною. Цей референдум носив консультативний характер та не був визнаний албанською меншиною, яка його бойкотувала¹⁶. Бойкот був викликаний специфікою македонського законодавства, яке не допускало створення політичних партій за національною ознакою¹⁷. 17 вересня 1991 року Збори прийняли Декларацію про суверенітет та незалежність, закликали міжнародне співтовариство до

---

¹ Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН (СПРООН), представляемый во исполнение резолюции 1058 (1996) Совета Безопасности. 19 ноября 1996. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1996/961>

² Доклад Генерального Секретаря по бывшей югославской республике Македонии. 9 декабря 1992. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/24923>

³ Доклад Генерального секретаря, представляемый в связи с резолюциями 981 (1995), 982 (1995), 983 (1995) Совета Безопасности. 23 ноября 1995. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1995/987>

⁴ Проект доклада Генерального Секретаря во исполнение резолюции 947 (1994) Совета Безопасности. p.18 URL: <https://undocs.org/ru/S/1995/222>

⁵ СБ ООН. Резолюция 1082 (1996). База данных ООН. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1082\(1996\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1082(1996))

⁶ СБ ООН. Резолюция 1186 (1998). База данных ООН. 21 июля 1998 года. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1186\(1998\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1186(1998))

⁷ UNPREDEP: a first in United Nations preventive deployment. Portal UN URL: https://peacekeeping.un.org/mission/past/unpred_b.htm#PREVENTIVE

⁸ Analytical report for the Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for EU membership. Eur-lex.europa. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52005SC1425&qid=1640687028248>

⁹ ОБСЕ расширяет свою миссию в бывшей югославской Республике Македонии. Вестник ОБСЕ. Том 8. №8. Сентябрь 2001. С.1 URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/4/14823.pdf>

¹⁰ Посредничество и содействие диалогу в контексте ОБСЕ. Справочное руководство. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/b/f/155196.pdf>

¹¹ Framework agreement concluded at Ohrid, Macedonia. 14 august 2001. Portal OSCE. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/8/100622.pdf>

¹² NATO's Role in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 6 August 2004. Portal NATO. URL: <http://www.nato.int/fyrom/home.htm>

¹³ Skopje requests NATO assistance. Portal NATO. URL: <https://www.nato.int/docu/update/2001/0618/e0620a.htm>

¹⁴ China resumes links with Macedonia. BBC News. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/1394486.stm>

¹⁵ World : Europe Macedonia 'using refugees as lever'. BBC News. URL: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/336774.stm>

¹⁶ Довгялло М. Бывшая Югославская Республика Македония (БЮРМ) - становление, развитие и «македонский вопрос» во взаимоотношениях с Грецией. Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии (1918 г. – начало XXI в.): матер. II Междунар. науч.-практ. конф. Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 2015. с. 202-208. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/6464>

¹⁷ Колосков Е. А. Страна без названия: Внешнеполитический аспект становления македонского государства (1991–2001 гг.). М.: Институт славяноведения РАН, 2013. 276 с.

визнання новоствореної держави. Ухвалена в листопаді 1991 року Конституція, проголосила парламентську демократію.

Македонські албанці все ж отримали можливість створювати власні політичні партії, які входили і до урядових коаліцій¹. В першому уряді незалежної держави албанську меншину представляли чотири міністри².

Парламентську більшість представляли представники Національного фронту (ВМРО-ДПМНС, Македонська акція (МАКК), Македонська Народна Партія, Демократичний Союз), який здобув більшість під час виборів 1990 року, які відбувалися на багатопартійній основі.

Економічні чинники. Республіка Македонія у складі СФРЮ була економічно найменш потужною, після проголошення незалежності ситуація ще більше ускладнилася. У зв'язку з воєнними діями в Боснії, ООН наклала санкції проти Союзної Республіки Югославії (СРЮ), що негативно вплинуло на можливість продовження співпраці КЮРМ зі своїм основним торговельним партнером, ситуацію ускладнював і той факт, що саме через Сербію пролягав основний сухопутний коридор, який пов'язував македонців з партнерами в Західній Європі. Товари необхідно було доставляти через Угорщину, Румунію, Болгарію, що призводило до їх здорожчання. Торгове ембарго Греції в 1991-1995 рр. позбавило Македонію доступу до імпорту сировини та експорту готової продукції з моря³. Перехід від соціалістичної форми власності до приватної завдав сильнішого удару по етнічним македонцям у порівнянні з етнічними албанцями, які були задіяні в сільському господарстві та займалися малим бізнесом (у СФРЮ було дозволено створювати підприємства до 5 осіб)⁴.

Складнощі переходу від соціалістичної до ринкової економіки стали суттєвим чинником дестабілізації у новоствореній державі, що ускладнювало процес транзиту політичної системи до демократії.

Етнонаціональні чинники. КЮРМ належить до багатонаціональних, багатомовних, полікультурних, поліконфесійних держав. На момент проголошення незалежності етнонаціональний склад населення був таким: 64% – македонці, 25 % – албанці, які мешкають здебільшого на північному заході країни і є найбільшою національною меншиною країни, 4 % – турки, 3 % – роми, 2 % – серби та інші меншини⁵, що створювало складні передумови для вироблення основних демократичних принципів.

---

¹ Там само, с.107

² Вітман К.М. Міжнаціональні взаємовідносини в Македонії (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.). Актуальні проблеми держави і права. URL: <http://www.apdp.in.ua/v48/58.pdf>.

³ Macedonia: Police Violence in Macedonia. April 1998. URL: https://www.hrw.org/legacy/reports/reports98/macedonia/#_1_3

⁴ Macedonia: Police Violence in Macedonia. April 1998. URL: https://www.hrw.org/legacy/reports/reports98/macedonia/#_1_3

⁵ Вітман К.М. Міжнаціональні взаємовідносини в Македонії (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.). Актуальні проблеми держави і права. URL: <http://www.apdp.in.ua/v48/58.pdf>.

1989 року до Конституції Республіки Македонія була внесена поправка, яка змінювала положення «держава македонського народу, албанської та турецької меншин» на «національна держава македонського народу», це ж формулювання увійшло до Конституції 1991 року, зокрема до ст.49¹. Положення вміщені в даній статті стали одним з пунктів внутрішньополітичних суперечностей та етнонаціональних проблем.

Як зазначалося вище, македонські албанці не долучилися до вересневого референдуму 1991 року, а провели власний – в січні 1992 року, який ухвалив рішення про створення автономії у Західній Македонії²³ Македонська влада не визнала цей референдум та його результати. Голова найвпливовішої проалбанської Партії Демократичного процвітання Невзад Халілі в квітні 1992 року виступив одним з організаторів мітингу, на якому було проголошено про створення республіки Іліриди⁴, тобто актуалізувалася для македонської держави проблема албанського сепаратизму.

Македонські албанці бажали отримати такий самий рівень політичних, культурних освітніх можливостей та економічного рівня життя, які вони мали в період існування СФРЮ. Закриття Пріштінського університету позбавило їх можливості здобувати вищу освіту албанською мовою⁵, а спроби відкрити університет з албанською мовою викладання в м. Тетово отримали опір з боку македонської влади⁶.

Напруга між македонською більшістю та албанською меншістю вилилася у сутички. Виникла потреба у втручанні міжнародної спільноти з метою упередження розгортання потужного конфлікту, оскільки ситуація у сусідніх державах на постюгославському просторі була надзвичайно складною.

Зовнішнє середовище. Безпековий вимір також є важливою складовою здійснення демократичної трансформації політичного режиму. Розпад СФРЮ супроводжувався наростанням конфліктності в регіоні, влітку 1991 року спалахнули збройні конфлікти в Словенії та Хорватії, а 1992 року розгонулася війна в Боснії та Герцеговині, що негативно впливало на ситуацію і в КЮРМ.

---

¹ Колосков Е. А. Страна без названия: Внешнеполитический аспект становления македонского государства (1991–2001 гг.). М.: Институт славяноведения РАН, 2013. 276 с.

² Там само, с.343

³ Довгялло М. Бывшая Югославская Республика Македония (БЮРМ) - становление, развитие и «македонский вопрос» во взаимоотношениях с Грецией. Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии (1918 г. – начало XXI в.) : матер. II Междунар. науч.-практ. конф. Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 2015. с. 202-208. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/6464>

⁴ Дамовски А. Невзат Халили има решение за името: Македонија да се вика „Македонија – Илирида“. МКД. URL: <https://www.mkd.mk/makedonija/politika/nevzat-halili-ima-reshenie-za-imeto-makedonija-da-se-vika-makedonija-ilirida>

⁵ Macedonia: Police Violence in Macedonia. April 1998. URL: https://www.hrw.org/legacy/reports/reports98/macedonia/#_1_3

⁶ Там само.

Перебування на території Македонії 3-ї армії Югославської Національної армії (ЮНА), призов до її лав громадян новоствореної незалежної держави, смерть 30 військовослужбовців з колишньої Республіки Македонії у збройних конфліктах на території Словенії та Хорватії,¹ призвели до потужних мітингів з вимогою виведення ЮНА з території Македонії та заборони здійснювати призов до її лав. Під тиском громадськості керівництво КЮРМ та СФРЮ в лютому 1992 року підписало угоду про виведення ЮНА², а 15 квітня 1992 року вдалося досягнути угоди про повернення македонців, які несли службу в ЮНА до Македонії³. Новостворена держава постала перед необхідністю розбудовувати власну армію та систему оборони. Складність внутрішньополітичної ситуації та внутрішні, зовнішні безпекові виклики та загрози призвели до звернення керівництва держави до ООН з проханням розмістити миротворчу місію на території КЮРМ.

Македонська держава потребувала дипломатичного визнання, а зовнішньополітичне середовище було доволі складним та несприятливим, особливо у відносинах з сусідніми державами – Грецією, Болгарією, СРЮ, Албанією.

Так, Греція виступила з протестом щодо назви, яка проголошувалася в конституції – Республіка Македонія та наполягала на назві Республіка Північна Македонія. Афіни побоювалися територіальних претензій з боку Скоп'є. Ще одним приводом до конфлікту сторін стало зображення на македонському прапорі «Вергінської зірки» (інші назви – «Зірка Вергіні», «Вергінське сонце», «Зірка з Кутлеша»). Цей символ у вигляді зірки з шістнадцятьма променями було зображено на знайдений археологами 1977 року в місті Вергін золотій гробниці одного з царів Стародавньої Македонії. Греція вбачала у його використанні посягання на власну еллінську спадщину. Конституція КЮРМ містила статті про захист македонських національних меншин закордоном, що також викликало протест з боку сусідніх держав та вимоги вилучити ці положення з тексту основного закону. Афіни почали блокувати процес інтеграції Скоп'є до міжнародних організацій та визнання держави з боку ЄС, грецьке лобі впливало і на позицію США у питанні визнання Македонії під проголошеною урядом назвою⁴.

---

¹ Колосков Е. А. Страна без названия: Внешнеполитический аспект становления македонского государства (1991–2001 гг.). М.: Институт славяноведения РАН, 2013. 276 с.

² Довгялло М. Бывшая Югославская Республика Македония (БЮРМ) - становление, развитие и «македонский вопрос» во взаимоотношениях с Грецией. Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии (1918 г. – начало XXI в.) : матер. II Междунар. науч.-практ. конф. Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 2015. с. 202–208. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/6464>

³ Колосков Е. А. Страна без названия: Внешнеполитический аспект становления македонского государства (1991–2001 гг.). М.: Институт славяноведения РАН, 2013. 276 с., с.37.

⁴ Карл Т. Л., Шмиттер Ф. Демократизация: концепты, постулаты, гипотезы (Размышления по поводу применимости транзитологической парадигмы при изучении посткоммунистических трансформаций). Полис. Политические исследования. 2004. № 4. С. 6–27 URL: <https://doi.org/10.17976/jpps/2004.04.02>

Болгарія першою визнала незалежність Республіки Македонія, саме з такою назвою, але наголошувала, що не існує окремої македонської мови, яка насправді є лише одним з діалектів болгарської, як і окремого македонського етносу¹.

Складна безпекова ситуація на постюгославському просторі стимулювала увагу міжнародних організацій, як урядових так і неурядових, до підтримки демократичних змін македонського політичного режиму.

Збройні конфлікти на території колишньої Югославії, дискусії щодо необхідності створення федерації або конфедерації на постюгославському просторі, невизнання СРЮ кордонів КРЮМ, конфлікт з Грецією щодо назви, санкції проти СРЮ серйозно ускладнили процес дипломатичного визнання нової держави.

Арбітражна комісія Міжнародної конференції по Югославії («комісія Бадінтера») рекомендувала Європейському співтовариству визнати незалежність Республіки Македонія, але в червні 1992 року Європейська рада ухвалила рішення, де узалежнила визнання держави з виключенням з її офіційної назви «Македонія»².

1992 року, на основі Декларації Гельсінської зустрічі НБСЄ «Проблеми доби змін», було засновано Координаційну місію ОБСЄ в македонській столиці – Скоп'є щодо запобігання розповсюдженню конфлікту³.

Албанія 1991 року визнала незалежність Республіки Македонія, але відносини затьмарювалися проблемами етнічних албанців, які вимагали хоча б такого рівня прав, економічного рівня життя, який мали до розпаду Югославії.

Складними були відносини з СРЮ, яка до 1995 року вважала кордон з КЮРМ адміністративним кордоном, а в Скоп'є існували побоювання щодо можливого втягування держави до складу переформатованої югославської федерації, з Белграда лунали навіть думки, що нова незалежна держава – це Південна Сербія⁴.

Тісні зв'язки косоварів та македонських албанців, специфіка етнічного складу населення, створили ситуацію суттєвого впливу політичного, суспільного, безпекового становища в Косово на перебіг відповідних процесів у Македонії. Так, македонські албанці боролися за створення університету в Тетово, оскільки такої можливості вже не мали в Пріштіні. Також існувала ймовірність напливу біженців у випадку відкритого конфлікту в Косово⁵, яка власне й актуалізувалася наприкінці 90-х років ХХ століття.

---

¹ Там само.

² Rich R. *Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union. European Journal of International Law* 1993. Vol. 4, no. 1. P. 36—65. P.52 URL: <http://www.ejil.org/article.php?article=1207&issue=67>

³ ОБСЄ расширяет свою миссию в бывшей югославской Республике Македонии. *Вестник ОБСЄ. Том 8. №8. Сентябрь 2001. С.1* URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/4/14823.pdf>

⁴ Macedonia: Police Violence in Macedonia. April 1998. URL: https://www.hrw.org/legacy/reports/reports98/macedonia/#_1_3

⁵ Там само.

КЮРМ єдиній серед югославських республік вдалося мирним шляхом здобути незалежність, проте серйозність проблем, які постали перед нею в політичній, економічній, етнонаціональній, безпековій сферах в 90-х роках ХХ століття зумовило необхідність надання молодій незалежній державі міжнародної підтримки, яка була необхідна для демократичної трансформації політичної системи та недопущення поширення конфліктності на ще одну державу постюгославського простору. Ця підтримка виразилася у формі запровадження низки ОПМ на рівні Організації Об'єднаних Націй, а пізніше НАТО та ЄС.

Вплив превентивної дипломатії ООН в КЮРМ на процес трансформації політичного режиму. Зважаючи на позицію Греції, яка звинувачувала КЮРМ у територіальних претензіях та антигрецькій пропаганді, в квітні 1993 року Раді Безпеки ООН ухвалила резолюції, на основі яких було прийнято до лав нового члена, але з рішенням, до остаточного врегулювання ситуації щодо назви, іменувати її «Колишньою Югославською Республікою Македонія»¹, а також новоприйнятий член не мав права використовувати прапор з «Вергінською зіркою». Після прийняття до лав ООН, македонська влада звернулася з проханням розмістити на своїй території першу в історії діяльності цієї організації, операцію з підтримання миру, яка б мала превентивний мандат. В цей час в міжнародному порядку денному домінувала думка, що замість авторитарних режимів прийшли демократичні сили, і це явище носить глобальний характер².

В сфері міжнародної безпеки ООН вбачала наступні цілі:

- намагатися на самій ранній – з можливих – стадії виявляти ситуації, які загрожують виникненням конфліктів, намагатися, використовуючи засоби дипломатії, ліквідувати джерела небезпеки до того, як відбудеться спалах насильства;

- під час виникнення конфлікту здійснювати миротворчі зусилля, направлені на вирішення проблем, які стали причиною конфлікту;

- в рамках зусиль з підтримки миру робити все для збереження миру, навіть крихкого, там, де бойові дії зупинені і сприяти виконанню угод, які досягненні за допомогою примирителів;

- бути готовими сприяти миробудівництву в його різноманітних аспектах: відновленні інститутів та інфраструктури в країнах виснажених громадянською війною та конфліктами; і встановленні мирних взаємопов'язаних відносин між націями, які до цього воювали одне з одним;

- і в найширшому сенсі здійснювати дії щодо глибинних конфліктів: економічної безвиході, соціальної несправедливості та політичних утисків³.

---

¹ Колосков Е. А. Страна без названия: Внешнеполитический аспект становления македонского государства (1991–2001 гг.). М.: Институт славяноведения РАН, 2013. 276 с.

² Бутрос-Бутрос Г. Повестка дня для мира. ООН. URL: <https://undocs.org/ru/A/47/277>

³ Бутрос-Бутрос Г. Повестка дня для мира. ООН. URL: <https://undocs.org/ru/A/47/277>

Превентивна дипломатія – це дії, направлені на попередження виявлення спорів між сторонами, недопущення переростання наявних спорів в конфлікти та обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення¹.

У відповідь на звернення македонського президента, було розширено мандат місії Сили ООН з охорони (СООНО) і на територію КЮРМ. З 28 листопада до 3 грудня 1992 року на кордоні з Албанією та СРЮ працювала місія, направлена Генсеком ООН, щодо ухвалення рішення відносно розгортання СООНО².

Основні підстави для занепокоєння були наступними: у випадку виникнення конфлікту в Косово військові дії можуть бути перенесені на територію Македонії, оскільки дороги з Косово до Албанії проходять саме через македонську територію; етнічні албанці приєднуються до конфлікту в Косово; західна частина КЮРМ стане опорним пунктом для проведення албанських операцій в Косово; дії албанської сторони могли б стати приводом для введення до країни югославської армії, оскільки лунають територіальні претензії з боку СРЮ; під час виведення з македонської території ЮНА було вивезено усе важке озброєння, авіація, обладнання для прикордонного контролю³. Усі ці підстави були взяті до уваги під час розгортання СООНО. Цілями даної місії стали: спостереження за кордонами з Албанією (протяжність 182 км) та СРЮ (протяжність 240 км), а також інформування про будь яку діяльність, яка може спричинити загострення або створити загрозу миру та безпеці; забезпечення роз'єднання сил⁴.

Рада Безпеки своєю резолюцією 795(1992) від 11 грудня 1992 року санкціонувала встановлення присутності СООНО.

Мандат місії передбачав:

- здійснення моніторингу у прикордонних районах з Албанією та Союзною Республікою Югославією (Сербія та Чорногорія);
- зміцнення своєю присутністю безпеки та стабільності в країні;
- повідомлення про будь-які події, які можуть загрожувати країні⁵.

Було надіслано військовий персонал, персонал по зв'язкам з цивільною владою та населенням, адміністративний персонал, поліцейських спостерігачів.

Основним завданням місії був моніторинг та звітування про будь-які події в прикордонних районах, які можуть підірвати довіру та стабільність та загрожувати території КЮРМ. Рада Безпеки ООН вбачала в цій місії джерело раннього попередження конфлікту. Місія мала сприяти зміцненню взаємного

---

¹ Там само.

² Доклад Генерального Секретаря по бывшей югославской республике Македонии. 9 декабря 1992. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/24923>

³ Доклад Генерального Секретаря по бывшей югославской республике Македонии. 9 декабря 1992. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/24923>

⁴ Там само.

⁵ UNPREDEP: a first in United Nations preventive deployment. Portal UN URL: https://peacekeeping.un.org/mission/past/unpred_b.htm#PREVENTIVE

діалогу між політичними партіями та допомагати з питанням моніторингу прав людини, а також міжнаціональних відносин у країні¹.

1994 року в політичному житті КЮРМ відбулося три важливих події: жовтневі президентські та парламентські вибори, оприлюднення результатів перепису населення та загострення внутрішньополітичної ситуації у відносинах між урядом та етнічними албанцями, урядом та частиною націоналістично налаштованих македонців².

Після першого раунду виборів до парламенту Демократична партія та ВМРО-ДПМНЕ не погодилися з результатами та відмовилися брати участь в другому турі виборів. Більшість місць за результатами другого туру здобули провладні сили – 95 місць зі 120, але опозиція не визнала результатів виборів, що не сприяло внутрішньополітичному діалогу³.

Перепис населення 1994 року, який було профінансовано та частково організовано Радою Європи та ЄС засвідчив, що 67% населення становили македонці, етнічні албанці – 23%, решта (турки, серби, валахи, цигани) – 10%. Етнічні албанці опротестовували ці результати, незважаючи на їх затвердження міжнародними спостерігачами⁴.

Частина етнічних албанців виступила за поліпшення політичного, економічного, соціального, культурного та освітнього становища спільноти в КЮРМ. Лунали вимоги визнати албанську мову другою офіційною, створити університет в місті Тетово з албанською мовою навчання. Уряд вступив у конфронтацію з даних питань, оскільки пов'язував ці питання з можливою федералізацією держави та планами щодо створення «великої Албанії». 19 зі 120 депутатів Зборів, які були етнічними албанцями, бойкотували засідання парламенту з вимогою надати албанській мові статусу другої офіційної⁵.

Водночас економічна ситуація в державі залишалася складною: безробіття становило 30% працездатного населення, інфляція – понад 50 %, інвестиції не надходили, а торговельне ембарго Греції та санкції ООН проти СРЮ продовжували негативно впливати на економіку⁶. Молода незалежна держава потребувала міжнародної допомоги, зокрема в питанні стабілізації безпекової ситуації, що сприяло б подальшим процесам демократичної трансформації македонської політичної системи.

Незважаючи на спробу вбивства президента Кіро Глігорова та відмову опозиційних партій визнати результати виборів, Зборам вдалося ухвалити низку важливих законодавчих актів, які стосувалися демократизації, приватизації, створення політичних партій, місцевого самоврядування освіти. Також були звільнені від ув'язнення учасники сутичок в місті Тетово, які

---

¹ Там само.

² СБ ООН. Резолюція 1082 (1996). База даних ООН. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1082\(1996\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1082(1996))

³ Там само, с.13-14

⁴ Там само, с.14

⁵ Там само, с.14.

⁶ СБ ООН. Резолюція 1082 (1996). База даних ООН. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1082\(1996\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1082(1996)) с.15.

відбулися в лютому 1994 року, в університеті Скоп'є створено 4 річний курс для вивчення албанської мови, введено 10% квоти для етнічних албанців у закладах вищої освіти, призначено на посаду генерала, який за національністю був албанцем. Депутати албанці перестали бойкотувати засідання парламенту¹.

В березні 1995 року було досягнуто угоди між ООН та КЮРМ щодо статусу СООНО та складу її сил.² Перебування СООНО на території держави, на думку Генерального Секретаря ООН Бутроса Бутрос-Галі, сприяло стабільності та збільшило політичну ціну у випадку зовнішньополітичного вторгнення³. 31 березня Сили ООН з охорони були реорганізовані у три самостійні взаємозв'язані операції з підтримання миру⁴. Резолюція ООН 983 (1995) санкціонувала зміну СООНО у Македонії на Сили превентивного розгортання ООН (далі - СПРООН). Місія спостерігала за ситуацією у прикордонних районах країни, надавала гуманітарну допомогу місцевому населенню, співпрацювала з Місією спостереження Європейської комісії та НАТО⁵.

Македонській владі вдалося значно просунутися у питанні міжнародного визнання станом на середину 90-х років. Цьому сприяв той факт, що 13 серпня 1995 року було підписано тимчасову угоду між Грецією та КЮРМ, яка дозволила приєднатися державі до ОБСЄ та Ради Європи, долучитися до інструменту взаємодії НАТО «Партнерство заради миру». Проте зберігалися проблеми у відносинах з СРЮ. Результатом діяльності СПРООН стало зниження кількості інцидентів на кордоні⁶.

В економіці відбувалися зміни, інфляція знизилася, але впало промислове виробництво та зросло безробіття до 50%⁷, що не сприяло прискоренню процесу трансформації політичного режиму в КЮРМ.

В квітні 1996 року вдалося підписати угоду між КЮРМ та СРЮ, яка стосувалася врегулювання питання кордону. Але внутрішньополітична ситуація залишалася напруженою. Етнічні албанці не погоджувалися з наведеною інформацією з боку уряду щодо поліпшення їх прав. Вони виступали за визнання університету в місті Тетово, звільнення політичних в'язнів, зокрема, ректора цього ж університету, висловлювали сумніви щодо

---

¹ Ерман Г. Історія однієї дружби. Як Україна боролася за єдність Північної Македонії. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

² СБ ООН. Резолюція 1082 (1996). База даних ООН. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1082\(1996\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1082(1996))

³ Там само, с.19.

⁴ Analytical report for the Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for EU membership. Eur-lex.europa. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52005SC1425&qid=1640687028248>

⁵ Шимкевич К. Сили ООН з охорони в колишній Югославії: від миротворчої діяльності до військового втручання. MIL.IN.UA. URL : <https://mil.in.ua/uk/blogs/syly-oon-z-ohorony-u-kolyshnij-yugoslaviyi-vid-tryutvorchoyi-dilyanosti-do-vijskovogo-vtruchannya/>

⁶ Ерман Г. Історія однієї дружби. Як Україна боролася за єдність Північної Македонії. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

⁷ Ерман Г. Історія однієї дружби. Як Україна боролася за єдність Північної Македонії. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

демократичності першого туру місцевих виборів 1996 року. З огляду на ці факти, СПРООН більшу увагу приділяли зміцненню діалогу між політичними силами, здійснювали сприяння у питанні спостереження за дотриманням прав людини та міжетнічними відносинами¹. Діяльність СПРООН було продовжено.

Важливим для демократичного транзиту стало те, що в результаті діалогу між 11 провідними партіями, за сприяння президента, 23 жовтня 1997 року було здійснено заяву щодо досягнення спільної позиції в трьох основних питаннях для країни: інтеграції до ЄС, членства в НАТО, відносинах з сусідами. Значного успіху досягнуто в питанні дотримання прав людини, але рекомендовано впровадити курси для підрозділів поліції з програми підготовки дотримання прав людини².

Ситуація в Чорногорії, Косово, Боснії та Герцеговині, неузгодженості щодо демаркації кордону з СРЮ, відсутність безпеки на кордоні з Албанією, а також необхідність створення механізмів, які б дозволи зберегти македонському уряду мир та стабільність в країні продовжили перебування СПРООН у КЮРМ і на 1998 рік³.

Цивільний компонент СПРООН відігравав важливу роль в наданні добрих послуг, передусім у підтримці діалогу з владою та усіма впливовими політичними силами в державі. Особлива увага приділялася районам, де можуть виникнути конфлікти, а також дотриманню міжнародних стандартів прав людини, сприянню міжпартійного та міжетнічного діалогу, забезпеченню професійної підготовки співробітників органів забезпечення порядку, а також взаємодії з Консультативною місією ОБСЄ та Місією зі спостереження Європейської комісії⁴.

Станом на 1998 рік у зовнішньополітичному середовищі посилювалося занепокоєння щодо розвитку ситуації в Косово, не вдавалося просунути в питанні демаркації кордону з СРЮ, хоча й спостерігалось поліпшення відносини з Грецією, а також відбулася зустріч македонської та болгарської інтелігенції в Болгарії, оскільки суперечка з приводу «мовного питання» залишалася не врегульованою.

У македонському внутрішньополітичному житті продовжився міжпартійний діалог, якому сприяв президент, але сторонам так і не вдалося ухвалити спільну заяву. Конституційний суд ухвалив рішення, що статuti Партії демократичного процвітання албанців та Національної демократичної

---

¹ Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН (СПРООН), представляемый во исполнение резолюции 1058 (1996) Совета Безопасности. 19 ноября 1996. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1996/961>

² Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН, представляемый во исполнение резолюции 1110 (1997) Совета Безопасности. 20 ноября 1997. <https://undocs.org/ru/S/1997/911>

³ Там само.

⁴ Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН, представляемый во исполнение резолюции 1142 (1997) Совета Безопасности. 1 июня 1998. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1998/45>

партії, які висловили бажання об'єднатися в Демократичну партію албанців, не суперечать Конституції. Позитивною ознакою на шляху демократизації стало підписання декларації про терпимість молодіжними політичними об'єднаннями¹. КЮРМ критикували авторитетні міжнародні неурядові організації в питаннях дотримання прав людини, надходили скарги щодо процедур розподілу радіо та теле частот, розподілу коштів, які спрямовувалися на органи друку². Парламентська комісія, яка проводила розслідування щодо дій поліції 9 липня 1997 року в Гостиварі³, оприлюднила свій звіт в березні 1998 року, де визнала перевищення окремими особами та групами своїх повноважень, зокрема, й окремими співробітниками поліції. Комісія зобов'язала уряд вжити заходів щодо поліпшення етнічного складу поліції, забезпечити ефективніше навчання в питаннях дотримання прав людини, застосувати дисциплінарні заходи щодо тих співробітників поліції, які перевищили свої повноваження під час подій в Гостиварі⁴.

На думку авторів документу⁵, СПРООН успішно поєднали розгортання військових підрозділів, політичні дії та добрі послуги зі сприянням розвитку людського потенціалу. КЮРМ за шість років «вдалося досягнути значних успіхів у процесі багатовекторного переходу до незалежної державності, вільної ринкової економіки, плюралістичної демократії, правової держави»⁶.

До основних проблем, які виникли перед новоутвореною державою у короткотерміновій перспективі, стали суттєве зменшення виробничого потенціалу, зростання безробіття, соціальні проблеми, географічне розташування країни, проблеми обігу наркотиків, корупції, злочинності⁷.

---

¹ Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН, представляемый во исполнение резолюции 1142 (1997) Совета Безопасности. 1 июня 1998. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1998/45>

² Там само.

³ після того, як мер Тетова та Гостивара підняли албанський та турецький прапори над муніципалітетами, розпочалася суспільна дискусія щодо доцільності їх використання, уряд та етнічні македонці сприйняли цей крок, як намір створити паралельні македонським державні структури, й, як намір у майбутньому приєднатися до Великої Албанії. Міністерство внутрішніх справ визнало такі дії незаконними, але місцеві ради відмовилися зняти прапори. Конституційний суд Республіки ухвалив рішення, що таким чином було порушено суверенітет держави. Міські ради не зняли прапори. 8 липня 1997 року парламент ухвалив закон, яким дозволялося вивішувати албанський та турецький прапори над об'єктами приватної власності у будь який час, а перед ратушами на свята. В ніч на 9 липня сили спеціального призначення поліції затримали ключових посадовців, зокрема й мера Гостивара Р.Османи, було знято прапори Туреччини та Албанії, розграбовано ратуші Гостивара та Тетово. У відповідь почалися демонстрації, під час розгону яких поліція після 16.00 9 липня 1997 року здійснила надмірне перевищення сили, за даними Human Rights Watch

⁴ Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН, представляемый во исполнение резолюции 1142 (1997) Совета Безопасности. 1 июня 1998. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1998/45>

⁵ Там само.

⁶ Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН, представляемый во исполнение резолюции 1142 (1997) Совета Безопасности. 1 июня 1998. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1998/45>

⁷ Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН, представляемый во исполнение резолюции 1142 (1997) Совета Безопасности. 1 июня 1998. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1998/45>

Потужною загрозою для зовнішнього безпекового середовища та внутрішньої безпеки КЮРМ стала ескалація конфлікту в Косово. Рада Безпеки ООН ухвалила рішення збільшити чисельність місії СПРООН до 1050 осіб, та знову продовжити мандат місії на шість місяців, тобто до 28 лютого 1999 року¹.

На парламентських виборах 1998 року перемогла коаліція на чолі з Внутрішньою македонською революційною організацією – Демократична партія македонської національної єдності (ВМРО-ДПМНЕ), Соціал-демократичний союз (СДСМ), який перебував при владі вісім років, програв. Для демократичного транзиту політичного режиму надзвичайно важливим стало те, що під час цього переходу влади було дотримано положень Конституції, а відповідні інститути функціонували нормально².

Ситуація на кордонах КЮРМ ускладнилася, у зовнішньополітичному середовищі сформувався потужний виклик для безпеки держави та подальшого демократичного реформування політичного режиму. В цей час, 12 червня 1998 року, македонський уряд надав літакам НАТО доступ до повітряного простору, а 12 грудня – на розміщення на території КЮРМ сухопутних сил під час проведення операції в Косово³.

Впродовж 1998 та початку 1999 року відбулося подальше загострення ситуації в Косово, де сторонами конфлікту виступили силові структури СРЮ та «Армія визволення Косова». В цих складних безпекових умовах, в березні 1999 року Рада Безпеки ООН не продовжила мандат СПРООН у КЮРМ, тому робота даної місії була закінчена. Китайська Народна Республіка (далі - КНР) наклала “veto!” на продовження перебування місії, оскільки македонський уряд визнав незалежність Тайваню. Це була частина угоди, згідно з якою збідніла балканська країна отримає 300 мільйонів доларів готівкою та понад 1 мільярд доларів у вигляді довгострокових інвестицій⁴. Для КНР визнання незалежності Тайваню є особливо чутливим питанням, яке визначає співпрацю з іншими учасниками міжнародних відносин. Перша в історії ООН місія, яка використовувала інструмент превентивної дипломатії, завершила свою роботу напередодні актуалізації та загострення тих загроз, за-для запобігання яким дана місія і була створена.

Трансформація політичного режиму як відповідь на безпекові виклики. Одним з наслідків суттєвого погіршення безпекової ситуації на початку 1999 року в Косово стали потужні потоки біженців, кількість яких за різними оцінками складала від 200 до 350 тисяч осіб. На території КЮРМ вони були розміщені в дев'яти таборах для біженців, обладнаних за сприяння

---

¹ Analytical report for the Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for EU membership. Eur-lex.europa. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52005SC1425&qid=1640687028248>

² Там само.

³ Колосков Е. А. Страна без названия: Внешнеполитический аспект становления македонского государства (1991–2001 гг.). М.: Институт славяноведения РАН, 2013. 276 с.

⁴ China resumes links with Macedonia. BBC News. URL : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/1394486.stm>

та на кошти міжнародних організацій. Частина біженців прихистили родини албанців, меншою мірою, турків. Станом на травень 1999 року біженці з Косова становили 10% населення, що викликало занепокоєння уряду з огляду на дуже крихку рівновагу в македонському суспільстві¹. З огляду на ймовірність гуманітарної катастрофи, уряд ухвалив рішення закрити кордони для біженців². Незважаючи на те, що з 26 червня 1999 року почався процес організованого повернення косовських біженців на батьківщину, але соціально-економічні наслідки стали потужним наслідком ескалації конфлікту в КЮРМ³.

Географічне переміщення конфлікту до Прешівської долини на Півдні Сербії, яке відбулося в червні 1999 року, стало черговим викликом для міжнародного співтовариства та безпекової ситуації в регіоні. Сторонами конфлікту виступили незаконні збройні формування, які були створені радикально налаштованими албанцями, а саме «Національна армія визволення Прешево, Медвежі та Буяноваца» та сербські силовіки. Етнічні албанці в цьому регіоні були незадоволені низкою чинників: низькою представленістю етнічних албанців у державних структурах; значною присутністю сербської жандармерії на цій території; відсутністю навчання албанською мовою та незастосуванням албанської (латинської) графіки; а також повільним економічним розвитком⁴. До початку літа 2001 року албанські бойовики були витіснені з території Сербії⁵, але паралельно відбулося переміщення конфлікту за участю етнічних албанців на македонську територію. Точкою відліку вважають 23 січня 2001 року, коли представниками «Армії національного визволення» було здійснено напад на поліцейську дільницю в Тетово та вбито поліцейського. З березня 2001 року розпочалися бої македонських поліцейських та «Армії національного визволення» довкола Тетово⁶.

Відповідно до статуту, ООН мала сприяти врегулюванню конфлікту: 7 березня 2001 року Рада Безпеки ООН ухвалила заяву про підтримку територіальної цілісності КЮРМ, а 21 березня 2001 року - резолюцію, в якій міжнародна спільнота засуджувала дії бойовиків і вимагала скласти зброю. На той час саме Україна головує в Раді Безпеки ООН⁷.

---

¹ World : Europe Macedonia 'using refugees as lever'. BBC News. URL: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/336774.stm>

² Колосков Е. А. Страна без названия: Внешнеполитический аспект становления македонского государства (1991–2001 гг.). М.: Институт славяноведения РАН, 2013. 276 с.

³ Там само, с.117

⁴ Проект доклада Генерального Секретаря во исполнение резолюции 947 (1994) Совета Безопасности. р.18 URL: <https://undocs.org/ru/S/1995/222>

⁵ Колосков Е. А. Страна без названия: Внешнеполитический аспект становления македонского государства (1991–2001 гг.). М.: Институт славяноведения РАН, 2013. 276 с.

⁶ Ерман Г. Історія однієї дружби. Як Україна боролася за єдність Північної Македонії. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

⁷ Там само.

В рамках двостороннього договору про Дружбу та співробітництво, підписаного 12 грудня 1998 року¹, Україна надала військову та дипломатичну допомогу македонцям².

В березні 2001 року македонським силовикам вдалося витіснити сили «Армії національного визволення» до Косова, але в червні цього ж року вони знову перейшли в наступ. Після боїв в селі Арачиново 21–25 червня, де була застосована артилерія та бойові гелікоптери, за посередництва ОБСЄ та НАТО 5 липня вдалося досягнути домовленості про перемир'я, але «Армія національного визволення» його порушила³.

Ще в червні 2001 року президент Македонії Б. Трайковський звернувся з проханням до НАТО допомогти демілітаризувати «Армію національного визволення»⁴. У відповідь Північноатлантична рада застосувала двосторонній підхід: засудила напади албанського бойовиків і ухвалила заходи на підтримку дій уряду; висунула вимоги здійснити конституційні реформи з метою посилення участі етнічних албанців у суспільстві та політиці⁵.

Тим часом, у збройному протистоянні між «Армією національного визволення» та македонськими силовиками відбувся вирішальний бій під селом Радуша 11–13 серпня 2001 року, після якого бойовики відступили з Македонії на територію Косова.

За посередництва США та ЄС, 13 серпня 2001 року лідерами чотирьох провідних політичних сил – Внутрішня македонська революційна організація – Демократична партія македонської національної єдності, Соціал-демократичний союз Македонії з боку македонської більшості та Демократична партія албанців, Партія демократичного процвітання з боку албанської меншини, президентом Б.Трайковським була підписана Рамкова угода в Охриді, під якою стоять підписи і Спеціального Представника від ЄС (Francois Leotard) та Спеціального Представника від США (James W. Pardew).

Базові принципи угоди були наступними:

- насильство є неправомірним, лише мирні політичні рішення можуть забезпечити стабільне та мирне демократичне майбутнє;
- унітарність держави, «немає територіальних рішень етнічних питань»;
- багатоетнічний характер суспільства має бути відображений в суспільному житті;

---

¹ Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Македонія від 16 грудня 1998 року. База даних «Законодавство України» / ВР України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807_100#Text

² Ерман Г. Історія однієї дружби. Як Україна боролася за єдність Північної Македонії. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

³ Ерман Г. Історія однієї дружби. Як Україна боролася за єдність Північної Македонії. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

⁴ Skopje requests NATO assistance. Portal NATO. URL: <https://www.nato.int/docu/update/2001/0618/e0620a.htm>

⁵ Посредничество и содействие диалогу в контексте ОБСЕ Справочное руководство. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/b/f/155196.pdf>

- сучасна демократична держава, яка у своєму природному ході розвитку і дозрівання повинна постійно стежити за тим, щоб її Конституція повністю відповідала потребам усіх її громадян і органів з найвищими міжнародними стандартами, які самі продовжують розвиватися;

- розвиток місцевого самоврядування має важливе значення для заохочення участі громадян в демократичному житті, а також сприяння повазі до ідентичності громад¹.

Сторони погоджувалися на наступні умови:

- після припинення бойових дій, збройні групи етнічних албанців добровільно роззброювалися, для них передбачалася амністія;

- до Конституції мали бути внесені поправки, які б стосувалися рівноправності албанської меншини;

- децентралізація;

- справедливе представництво етнічних албанців та інших етнічних груп в органах центрального та місцевого самоврядування, особливо поліції;

- одна третина Конституційного Суду та три члени Судової ради мали належати до етнічних меншин;

- порядок прийняття рішень з особливо важливих питань був наступним: зміни до окремих положень Конституції мають ухвалюватися двома третинами голосів, але й, водночас, більшістю голосів національних меншин, а змінити законодавство у особливо чутливих питаннях – культури, використання мови, освіти, особисту документацію та використання символіки, а також закони про місцеві фінанси, місцеві вибори, місто Скоп'є та межі муніципалітетів повинні отримати більшість голосів у парламенті та більшість серед представників етнічних меншин;

- початкова та середня освіта має здійснюватися мовою національних меншин, але за стандартами програм, які є єдиними для усієї держави;

- держава фінансуватиме вищу освіту для тих меншин, мовами, яких розмовляють понад 20% на основі конкретних угод;

- до штату закладів вищої освіти мали зараховуватися передусім представники національних меншин, доки не відбудеться справедливого відображення складу населення КЮРМ;

- офіційна мова на території усієї держави та у міжнародних відносинах – македонська;

- мова, якою розмовляє 20% населення теж є офіційною в громадах, комунікаціях з центральною владою та інше;

- у кримінальному та цивільному судочинстві будь-якого рівня обвинувачений чи будь-яка сторона мають право на переклад за державний

---

¹ *Macedonia: Police Violence in Macedonia. April 1998. URL: https://www.hrw.org/legacy/reports/reports98/macedonia/#_1_3*

кошт усіх проваджень, а також документів в відповідно до відповідних документів Ради Європи;

- документи також перекладаються, крім македонської мови й іншою офіційною мовою, якою розмовляє громадянин;

- місцева влада отримала можливість розміщувати на передній частині місцевих громадських будівель емблеми, що позначають ідентичність громади, відповідно до міжнародних правил та звичаїв¹.

Угоди містили додаток, де чітко були прописані зміни, які необхідно було впродовж 45 днів внести до Конституції та законодавства держави². Відповідно до взятих зобов'язань, були внесені зміни до преамбули Конституції, звідки вилучалася суперечливе положення «національна держава македонського народу», а також вносилися зміни ще до 15 статей, які значно розширили права етнічних албанців. Дана угода виявилася тим пактом між політичними сторонами, який вже понад 20 років скріплює македонську державність.

Підписання 13 серпня 2001 року Охридської рамкової угоди (м. Охрид, Македонія) відкрило шлях до введення підрозділів НАТО в цю країну з метою забезпечення безпеки та стабільності на етапі впровадження конституційної реформи³.

Миротворчі операції НАТО та сприяння демократичній трансформації політичного режиму. Північноатлантичний Альянс на території КЮРМ в період від 26 серпня 2001 року до 31 березня 2003 року здійснив три миротворчі операції: «Суттєві жнива» («Essential Harvest» – ще трапляється переклад – «Основний врожай»), «Бурштиновий лис» («Amber Fox») та «Союзницька гармонія» («Allied Harmony»).

Операція НАТО «Суттєві жнива» (26 серпня-25 вересня 2001 року) передбачала відправку приблизно 3500 військовослужбовців та матеріально-технічну підтримку для роззброєння етнічних албанських груп та знищення їхньої зброї⁴.

У вересні 2001 року президент Македонії Б. Трайковський звернувся до Альянсу з проханням надати допомогу в забезпеченні безпеки спостерігачів ОБСЄ та ООН, які контролювали впровадження конституційних реформ. Ця місія НАТО отримала назву «Янтарний лис» і тривала три місяці з правом продовження, починаючи з 27 вересня 2001 року. Керівництво місією було покладено на ФРН⁵.

В період 26 вересня - 15 грудня 2002 року миротворчим контингентом НАТО була проведена операція «Янтарний лис», спрямована на стабілізацію

---

¹ Macedonia: Police Violence in Macedonia. April 1998. URL: https://www.hrw.org/legacy/reports/reports98/macedonia/#_1_3.

² Там само.

³ Операції НАТО. К.: Т-во «Знання» України, 2007. 24 с.

⁴ NATO's Role in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 6 August 2004. Portal NATO. URL: <http://www.nato.int/fyrom/home.htm>

⁵ Операції НАТО. К.: Т-во «Знання» України, 2007. 24 с.

обстановки і попередження спалахів насильства над цивільним населенням з боку албанських бойовиків. Контингент НАТО складав близько 4600 осіб.

У відповідь на прохання президента Б. Трайковського, 16 грудня 2002 - 31 березня 2003 року Північноатлантична рада погодила продовжити підтримку КЮРМ шляхом організації нової місії з 16 грудня 2002 року, оскільки на думку її членів операція «Бурштиновий лис» може бути успішно завершена. Разом з тим, Північноатлантична рада погодила, що існує вимога щодо подальшої міжнародної військової присутності на македонській території, щоб мінімізувати ризики дестабілізації¹.

Присутність НАТО після 15 грудня була подвійною; його оперативні підрозділи забезпечували підтримку міжнародних спостерігачів; його консультативні елементи допомагали уряду взяти на себе відповідальність за безпеку по всій країні².

17 березня 2003 року Північноатлантичний альянс вирішив припинити операцію «Союзницька гармонія» з 31 березня, для того, щоб вже ЄС зміг розпочати власну операцію на території КЮРМ. 31 березня 2003 року керівництво Північноатлантичного альянсу ухвалило рішення припинити миротворчу операцію «Союзницька гармонія» на території Македонії з метою уможливити введення місії Євросоюзу³.

Місії Північноатлантичного Альянсу сприяли створенню сприятливіших умов для процесів подальшої трансформації політичного режиму в КЮРМ.

Сприяння антикризових місій ЄС демократичній трансформації політичного режиму в КЮРМ. Відповідно до досягнутих між НАТО та ЄС домовленостей – «Берлін Плюс», македонський уряд запросив ЄС перебрати на себе виконання подальшої реалізації операції з підтримки миру в Македонії⁴.

Військова операція ЄС «Конкордія», яка тривала від 31 березня до 10 грудня 2003 року покликана була сприяти стабільному, безпечному середовищу для виконання Охридської рамкової угоди. До завдань «Конкордії» входило здійснення моніторингових операцій в колишніх кризових зонах, а також сприяння стабільності та стримування відродженню етнічно мотивованого насильства⁵⁶.

---

¹ NATO's Role in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 6 August 2004. Portal NATO. URL: <http://www.nato.int/fyrom/home.htm>

² Там само.

³ Там само.

⁴ Чумаченко О. А. Місії Європейського Союзу з антикризового регулювання в Македонії 2003–2005 рр. Література та культура Полісся. Серія : Історичні науки. 2016. Вип. 85. С. 190-199. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkpist_2016_85_19

⁵ Там само, с. 194-195

⁶ European Security and Defense Policy: the first ten years (1999-2009) Edited by Giovanni Grevi, Damien Helly and Daniel Keohane URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/ESDP_10-web_0.pdf

Виникли певні труднощі в проведенні даної операції, але ЄС визнав її загалом успішною¹.

На зміну військовій місії «Конкордія», було розгорнуто європейську поліцейську місію «Проксіма», на прохання македонського уряду. Вона здійснювалася в два етапи:

«Проксіма I»: грудень 2003 – грудень 2004 року та «Проксіма II»: грудень 2004 – грудень 2005 року.

Основні завдання поліцейської місії:

- моніторинг, наставництво та консультування щодо зміцнення правопорядку, включаючи боротьбу з організованою злочинністю;
- практична реалізація комплексної реформи Міністерства внутрішніх справ;
- швидкий транзит та створення прикордонної поліції;
- зміцнення довіри між місцевою поліцією та населенням; і посилення співпраці з сусідніми державами в поліцейській діяльності²³.

З 15 грудня 2005 року в КЮРМ розпочала роботу Консультативна група поліції ЄС.

Цілями даної консультативної групи були:

- моніторинг, наставництво та консультування з пріоритетних питань у сфері прикордонної поліції; громадський спокій, порядок і відповідальність;
- боротьба з корупцією та організованою злочинністю;
- особлива увага приділялася: загальному впровадженню реформи поліції на місцях;
- співпраця поліції та суду;
- професійні стандарти/ внутрішній контроль.

Робота даної Консультативної групи була завершена 14 червня 2006 року⁴

Вище вказані місії сприяли створенню безпечових умов, реформам державних силових органів, діалогу між владою та суспільством, що створювало сприятливі умови для політичної трансформації в країні.

Трансформація політичної системи КЮРМ після завершення роботи миротворчих місій міжнародних організацій. Від моменту здобуття незалежності і до 2005 року, були проведені парламентські вибори в 1994, 1998 і 2002 роках, в результаті яких були сформовані поліетнічні коаліційні

---

¹ Чумаченко О. А. Місії Європейського Союзу з антикризового регулювання в Македонії 2003–2005 рр. Література та культура Полісся. Серія : Історичні науки. 2016. Вип. 85. С. 190-199. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkpist_2016_85_19

² Там само, с.196

³ *European Security and Defense Policy: the first ten years (1999-2009)* Edited by Giovanni Grevi, Damien Helly and Daniel Keohane URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/ESDP_10-web_0.pdf

⁴ Там само.

уряди¹. Вибори 2002 року були оцінені спостерігачами як в цілому вільні та справедливі, але виникла низка критичних зауважень від ОБСЄ-БДПП (Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини) Міжнародної місії по спостереженню за виборами².

В листопаді 2002 року під контролем міжнародних спостерігачів у КЮРМ було проведено перепис населення. Його результати були такими: 64,2% від усього населення становили етнічні македонці, 25,2% склали етнічні албанці, 3,9% турки, 2,7% роми, 1,8% серби, 0,8% боснійці, 0,5% волохи і 1,0% належали до інших етнічних спільнот. Шість національних меншин албанці, турки, роми, волохи, серби і боснійці разом становили 35,8% від населення³.

Президентські вибори в квітні 2004 року та референдум щодо децентралізації в листопаді виявили недоліки у виборчому процесі. ОБСЄ-БДПП зробив низку з критичних зауважень і рекомендацій щодо їх усунення. Муніципальні вибори в березні 2005 року, були проведені мирним шляхом, але знову виникли серйозні порушення. Спостерігачі наголосили, що влада не вжила достатніх заходів для їх запобігання, а також, на їхню думку, було відсутнє прагнення більшості зацікавлених сторін дотримуватися правил⁴. 2005 року КЮРМ була визнана державою-кандидатом на членство до ЄС, хоча й Греція блокувала цей процес.

Аналіз даних Індексу демократії від Economist Intelligence Unit за 2006-2021 роки засвідчує загальну тенденцію трансформації політичного режиму держави (див. Табл.1).

Year	Rank	Overall score	I Electoral process and pluralism	II Functioning of government	III Political participation	IV Political culture	V Civil liberties	
2006	68	6.33	8.25	4.50	7.22	3.75	7.94	Flawed democracies
2008	72	6.21	8.25	4.14	6.67	3.75	8.24	Flawed democracies
2010	73	6.16	7.75	4.64	6.11	4.38	7.94	Flawed democracies
2012	73	6.16	7.75	4.64	6.11	4.38	7.94	Flawed democracies

¹ Analytical report for the Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for EU membership. Eur-lex.europa. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52005SC1425&qid=1640687028248>

² Analytical report for the Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for EU membership. Eur-lex.europa. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52005SC1425&qid=1640687028248>

³ Analytical report for the Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for EU membership. Eur-lex.europa. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52005SC1425&qid=1640687028248>

⁴ Там само.

2014	72	6.25	7.75	5.36	6.11	4.38	7.65	Flawed democracies
2016	95	5.23	6.92	3.21	6.11	3.75	6.18	Hybrid regime
2018	78	5.87	6.50	5.36	6.67	3.75	7.06	Hybrid regime
2020	78	5.86	7.42	5.71	6.11	3.13	7.06	Hybrid regime
2021	73	6.03	7.42	6.43	6.11	3.13	7.06	Flawed democracies

Табл. 1. Показники КЮРМ (Республіка Північна Македонія – 2019 рік) в рейтингу Індексу Демократії Джерело: *Democracy index -Economist Intelligence Unit*¹²³⁴⁵⁶⁷⁸

З даних таблиці чітко видно, що протягом 2006-2015 років політичний режим характеризувався як недосконала демократія, проте з 2016 року країна перемістилася до категорії держав з перехідним (гібридним) режимом. Складові індексу засвідчують наявні проблеми з виборчим процесом та плюралізмом, але найбільша кількість питань до демократичності режиму належала до сфери політичної культури.

2015 року в КЮРМ виникла політична криза: опозиція звинуватила урядові сили у корупції та прослухованні 20 тисяч політичних опонентів, виникли протести опозиції, також відбулися зіткнення в м. Куманово, населеному переважно македонськими албанцями. За посередництва ЄС опозиції та владі вдалося домовитися про дострокові парламентські вибори та перехідний уряд, але розслідування щодо прослуховування опозиції було зупинене президентом⁹. Цілком логічно, що за підсумками 2016 року політичний режим у КЮРМ перейшов до категорії перехідного (гібридного) типу.

І лише згідно з даними за 2021 рік, результати Північної Македонії у функціонуванні уряду зросли у порівнянні з попереднім роком на 0,72 пункти, що дозволило оцінити політичний режим як недосконали демократію. Політична культура Північної Македонії все ще оцінюється достатньо низько¹⁰¹¹.

¹ *Democracy index 2006*. URL: https://www.economist.com/media/pdf/DEMOCRACY_INDEX_2007_v3.pdf

¹ *Democracy index 2008*. URL: <https://graphics.eiu.com/pdf/democracy%20index%202008.pdf>

² *Democracy index 2010*. URL: https://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf

³ *Democracy index 2012*. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex12

⁴ *Democracy index 2014*. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy0115

⁵ *Democracy index 2016*. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2016

⁶ *Democracy index 2018*. URL: <https://www.eiu.com/n/democracy-index-2018/>

⁷ *Democracy index 2020*. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/>

⁸ *Democracy index 2021*. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/>

⁹ Георганов А. "Кольорова революція" в Македонії – український сценарій для кандидата на вступ до ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/04/27/7048373/>

¹⁰ Георганов А. "Кольорова революція" в Македонії – український сценарій для кандидата на вступ до ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/04/27/7048373/>

¹¹ Доклад Генерального секретаря, представляемый в связи с резолюциями 981 (1995), 982 (1995), 983 (1995) Совета Безопасности. 23 ноября 1995. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1995/987>

Після того, як в 12 червня 2018 року було підписано угоду, яка врегульовувала проблемне питання з Грецією щодо назви держави, яка відтепер звучала як Республіка Північна Македонія, процес інтеграції до ЄС та НАТО був розблокований. 2020 року країна стала тридцятим членом Північноатлантичного Альянсу.

Висновки. ОПМ під егідою ООН сприяли створенню придатних безпекових умов для демократичного транзиту політичного режиму. Мандат розширеної і на територію КЮРМ місії СООНО у грудні 1992 року полягав у відстеженні безпеки кордону, зміцненні діалогу між політичними партіями та міжнаціональних відносин, але трансформація політичного режиму відбувалася складно, з огляду на етнонаціональні, економічні та політичні умови становлення незалежної держави.

Від березня 1995 року до березня 1999 року на території Македонії діяла окрема ОПМ ООН, яка більшу увагу приділяла зміцненню діалогу між політичними силами, здійснювала сприяння в питанні спостереження за дотриманням прав людини та міжетнічними відносинами. Важливим був контроль стабілізації ситуації на кордоні, 1998 року в державі відбулися парламентські вибори, де перемогу здобула опозиція, що стало важливим свідченням демократизації політичної системи. Однак, резолюція Ради Безпеки ООН щодо продовження діяльності місії СПРООН в КЮРМ була заветована КНР саме під час загострення безпекової ситуації в регіоні. Спричинена косівською кризою значна кількість косівських біженців в КЮРМ спричинила порушення неймовірно крихкого балансу між етнічними албанцями й македонцями, посилила необхідність розширення прав албанської національної меншини, а відсутність якісного контролю за перетином кордону з Албанією та Сербією призвела до просочення албанських мілітарних утворень на територію держави, що й вилилося зрештою в збройний конфлікт 2001 року.

Ситуацію вдалося врегулювати шляхом міжнародного втручання та підписання Охридської угоди, яка передбачала внесення низки змін до Конституції. Ці зміни чітко зафіксували права албанської та інших меншин на конституційному рівні з подальшим їх впровадженням шляхом ухвалення відповідного законодавства, яке б сприяло їх практичній імплементації. Особливу роль у трансформації політичного режиму в КЮРМ на основі Охридської угоди відіграли миротворчі місії НАТО, військова та поліцейські місії ЄС, які створили належні умови для їх виконання, а також сприяли стабілізації безпекової ситуації в країні.

Після припинення діяльності миротворчих та поліцейських місій на території КЮРМ продовжився складний процес демократичної трансформації політичного режиму. Так, аналіз Індексу демократії за 2006–2021 роки засвідчив, що найсерйозніші проблеми на шляху до демократизації політичної системи в КЮРМ лежать в царині політичної культури, тобто на поведінковому та ціннісному рівнях. В період 2016-2020 років політичний

режим характеризувався як перехідний (гібридний) режим, проте Індекс демократії за 2021 рік засвідчив позитивні зрушення, Північна Македонія знову повернулася до категорії держав з недосконалою демократією. Проте, ці зміни стали достатніми для доволі успішної європейської та євроатлантичної інтеграції Республіки Північна Македонія на даному етапі.

Список використаних джерел і літератури

- Бутрос-Бутрос Г. Повестка дня для мира. ООН. URL: <https://undocs.org/ru/A/47/277>
- Вітман К.М. Міжнародні взаємовідносини в Македонії (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.). *Актуальні проблеми держави і права*. URL: <http://www.apdp.in.ua/v48/58.pdf>.
- Георганов А. "Кольорова революція" в Македонії – український сценарій для кандидата на вступ до ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/04/27/7048373/>
- Дамовски А. Невзат Халили има решение за името: Македонија да се вика „Македонија – Илирида“. МКД. URL: <https://www.mkd.mk/makedonija/politika/nevzat-halili-ima-reshenie-za-imeto-makedonija-da-se-vika-makedonija-ilirida>
- Демократизация: учеб. пособие / сост. и науч. ред. К. В. Харпфер, П. Бернхаген, Р. Ф. Инглхарт, К. Вельцель ; пер. с англ. под науч. ред. М. Г. Миронюка ; предисл., сост. указателя М. Г. Миронюка ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. 708 с. URL: <https://unotices.com/books-u/163220/>
- Довгялло М. Бывшая Югославская Республика Македония (БЮРМ) - становление, развитие и «македонский вопрос» во взаимоотношениях с Грецией. *Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии (1918 г. – начало XXI в.)* : матер. II Междунар. науч.-практ. конф. Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 2015. с. 202-208. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/6464>
- Довгялло М. С. Македонско-греческие отношения в 1991-2019 гг. *Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии*: материалы V Междунар. науч.-практ. конф., Витебск, 21-22 мая 2020 г.. Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2020. С. 123-128. Библиогр.: с. 127-128. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/23039>
- Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Македонія від 16 грудня 1998 року. База даних «Законодавство України» / ВР України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807_100#Text
- Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН, представляемый во исполнение резолюции 1142 (1997) Совета Безопасности. 1 июня 1998. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1998/45>
- Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН, представляемый во исполнение резолюции 1110 (1997) Совета Безопасности. 20 ноября 1997. <https://undocs.org/ru/S/1997/911>
- Доклад Генерального Секретаря о Силах превентивного развертывания ООН (СПРООН), представляемый во исполнение резолюции 1058 (1996) Совета Безопасности. 19 ноября 1996. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1996/961>
- Доклад Генерального Секретаря по бывшей югославской республике Македонии. 9 декабря 1992. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/24923>
- Доклад Генерального секретаря, представляемый в связи с резолюциями 981 (1995), 982 (1995), 983 (1995) Совета Безопасности. 23 ноября 1995. База данных ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/1995/987>
- Ерман Г. Історія однієї дружби. Як Україна боролася за єдність Північної Македонії. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

Карл Т. Л., Шмиттер Ф. Демократизация: концепты, постулаты, гипотезы (Размышления по поводу применимости транзитологической парадигмы при изучении посткоммунистических трансформаций). Полис. Политические исследования. 2004. № 4. С. 6-27 URL: <https://doi.org/10.17976/jpps/2004.04.02>

Колосков Е. А. Страна без названия: Внешнеполитический аспект становления македонского государства (1991–2001 гг.). М.: Институт славяноведения РАН, 2013. 276 с.

Линц Х., Степан А. «Государственность», национализм и демократизация. URL: <https://www.civisbook.ru/files/File/1997-5-2-Linz,Stepan.pdf>

ОБСЕ расширяет свою миссию в бывшей югославской Республике Македонии. Вестник ОБСЕ. Том 8. №8. Сентябрь 2001. С.1 URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/4/14823.pdf>

Операції НАТО. К.: Т-во «Знання» України, 2007. 24 с.

Посредничество и содействие диалогу в контексте ОБСЕ Справочное руководство. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/b/f/155196.pdf>

Проект доклада Генерального Секретаря во исполнение резолюции 947 (1994) Совета Безопасности. р.18 URL: <https://undocs.org/ru/S/1995/222>

СБ ООН. Резолюция 1082 (1996). База данных ООН. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1082\(1996\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1082(1996))

СБ ООН. Резолюция 1186 (1998). База данных ООН. 21 июля 1998 года. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1186\(1998\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1186(1998))

Чумаченко О. А. Місії Європейського Союзу з антикризового регулювання в Македонії 2003–2005 рр. *Література та культура Полісся*. Серія : Історичні науки. 2016. Вип. 85. С. 190-199. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkpist_2016_85_19

Шимкевич К. Сили ООН з охорони в колишній Югославії: від миротворчої діяльності до військового втручання. MIL.IN.UA. URL : <https://mil.in.ua/uk/blogs/syly-oon-z-ohorony-u-kolyshnij-yugoslaviyi-vid-myrotvorchoyi-dilyanosti-do-vijskovogo-vtruchannya/>

Analytical report for the Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for EU membership. Eur-lex.europa. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52005SC1425&qid=1640687028248>

China resumes links with Macedonia. BBC News. URL : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/1394486.stm>

Democracy index 2006. URL: https://www.economist.com/media/pdf/DEMOCRACY_INDEX_2007_v3.pdf

Democracy index 2008. URL: <https://graphics.eiu.com/pdf/democracy%20index%202008.pdf>

Democracy index 2010. URL: https://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf

Democracy index 2012. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex12

Democracy index 2014. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy0115

Democracy index 2016. URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2016

Democracy index 2018. URL: <https://www.eiu.com/n/democracy-index-2018/>

Democracy index 2020. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/>

Democracy index 2021. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/>

European Security and Defense Policy: the first ten years (1999-2009) Edited by Giovanni Grevi, Damien Helly and Daniel Keohane URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/ESDP_10-web_0.pdf

Framework agreement concluded at Ohrid, Macedonia. 14 august 2001. Portal OSCE.
URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/8/100622.pdf>

Macedonia: Police Violence in Macedonia. April 1998. URL:
https://www.hrw.org/legacy/reports/reports98/macedonia/#_1_3

NATO's Role in the former Yugoslav Republic of Macedonia, 6 August 2004. Portal
NATO. URL: <http://www.nato.int/fyrom/home.htm>

Rich R. Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet
Union. European Journal of International Law 1993. Vol. 4, no. 1. P. 36—65. P.52 URL:
<http://www.ejil.org/article.php?article=1207&issue=67>

Skopje requests NATO assistance. Portal NATO. URL:
<https://www.nato.int/docu/update/2001/0618/e0620a.htm>

UNPREDEP: a first in United Nations preventive deployment. Portal UN URL:
https://peacekeeping.un.org/mission/past/unpred_b.htm#PREVENTIVE

World : Europe Macedonia 'using refugees as lever'. BBC News. URL:
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/336774.stm>

2.4. КОНФЛІКТ У КОЛИШНІЙ ЮГОСЛАВСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ МАКЕДОНІЯ 2001 РОКУ ТА УКРАЇНА

Подрез Юлія Вікторівна

*кандидат історичних наук,
доцентка Сумського державного
університету ім. А. С. Макаренка,
директорка навчально-наукового
інституту історії, права та
міжнародних відносин,
м. Суми, Україна*

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7402-5134>

Горобець Ігор Володимирович

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії,
міжнародних відносин та
методики навчання історичних
дисциплін Сумського державного
університету ім. А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2416-7898>

Розпад СФРЮ призвів до низки збройних конфліктів, що спалахнули в республіках колишньої Югославської федерації та тривали з перервами впродовж 90-их років ХХ століття, а також на початку наступного століття. Військове протистояння охопило Словенію, Хорватію, Боснію та Герцеговину, автономний край Косово. Останнім серед воєн на пост югославському просторі був конфлікт у Македонії, активна фаза якого сталася у 2001 році. Проголошення незалежності у 1991 році не супроводжувалося збройним протистоянням. Республіка уникла збройного конфлікту на початку 90-х років ХХ століття, єдина з усіх держав колишньої Югославії. З новоствореної держави було виведено частини армії Югославії¹. В ООН республіка була прийнята під назвою – Колишня югославська Республіка Македонія. Причиною цього були заперечення Греції, яка наполягала, що республіка, яка входила під цією назвою до складу Югославії, не має права використовувати його після здобуття незалежності. Справа в тому, що більш як половина території історичної Македонії сьогодні є провінцією на півночі Греції. Решта ж цієї стародавньої держави і стала після розпаду СФРЮ незалежною державою². Що, втім, не перешкоджало

---

¹ Ерман Г. Україна боролася за єдність Північної Македонії// URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

² ООН: Греція не в праве блокувати вступлення Македонии в НАТО и ЕС// URL: <http://sd.net.ua/2011/12/05/makedonia-greciya-sud-nazvanie.html>

припливу грецького капіталу в економіку Македонії. У 1990-х вона формально виглядала як не зразковий, але в цілому прийнятний приклад міжнаціонального співіснування. Але насправді за ширмою зовнішнього благополуччя ховалася міжнаціональна напруженість¹. При цьому відразу після здобуття нею незалежності під приводом захисту від сербської агресії в Македонії з'явилася тисяча американських і скандинавських солдатів у складі миротворчого контингенту ООН, які отримали для своїх потреб військовий полігон ЮНА - Криволак та аеродром Петровац. Яким чином тоді американці уявляли собі майбутнє Македонії, було зрозуміло за їхніми планами об'єднання Албанії та Македонії, тоді як македонці не знали, як позбутися і власних албанців, які тут так само, як і у сусідньому Косово утворили власну нелегальну владу². Перші серйозні конфлікти між албанцями та македонцями траплялися ще у 1960-ті, а у 1990-ті напруга між народами посилювалася. 11 січня 1992 року, менш ніж через півроку після здобуття Македонією незалежності, албанці провели референдум про надання їм автономії, але влада визнала його незаконним. 31 березня того ж року албанці пройшли мітингом Скоп'є — столицею країни, вимагаючи автономії. Наступний їхній мітинг на Піт-базарі в Скоп'є 6 листопада 1992 перейшов у заворушення з чотирма загиблими і ще 36 пораненими³. Негласний поділ між македонцями та албанцями закладався протягом усього 20 століття. Ще в епоху Югославії македонці урбанізувалися, отримували престижну роботу та підвищували свій рівень життя, а албанці через низький рівень освіти та культури проживали в сільських районах на північному заході країни, біля кордону з Косово⁴. Вони працювали або у сільському господарстві, або у сфері послуг, часто займаючись некваліфікованою працею. Серед македонців поширився стереотип, що албанці нелояльні до уряду, ухиляються від сплати податків, більш схильні до злочинів. Албанці, своєю чергою, теж будували своє уявлення про сусідній народ на забобонах. Негативне ставлення македонців та албанців один до одного закладалося ще зі шкіл. Освітня система працювала так, щоб діти різних націй, навіть навчаючись разом, мало контактували один з одним⁵. Македонія в 90-ті роки в силу все більшого послаблення державного апарату, стала неухильно рухатися до політичної не

---

¹ Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть первая // URL: <https://tjournal.ru/stories/184835-pervaya-voyna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoy-chasti-yugoslavii-chast-pervaya>

² Валецкий О. Славяне против албанцев // URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/503/slavyane-protiv-albanczev-vojna-v-makedonii-4369>

³ Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть первая // URL: <https://tjournal.ru/stories/184835-pervaya-voyna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoy-chasti-yugoslavii-chast-pervaya>

⁴ Violeta Petroska-Beska and Mirjana Najcevska. Macedonia Understanding History, Preventing Future Conflict // URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/resources/sr115.pdf>

⁵ Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть первая // URL: <https://tjournal.ru/stories/184835-pervaya-voyna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoy-chasti-yugoslavii-chast-pervaya>

стабільності, в даному випадку важливу роль відіграло те, що албанські політичні партії стали виривати у влади країни одну поступку за іншою, отримуючи підтримку в цьому американської дипломатії. Допомогало їм і могутнє албанське лобі в США, яке багато політичних аналітиків були схильні асоціювати з наркомафією. На бік цього лобі були залучені сенатор Боб Доул та конгресмен Бен Гілмор. Завдяки цьому лобі, коли в Тетово, в західній Македонії 15 лютого 1995 року був відкритий албанський університет, без дозволу на те міністерства освіти Македонії, то там зібралося чимало американських гостей, серед яких були американські сенатори, як, наприклад, Джозеф Діогарді, а так само американські директори університетів та голови комісій Конгресу¹. Македонська влада вважала, що цей навчальний заклад стане розсадником албанського сепаратизму, і вже через два дні закрили його, що викликало заворушення та призвело до загибелі однієї людини². Високі американські гості в даному випадку зробили догану президенту Македонії Глігорову, що не дивно з огляду на те, що албанці фінансували і деякі американські компанії, які займаються платною пропагандою. Завдяки подібній дипломатичній та пропагандистській компанії, албанська мафія перетворила Македонію на своєрідну балканську Колумбію, в якій виробництво наркотиків стало чи не найважливішою галуззю виробництва. У районах, що межують із Косово, де албанці представляли більшість, македонська влада існувала формально, оскільки албанські партії зуміли домогтися розмежування громад за етнічним принципом між македонцями та албанцями, чим забезпечили правову основу для здобуття албанцями автономії.

Необхідно відзначити, що албанці в соціалістичній Македонії по відношенню до македонців дотримувалися досить жорсткої сегрегації. Показово було й те, що в містах та селах зберігався релігійний та етнічний поділ. Важливим фактором, що вплинув на ситуацію в країні, було те, що після перемоги комуністів в Албанії, орден дервішів бекташів з Албанії перебрався в тодішню югославську республіку Македонія, де цілком благополучно продовжив своє існування. Бекташі хоч і представляли досить особливу течію в суннітському ісламі, що часто розходилося з традиційним ісламом, в Албанії традиційно були джерелом ідей про національну єдність усіх албанців. В умовах Македонії, де на відміну від Албанії, практично всі албанці були мусульмани, ідеї бекташів, тим самим стали підживлювати ідею винятковості албанців по відношенню як до сербів так і до македонців³.

---

¹ Валецький О. Славяне против албанцев// URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/503/slavyane-protiv-albanczev-vojna-v-makedonii-4369>

² Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть первая // URL: <https://tjournal.ru/stories/184835-pervaya-vojna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoj-chasti-yugoslavii-chast-pervaya>

³ Валецький О. Славяне против албанцев// URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/503/slavyane-protiv-albanczev-vojna-v-makedonii-4369>

У 1997 р. в Тетово та сусідньому Гостіварі пройшли вибори мерів, і в обох випадках перемогли кандидати-албанці Алайдін Демірі та Руфі Османлі. Обидва новоспечені градоначальники одразу ж вивісили перед будівлями мерій албанські прапори, порушивши Конституцію. Через це 8 липня 1997 р. тодішній прем'єр-міністр країни Бранко Црвенковський влаштував у цих містах поліцейську операцію, що супроводжувалася масовими заворушеннями з чотирма загиблими та ще 84 пораненими. 9 липня Демірі та Османлі затримали і пізніше посадили у в'язницю на два роки та 13 років відповідно. Обидва мера вийшли на волю з амністії після парламентських виборів восени 1998 р.¹.

З початком у 1998 р. війни в Косово та Метохії, Македонія перетворилася на тилову базу албанської УЧК (Армії визволення Косово) і незабаром розпочалися прямі збройні зіткнення між македонськими прикордонниками та поліцією з одного боку та албанськими бойовиками УЧК. У березні 1999 р., коли НАТО розпочало військові дії в Сербії, до Македонії прибули 360 тисяч біженців-албанців із Косова (все населення країни – трохи більше двох мільйонів осіб). Влада Македонії неохоче приймала їх². Поява великої кількості співвітчизників та адміністративні поступки надихнули албанців, і ті активніше заявили про свої права та старі претензії. Вони вимагали від держави визнання албанської мови другою державною та фінансування університету в Тетово. Більше того, албанці вважали себе слабо представленими в поліції, армії та уряді. Община виступала проти преамбули Конституції, де Македонія називалася «національним державою македонського народу»³. Водночас влада не хотіла далі поступатися албанцям, побоюючись, що ті потім відокремляться від Македонії або приєднаються до Косова чи Албанії. Поступово зростала міжнаціональна напруженість, що накладалась на економічні негаразди, високе безробіття (що виросло ще сильніше з напливом біженців) та політичні скандали та конфлікти.

Війна в Македонії почалася, коли УЧК, яка в ході війни на Косово та Метохії (1998-99) отримала бойовий досвід і зброю, завдала навесні 2001 р. з території Косова, що перебувала під контролем міжнародних сил безпеки НАТО-КФОР, удар по Македонії. Крім цього, до Македонії рішенням керівництва колишньої УЧК стали перекидатися сили з району Прешево та Буяновця, що знаходився на території Сербії, де за посередництвом міжнародних дипломатів було підписано мир після збройного конфлікту

---

¹ Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть первая // URL: <https://tjournal.ru/stories/184835-pervaya-voyna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoy-chasti-yugoslavii-chast-pervaya>

² Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть первая // URL: <https://tjournal.ru/stories/184835-pervaya-voyna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoy-chasti-yugoslavii-chast-pervaya>

³ Валецкий О. Славяне против албанцев // URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/503/slavyane-protiv-albanczev-vojna-v-makedonii-4369>

2000-2001 рр.¹. Наприкінці 2000 р. албанські бойовики наважилися на більш рішучі дії та почали захоплювати села та маленькі містечка на північному заході країни, а також нападати на македонських військових та поліцію. 22 січня 2001 р. в Теарці (місто, де 2/3 населення — албанці) застрелили офіцера поліції та поранили ще трьох людей. 5 березня 2001 р. в селі Танушевці (із 417 мешканців 409 — албанці) у бою вбили трьох солдатів армії Македонії та ще одного поранили. Зазвичай удари завдавали із боку Косово².

15 березня 2001 р. група півтора десятка албанських бойовиків, відкривши вогонь, напала на сили македонської поліції в кварталі Кале в Тетово. У нападі було поранено 18 македонських поліцейських та один албанський бойовик. Потім гурт пішов у бік кордону з Косово. Це було початком війни і незабаром албанці перейшли в масштабніший наступ і встановили свій контроль над албанським селом Малинове Мало. и з Косова, розгорнули стрілецький та мінометний обстріл всього Тетово, насамперед кварталу Колтук, де жили в основному македонці, а 17 березня албанці напали на будівлю поліції в Куманово. Обстрілу зазнало і розташування німецького підрозділу КФОР, дислокованого з 1999 р. в Тетово, і тоді один німецький військовослужбовець був поранений³.

Наступного дня після поранення свого бійця німецьке Міноборони відправило з косовського Призрена до Тетова два танки «Леопард-2» для захисту своєї військової бази. Половину особового складу бази перевели у безпечніше місце. 20 березня до міста прибули ще 400 солдатів-німців із «Леопардами-2» та БМП «Мардер». У місті щодня траплялися стрілянини, і мирні жителі зникли з вулиць, щоб не стати випадковими жертвами. Магазини та кафе спорожніли, а в деяких частинах Тетове відключили електрику. Люди масово покидали місто⁴.

Сама армія Македонії з її трьома армійськими корпусами (зі штабами в Куманово, Бітолі та Скоп'є), трьома легкопіхотними резервними дивізіями, 22 бригадами та вісьмома полками, налічувала всього 15 тисяч людей, що набиралися головним чином на заклик. На озброєнні перебувала обмежена кількість військової техніки, переважно застарілої. Однак надалі, перед початком війни в Македонії, Болгарія поставила Македонії досить великі запаси озброєння, у тому числі сотню гаубиць калібру 122 міліметри та п'ять десятків танків Т-55, з тим, що ще п'ять десятків зобов'язалася поставити під час війни. У цьому випадку озброєнню Македонії сприяло й те, що уряд

---

¹ Там само.

² Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть первая // URL: <https://tjournal.ru/stories/184835-pervaya-voyna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoj-chasti-yugoslavii-chast-pervaya>

³ Валецкий О. Славяне против албанцев// URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/503/slavyane-protiv-albanczev-voyna-v-makedonii-4369>

⁴ Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть первая // URL: <https://tjournal.ru/stories/184835-pervaya-voyna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoj-chasti-yugoslavii-chast-pervaya>

Македонії продав мережу мобільного зв'язку Греції, отримавши від цієї угоди значні фінансові кошти. Крім цього в 1998-99 рр. згідно з програмою військової допомоги НАТО армія Македонії отримала від Німеччини до двох сотень БТР типів БТР-70 і TAM-170, а з Італії БТР М-113, а зі США чотири десятки автомобілів «Хаммер», тоді як у Казахстані для сил спеціального призначення було закуплено дванадцять БТР-80. Тодішня Югославія була куди менш активна ніж і поставила в Македонію обмежену кількість боєприпасів та одиниць стрілецького та протитанкового озброєння, зокрема снайперські гвинтівки «Црна стріла» калібру 12,7 та гранатомети М-90 калібру 120 міліметрів, а також відправила лише наприкінці липня-початку серпня пару десятків інструкторів до складу МВС Македонії¹. Але найбільша допомога зброєю була здійснена Києвом. На думку керівництва України ситуація в Македонії була дуже драматичною, могла призвести не лише до порушення територіальної цілісності Македонії, а й до нової війни на Балканах. Країна була фактично на межі розпаду. Незважаючи на те, що у Македонії був військовий контингент НАТО, він не відповів на заклик втрутитися. Не було мандата ООН на дії всередині країни, і провідні країни НАТО хотіли запобігти новій війні, спонукаючи македонську владу до переговорів з албанцями. Скоп'є звернулася до партнерів про допомогу і така допомога була надана, це не тільки постачання озброєнь, а й підготовка кадрів для Македонії - поліцейських, військових². Основою для цього було те, що дві держави у 1998 році уклали Договір про дружбу та співпрацю, одна із статей якого передбачала, що країни "докладатимуть усіх необхідних зусиль", щоб усунути загрози територіальної цілісності (ст4.)³.

Рішення Києва на державному рівні у 2001 і навіть у 2000 р. було прийнято – якщо Македонія звертатиметься за підтримкою, така підтримка має бути надана. Україна підтримала Македонію як озброєнням, так і дипломатією. На той момент Україна була непостійним членом Ради безпеки ООН, а в розпал боїв у Тетова головувала в Раді безпеки⁴. 7 березня 2001 р. у була прийнята заява голови Ради безпеки ООН про цілісність Македонії, а 21 березня 2001 р. – резолюція Ради безпеки №3145, в якій засуджувалась дія бойовиків і була вимога скласти зброю та розійтися. Також наголошувалося, що такі насильницькі дії підтримуються етнічними албанськими екстремістами ззовні та є загрозою безпеці та стабільності регіону в цілому⁵.

---

¹ Валецкий О. Славяне против албанцев// URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/503/slavyane-protiv-albanczev-vojna-v-makedonii-4369>

² Ерман Г. Україна боролася за єдність Північної Македонії// URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

³ Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Македонія// URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807_100#Text

⁴ Ерман Г. Україна боролася за єдність Північної Македонії// URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

⁵ Резолюция 1345 (2001), принятая Советом Безопасности на его 4301-м заседании 21 марта 2001 года// URL:[https://undocs.org/ru/S/RES/1345\(2001\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1345(2001))

У випадку із заявою щодо Македонії на пропозицію головуючої України пункт про албанських екстремістів був уперше внесений до вже узгодженого документа прямо на засіданні. Незначний, на перший погляд, епізод із розряду дипломатичних премудростей насправді виявився дуже важливим для Македонії у її подальших переговорах як із повстанцями, так і з міжнародними посередниками¹. Найбільш складною проблемою виявилось переконати Китай проголосувати за резолюцію. Справа в тому, що в 1999 році македонський уряд визнав незалежність Тайваню, розраховуючи отримати великі інвестиції. Обурений Пекін негайно розірвав дипломатичні відносини і навіть ветував продовження у Македонії миротворчої місії ООН у лютому 1999 р. Китай не мав жодних симпатій до сепаратизму в Македонії, тому Пекін погодився, а в червні 2001 року Македонія відмовилася від визнання Тайваню і відновила відносини з КНР. Інші суперечки після ухвалення резолюції виникли зі США. Вашингтон наполягав на тому, щоб до резолюції було включено заборону на постачання до Македонії зброї. Але США вдалося переконати не включати цей пункт до тексту резолюції, що відкрило можливість постачання озброєнь з України. Коли до Скоп'є 24 березня 2001 р. прибула перша партія українських гелікоптерів, їх особисто зустрічав на аеродромі прем'єр-міністр Любчо Георгіївський. Гелікоптери прибули з Косова, де використовувалися українським миротворчим контингентом. Вже 25 березня македонська армія розпочала операцію із застосуванням українських вертольотів². До цього, 21 березня, в Тетово оголосили короточасне перемир'я, використане обома сторонами для передислокації сил. Наступного дня двоє албанців — 60-річний Разім Корасі та його 37-річний син Рамадан — автомобілем під'їхали до армійського КПП на сході міста біля місцевого футбольного стадіону і загинули від рук поліцейських, які помилково порахували цих людей бойовиками. Перестрілка поблизу КПП і загибель випадкових людей, посилила конфлікт, і армія ввела в Тетове танки Т-55. Незважаючи на запеклий опір, македонці відбили у албанців низку міст і сіл. Найінтенсивніші бої велися за село Гайре за чотири кілометри від Тетове. Також битви почалися на північ від Скоп'є, біля кордону з Косово. 25 березня Президент Македонії Борис Трайковський повернувся з саміту ЄС, отримавши добро на активніші дії та заручившись підтримкою Заходу.

Удари з повітря виявилися неприємним сюрпризом для супротивника, що дозволило досягти перелому ситуації на користь урядових сил. Македонці просувалися далі і вигнали супротивника з сіл Вейцо, Селце, Вахце. 27 березня армія вибила албанців із сіл Дренок, Лисець та Тече, наблизившись до кордону з Косово. 30 березня албанці припинили наступати, а в деякі

---

¹ Силина Т. Україна на Балканах : партнёр или бедная родственница?// https://zn.ua/international/ukraina_na_balkanahpartner_ili_bednaya_rodstvennitsa.html

² Ерман Г. Україна боролася за єдність Північної Македонії// URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

звільнені села увійшли підрозділи КФОР (міжнародні військові сили під командуванням НАТО) із Косова¹. Самі албанські загони, хоч і зазнали серйозних втрат, проте уникнули знищення та вийшли з-під удару македонських військ, під контролем албанців залишилося у цьому районі село Радуща на кордоні з Косово. На іншому напрямку - під Куманово, дії сил албанців були успішнішими і вони встановили контроль над районом села Матеїчі та озера Липково, так що албанські патрулі із зайнятого ними монастиря Матеїчі виходили на відроги гір з яких було видно як на долоні Скоп'є. При цьому в цей район албанці в районі села Брест перекидали сили з Косово з району Гнілане, де знаходилася база армії США.

На початку травня сили албанців у районі Куманова та озера Липково сягали чотирьох тисяч чоловік і вони вже були об'єднані структурою Визвольної народної армії - ВНА, яка формально структурувала збройні сили албанців на території Македонії. Проте, на практиці ВНА існувала лише на папері та фактично бойові дії велися силами формально розпущеної УЧК, чії командири командували створеним за підтримки міжнародної адміністрації ООН у Косово та сил КФОР «Косовським охоронним корпусом»². За даними «Білої книги» МВС Сербії, один із лідерів ВНА Даут Харадінай доставляв у Куманове моджахедів із Саудівської Аравії, Афганістану, Туреччини, Боснії та Герцеговини. Він діяв через офіційно зареєстровану організацію Islamic Relief. Загальна кількість моджахедів, за свідченнями заарештованого бойовика загону «Ісмет Яшарі» Седули Мараті, сягала 150 людей. За деякими даними, серед них були бійці Аль-Каїди. Після терактів 11 вересня ВНА заявила, що не має зв'язків ні з Усамою Бен Ладеном, ні з іншими радикальними ісламістами. 3 травня 2001 року в селі Ваксинці поблизу Скоп'є албанці знову атакували солдатів, вбивши двох та викравши ще одного. 8 травня македонці розпочали операцію МХ-2 з очищення району Липково від загарбників. У бою загинули двоє солдатів-федералів, ще одного викрали бойовики. Втрати останніх виявилися серйознішими — загинуло 30 людей. О 14:00, коли екстремісти вже в паніці бігли з поля бою, Трайковський телефоном передав командувачу генералу Панді Петровському наказ зупинити атаку. Наприкінці травня македонська армія знову почала наступ на півночі країни, обстрілюючи контрольовані албанцями села з далекобійних знарядь. 25 травня 2001 р. в ході операції «Ваксинці» македонці відбили у бойовиків села Матеїці, Ваксинці та Слупкане. 8 червня 2001 р. армія почала вибивати бойовиків із Липківської греблі. Бойовики перекрили подачу води з греблі в Куманове, що мало не обернулося гуманітарною катастрофою. У ході боїв албанці залишили свої позиції. 9 червня кілька сотень озброєних

---

¹ Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть первая // URL: <https://tjournal.ru/stories/184835-pervaya-voyna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoy-chasti-yugoslavii-chast-pervaya>

² Валецкий О. Славяне против албанцев // URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/503/slavyane-protiv-albanczev-vojna-v-makedonii-4369>

албанців, серед яких були й моджахеди під командуванням Джезаїра Шакірі, увійшли до села Арачинове, населене переважно албанцями, від якого до Скоп'я було лише вісім кілометрів. 22 червня, після невдалих спроб політичного діалогу, армія Македонії під командуванням генерала Петровського розпочала очищення села від бойовиків¹. Була реальна загроза атаки на столицю та на аеродром «Петровац». Бойовики погрожували обстріляти столицю зі 120-мм мінометів. Приблизно тоді ж до Македонії прибули ще чотири вертольоти Мі-24 та чотири штурмовики Су-25 з України. Македонська армія відразу ж застосувала придбані в Україні гелікоптери та літаки.

Необхідно зазначити, що постачання авіаційної техніки Києвом викликало дуже негативну реакцію як з боку Вашингтона, так і держав Західної Європи. Причому відверто йшлося про неприпустимість такого кроку, який, на думку представників держав Заходу, міг призвести до ескалації та розширення конфлікту. Проте Україна пішла на такий крок, що було позитивно сприйнято у самій Македонії, яка фактично перебувала у нейтрально-ворожій ізоляції. Але увагу привернула не лише постачання озброєнь Києвом. У Західних ЗМІ неодноразово вказувалося на те, що поставлена техніка пілотувалась українськими пілотами. Доказів не наводилося, але наголошувалося, що у збройних силах України були військові льотчики з досвідом воєнних дій в Афганістані. А македонські пілоти не мали військового досвіду та досвіду пілотування поставленої техніки. Су-25 та Мі-24 не перебували на озброєнні армії колишньої СФРЮ. Також зверталася увага на присутність у країні інструкторів з України, які навчали місцевих пілотів. Міністерство оборони України починаючи з квітня 2001 р., заперечує участь українських військових у боях проти бойовиків. І позиція Києва незмінна досі. Ці дані неодноразово перевіряли співробітники ООН у Македонії. І ця інформація не підтвердилася, побічно про це свідчить той факт, що США та країни Заходу погодилися не оголошувати ембарго на постачання зброї до Македонії.

Підбором екіпажів займалися урядові македонські структури безпеки². Використання ударних гелікоптерів та штурмовиків сприяли перелому ситуації на користь урядових сил. Македонський наступ тривав три дні, проте успіх був лише частковим. Після приїзду в Скоп'є представника ЄС Хав'єра Солани було досягнуто перемир'я і албанських бойовиків на автобусах 26 червня вивезли з оточення під захистом американського контингенту КФОР³.

---

¹ Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть первая // URL: <https://tjournal.ru/stories/184835-pervaya-voyna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoy-chasti-yugoslavii-chast-pervaya>

² Ерман Г. Україна боролася за єдність Північної Македонії// URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

³ Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть первая // URL: <https://tjournal.ru/stories/184835-pervaya-voyna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoy-chasti-yugoslavii-chast-pervaya>

За непідтвердженими відомостями джерел КФОР, серед евакуйованих було 17 американських інструкторів¹.

У столиці відбулися заворушення протести проти НАТО, які мали масовий характер, демонстранти заявляли про вкрадену перемогу². На початку серпня збройні зіткнення спалахнули з новою силою. 7 серпня македонська армія знищила п'ятьох бойовиків у Скоп'є. Це стало відповіддю на викрадення п'ятьох македонських будівельників на трасі Тетово-Скоп'є. Солдати виявили в одного з бойовиків схованку зі зброєю та звинуватили їх у плануванні атаки на столицю. Вже наступного дня між Скоп'є та Тетовим албанці із засідки розстріляли вісім солдатів. Група, що відкололася від АНО, під назвою «Албанська національна армія» (АНА) взяла на себе відповідальність за напад. У відповідь на це 12 серпня солдати провели антитерористичний рейд у селі Люботен поблизу Скоп'є, вбивши п'ятьох албанців. Військові заявляли, що загиблі бойовики, але місцеві жителі казали, що це мирні селяни. Пізніше цей випадок розглядали у Гаазькому трибуналі, а обвинуваченим стали тодішній голова македонського МВС Любомир Бошковський та экс-інспектор безпеки Йохан Тарчуловський. 2008 р. суд повністю виправдав экс-міністра, а Тарчуловський отримав 12 років в'язниці, але відсидів вісім і 11 квітня 2013 р. звільнився з німецької в'язниці. У Скоп'є тисячі людей зустріли його як національного героя. 12 червня уряд затвердив стратегію безпеки, що включала амністію для окремих бойовиків та плани з роззброєння бойовиків та відновлення житлових будинків. Президент звернувся до НАТО за допомогою у роззброєнні албанців³.

11-13 серпня 2001 р. відбулася вирішальна битва між урядовими силами та бойовиками біля села Радуша на кордоні з Косово. Бій під Радушею посилив позиції уряду на переговорах. 13 серпня 2001 р. за посередництва ЄС та США провідні македонські та албанські політичні партії країни і президент Борис Трайковський підписали Охридську рамкову угоду, яка фактично припинила конфлікт⁴. У документі відображено положення про припинення бойових дій та роззброєння албанців, децентралізацію влади та розширення культурних та політичних прав нацменшин. Македонська влада погодилася на нову модель децентралізації, албанці ж відмовилися від своїх

---

¹ Силина Т. Україна на Балканах : партнёр или бедная родственница?// https://zn.ua/international/ukraina_na_balkanahpartner_ili_bednaya_rodstvennitsa.html

² Chossudovsky Michel. "Islamic State Déjà Vu": US Sponsored Islamic Fighters in the Balkans, Washington Was Behind the 2001 Terrorist Attacks in Macedonia // // URL:<https://www.globalresearch.ca/islamic-state-deja-vu-us-sponsored-islamic-fighters-in-the-balkans-washington-was-behind-the-2001-terrorist-attacks-in-macedonia/5428267>

³ Macedonia protest turns violent// URL:https://web.archive.org/web/20120315100217/http://articles.cnn.com/2001-06-25/world/macedonia.talks_1_ethnic-albanian-rebels-macedonian-troops-macedonian-side?_s=PM:WORLD.

⁴ Ерман Г. Україна боролася за єдність Північної Македонії// URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

сепаратистських прагнень¹. Угода передбачала збереження територіальної цілісності та унітарного характеру Македонії при децентралізації та розширенні повноважень місцевих органів влади. «Немає територіальних рішень для етнічних питань», – йшлося в документі. Регіональні уряди набували ширших повноважень. Відтепер вони самостійно призначали керівництво місцевою поліцією. Сторони, які підписали угоду, визнали мультиетнічний характер македонського суспільства та відмовлялися використовувати зброю. Македонія має забезпечити представництво албанців у державних структурах та поліції відповідно до складу населення, з Конституції прибрали формулювання про «національну державу македонського народу».

Угода також передбачала, що мови, якими говорять понад 20% населення країни (тобто албанська), матимуть офіційний статус на рівні окремих муніципалітетів. Албанцям та іншим співтовариствам гарантували початкову та середню освіту рідною мовою, але з єдиними програмами навчання для всієї країни, передбачили державне фінансування для вищої албанської освіти та "позитивну дискримінацію" при прийомі до державних університетів – поки що склад студентів не відображатиме етнічний склад населення².

За допомогою НАТО мало розпочатися роззброєння бойовиків, і їм обіцяли амністію. У березні 2002 р. парламент Македонії ухвалив закон про амністію для бойовиків³. Перемир'я часто порушували, 21 серпня бойовики підірвали збудовану у 14 столітті церкву Святої Богородиці у монастирі Лешок та ще кілька православних храмів. Також було розграбовано та підпалено кілька будинків мирних жителів. Президент країни Трайковський своїм указом помилював усіх бойовиків, окрім військових злочинців, що викликало суперечки та невдоволення громадян. 15 серпня 2001 р. Македонія офіційно дозволила Північноатлантичному блоку провести роззброєння. В результаті, колишні албанські терористи в Македонії не тільки легалізувалися, а й залишили під своєю владою два ними захоплені райони - Тетовський і Кумановсько-Липківський, де контроль над ними, згідно з Охридською угодою, був переданий «багатонаціональній» поліції, що складалася з вчорашніх і македонських поліцейських, а також миротворчих військ НАТО, введених до Македонії під час операції «Перлова лисиця»⁴.

---

¹ Macedonia protest turns violent// URL: https://web.archive.org/web/20120315100217/http://articles.cnn.com/2001-06-25/world/macedonia.talks_1_ethnic-albanian-rebels-macedonian-troops-macedonian-side?_s=PM:WORLD

² FRAMEWORK AGREEMENT. URL: https://web.archive.org/web/20070113074850/http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/police_and_internal_security/OHRID%20Agreement%2013august2001.asp

³ Ерман Г. Україна боролася за єдність Північної Македонії// URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

⁴ Валецький О. Славяне против албанцев . URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/503/slavyane-protiv-albanczev-vojna-v-makedonii-4369>

Операція з роззброєння бойовиків силами НАТО отримала назву «Багатий урожай». Її почали незважаючи на те, що Північноатлантичний блок і влада Македонії так і не домовилися щодо обсягу озброєння, який НАТО забере у албанців. Північноатлантичний блок планував зібрати близько трьох тисяч одиниць зброї, тоді як влада хотіла збільшити цю цифру мінімум до 60 тисяч. При цьому високопосадовці НАТО визнавали, що бойовики за бажання легко поповнять запаси зброї. Операція тривала 30 днів за участю 3500 натовських військових із 14 країн — Бельгії, Канади, Чехії, Франції, Німеччини, Греції, Угорщини, Італії, Нідерландів, Норвегії, Португалії, Іспанії, Туреччини та Великобританії. США не виділили війська, але надали обладнання, матеріально-технічне та медичне забезпечення, а також розвідувальні безпілотники. У перший же день операції сили НАТО зазнали втрат. Невідомі закидали шматками бетону британський БТР, який їхав шосе з аеропорту Скоп'є. 22-річний сапер із Шеффілда Йєн Коллінз отримав серйозні травми голови і того ж дня помер у шпиталі. За місяць натовські військові зібрали 3300 одиниць зброї. Озброєння направляли на сталеливарний завод у Зениці та переплавляли. Міни та інші вибухові матеріали знищували у затверджених місцях підриву. 26 вересня 2001 р. операція «Багатий урожай» офіційно завершилася, і цього ж дня АНВ офіційно розпустили. Збір зброї припинився, і НАТО розпочала операцію «Перлинна лисиця» з контролю над територіями, де проживали албанці. Після цього на території албанських районів ще траплялися локальні битви та перестрілки. Остання з них зафіксована 12 листопада 2001 р., коли троє македонських поліцейських потрапили до засідки бойовиків біля села Требос поблизу Тетового та загинули. Цей день офіційно вважається датою завершення Македонської війни 2001 року. За офіційними даними, в ході конфлікту загинули 64 бойовики та 75 солдатів армії Македонії. Загальна кількість загиблих албанців, за різними оцінками, варіює в межах від 700-800 до трьох тисяч людей. Поранення отримали понад тисячу людей. Ще 20 людей зникли безвісти: 13 македонців, шість албанців та один болгарин. У листопаді 2001 року македонський парламент затвердив нову Конституцію. До неї внесли всі затверджені Охридськими угодами поправки, у тому числі затвердження албанської мови як державної, а також розширення доступу для албанців до роботи в держсекторі, зокрема поліції.

Незважаючи на формальне примирення двох сторін, ситуація в Македонії далека від спокійної, а ризик терористичної загрози був великий. 2 березня 2002 р. у спецоперації у передмісті Скоп'є ліквідували сімох албанських бойовиків. У 2004-2005 рр. група з 80 бойовиків на чолі з Агімом Красничі двічі робила рейди в село Кондове.

Через журналістів бойовик погрожував обстріляти Скоп'є, а його підлеглі викрали та побили чотирьох поліцейських. У першій половині 2012 р. в Македонії сталося кілька гучних випадків взаємної агресії албанців та македонців. 28 лютого 2012 р. у Гостіварі двоє албанців напали на поліцейського, і той застрелив їх. 12 квітня 2012 р. група із шести албанців

застрелила п'ятьох рибалок-македонців на Смілківському озері поблизу Скоп'є. Після затримання підозрюваних албанці провели багатотисячні мітинги у Скоп'є, але бандитів засудили до довічного ув'язнення. 21 квітня 2015 р. група з 40 бойовиків з нашивками АНО напала на македонську поліцейську дільницю в Гошинці — селі поблизу Липкового.

9-10 травня 2015 р. поліцейські провели рейд у Куманово, де ховалися албанські бойовики та активісти, які влаштували антиурядові демонстрації у Скоп'є на початку місяця. Спецоперація переросла у перестрілку, де загинули 14 злочинців, 8 поліцейських та один мирний житель. 37 силовиків зазнали поранень, близько 30 екстремістів здалися правосуддю. У 2016 р. жителі Чаїра, албанського кварталу в Скоп'є, заблокували зведення 51-метрового православного хреста, зате збудували скульптуру албанського двоголового орла

Становище у Македонії різко загострилося 27 квітня 2017 р., коли спікером Зборів країни став албанець Талат Джафері. Він був колишнім офіцером македонської армії, який перейшов на бік АНО і брав участь у розстрілі македонських солдатів у Вейці у квітні 2001 р. Від ув'язнення його врятувала амністія. Весною 2013 р. він став міністром оборони, що теж тоді спричинило заворушення. Після затвердження Джафері на посаду спікера у Скоп'є почалися погроми. Маніфестанти захопили будівлю парламенту та побили депутатів та журналістів. Албанці та македонці намагаються не перетинатися один з одним, живуть у різних кварталах, рідко укладають міжнаціональні шлюби. Албанська діаспора отримала держави значні преференції¹. У 2019 р. країна увійшла до НАТО.

Поставлена Україною техніка частково зберігається на озброєнні і є основою військово-повітряних сил Македонії². Охридські угоди продовжують підтримувати мир, незважаючи на всі проблеми у відносинах між македонцями та албанцями та спробами дестабілізувати ситуацію в Македонії. У збереженні її єдності, територіальної цілісності є і заслуга України. Дипломатична та військова підтримка Скоп'є Києвом відіграла важливу роль у подоланні внутрішнього конфлікту та збереженні Македонії як незалежної держави на Балканах.

Список використаних джерел і літератури

Валецкий О. Славяне против албанцев. URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/503/slavyane-protiv-albancev-vojna-v-makedonii-4369>

Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Македонія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807_100#Text

Ерман Г. Україна боролася за єдність Північної Македонії . URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55830089>

---

¹ Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть вторая// URL: <https://tjournal.ru/stories/192444-pervaya-vojna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoj-chasti-yugoslavii-chast-vtoraya>

² Army of North Macedonia// URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Army_of_North_Macedonia#Equipment

Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть первая . URL: <https://tjournal.ru/stories/184835-pervaya-voyna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoj-chasti-yugoslavii-chast-pervaya>

Николаев И. Первая война 21 века: почему православные и мусульмане устроили войну в самой безопасной части Югославии. Часть вторая// URL: <https://tjournal.ru/stories/192444-pervaya-voyna-21-veka-pochemu-pravoslavnye-i-musulmane-ustroili-voynu-v-samoj-bezopasnoj-chasti-yugoslavii-chast-vtoraya>

ООН: Греция не в праве блокировать вступление Македонии в НАТО и ЕС// URL: <http://sd.net.ua/2011/12/05/macedonia-greciya-sud-nazvanie.html>

Резолюция 1345 (2001), принятая Советом Безопасности на его 4301-м заседании 21 марта 2001 года// URL:[https://undocs.org/ru/S/RES/1345\(2001\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1345(2001))

Силина Т. Украина на Балканах : партнёр или бедная родственница?// URL: https://zn.ua/international/ukraina_na_balkanahpartner_ili_bednaya_rodstvennitsa?/

Army of North Macedonia// URL:https://en.wikipedia.org/wiki/Army_of_North_Macedonia#Equipment

Chossudovsky Michel.“Islamic State Déjà Vu”: US Sponsored Islamic Fighters in the Balkans, Washington Was Behind the 2001 Terrorist Attacks in Macedonia . URL: <https://www.globalresearch.ca/islamic-state-deja-vu-us-sponsored-islamic-fighters-in-the-balkans-washington-was-behind-the-2001-terrorist-attacks-in-macedonia/5428267>

FRAMEWORK AGREEMENT . URL:https://web.archive.org/web/20070113074850/http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/police_and_internal_security/OHRID%20Agreement%2013august2001.asp

Macedonia protest turns violent// URL:https://web.archive.org/web/20120315100217/http://articles.cnn.com/2001-06-25/world/macedonia.talks_1_ethnic-albanian-rebels-macedonian-troops-macedonian-side?_s=PM:WORLD

Violeta Petroska-Beska and Mirjana Najcevska. Macedonia Understanding History, Preventing Future Conflict . URL:<https://www.usip.org/sites/default/files/resources/sr115.pdf>

2.5. ПОЗИЦІЯ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ПРИЄДНАННЯ ПІВНІЧНОЇ МАКЕДОНІЇ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Казакова Оксана Миколаївна,
*кандидатка історичних наук, доцентка кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького
національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3880-9684>

Бачинська Юлія Вячеславівна,
*аспірантка II року навчання кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин факультету історії та
міжнародних відносин
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3939-955X>

Трансформаційні процеси, які розпочались в регіоні Західних Балкан після розпаду Югославії, призвели до появи нових держав та перегляду зовнішньополітичних орієнтирів. Північна Македонія, отримавши незалежність в 1991 році, обрала шлях демократичних перетворень та продемонструвала прихильність до європейського шляху розвитку. З огляду на стратегічну важливість західнобалканського регіону та небезпеку тривалої напруги і нестабільності, впливові країни почали допомагати новоутвореним державам. Активну співпрацю з регіоном Західних Балкан і Північною Македонією зокрема, в напрямку євроатлантичної розбудови розпочав уряд Німеччини.

Північна Македонія, отримавши незалежність у 1991 р., почала робити впевнені кроки до інтеграції до впливових міжнародних організацій та світових структур. Країна достатньо швидко здобула членство в ООН, в Раді Європи, ОБСЄ, СОТ та інших організаціях. Складнішим виявився процес приєднання до НАТО, але Північній Македонії вдалося подолати всі перепони, знайти компромісні рішення і в 2019 році вступити до лав Альянсу¹.

Північна Македонія досить швидко почала демонструвати стремління приєднатись до європейського інтеграційного процесу. Так, з моменту проголошення незалежності пріоритетом зовнішньої політики Північної Македонії є членство у ЄС.

---

¹ Яровий В. І. *Македонія, Республіка Македонія. Енциклопедія історії України : у 10 т. редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ, 2009. Т. 6. 784 с.*

Значну підтримку євроінтеграційних прагнень Північна Македонія отримала саме з боку Німеччини, провідної країни ЄС. Німеччина, яка займає беззаперечно лідерські позиції в Європейському Союзі, особливо після возз'єднання країни у 1990 р. Рівень економічного розвитку ФРН, активна участь у цілій низці міжнародних організацій та структур, роблять цю державу впливовим актором на міжнародній арені. Фундаментальні засади, на яких побудована німецька зовнішня політика – дотримання стандартів міжнародного права та участь у багатосторонніх дипломатичних форматах. Німеччина, реалізуючи зовнішньополітичний курс країни, керується принципом «мирної сили», дотримуючись методів економічної, політичної, гуманітарної співпраці і уникаючи силових методів¹. Такий підхід має на меті забезпечити передбачуваність міжнародних відносин, врахування інтересів інших акторів міжнародних відносин та можливості для досягнення компромісів. Саме ці фактори сприяють зацікавленості Німеччини у розбудові міждержавних відносин з країнами Західних Балкан та допомозі у реалізації євроінтеграційних прагнень.

З кінця ХХ століття ФРН виступає за поглиблення інтеграції всередині ЄС, посилення координації країн-учасниць щодо прийняття нових держав у співтовариство. Одним із важливих постулатів німецької зовнішньої політики за часи довготривалого канцлерства Ангели Меркель, є посилення впливу на держави Центральної та Східної Європи, а також Європейський Союз в цілому. Підтримка євроінтеграційних прагнень Північної Македонії німецьким урядом продовжувала розглядатись як невід'ємна складова для забезпечення економічної та політичної стабільності та безпеки у регіоні Західних Балкан. Німеччина має значний вплив на постсоціалістичні країни, дуже часто виступаючи адвокатом інтересів регіону. Проте, динамічність двосторонніх відносин є різною.

Також вагомим чинником, який впливає на німецьку зовнішню політику, є традиційна концепція «великої стратегії»². Нова концепція зовнішньої політики ФРН починає вибудовуватись на окремих векторах відносин із державами Центральної та Східної Європи. Її конструкт полягає у відстоюванні стратегічних німецьких інтересів шляхом зміцнення геополітичного впливу та забезпечення вигідних політичних та економічних союзів та розвиток співпраці держав через міжнародні організації, такі як ООН, ЄС і НАТО. Саме з огляду на ці вектори, міждержавні відносини ФРН з Північною Македонією дуже гарно вписуються в загальноєвропейський курс німецької дипломатії

З початку 2000-х рр. Німеччина разом з Францією та іншими країнами Європейського Союзу реалізують курс, націлений на співробітництво із

---

¹ Belkin P. *German Foreign and Security Policy: Trends and Transatlantic Implications*. Washington, D. C.: United States Congressional Research Service, 2009. 29 p.

² Belkin P. *German Foreign and Security Policy: Trends and Transatlantic Implications*. Washington, D. C.: United States Congressional Research Service, 2009. 29 p.

державами Західних Балкан та їх інтеграцію до європейського політичного та економічного простору. Це було необхідним задля подолання наслідків Югославської кризи, які завдали тяжких збитків державам цього регіону.

Країнами ЄС використовується здебільше регіональний формат для нормалізації міждержавних відносин, політичної та економічної стабілізації Західних Балкан. Крізь призму такого європейського підходу сформовано курс на поглиблення відносин держав-членів ЄС із Північною Македонією. Створення сприятливих умов для її сталого розвитку та включення до європейського економічного простору стало одним з найважливіших аспектів інтеграційної політики щодо Північної Македонії. Німеччина, як держава, що має вагомий вплив на формування європейської політики, причому не одноосібно, а як лідер єдиної Європи, виступала за послідовну реалізацію цього курсу. Німеччина зацікавлена в тому, щоб держави ЦСЄ не тільки географічно та інституційно були невіддільною частиною ЄС.

Як вже зазначалось раніше, з моменту проголошення незалежності Македонії, пріоритетом зовнішньої політики є членство у ЄС. Держава розпочала формування законодавчих та інституційних основ, пов'язаних з ЄС¹.

При уряді Північної Македонії з 1997 року була заснована низка структур, створених для наближення та координації євроінтеграційного процесу, організації інформаційної підтримки. Було впроваджено Комітет з євроатлантичної інтеграції, який відіграє центральну роль у прийнятті рішень щодо політики країни в процесі європейської інтеграції. На чолі з прем'єр-міністром та у складі міністрів уряду, голови Національного банку Північної Македонії та президента Македонської академії наук і мистецтв. Крім того розпочали свою роботу відповідно робочі комітети, департаменти, сектори та відділи з питань європейської інтеграції. Ключові позиції займає Міністерство закордонних справ, відповідаючи за комунікації зі структурами ЄС через представництво Республіки Македонія в Брюсселі. Основними завданнями цих структур на перших кроках євроінтеграційного процесу виявився збір достовірної та своєчасної інформації та вироблення єдиної державної позиції та стратегії в європейських структурах².

Наступними кроками стало подання заявки Македонією на членство до ЄС у березні 2004 року та отримання статусу кандидата у грудні 2005 року³. Це політичне рішення підтвердило, що держава успішно впроваджує реформи та будує демократичне суспільство. Також було підписано Угоду про

---

¹ Kekenovski J. *Republic of Macedonia and EU – a date for starting accession negotiations with the EU or alternative to the east. National and Inter-Ethnic Reconciliation, Religious Tolerance and Human Security in the Balkans : IX ECPD International Conference, Belgrade, 11-12 October 2013. Belgrade, 2013. P. 1-10*
URL:https://www.researchgate.net/publication/287205975_REPUBLIC_OF_MACEDONIA_AND_EU_A_date_for_starting_accession_negotiations_with_the_EU_or_alternative_to_the_east

² *Министерство за надворешни работи на Северна Македонија* URL: <https://www.mfa.gov.mk>

³ Anastasakis O., Bechev D. *EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process. Oxford : St Antony's College, 2003. 20 p.* URL: <http://www.cespi.it/STOCCHIERO/dossierBalceni/conditionality.PDF>

стабілізацію та асоціацію, що започаткувала новий етап зміцнення регіональної співпраці, розширення економічних зв'язків і технічно-фінансової підтримки між ЄС та Північною Македонією¹. Згідно з цією Угодою було створено 8 нових підкомітетів, які зайнялись реформами у сфері інновацій, соціальної політики, транспорту, енергетики, правосуддя, безпеки, оподаткування та митних питань. Важливе місце займало реформування державного апарату з метою впровадження демократичних принципів та інтеграція в єдиний економічний простір ЄС². Таким чином, було визначено пріоритетні сфери держави, які потребували змін для прискорення євроінтеграційних прагнень.

Країнам ЄС, відповідно, довелось переглянути концепцію розширення щодо регіону Західних Балкан за рахунок зміцнення регіонального підходу. Надаючи статус кандидата країнам регіону, стимулювалось проведення необхідних реформ через прискорення процесу приєднання. Активно розвивалась галузева інтеграція, одним із прикладів якої стало створення Енергетичного співтовариства. Наступними кроками інтеграційної розбудови були кроки у секторі послуг, у секторі боротьби з транскордонною злочинністю та в інших сферах. Такі заходи сприяли створенню економічних і соціальних передумов для майбутнього приєднання³.

В той же час загрозливим для безпеки регіону могло стати уповільнення процесу розширення, та призвести до можливих нових проявів націоналізму в регіоні Західних Балкан. Саме тому, більш чітко розроблялось планування та контроль за виконанням визначеного плану євроінтеграційних дій відповідно для кожної країни.

Країни-учасниці також повинні були продемонструвати прихильність до ринкових реформ і повагу до демократичних змін та свобод, прав людини. Північна Македонія та інші країни регіону взяли на себе зобов'язання продовжувати демократичні та економічні реформи, а також розвивати регіональне співробітництво та міждержавні двосторонні форми. Розвиток відбувався на індивідуальній основі, з врахування специфіки кожної країни. Реалізація євроінтеграційних прагнень вимагала від Македонії, в тому числі, вирішення складних соціально-політичних рішень. Так, потребували уваги питання біженства, продовжувалась активна співпраця з Гаазьким міжнародним кримінальним трибуналом по колишній Югославії (МТКЮ).

Німеччина та інші провідні країни ЄС взяли на себе відповідальність за діяльність щодо розробки загальної стратегії стабільності й зростання в регіоні та стали основними донорами для реалізації інтеграційних прагнень.

---

¹ Mamuti A. *The institutional relations between republic of Macedonia and EU. Eurotechs'13 Proceedings : European Conference of Technology and Society, Sarajevo, 27-28 June 2013. Sarajevo, 2013. P. 27-31*

² *Stabilisation and Association Agreement with North Macedonia, 2004. URL: <https://eur-lex.eu>*

³ Samardzija V. *The Relevance of Croatia's EU Membership for the Western Balkans and the European Union. Croatian Membership in the European Union – Implications for the Western Balkans : 27th Workshop of the PfP Consortium Study Group Regional Stability in South East Europe, Zagreb, 26-28.09.2013. Vienna, 2014. P. 19-36.*

У своїй політиці країни Європейського Союзу керувались Програмою стабілізації та асоціації, запропонованою Європейською комісією ще у 1999 році. Це політика ЄС, спрямована на інтеграцію Західних Балкан до європейських політичних та економічних структур¹. Згідно з програмою, ЄС надавав фінансову допомогу, перспективи членства та доступ до своїх ринків на пільгових умовах. Натомість, західнобалканські країни мали виконати домовленості щодо прискореного реформування системи управління, регіональної інтеграції, лібералізації митних зборів, вільної торгівлі із іншими країнами регіону та ЄС².

ЄС використовував регіональний підхід у якості рамкової стратегії щодо Західних Балкан, у тому числі і Північної Македонії. Це дозволяло враховувати регіональну специфіку, історичний та політичний контекст, особливо щодо подолання наслідків Югославських воєн, які дестабілізували регіон та перетворили його на зону конфлікту. Окрім широкого підходу, ЄС застосовує індивідуальні проекти реформ до кожної держави регіону, в залежності від потреб, темпів реформування та інтеграції до загальноєвропейських структур.

Було налагоджено прямі контакти з кожною країною, що сприяло ефективному моніторингу темпів політичних реформ, економічного розвитку, рівня співпраці з іншими країнами регіону та структурами ЄС.

Саме ЄС був ініціатором програми фінансування «OBNOVA», що була покликана допомогти в реконструкції та модернізації Західних Балкан. Важливим для європейських країн та особливо для Німеччини була стабілізація політичної й економічної ситуації та формування сильної регіональної структури. За рахунок розвитку регіональності та участі у подібних проектах ФРН намагалась зміцнити свої лідерські позиції на європейському континенті. В рамках проекту відбувалась торговельна лібералізація, підтримка бюджетного та платіжного балансу, допомога в процесі демократизації й сприяння у становленні громадянського суспільства, надання гуманітарної допомоги для біженців та репатріантів, співпраця у сфері правосуддя й внутрішніх справ, у розвитку політичного діалогу та дискусій³.

---

¹ *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. Stabilisation and Association Process.* URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/stabilisation-and-association-process_en

² Kaminski B., De la Rocha M. *Stabilization and Association Process in the Balkans : Integration Options and their Assessment.* Washington, D. C. : World Bank, Europe and Central Asia Region, Poverty Reduction and Economic Management Sector Unit, 2003. 51 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/228312317_Stabilization_and_Association_Process_in_the_Balkans_Integration_Options_and_their_Assessment

³ Anastasakis O., Bechev D. *EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process.* Oxford : St Antony's College, 2003. 20 p. URL: <http://www.cespi.it/STOCCHIERO/dossierBalcani/conditionality.PDF>

Але підписання такого та подібних домовленостей викликало політичне напруження в Македонії, зростала націоналістична риторика та незадоволення великою кількістю вимог щодо країни¹.

На зміну попередній програмі прийшла інша: CARDS – програма Співтовариства з надання допомоги в цілях реконструкції, розвитку та стабілізації. В рамках якої була збільшена фінансова допомога країнам Західних Балкан, особливо в реалізації проектів з підтримки демократичних ініціатив та верховенства права². Починаючи з листопада 1999 р. Європейська комісія почала виплачувати Македонії макрофінансову допомогу. Початкова сума у 80 млн. євро була передана на реалізацію економічних програм та прискорення інтеграційних процесів.

У 2001 році Північна Македонія отримала 56 млн. євро допомоги від ЄС. У наступні два роки розмір фінансової допомоги скоротився – до 36, 5 млн. євро в 2002 році і 38,5 млн. євро в 2003 році відповідно. У 2003 р. ще було здійснено дві виплати: у травні і червні 20 млн. євро – після затвердження нової угоди з МВФ та 26 млн. євро наприкінці року у зв'язку із успішним виконанням зобов'язань щодо економічної політики.

Європейський інвестиційний банк також надавав фінансову допомогу Північній Македонії – з 1998 по 2003 роки було виділено 163 млн. євро. В цілому, тільки в рамках програми CARDS за період 2000-2006 рр. була надана суттєва фінансова допомога. Фінансування виділялось на реалізацію проектів у галузі дорожнього будівництва, розвитку малого та середнього підприємництва. У 2003 р. було схвалено реалізацію енергетичного проекту, вартість якого складала 13 млн. євро [38, с. 57]. Також враховувався рівень готовності кожної із держав цього регіону до активної співпраці у сфері безпеки.

Міжурядові організації ЄС підтримували програми розвитку демократичних інститутів та громадянського суспільства у західнобалканських державах, зокрема в Македонії. На цьому тлі двосторонні відносини Німеччини та Македонії цілковито відповідали європейським цілям інтеграції. Німецькі урядовці вживали активних заходів для сприяння розвитку політичних, економічних та торговельних відносин між ЄС та Північною Македонією. Задля процесу стабілізації та наближення відповідних структур Північної Македонії до євроінтеграційних, Німеччина надавала підтримку процесу співпраці та координації між різними інституціями.

Економічні інтереси Німеччини у регіоні Західних Балкан досить значні, пріоритет надається збуту німецьких товарів. Початок наближення Північної Македонії до ЄС, отримання статусу кандидата призвів до

---

¹ Пономарева Е. Г. *Ловушки и дилеммы Мирного соглашения, или Какое будущее ждет Боснию и Герцеговину? Политика. 2011. Год. 1, Бр. 2. С. 219-234.*

² Anastasakis O., Bechev D. *EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process. Oxford: St Antony's College, 2003. 20 p. URL: <http://www.cespi.it/STOCCHIERO/dossierBalceni/conditionality.PDF>*

спрощення процесу пересування товарів і послуг, майже одразу призвели до стрімкого збільшення економічних зав'язків з ФРН. Процес стабілізації та асоціації був націлений на досягнення трьох цілей: стабілізації регіону та переходу до ринкової економіки, сприяння регіональному співробітництву, реформування для подальшої можливості вступу в ЄС¹. Довгострокові програми фінансового співробітництва, інвестиційні проекти та активізація торгівельних зав'язків мала на меті зміцнення економічної бази західнобалканських держав, щоб запобігти новій політичній нестабільності.

Македонія за підтримки Німеччини активними темпами проводила реформування. Особливий акцент було зроблено на змінах у поліції, на ефективності боротьби з організованою злочинністю; інтегрованому управлінні кордонами; судовій реформі². Македонія, як й інші країни Західних Балкан відрізнялась особливістю політичної культури, проблемами державності та впливом військових подій у регіоні у 1990-х рр. Саме тому регіональне співробітництво є пріоритетним, враховуючи специфіку кожної країни³.

Згідно умов угоди Північна Македонія отримала торгові преференції з боку ЄС. Цей режим торгівлі надавав можливість доступу македонським товарам на європейський ринок без сплати мит та податків. Але за вимогами окремих членів ЄС, щодо таких груп товарів, як алкогольні напої, риба та рибопродукти, діяли квоти і поступове зниження митного збору⁴.

У Північній Македонії було створено 15 зон технологічного промислового розвитку (ЗТПР), що мало на меті залучення прямих іноземних інвестицій. Для цього було обрано території зі зручною логістикою, резиденти яких мали право довгострокової оренди землі – до 99 років, звільнялись від сплати податків та митних зборів, отримували можливість компенсації витрат на будівництво в залежності від рівня інвестицій⁵.

Серед інвесторів, які стали резидентами македонських ЗТПР, переважають європейські компанії: британські, італійські, німецькі, бельгійські, швейцарські. Серед німецьких компаній-інвесторів варто відмітити WIK Group, Technicaltextiles, Accomplast, Kostal, ODW Elektrik, які активно залучені до різних галузей македонської економіки⁶.

---

¹ Vesnic-Alujevic L. *European Integration of Western Balkans: From Reconciliation To European Future*. Brussels: Centre for European Studies, 2012. 49 p.

² Trauner F. *EU internal security policies in the Western Balkans: analyzing the intersection between enlargement and civilian crisis management*. The 11th Biennial International Conference of the European Union Studies Association, Los Angeles, 23-25 April 2009. Los Angeles, 2009. P. 1-21. URL: http://aei.pitt.edu/33147/1/trauner._florian.pdf

³ Batt J. *Introduction: the stabilisation / integration dilemma*. Chaillot Paper. *The Western Balkans*. 2004. № 70. P. 7-21.

⁴ Андропова И., Миновска М., Дюжева Н. *Влияние Соглашения стабилизации и ассоциации на развитие внешней торговли*. *Современная Европа*. 2020. №2. С. 78–89.

⁵ Там само, с. 82.

⁶ Андропова И., Миновска М., Дюжева Н. *Влияние Соглашения стабилизации и ассоциации на развитие внешней торговли*. *Современная Европа*. 2020. №2. С. 78–89.

Німеччина з початку отримання незалежності Македонією стала одним з основних торгових партнерів країни. Завдяки ключовим німецьким інвесторам – транснаціональним корпораціям Kromberg & Schubert і Draexlmaier, частка Німеччини у македонському експорті до ЄС значно зросла – з 22,2% у 2001 р. до 57,3% у 2018 р.¹.

У 2004 р. було створено парламентський комітет між Північною Македонією та ЄС. Інституції ЄС використовували різноманітні механізми для моніторингу процесу проведення реформ та поліпшення показників економічного зростання, дотримання прав людини, прозорості судової влади та правоохоронних органів, зменшення рівня корупції. Зокрема, вивчався вплив євроінтеграційних заходів на зміни у політичній системі кожної із держав регіону. Оцінювався вплив конкретних економічних заходів на стабілізацію державного бюджету, інтеграційний потенціал держави, а також вивчалися контрольні показники².

З 2007 р. країни-кандидати і потенційні кандидати на членство в ЄС отримували фінансування та підтримку через програму – Інструмент допомоги перед вступом, або ІРА³. Багатосторонні проекти були націлені на прийняття та реалізацію законодавства ЄС, розвиток економічного та людського потенціалу, регіональне співробітництво.

Північна Македонія була одним із активних учасників цієї програми та отримувала значне фінансування. Кошти виділялись на реалізацію проектів, що відповідали заявленим цілям програми. Фінансування отримали проекти з розвитку сільського господарства та розвитку сільських районів, програма з розвитку людських ресурсів, програма регіонального розвитку і програми транскордонної співпраці. Через фінансування національних програм та проектів проявлялось сприяння ЄС у проведенні Північною Македонією реформ правоохоронних та судових інституцій, митної служби, транспортної системи⁴.

За даними Європейського банку реконструкції та розвитку, станом на 2009 р. з переліку західнобалканських держав лише Албанії, Хорватії та Македонії вдалось досягти такого ж рівня розвитку економіки, яким він був у 1989 р. – до початку розпаду Югославії. Рівень економічного розвитку залежить від багатьох факторів. Для держав з перехідною економікою

---

¹ Андропова И., Миновска М., Дужева Н. Влияние Соглашения стабилизации и ассоциации на развитие внешней торговли. Современная Европа. 2020. №2. с.84.

² Uvalic M. EU policies towards the Western Balkans: The role of sticks and carrots. The Role of Institutions in a Comparative Perspective : XVIIth Scientific Conference Growth and Development Patterns, Perugia, 25-27 June 2009. Perugia, 2009. P. 1–13.

³ North Macedonia – financial assistance under IPA II. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance/north-macedonia-financial-assistance-under-ipa-ii_en

⁴ North Macedonia – financial assistance under IPA II. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance/north-macedonia-financial-assistance-under-ipa-ii_en

важливе значення мають стартові економічні показники, проведення інституційних та ринкових реформ¹.

За економічними та інституційними показниками за період з 2004 р. по 2007 р. Хорватія та Македонія наблизились до показників нових членів ЄС на момент їх вступу до цієї організації². Можна відмітити позитивну динаміку щодо реформування західнобалканських держав на шляху до європейської інтеграції. Щоправда, цей процес не був рівномірним для всіх держав регіону, що спричиняло затримки у темпах досягнення достатніх показників для можливості приєднання до ЄС.

Відповідно до підготованого Європейською комісією Докладу щодо стратегії розширення та основних завдань на 2009-2010 роки, західнобалканські держави мали низькі темпи здійснення реформ. Вплив Міжнародної фінансової кризи та невирішені конфлікти у двосторонніх відносинах дестабілізують ситуацію у країнах регіону та гальмують євроінтеграційні процеси³. Наслідки світової фінансової кризи завдали відчутного удару по державах із перехідною економікою та несталими демократичними інституціями, серед них опинились Західні Балкани. Для стабілізації політичної, економічної та безпекової ситуації необхідні були проекти, які б дали новий потужний поштовх до реалізації стратегічної цілі – інтеграції Західних Балкан до ЄС.

У 2014 р. було запущено Берлінський процес, до якого були залучені держави, що входять до «західнобалканської шістки», окремі держави Європейського Союзу, міжнародні фінансові інститути та організації ЄС. Берлінський процес⁴ – ініціатива з боку німецького уряду з поглиблення дипломатичного співробітництва із державами західнобалканського регіону. Його формат покликаний забезпечити ширше залучення до співпраці, встановлення стійких міждержавних зв'язків, які сприятимуть пришвидшенню інтеграції країн регіону до ЄС. Окрім того, до участі у процесі залучаються неурядові організації, представники бізнесу та громадянського суспільства.

Серед основних цілей Берлінського процесу: досягнення політичної стабільності, поглиблення економічного партнерства та створення умов для сталого розвитку у Західних Балканах. Галузі, які представляють спільний інтерес, отримують додаткове фінансування на реалізацію модернізаційних проектів. Серед пріоритетних сфер: поліпшення стану інфраструктури, розвиток економіки та посилення конкурентоспроможності, вирішення

---

¹ Cerović B. *Western Balkans: Transition progress and prospects for EU accession. Western Balkans' Accession to the European Union - Political and Economic Challenges : papers presented at a workshop organized within the 11th Mediterranean Research Meeting, Belgrade, 2010. Belgrade, 2010. P. 111-132*

² Cerović B. *Western Balkans: Transition progress and prospects for EU accession. Western Balkans' Accession to the European Union - Political and Economic Challenges : papers presented at a workshop organized within the 11th Mediterranean Research Meeting, Belgrade, 2010. Belgrade, 2010. P. 111-132*

³ Halili A. *Post-Lisbonian Europe: EU Foreign Policy towards the Western Balkans. SEEU Review. 2012. Vol. 8, No. 2. P. 1-6.*

⁴ *What is the Berlin Process?* URL: <https://www.berlinprocess.de/en/what-is-the-berlin-process>

проблем екології, подолання високого рівня безробіття серед молоді, реформування системи освіти та науки, вирішення конфліктів між державами регіону.

У фокусі особливої уваги опинився економічний аспект німецько-македонських двосторонніх відносин. Додатково стимулювався розвиток інфраструктури та створювались сприятливі умови для ведення бізнесу, створення спільних проєктів. Завдяки формату Берлінського процесу Німеччина та Північна Македонія розширили сфери двостороннього співробітництва та поглибили міждержавні зв'язки, що вже існували.

Кооперація між Німеччиною та Північною Македонією на політичному та економічному рівнях створила взаємовигідні умови для обох сторін. Завдяки пільговим податковим умовам та сприятливому інвестиційному клімату німецькі компанії отримали можливість створювати власні виробництва на території Північної Македонії, продукція з яких експортується до Німеччини, або інших країн-членів ЄС. Для Північної Македонії співпраця з німецькими інвесторами – це запорука додаткових надходжень до економіки та створення нових робочих місць.

Економічна співпраця з Північною Македонією викликала зацікавлення не лише з боку бізнесу, а й німецького уряду. Німеччина виступала одним із найактивніших прихильників інтеграції західнобалканських держав до ЄС. Німецька політика щодо Північної Македонії та регіону в цілому, побудована в контексті зацікавленості ЄС у покращенні економічної ситуації, проведенні реформ, забезпечення політичної стабільності на Балканах.

Берлінський процес мав гнучку структуру і виступав у якості платформи для обговорення та вирішення проблем євроінтеграції та здійснення реформ у країнах західнобалканського регіону. Його координація та процедури прийняття рішень сприяли поглибленню німецько-македонських відносин на сучасному етапі. В межах Берлінського процесу щорічно відбуваються зустрічі «балканської шістки» і відповідних країн, що приймають на своїй території учасників Берлінського процесу на найвищому рівні. Також проводяться зустрічі представників насамперед політичних та фінансово-економічних кіл. Активно до Берлінського процесу залучені громадські, молодіжні та інші організації. На зустрічах обговорюються питання економічного розвитку регіону, посилення інтеграційних процесів, розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичних засад державного управління. Завдяки спільній координації зусиль в рамках Берлінського процесу, вдалось досягти суттєвого прогресу щодо проведення реформ у сферах державного управління, економіки, державної та регіональної безпеки, соціальної політики та екології¹.

Першими віхами у становленні Берлінського процесу стали Інвестиційний форум Західних Балкан у Лондоні – 14 лютого 2014 р. і зустріч

---

¹ *How does it work?* URL: <https://www.berlinprocess.de/en/how-does-it-work>

в рамках Брдо-Бріунського процесу – у Дубровнику, 15 липня того ж року. Перший саміт Західних Балкан відбувся у Берліні 28.08.2014 р. Його основними темами стали нагальні проблеми західнобалканських держав: регіональне співробітництво, розвиток інфраструктури і транспортної системи, незалежність судової влади і боротьба з корупцією, проблеми системи освіти¹.

Виконання рішень Берлінського саміту супроводжувалось численними зустрічами учасників процесу, що стосувались широкого кола проблем: боротьба із тероризмом, інфраструктура, регіональне співробітництво, енергетична безпека та наука. 27 серпня 2015 р. відбувся саміт у Відні, на якому окрім представників «балканської шістки» та ЄС, були високопосадовці окремих європейських держав: Австрії, Хорватії, Німеччини, Словенії, Італії та Франції.

Питання, які опинились у центрі обговорення, стосувались двосторонніх відносин між країнами Західних Балкан, пришвидшення темпів інтеграції до ЄС та створення умов для економічного зростання. Також на порядку денному опинились нагальні проблеми міграційної кризи та боротьби із тероризмом. Було обговорено стан молодіжної політики, освіти і науки, актуальні проблеми у гуманітарній сфері та способи їх подолання².

4 липня 2016 року відбувся саміт у Парижі. На третій зустрічі учасників Берлінського процесу передусім обговорювались питання верховенства права та протидії корупції, стану екології, міграційної кризи і протидії тероризму. В один день, окрім саміту Західних Балкан, було проведено Форум громадянського суспільства, Бізнес-форум та Молодіжна конференція.

За підсумками саміту, учасники підписали низку угод, тож ми детальніше зупинимось на деяких із них. Додаткове фінансування отримала Програма підвищення енергоефективності. Прем'єр-міністрами «балканської шістки» була підписана угода про заснування Регіонального бюро молодіжного співробітництва. Метою його створення було налагодження співпраці та примирення між державами регіону через програми молодіжного обміну. Були узгоджені «Дорожня карта зі створення регіонального ринку електроенергії» та «Хартія сталого розвитку Західних Балкан»³.

У 2017 році саміт відбувався у Трієсті. 12 липня учасники саміту зустрілись для обговорення нагальних проблем регіонального розвитку та євроінтеграції Західних Балкан. Окрім тем, які щороку обговорювались на офіційних зустрічах, додалися питання розвитку малого та середнього бізнесу, транспортної інфраструктури, економічної інтеграції держав регіону. В результаті перемовин було підписано договір про створення транспортного співтовариства, узгоджено та прийнято багаторічний план дій для

---

¹ *The Berlin Process – 2014.* URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2014>

² *The Berlin Process – 2015.* URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2015>

³ *The Berlin Process – 2016.* URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2016>

регіональної економічної зони. Також було досягнуто консенсусу щодо системних заходів із протидії корупції, створення додаткових інвестиційних проектів та грантових програм з боку міжнародних фінансових установ¹.

Лондонський саміт проходив 9-10 липня 2018 р. Переговори урядовців держав-учасниць Берлінського процесу із представниками інституцій ЄС та міжнародних фінансових установ стосувались проблем безпеки, ширшого впровадження цифрових технологій, розслідування військових злочинів, що були здійснені під час Югославських воєн. За результатами було підписано декларації, що стосувались регіонального співробітництва та подолання проблем двосторонніх відносин. Домовленості стосувались обміну інформації між правоохоронними органами, вирішення проблеми незаконного обігу зброї та боротьби із корупцією².

Познанський саміт – 05.07.2019 р., обумовив виділення нових фінансових ресурсів з боку міжнародних організацій на розвиток малого та середнього бізнесу. Було запущено нові інвестиційні проекти, зроблено перші кроки до розробки стратегії впровадження відновлюваної енергетики у Західних Балканах. Схвалено декларацію про інтеграцію ромської національної меншини³.

Прем'єр-міністр Північної Македонії Зоран Заєв, за результати цього саміту написав у Twitter: «Ми наполегливо попрацювали і ми готові вирішувати всі виклики, які постають із процесом», маючи на увазі євроінтеграційні прагнення країни⁴.

Саміт 2020 р. спільно приймали Болгарія та Північна Македонія. Внаслідок дії протиепідемічних обмежень, ця подія (в форматі Софія–Скоп'є) відбувалась з використанням технологій дистанційного зв'язку. На перший план вийшли питання, пов'язані із впливом наслідків пандемії COVID-19 на держави західнобалканського регіону. Обговорювались плани економічної підтримки та залучення інвестицій, підтримки «зеленої енергетики», подальшої інтеграції ромів. Також розглядався формат подальшої співпраці в рамках Берлінського процесу. Досягнуті домовленості були підкріплені Декларацією про спільний регіональний ринок та Декларацією про «Зелений порядок денний».

Примітною ознакою було те, що під час засідань Аналітичного центру та Форуму громадянського суспільства піднімалися питання глобального та регіонального геополітичного характеру. Зокрема, китайської присутності на Західних Балканах, цифрової безпеки та проблеми стеження за громадянами⁵.

---

¹ *The Berlin Process – 2017.* URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2017>

² *The Berlin Process – 2018.* URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2018>

³ *The Berlin Process – 2019.* URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2019>

⁴ *EU-Western Balkans summit: Is enlargement in sight? 2019.* URL: <https://www.euronews.com/2019/07/05/eu-western-balkans-summit-is-enlargement-in-sight-euronews-answers>

⁵ *The Berlin Process – 2020.* URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2020>

У 2021 р. саміт проходив у Берліні. Знову було використано формат онлайн-зустрічей очільників урядів, міністерств та міжнародних фінансових організацій. 5 липня відбувся саміт Берлінського процесу під головуванням Ангели Меркель. Особлива увага приділялась впровадженню принципу верховенства права і вирішенню міжнаціональних конфліктів, які гальмують процес примирення. Канцлер Німеччини підкреслила позитивну динаміку щодо змін у гуманітарній сфері. Зокрема, вона виділила конструктивну роль Регіонального бюро молодіжного співробітництва у процесі налагодження міжнаціонального діалогу та примирення¹.

Учасниками саміту було проаналізовано досвід семи попередніх років співробітництва в рамках Берлінського процесу та виділено основні напрямки у яких вдалось досягти помітних позитивних змін. Успішними проектами стали створення спільної регіональної транспортної та енергетичної мережі. Було відзначено успіхи економічного та інвестиційного плану для Західних Балкан. На стадії реалізації знаходяться проекти із використання «зеленої енергетики», триває налагодження єдиного регіонального ринку².

Двостороння співпраця між Німеччиною та Північною Македонією в рамках Берлінського процесу є успішним прикладом реалізації регіональних проектів на шляху до євроінтеграції.

Північна Македонія в процесі євроатлантичної інтеграції зіткнулася з низкою проблем, серед яких серйозним випробуванням стає процес зміни назви країни для подолання грецького вето. «Македонське питання» стало визначним фактором впливу на євроінтеграційні процеси в західнобалканському регіоні та викликало стурбованість європейських лідерів. Політика ЄС щодо стабілізації безпекової ситуації на Західних Балканах наштовхувалась на невирішені конфлікти та претензії держав регіону. Серед політичних кіл Німеччини висловлювалось занепокоєння щодо можливості загострення конфліктів та суперечок.

Сутність конфлікту полягала у невизнанні Грецією права Македонії на таку назву країни. Греція вбачала у цьому посягання на власні історичні території та однойменну грецьку провінцію. У 2008 р., під час саміту НАТО у Бухаресті, Македонія не отримала членства в цій організації³ через використання Грецією права вето. Пошук компромісу з цього приводу був дуже складним, неодноразово «заходив у глухий кут». Також питання зміни назви країни стало місцем «гібридних впливів» з боку Росії та інших країн.

Німецькі урядовці неодноразово наголошували на складнощях процесу налагодження конструктивного міждержавного діалогу між Грецією та

---

¹ *Frieden und Stabilität für den Westbalkan*. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/westbalkan-gipfel-193955>

² *Western Balkans Summit – CHAIR'S CONCLUSIONS*. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/western-balkans-summit-chair-s-conclusions-1939788>

³ *Bucharest Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_8443.htm?selectedLocale=en

Македонією та негативному впливі на регіональну безпеку та стабільність. А. Меркель визначала, що Німеччина і весь ЄС дуже зацікавлені у стабільних Західних Балканах заради власної безпеки. Тому євроатлантична перспектива, надана всім країнам регіону, «відкриє двері для участі країни у євроатлантичній сім'ї»¹.

Бажання більшості громадян Республіки Македонія вступити до Європейського Союзу і НАТО активізувало переговори з Грецією щодо пошуку компромісу. Починаючи з 2017 року, намітився певний прогрес в грецько-македонських відносинах. Посередництво США, провідних європейських країн, у тому числі і Німеччини, відігавало в переговорах між Македонією та Грецією важливу роль. В той же час, переговорний процес був досить складним, особливо через наполягання з боку македонських опозиційних сил щодо обов'язкового винесення на загальнонаціональний референдум питання щодо зміни назви країни.

Конфлікт щодо назви держави вдалося вирішити лише у 2019 році. Так, 12 червня 2018 року було прийнято рішення на рівні урядів Греції та Македонії щодо перейменування країни на Республіку Північна Македонія та було розпочато процедурне впровадження відповідних змін. Канцлер ФРН Ангела Меркель напередодні референдуму щодо перейменування держави у Республіку Північна Македонія особисто відвідала Скоп'є та звернулася до громадян Македонії прийти 30 вересня 2018 р. на референдум, використати свою демократичну можливість, та вирішити майбутнє своєї країни. Завершився процес 11 січня 2019 року, коли македонський парламент більшістю голосів ухвалив зміни до Конституції, згідно з якими остаточно було змінено назву країни на Республіка Північна Македонія²³.

Грецько-македонська угода стала успішним прикладом щодо вирішення двосторонніх питань у регіоні, унікальним видом домовленості. Держава змінила назву та Конституцію майже за 120 днів⁴.

Вирішення «македонського питання» щиро віталось у ЗМІ Німеччини та наголошувалось на суттєвості поступок, на які пішла Північна Македонія заради членства у євроатлантичній спільноті⁵.

---

¹ *Die EU verliert einen enttäuschten Verehrer. Süddeutsche Zeitung. 2021. URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/nordmazedonien-zaev-ruecktritt-1.5495068>*

² *Azizi A. Analysis on European future of Macedonia: The Greek obstacles on the name issue. International Journal of Social Sciences and Humanity Studies. 2012. Vol. 4. P. 1-8. URL: <https://www.researchgate.net/publication/259878582>*

³ *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2018). A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans. URL: https://ec.europa.eu/commission/publications/eu-western-balkans-strategy-credibleenlargement-perspective_en*

⁴ *Armakolas I., Bandovic I., Bechev D., Weber B. North Macedonia: What's next? Open Society Foundations. 2019. 28p. URL: <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/north-macedonia-what-s-next>*

⁵ *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2018). A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans. URL: https://ec.europa.eu/commission/publications/eu-western-balkans-strategy-credibleenlargement-perspective_en*

Однак несподівано з'явився ще один бар'єр – Північна Македонія втратила підтримку Болгарії в процесі євроінтеграції. Загострення відносин між державами пов'язане з націоналістичною риторикою з обох боків. Восени 2020 р. вето на початок переговорів про членство Північної Македонії застосувала Болгарія через суперечки щодо історичних та мовних питань. Болгарія заждала від македонців істотних поступок, навіть до внесення змін до Конституції країни та у підручники історії, подавши певні моменти минулого під болгарським кутом зору, що в свою чергу викликало обурення серед македонського суспільства і політичних еліт¹.

Німеччина та інституції ЄС розкритикували неконструктивну поведінку Софії². З початку 2022 року провідні країни ЄС, Франція та Німеччина активно включились в посередництво та пошук компромісу в болгарсько-македонських відносинах. Механізм мирної угоди, запропонований французькими дипломатами виявився досить вдалим. Політична згода македонської влади на компроміс дозволила вже в середині 2022 року перейти до першого етапу переговорів про членство у ЄС – скринінгу Європейською комісією законодавства Північної Македонії та його відповідності праву ЄС. Проте самі переговори про членство почнуться лише після внесення змін до конституції. Досягнутий компроміс привітали багато країн: і особливо Німеччина. Наразі, спільна комісія для вирішення суперечок щодо історичного минулого вже підготувала низку рекомендацій щодо внесення змін до підручників історії двох країн³.

Як ми бачимо, завдяки втручання Німеччини та інших впливових країн Європи та світу, Північній Македонії вдалося досить швидко владнати проблемні питання та знайти компромісні рішення. Також вплинуло те, що вступ до ЄС підтримує лєвова частка громадян Північної Македонії. Характеризуючи досвід інтеграційного процесу країни варто зауважити, що він є успішним прикладом щодо двосторонніх питань у регіоні. Угода з Грецією стала унікальним видом подібних домовленостей. В той же час, «македонські прецеденти», розгляд історичних питань в процесі переговорів про вступ до ЄС, може створити проблеми іншим країнам-кандидатам та сприяти поширенню ревізійністських ідей, шовіністичних настроїв та історичних міфів. Досвід македонців є важливим і для нашої держави. Не виключено, що на шляху до набуття членства у ЄС нам доведеться зіткнутися з подібними ультиматумами з боку сусідів, провокаціями на тлі звернення до історичного минулого та питань мови.

---

¹ *EU-Western Balkans summit: Is enlargement in sight?* 2019. URL: <https://www.euronews.com/2019/07/05/eu-western-balkans-summit-is-enlargement-in-sight-euronews-answers>

² . *Bulgaria blocks EU accession talks with North Macedonia*. National post. 2020. Nov 17. URL: <https://nationalpost.com/pmnl/news-pmnl/bulgaria-blocks-eu-accession-talks-with-north-macedonia-2>

³ *Nikolov K. Bulgaria and North Macedonia make progress on «common history»*. EURACTIV Bulgaria. 2016. URL: <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/bulgaria-and-north-macedonia-make-progress-on-common-history/>

Інтеграція до загальноєвропейських структур є інструментом стримування від нових етнічних конфліктів у Західних Балканах і Північній Македонії, зокрема. Розбудова громадянського суспільства за прикладом ЄС здатна трансформувати минулий негативний досвід в конструктивний діалог для продуктивної співпраці між різними балканськими етнічними спільнотами¹.

Сформулюємо основні висновки щодо німецько-македонських двосторонніх відносин. Німеччина, як один із потужних гравців на міжнародній арені, має вагомий політичний вплив. Вона виступає одним із рушіїв розширення ЄС на Західних Балканах. З цією метою ФРН використовує регіональний підхід, при цьому вибудовуючи поглиблене співробітництво з деякими західнобалканськими державами, зокрема, з Північною Македонією.

Двосторонні відносини Німеччини та Північної Македонії цілком корелюються із політикою ЄС щодо інтеграції Західних Балкан до ЄС. Поглиблення економічних та політичних зв'язків між ними відповідає взаємним інтересам обох держав. ФРН отримала можливості для розширення географії виробництва і торгівлі, нарощення економічного та політичного впливу в регіоні. Північна Македонія завдяки співпраці з Німеччиною має стабільні інвестиційні надходження, фінансову підтримку модернізації виробництва та інфраструктури. Німеччина є надійним партнером Македонії на шляху впровадження реформ та інтеграції до ЄС.

Двостороння співпраця в рамках Берлінського процесу стосується реалізації регіональних проєктів щодо Західних Балкан: модернізації інфраструктурної мережі, залучення інвестицій, підтримання проєктів «зеленої енергетики», використання цифрових технологій, збереження екології, боротьби із корупцією, регіонального співробітництва та примирення, вирішення гуманітарних проблем.

Як ми бачимо, завдяки втручанню Німеччини та інших впливових країн Європи та світу, Північній Македонії вдалося досить швидко владнати проблемні питання та знайти компромісні рішення у залагодженні конфліктів з Грецією та Болгарією.

Досвід інтеграційного процесу країни є успішним прикладом щодо реалізації двосторонніх відносин у регіоні.

Список використаних джерел і літератури

Андропова И., Миновска М., Дужева Н. Влияние Соглашения стабилизации и ассоциации на развитие внешней торговли. *Современная Европа*. 2020. №2. С. 78–89.

Министерство за надворешни работи на Северна Македонија URL: <https://www.mfa.gov.mk/mk>

---

¹ Ivanoski V. *European Security in the Balkans: The Case of Macedonia*. Philadelphia : United States Army War College, 2013. 30 p.

Пономарева Е. Г. Ловушки и дилеммы Мирного соглашения, или Какое будущее ждет Боснию и Герцеговину? *Политеїа*. 2011. Год. 1, Бр. 2. С. 219-234.

Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник . под ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2021. 360 с.

Яровий В. І. Македонія, Республіка Македонія. *Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ, 2009. Т. 6. 784 с.*

Anastasakis O., Bechev D. EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process. Oxford : St Antony's College, 2003. 20 p. URL: <http://www.cespi.it/STOCCHIERO/dossierBalceni/conditionality.PDF>

Armakolas I., Bandovic I., Bechev D., Weber B. North Macedonia: What's next? *Open Society Foundations*. 2019. 28p. URL: <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/north-macedonia-what-s-next>

Azizi A. Analysis on European future of Macedonia: The Greek obstacles on the name issue. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*. 2012. Vol. 4. P. 1-8. URL: <https://www.researchgate.net/publication/259878582>

Batt J. Introduction: the stabilisation / integration dilemma. *Chaillot Paper. The Western Balkans*. 2004. № 70. P. 7-21.

Belkin P. German Foreign and Security Policy: Trends and Transatlantic Implications. Washington, D. C.: United States Congressional Research Service, 2009. 29 p.

Bucharest Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_8443.htm?selectedLocale=en

Bulgaria blocks EU accession talks with North Macedonia. *National post*. 2020. Nov 17. URL: <https://nationalpost.com/pmn/news-pmn/bulgaria-blocks-eu-accession-talks-with-north-macedonia-2>

Cerović B. Western Balkans: Transition progress and prospects for EU accession. *Western Balkans' Accession to the European Union - Political and Economic Challenges : papers presented at a workshop organized within the 11th Mediterranean Research Meeting, Belgrade, 2010. Belgrade, 2010. P. 111-132.*

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2018). A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans. URL: https://ec.europa.eu/commission/publications/eu-western-balkans-strategy-credibleenlargement-perspective_en

Die EU verliert einen enttäuschten Verehrer. *Süddeutsche Zeitung*. 2021. URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/nordmazedonien-zaev-ruecktritt-1.5495068>

European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. North Macedonia. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/negotiations-status/north-macedonia_en

European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. Stabilisation and Association Process. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/stabilisation-and-association-process_en

EU-Western Balkans summit: Is enlargement in sight? 2019. URL: <https://www.euronews.com/2019/07/05/eu-western-balkans-summit-is-enlargement-in-sight-uronews-answers>

Frieden und Stabilität für den Westbalkan. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/westbalkan-gipfel-1939554>

Halili A. Post-Lisbonian Europe: EU Foreign Policy towards the Western Balkans. *SEEU Review*. 2012. Vol. 8, No. 2. P. 1–6.

How does it work? URL: <https://www.berlinprocess.de/en/how-does-it-work>

Ilievski Z., Sotiris. S. EU perceptions of the Migrant Crisis and their Impact on Relations between Greece, Macedonia and other Balkan states. *The Balkan Human Corridor, Essays on the Refugee and Migrant Crisis from Scholars and Opinion Leaders in Southeast Europe*. Skopje, 2016. P. 53–66.

Ivanoski V. European Security in the Balkans: The Case of Macedonia. Philadelphia : United States Army War College, 2013. 30 p.

Kaminski B., De la Rocha M. Stabilization and Association Process in the Balkans : Integration Options and their Assessment. Washington, D. C. : World Bank, Europe and Central Asia Region, Poverty Reduction and Economic Management Sector Unit, 2003. 51 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/228312317_Stabilization_and_Association_Process_in_the_Balkans_Integration_Options_and_their_Assessment

Kekenovski J. Republic of Macedonia and EU – a date for starting accession negotiations with the EU or alternative to the east. *National and Inter-Ethnic Reconciliation, Religious Tolerance and Human Security in the Balkans* : IX ECPD International Conference, Belgrade, 11-12 October 2013. Belgrade, 2013. P. 1-10 URL:https://www.researchgate.net/publication/287205975_REPUBLIC_OF_MACEDONIA_AND_EU__A_date_for_starting_accession_negotiations_with_the_EU_or_alternative_to_the_east

Mamuti A. The institutional relations between republic of Macedonia and EU. *Eurotecs'13 Proceedings* : European Conference of Technology and Society, Sarajevo, 27-28 June 2013. Sarajevo, 2013. P. 27-31.

Nikolov K. Bulgaria and North Macedonia make progress on «common history». *EURACTIV Bulgaria*. 2016. URL: <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/bulgaria-and-north-macedonia-make-progress-on-common-history/>

North Macedonia – financial assistance under IPA II. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance/north-macedonia-financial-assistance-under-ipa-ii_en

Samardzija V. The Relevance of Croatia's EU Membership for the Western Balkans and the European Union. *Croatian Membership in the European Union – Implications for the Western Balkans* : 27th Workshop of the PfP Consortium Study Group Regional Stability in South East Europe, Zagreb, 26-28.09.2013. Vienna, 2014. P. 19-36.

Stabilisation and Association Agreement with North Macedonia, 2004. URL: <https://eur-lex.eu>

The Berlin Process – 2014. URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2014>

The Berlin Process – 2015. URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2015>

The Berlin Process – 2016. URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2016>

The Berlin Process – 2017. URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2017>

The Berlin Process – 2018. URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2018>

The Berlin Process – 2019. URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2019>

The Berlin Process – 2020. URL: <https://www.berlinprocess.de/en/the-berlin-process-2020>).

The Western Balkans in transition / Directorate-General for Economic and Financial Affairs. Brussels: European Communities, 2004. 79 p.

Trauner F. EU internal security policies in the Western Balkans: analyzing the intersection between enlargement and civilian crisis management. The 11th Biennial International Conference

of the European Union Studies Association, Los Angeles, 23-25 April 2009. Los Angeles, 2009. P. 1-21. URL: http://aei.pitt.edu/33147/1/trauner._florian.pdf

Uvalic M. EU policies towards the Western Balkans: The role of sticks and carrots. *The Role of Institutions in a Comparative Perspective : XVIIth Scientific Conference Growth and Development Patterns*, Perugia, 25-27 June 2009. Perugia, 2009. P. 1–13.

Vesnic-Alujevic L. European Integration of Western Balkans: From Reconciliation To European Future. Brussels: Centre for European Studies, 2012. 49 p.

Western Balkans Summit – CHAIR’S CONCLUSIONS. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/western-balkans-summit-chair-s-conclusions-1939788>

What is the Berlin Process? URL: <https://www.berlinprocess.de/en/what-is-the-berlin-process>

SUMMARY

CHAPTER 1

DOMESTIC POLITICAL DEVELOPMENT OF MODERN NORTH MACEDONIA: UKRAINIAN PERCEPTION

1.1. HISTORICAL POLICY OF BULGARIA AND NORTH MACEDONIA IN THE PUBLIC MEMORIAL DISCOURSE (*Makliuk Olga, Stanislav Cherkasov*).

The purpose of the research is to explore the public memorial discourse of Bulgaria and North Macedonia in the context of the representation of historical events of the national and regional/international dimensions, to determine the influence of the historical policy of the countries on the national identity formation and on the international relations. The formation of the modern Bulgarian political nation is closely related to the national Renaissance of the 19th century, the signs of which were connected with the growth of national consciousness and an appeal to return to national historical past. It was revealed that the pantheon of national heroes of Bulgaria includes those who led the liberation movement from the "Ottoman yoke". Many commemorative practices in modern Bulgaria are associated with national heroes, so the naming of a large number of streets, villages, many schools, football clubs and stadiums, etc. is associated with the names of national heroes. At the end of the 20th century, decommunization was added to the dominant vectors of Bulgaria's memory policy.

It is highlighted that upon gaining independence, North Macedonia began to form its own historical policy, but it immediately fell into the realm of conflicting historical issues with neighboring countries. It is shown that although Bulgaria has recognized the existence of Macedonia, it has not yet confirmed the existence of Macedonian identity or the Macedonian language. Macedonian nation for Bulgarians is a Serbian anti-Bulgarian project, Georgi Nikolov Delchev, Gotse Delchev became national heroes in both Bulgaria and North Macedonia.

It is noted that the source of conflict between the two countries is the personality of King Samuel, who plays an important role in the history of both Bulgaria and Macedonia. It is highlighted that memorial, cultural and other forms of contemporary wars between Bulgaria and North Macedonia, have a huge impact on the foreign policy of the countries in particular and the situation in the region generally.

Key words: historical memory, politics of memory, North Macedonia, Bulgaria, European countries, identity.

1.2. MACEDONIAN QUESTION BETWEEN SERBIAN AND BULGARIAN NATIONAL IDEAS (XIX–XX cent) (*Demeshchuk Anatolii*).

The chapter, based on Macedonian, Bulgarian and Serbian authors and sources, examines in chronological order the genesis and evolution of the

Macedonian question during the second half of the XIXth and XXth centuries. The main focus is on the long-standing confrontation between the Serbian and Bulgarian sides over the Macedonian Slavs and the Macedonian territory, which manifested itself in two world wars. The article considers the positions of both sides, as well as the formation of a modern political Macedonian nation.

Key words: Macedonia, Balkans, Bulgaria, Serbia, nationalism.

1.3. EXTERNAL AND INTERNAL INFLUENCES ON THE IDENTITY OF THE POPULATION OF NORTHERN MACEDONIA ON THE PATH TO EURO-ATLANTIC INTEGRATION (*Yelnykov Mykhailo*).

The article examines the influence of Greece and Bulgaria on the national identity of the Republic of North Macedonia on the way to NATO and the EU. On the way to the Euro-Atlantic structures of Northern Macedonia, he faced «identity wars» from neighboring countries. As members of NATO and the EU, they addressed the «Macedonian question» from the standpoint of stronger opponents, which turned Macedonia into a state of compromise. This has negatively affected the national identity of northern Macedonians and weakened the country's foreign policy position. In addition, the internal interethnic conflict of 2001, which ended with the signing of the Ohrid Agreement, effectively transformed the unitary state into a federation. The signing of the Agreement on the Principles of EU Multiculturalism was mediated by European international organizations.

Key words: North Macedonia, Greece, Bulgaria, NATO, EU, Ohrid Agreement, national identity.

1.4. EUROPEAN INTEGRATION OF NORTHERN MAKEDONIA AND UKRAINE: PARTY DIMENSION (*Horiunova Yevheniia*).

The features, of the implementation of the European integration course of Ukraine and Northern Macedonia in the context of inter-party competition, are considered. Internal and external factors influencing the European integration processes of both countries have been identified.

Key words: EU, European integration, Northern Macedonia, Ukraine, political parties.

1.5. ENVIRONMENTAL POLICY OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA (1991–2021) (*Perga Tatiana*).

The legislative and institutional framework of the environmental policy of the Republic of Macedonia in 1991–2021 is analyzed. The problems and strategic priorities in the field of environmental protection are revealed. The influence of the country's European integration course on its environmental policy is considered. It is concluded that the Republic of Macedonia is highly dependent on the use of

fossil fuels and energy imports, which has led to a focus on the implementation of a wide range of energy efficiency measures within the framework of climate policy.

Key words: environmental policy, Macedonia, climate policy.

1.6. FORMATION OF THE TOURISM BRAND OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA (*Lisovska Myroslava*).

The article analyzes the formation of the tourism brand of the Republic of North Macedonia. It was determined that the tourism brand provides an opportunity of positive impact to the image of the country, to identify it among other similar entities. It was established that the basis of the tourism brand of the Republic of North Macedonia is a favorable geographical location, significant historical, cultural and recreational potential, the adaptation of tourism legislation to international standards. Information campaigns are analyzed as an important tool for forming the country's tourism brand.

Key words: tourism, tourist nonsense, Macedonia, geographical location, tourist legislation.

1.7. ДЕРЖАВНИЙ ГІМН ЯК СПОСІБ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ. ПОРІВНЯННЯ АВСТРІЙСЬКОГО, ПІВНІЧНОМАКЕДОНСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ГІМНІВ (*Завгородня Поліна*).

Кожна країна світу має національний гімн. Гімн – один із трьох національних символів, який має форму музичного твору. Незважаючи на те, що музичні твори сприймаються як мистецтво, гімн - це, насамперед, спосіб політичної комунікації між державою та громадянами, що діє різними органами почуттів, цінним для людей і змістовним за формою.

У першій частині цієї дослідницької роботи порушуються питання створення та історичного контексту прийняття гімну. Друга частина присвячена аналізу гімнів Австрії, Північної Македонії та України.

Ключові слова: державний гімн, нація, гімн, політична комунікація, музика, символіка.

CHAPTER 2. THE UKRAINIAN VISION OF THE FOREIGN POLICY AND INTERNATIONAL DIMENSIONS OF MODERN NORTH MACEDONIA

2.1. EUROPEAN AND EURO-ATLANTIC INTEGRATION OF NORTH MACEDONIA: EXPERIENCE FOR UKRAINE (*Kyrydon Alla, Troyan Serhiy*)

The study is devoted to the Balkan vector of European and Euro-Atlantic integration (using the example of North Macedonia), the nature and features of Ukrainian-North Macedonian cooperation in the context of ensuring Ukraine's accession to the EU and NATO. The methodology of scientific research is based on the provision of timeliness of familiarization with primary information, identification of problematic situations and forecast of the development of events. In the course of the research, it was established that the Euro-Atlantic and European integration of North Macedonia is an example for other countries, in particular Ukraine. Given the realities and prospects of Ukraine's integration within NATO and the EU, it is worth paying attention to the appropriate path of the Balkan states, particularly in the context of Ukraine's current relations with North Macedonia. This applies to the activities of states in the framework of both bilateral relations and multilateral contacts, for example, the Central European Initiative or the geopolitical project of the Three Seas. The experience of the Balkan countries, in particular North Macedonia, also shows that the success of integration depends primarily on the implementation of fundamental reforms by the candidate state.

Key words: Republic of North Macedonia, Ukraine, European and Euro-Atlantic integration, security, Central and Eastern Europe.

2.2. REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA IN THE MODERN SECURITY SPACE (*Bohdanova Tetiana, Tykhonenko Iryna, Khmel Anastasiia*).

The research examines the positioning of North Macedonia in the sub-regional security system of Western Balkans through the prism of historical aspects and attempts to overcome the conflict potential of relations with neighboring states. It was revealed that the accession of North Macedonia to NATO became a manifestation of the state's consolidation, the prospects of European integration confirm the consistency of its foreign policy course and become mechanisms for the stabilization of the security environment of the Western Balkans in view of the influence of the "russian" factor.

Key words: Republic of North Macedonia, Western Balkans, EU, NATO, security factor.

2.3. PEACEKEEPING MISSIONS ON THE TERRITORY OF THE FORMER YUGOSLAV REPUBLIC OF MACEDONIA AND THE PROCESS OF TRANSFORMATION THE POLITICAL SYSTEM'S IN THE STATE (*Sliusarenko Iryna*).

The activities of the UN peacekeeping operation, NATO missions and EU police missions, which contributed to the process of democratic transformation of

the political regime, are studied. In the period 2006-2015 and 2021, the country belonged to the states with incomplete democracy according to the Democracy Index, but in 2016-2020 it belonged to the states with a hybrid regime. The main problem on the way to transit to full democracy remains the level of political culture.

Key words: peacekeeping missions, UN, NATO, EU, democratic transformation, Former Yugoslav Republic of Macedonia, political culture, incomplete democracy.

2.4. CONFLICT IN THE FORMER YUGOSLAV REPUBLIC OF MACEDONIA IN 2001 AND UKRAINE (*Horobet Igor, Podriez Yulia*).

The authors highlighted the preconditions of the interethnic conflict in the Former Yugoslav Republic of Macedonia. The main reasons were the consequences of the disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. As a result of this process, the contradictions between different nations became more acute. The former Federal Republic of Macedonia has faced challenges in preserving its identity. The circumstances were difficult. Neighboring Bulgaria did not consider Macedonians a separate nation. Greece denied the right to the name «Macedonia». The border conflict in neighboring Kosovo has posed a direct threat to Macedonia's territorial integrity. After the introduction of an international peacekeeping contingent into Kosovo in 1999, the issue of creating a «Greater Albania» became relevant. Macedonian authorities have found an ally in Ukraine. As a result of the end of the confrontation, an agreement was reached on broad Albanian autonomy in Macedonia.

Key words: Albania, Bulgaria, Greece, conflict, Former Yugoslav Republic of Macedonia, Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Ukraine.

2.5. THE POSITION OF GERMANY REGARDING THE ACCESSION OF NORTH MACEDONIA TO THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS (*Kazakova Oksana, Bachynska Yulia*).

The article analyzes Germany's position regarding the process of European integration of the Republic of Macedonia. Examples of institutional mechanisms of cooperation between Germany and North Macedonia within the scope of accelerating the European integration choice are given. Analyzed financial, economic, political, legal, and other aspects of cooperation. The influence and position of Germany in solving problematic aspects of the «Macedonian question» is traced. The current state of relations between the countries and between North Macedonia and the EU is characterized.

Key words: North Macedonia, Germany, EU, integration, Berlin process.

НАШІ АВТОРИ

Бачинська Юлія Вячеславівна – аспірантка факультету історії та міжнародних відносин кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету (Запоріжжя).

Богданова Тетяна Євгенівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв).

Горобець Ігор Володимирович – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики викладання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (Суми).

Горюнова Євгенія Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та історії Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (Київ).

Демещук Анатолій Вікторович – доктор філософії, другий секретар Посольства України в Чорногорії (Подгориця, Північна Македонія).

Сльников Михайло Васильович – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету (Запоріжжя).

Завгородня Поліна – магістр кафедри міжнародних та європейських досліджень політології Інсбрукського університету (Інсбрук, Австрія).

Казакова Оксана Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету (Запоріжжя).

Киридон Алла Миколаївна – доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, директор Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» (Київ).

Лісовська Мирослава Миколаївна – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка (Київ).

Маклюк Ольга Миколаївна – кандидат історичних наук, декан факультету історії та міжнародних відносин, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету (Запоріжжя).

Перга Тетяна Юрївна – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» (Київ).

Подрез Юлія Вікторівна – кандидат історичних наук, декан факультету історії, права та міжнародних відносин Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (Суми).

Слюсаренко Ірина Юріївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Київського університету ім. Бориса Грінченка (Київ).

Тихоненко Ірина Вікторівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв).

Троян Сергій Станіславович – доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Національного авіаційного університету (Київ).

Хмель Анастасія Олександрівна – кандидат історичних наук, декан факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв).

Черкасов Станіслав Сергійович – кандидат історичних наук, завідувач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету (Запоріжжя).

Республіка Північна Македонія: погляд з України

Наукове видання

**РЕСПУБЛІКА ПІВНІЧНА МАКЕДОНІЯ:
ПОГЛЯД З УКРАЇНИ**

Монографія

Верстка та макетування *Катерина Каплун*

Художнє оформлення *Андрій Омельченко*

Коректор *Катерина Каплун*

